

JAN VAN EECHOUD

MET KAPMES EN KOMPAS
DOOR NIEUW-GUINEA

UITGEVERIJ V/H C. DE BOER JR
AMSTERDAM 1953

Het is de 8e November 's morgens om vijf uur. Rondom het bivak op meer dan 4000 meter hoogte is alles nog donker, maar onder de tent flakkert een vuurtje waarop water wordt gekookt voor koffie.

Twee mannen zijn druk bezig en ofschoon de ijzige, mistige nachtlucht hen doet huiveren schieten zij snel in hun vochtige kleren en trekken hun zware bergschoenen aan. Lorentz en Van Nouhuys hopen op goed weer voor hun laatste traject naar de 4750 meter hoge Wilhelminatop, een van Nieuw-Guinea's met sneeuw bedekte bergreuzen, waarvan er tot heden — we schrijven 1909 — nog geen enkele beklommen is.

Bij het krieken van de dag gaan ze op stap. In gestaag tempo nemen ze helling na helling, klauterend over rotsblokken, langs steile wanden en door ravijnen. Konden ze aanvankelijk slechts de contouren der steenmassa's onderscheiden, inmiddels is het reeds lang helder dag geworden en het moeilijkste gedeelte van de klim naar de eeuwige sneeuw der tropen ligt nog voor hen. Straks wacht hun de bekroning van maanden lang zwoegen, van eindeloos lijkende tochten over rivieren, van vermoeiend kappen door taaië lianen en druipend mos, van klimmen over rotsen, van klauteren door spleten.

Om half elf betreden ze het sneeuwveld en als ze het hoogste gedeelte van het bergmassief hebben beklommen, opent zich een groots vergezicht voor hen. Ze overzien het gehele bergland, waarvan zich de ruggen aaneenrijen tot de horizon. Aan de voet van de steile rotswanden van de Wilhelminatop ligt de vlakke vallei van de Oost-Baliem. Daarachter slaapt een grillig gevormd meertje dat Habbema-meer wordt gedoopt. Naar Oost en naar West strekt zich de Centrale Keten uit met machtige toppen, woest en groots.

Diep onder de indruk van dit adembenemende, onvergetelijke schouwspel schrijft Van Nouhuys enige regels uit „The Explorer” van Kipling in zijn dagboek:

And „no sense in going further”
till I crossed the range to see
anybody might have found it
But its whisper came to me.

Inderdaad, het is een gunst, een genade, ontdekker te mogen zijn, zijn blik te mogen laten weiden over gebieden, nog nimmer door een blanke aanschouwd, onbekend land te mogen vinden en het te brengen binnen het gezichtsveld van de beschaafde wereld. Het is een voorrecht: een ieder had het kunnen vinden, „but its whisper came to me”.

Op zulke ogenblikken zijn alle vermoedenissen en ontberingen vergeten. Dan is het hart vol, niet om roem en eer of geld en gewin, maar „because my price was paid me ten times over by my Maker”; om de beloning die in het aanschouwen ligt. De drieëntachtigjarige Van Nouhuys, die bijna zestig jaar geleden Nieuw-Guinea's grond betrad als een der eerste pioniers, die werkte met in onze ogen primitieve middelen en desondanks zo veel presteerde, is vrijwel vergeten. Van zijn flat op de zesde verdieping ziet hij uit over het Hollandse landschap, terugdenkend aan de tijd toen hij uitverkoren was. Hem zullen wel eens in gedachten komen die andere regels uit hetzelfde gedicht van Kipling:

Well I know who'll take the credit —
all the clever chaps that followed —

.....

They'll go back and do the talking.
They'll be called the Pioneers!..

* * *

Over Nieuw-Guinea hangt een sfeer van avontuur. Avontuur, waarbij men het onbekende tegemoet treedt, afwachgend en aanvaardend wat het zal brengen. In Nieuw-Guinea is nog veel onbekends. We mogen dan van zijn topografie in grote trekken iets weten, tot de huidige dag zijn er grote gebieden waar nog

nimmer een blanke de voet heeft gezet, waar de kaart witte plekken vertoont. Hoewel er hele landstreken gekarteerd zijn door middel van luchtfotografie, is wat er zich afspeelt onder het dichte bladerdak van het gefotografeerde oerwoud voor ons een groot raadsel gebleven. We weten niet wat voor mensen daar leven, welke zeden en gebruiken zij hebben, wat de bodem er verbergt.

Zeker, Nieuw-Guinea is niet wat men gemeenlijk onder een „gevaarlijk” land verstaat. Overdekt als het is met oerwoud, herbergt het geen tijgers, panters of andere gevaarlijke roofdieren. Er zijn geen enorme pythons, die U kraken in een dodelijke omhelzing. Geen vuistgrote spinnen, wier beet U aan de rand van de dood brengt. Geen sidderalen en mensenetende pirana's in de rivieren. Ja, zelfs de krokodillen zijn er tam vergeleken bij de agressieve monsters van Borneo, Sumatra en andere gebieden.

En toch... Toch is Nieuw-Guinea een moeilijk en gevaarlijk land, dat velen heeft verslagen, die zijn vijandigheid hebben onderschat; die meenden, dat hun ervaringen elders hen ook hier wel zouden doen slagen. Dit is het oordeel van explorateurs, die ook andere gebieden onderzochten. Lewis Lett verhaalt hoe, na de ontdekking van goud in de Yodda-vallei in Australisch Nieuw-Guinea, vijftig ruwe, geharde kerels, aan omzwervingen door de wildernis gewend, zich opmaakten om de honderd mijl van de kust naar het begeerde goud af te leggen. Een bergrug van 3000 meter hoogte schrikte hen niet af en zij lachten om de waarschuwingen van hen, die meer van dit land en zijn jungle kenden.

Van geen enkele van hen heeft men ooit nog iets gehoord. Jaren later vonden patrouilles hier en daar verbleekte geraamten en voldoende restanten van uitrustingsstukken om uit te maken, dat men met het stoffelijk overschot van blanken te doen had. De lange dagen van zware klimpartijen, de malaria, de honger, de uitputting, het vermoeiende kappen door de wirwar van dicht oerwoud, de vochtige koude op grote hoogte en de onverhoedse bepijningen in het donkere bos waren hun noodlottig geworden.

Ondanks bombardementen, beschietingen en de toepassing van alle moderne aanvalsmiddelen wordt een land eerst bezet als de infanterie er binnentrekt. Zo zal, alle luchtkarteringen ten

spijt, het onbekende Nieuw-Guinea eerst werkelijk ontdekt worden wanneer men het binnengaat. Wat een Gouverneur-Generaal uit de Compagniestijd in 1644 schreef — toen een onderzoeker slechts langs de kust had gevaren en dientengevolge weinig gegevens had meegebracht — geldt ook thans nog: „... die ondersoecken sal wat de landen geven, moet daer in en door wandelen”. De hoogmogende bestuurder kondigde voorts aan, dat hij alles zou laten onderzoeken „door vigilanter en couragieuser personen als tot nu daertoe gebruikt zijn.. Landen te ondersoecken is ijders werck niet”.

Een waar woord!

* * *

Wat is avontuur? Volgens Van Dale: „iets ongewoons, onverwachts, zonderlings dat iemand overkomt”.

De gemiddelde Nederlander begint langzamerhand beter vertrouwd te raken met Nieuw-Guinea. In het buitenland echter wordt er nogal eens barre nonsens over dit land geschreven. Daar verzint men meer dan eens een uiterst bizar verhaal en plaatst dit dan maar in Nieuw-Guinea, omdat toch niemand iets van dat land af weet! Al deze verhalers schijnen er bijna dagelijks de ijselijkste avonturen te hebben beleefd en er minstens eens per week aan de dood te zijn ontsnapt net toen ze dienst zouden doen als pièce de résistance van een kannibalen-maaltijd. Een van deze fantasien vond er zelfs een heuse dinosaurus, nog wel in het Nederlandse gedeelte.

Wanneer de lezer iets dergelijks in dit boek verwacht, zal hij teleurgesteld worden. Ik heb geen dinosaurus aan te bieden en kannibalen deden gewoonlijk erg vriendelijk tegen me.

Met kapmes en kompas komt men door Nieuw-Guinea. De karabijn komt er weinig aan te pas. Zeker, het is verstandig dat wapen mee te nemen, maar Papoea's zijn denkende wezens en dus moet er een methode te vinden zijn om hen te benaderen zonder moord en doodslag. Dat laatste is mij bijna altijd gelukt. „Bijna” altijd. Het is ook wel eens misgelopen.

Al maakt men er evenwel niet elke dag een avontuur mee, het expeditieleven is interessant genoeg. Er gebeurt veel, dat het vertellen waard is omdat het voor de Nederlander ongevoel, onverwacht en zonderling is — dus: toch avontuur. Ik heb getracht dit weer te geven zonder er iets bij te verzinnen.

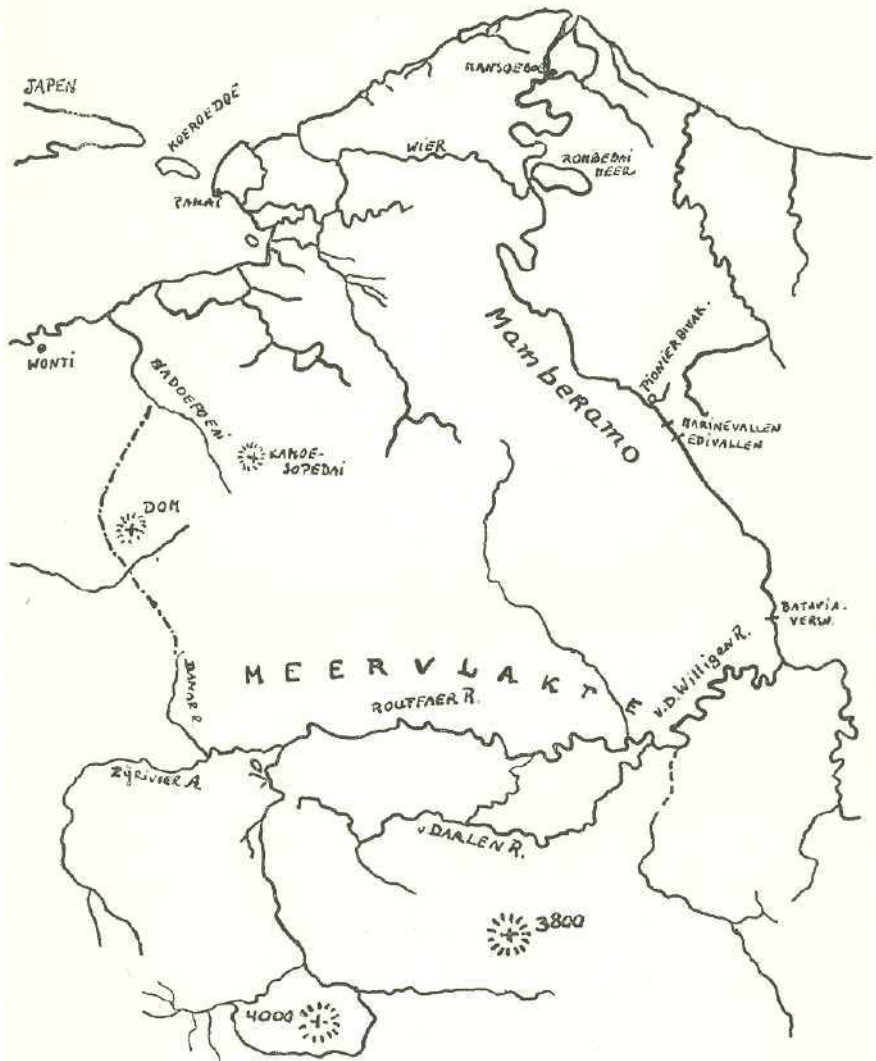
DOOR EEN LEEG LAND

In 1937 leefde de belangstelling voor het jarenlang verwaarloosde Nieuw-Guinea weer op. Dr. Bijlmer had zijn tocht naar de „Achterhoek der Aarde” gemaakt, de „Olie” was druk aan het exploreren en met nadruk werd in pers en periodiek gewezen op de witte plekken op de kaart van Nieuw-Guinea, die, behalve die in de Antarctie, vrijwel de laatste ter wereld zijn.

Hoewel de kolonisatie in 1937 reeds grotendeels een mislukking was bleef het land de Indo-Europeanen trekken en werd het door die kringen steeds weer naar voren geschoven. Het begon bovendien al rumoerig te worden in de Pacific: Japan was in oorlog met China en algemeen begon het idee vat te krijgen, dat Nieuw-Guinea strategisch wel eens van grote waarde zou kunnen zijn. Vooral daar ook de Japanners zeer geïnteresseerd waren in dit land en op verschillende manieren probeerden er vaste voet te verkrijgen. Zo had de handelonderneming Nanyo Kohatsu Kaisha te Manokwari concessies voor landbouwondernemingen en de Nederlands-Indische regering moest het aantal toelatingen scherp limiteren, wilde men niet door Japanners worden overstroomd.

De tijd, dat de kaart van Nieuw-Guinea bestond uit enige kustlijnen rond een witte plek, was weliswaar voorbij, maar het bestuur was toch niet veel verder gekomen dan een uiterst smalle strook langs de kust. Langzaam brak het besef zich baan, dat men daarmee niet kon volstaan; dat we naar binnen zouden moeten. Men begon ook te begrijpen dat — al mocht men naar de opvattingen van die tijd economisch niets of bitter weinig van dit land verwachten — het toch niet aanging om het maar te laten liggen en zo ontstond een gunstige sfeer voor plannen tot penetratie, tot het verkennen van onbekende gebieden en het oprichten van nieuwe bestuursposten.

0 25 50 KM.

DOOR EEN LEEG LAND

Men krijgt in de moderne wereld de kans haast niet meer om onbekende streken te ontdekken. De nieuwsgierige mens is vrijwel overal geweest en waar hij zelf niet kwam zag hij toch kans om kaarten samen te stellen uit peilingen van bergtoppen en door middel van vliegverkenningen. Witte plekken zal men op de wereldkaart dan ook niet veel meer vinden.

Als Afdelingscommandant der Veldpolitie van Noord Nieuw-Guinea vond ik dat ons korps aandeel in het ontdekkingswerk behoorde te krijgen. De politietaak had in Nieuw-Guinea immers altijd voornamelijk bestaan uit patrouillewerk, hetzij zelfstandig, hetzij ter dekking van bestuursambtenaren. Weliswaar was het oude korps Gewapende Politie in 1934 opgeheven, maar de leden er van, overgeheveld naar de Algemene Politie, had men rustig in Nieuw-Guinea laten zitten — en velen van hen hadden een ervaring van enige tientallen jaren in dit moeilijke land.

Sinds mijn overplaatsing naar Nieuw-Guinea had ik dikke stapels oude patrouilleverslagen doorgewerkt, kaarten bestudeerd, aantekeningen gemaakt en de witte plekken — het onbekende binnenland — fascineerden me, het avontuur lokte onweerstaanbaar.

In Zuid Nieuw-Guinea en in de Vogelkop opereerde het leger, maar Noord Nieuw-Guinea was mijn domein; en daar lagen niet alleen de meeste, maar ook de aantrekkelijkste witte plekken. Er zouden verschillende mooie tochten gemaakt kunnen worden; niet alleen uit sportief maar ook uit bestuursoogpunt bekeken.

Resident Haga had vastgehouden aan de „olievlekmethode”, waarbij ergens aan of bij de kust een bestuurspost werd opgericht, die zijn invloed langzamerhand uitbreidde, tot tenslotte een nieuwe post, verderop gelegen, nodig zou blijken. Er is in beginsel voor dit systeem wat te zeggen, maar in Nieuw-Guinea paste het mijns inziens slecht. Niet alleen is het land zo groot, dat algehele pacificatie op die wijze een onafzienbaar lange tijd zou vorderen, maar het voornaamste bezwaar is wel, dat de bevolking in Nieuw-Guinea niet gelijkmatig over het gehele gebied

verspreid woont. Er zijn vele grotere en kleinere concentraties, waartussen enorme oppervlakten liggen met geen of weinig bevolking. „Olievlekken” zouden in zo'n desolaat gedeelte praktisch doodlopen en de kosten en de moeite verbonden aan het onder bestuur brengen zouden, gezien de spaarzame bevolking, onevenredig groot zijn.

Ik zelf voelde meer voor het Australische systeem — en Resident Jansen was het gelukkig met me eens — waarbij door kleine, beweeglijke patrouilles het land doorkruist wordt om zo snel mogelijk de bevolkingsconcentraties op te sporen en daar eenvoudige bestuursposten in te richten. De tussenliggende, bijna lege, gebieden zouden hun beurt dan toch wel krijgen, hetzij doordat ze langs de onderlinge verbindingslijnen dier posten lagen, hetzij omdat de bevolking zich vanzelf wel tot de bestuursposten aangetrokken zou voelen — hetgeen elders in Nieuw-Guinea ook het geval was geweest.

En... voor de explorateur stonden hierbij verleidelijk mooie tochten op het programma; snelle doorsteken door onbekend gebied met onbekende stammen; tochten, waarop wat te beleven viel! Ná de tocht zou er bovendien geen vervelend routinewerk volgen, maar alleen het maken van een verslag en dan... weer een nieuwe tocht!

* * *

Het gebied, dat ik had uitgezocht voor mijn eerste tocht, lag tussen de Waroppenkust en de Westelijke Meervlakte. Dank zij de Militaire Exploratie was het bekend, dat er in dit deel van de Meervlakte nogal wat bevolking zat, zodat een bestuurspost daar mogelijk zou lonen. Van de tussenliggende streek wist men niet veel; een deel er van stond wel op de kaart, maar was nog nimmer door een blanke betreden. Bovendien was mij uit de Militaire Exploratie-verslagen bekend, dat de kaarten hier wel wat erg vlot waren opgemaakt: de peilingen waren van te grote afstand en onder te kleine hoeken verricht om accuraat te kunnen zijn en van de bergketens was zelfs de „achterkant” — van de waarnemer uit gezien — ingetekend, hetgeen toch moeilijk anders dan een gissen geweest kon zijn.

Met recht kon ik dit gebied dus „terra incognita” heten en hopen, dat er wat te beleven zou vallen.

Als algemeen oriëntatiepunt voor de tocht nam ik de „Dom”, een 1340 meter hoge berg, die vanuit zee zichtbaar was. Het eerste traject zou voeren naar een punt ergens westelijk van de Dom; daarna moest volgens mijn calculaties de algemene richting 220 graden zijn, waardoor ik met grote zekerheid in het stroomgebied van de Boven-Rouffaer terecht zou komen, waar elke zijrivier, die in algemeen zuidelijke richting stroomde, mij naar de Rouffaer zou brengen.

Het uitgangspunt zou ergens aan de bovenloop van de Nadoefoelai-rivier liggen, daar, waar de rivier onbevaarbaar zou worden voor prauwen. Van hier af zou het dan kappen op kompas worden. Het was weliswaar mijn eerste grote tocht in Nieuw-Guinea, maar uit de oude verslagen had ik het gevaar van onbetrouwbare gidsen begrepen; ze laten je op het kritieke moment in de steek en dan moet je maar zien hoe je verder komt. Daarom gaf ik er de voorkeur aan geheel op eigen kracht te gaan: kappen op kompas en onderweg van tijd tot tijd een plaatsbepaling door peiling op het omliggende gebergte.

Zo goed mogelijk had ik geïnformeerd, ook bij politiemensen met langjarige ervaring in Nieuw-Guinea, naar de af te leggen afstanden per dag, de capaciteiten van koelies en politie, de aard en de hoeveelheid der vivres en meer van dergelijke zaken — en aan de hand van de verkregen inlichtingen schatte ik de duur van de tocht op veertig dagen. In het stroomgebied van de Rouffaer zou ik prauwen maken om de rivier af te zakken tot Pionierbivak aan de Mamberamo, waar sinds begin 1937 een bestuurspost was gevestigd.

De calculatie klopte niet zo best: negentig dagen ben ik uitgebleven!

In 1937 waren we nog niet modern; aan inschakeling van een vliegtuig voor de opvoer viel niet te denken en zelfs een draagbare radio stond nog niet op het programma. Het zou een expeditie moeten worden in ouderwetse stijl: kompasstand zo en zoveel en dan maar het bos in: kappen

en kappen door de ondergroei, terwijl bij wijze van spreken elke meter verrassingen kan opleveren. En wat er in de rest van de wereld plaats vindt worden we wel gewaar na onze terugkeer.

Het geluk wilde echter, dat er tijdens de voorbereidingen een patrouille van de Marine Luchtvaart Dienst in Nieuw-Guinea was en dat de commandant bereid was mij een kleine luchtverkenning te laten maken. Veel leverde die bereidwilligheid echter niet op, want de Dorniers met twee motoren in tandem waren kennelijk dusdanig onbetrouwbaar, dat de piloten slechts zo ver over land durfden, dat zij bij een eventueel uitvallen der motoren in glijvlucht terug zouden kunnen komen op het water.

Hierbij kwam nog, dat op de dag van de vlucht het wolkendek op 500 meter hoogte hing, zodat we het niet erg ver brachten. Ik kon het riviertraject, dat we hadden af te leggen goed bestuderen, maar dat stond ook al vrij nauwkeurig op de kaart. Verder zag ik, meer naar het binnenland, rij na rij de bergcoulissen liggen waar ik overheen moest en die ik zo graag eens van dichtbij bekeken had om globaal een tracé te kunnen uitzetten. Maar toen ik uitnodigend wees in die richting schudde de vlieger resoluut van „nee” en zette zijn toestel meteen in de bocht, terug naar de kust.

Prauwen zou ik huren aan de Waroppen, koelies zouden deels van de Waroppen moeten komen, deels van Seroei, waar de controleur er voor zou zorgen. Het gewestelijke vaartuig „Violetta” — een 30-meter boot — bracht me, met de reeds te Manokwari klaar gemaakte en netjes in petroleumblikken verpakte vivres naar Wonti, dat we bereikten opstomende door een slingerende vloedbosrivier in het mangrovegebied aan de kust. Het dorp zelf, geheel op palen gebouwd in het water, valt bij laag tij grotendeels droog — als men tenminste de overblijvende, stinkende en wasemende modderbrij „droog” wil noemen.

Waroppen is de naam van een merkwaardige landstreek, die in het verleden niet zo'n beste reputatie had. De bewoners waren berucht om hun „raaktochten”, met de buit waarvan ze zich terugtrokken in de wirwar van krekens en

slopjes van de uitgestrekte mangrovebossen. Kerstening had eerst vrij laat plaats, maar tegen de verwachting in is de pacificatie zonder veel moeite verlopen.

In Wonti meerde de „Violetta” midden in het dorp. Ik moest echter door naar de bestuurspost Demba, die verder het binnenland in op iets drogere grond was gebouwd. De tocht ging eerst per prauw enige uren door mangrove-riviertjes, waarna een weg van enige kilometers dwars door een sterk naar zwavel riekend moeras ons naar de post leidde. Vlak voor de ingang lag het kerkhof, waar een voor zo'n kleine gemeenschap opmerkelijk groot aantal graven getuigde van het ongezonde klimaat . . . De pacificatie van Nieuw-Guinea heeft heel wat slachtoffers gekost, waarvan de buitenwereld nimmer iets hoorde!

De „kabar angin” — het gerucht — had ditmaal bij uitzondering eens nièt gewerkt. Volkomen onopgemerkt stapte ik om drie uur 's middags het terrein van de kazerne op en stond plotseling voor de schildwacht, die in zijn wachthuisje met bloot bovenlijf op een bank uitgestrekt heerlijk lag te slapen. Toen ik hem wakker maakte ging hij overeind zitten. Zijn mond viel open van verbazing en hij bleef me maar met glazige ogen aanstaren. Toen het tot hem doordrong, dat de afdelingschef in hoogst eigen persoon daar voor hem stond, maakte een koortsachtige activiteit zich van hem meester. Eerst vond hij het nodig in de houding te springen, maar toen hij de groet wilde brengen en bemerkte, dat zijn tenue daar niet helemaal op berekend was, rende hij naar zijn jasje dat aan een spijker hing, toen naar een andere muur om zijn pet, nog een snelle greep naar zijn koppelriem met klewang, waarna hij zenuwachtig zijn schoenen begon aan te trekken. Na nog een onheilspellende blik — die „14 pond” betekende — op hem geworpen te hebben, wandelde ik door naar de commandant. Ja, op die buitenpostjes zonder Europese leiding neemt men het niet zo nauw met de discipline!

Detachementscommandant was de hoofdposthuiscommandant Wuwung, een Menadonees, relict van de opgedoekte Gewapende Politie. De discipline in zijn detachement mocht dan wat te wensen overlaten — althans wat betreft

de paraatheid van zijn schildwachten — hij had er al twintig Nieuw-Guinea-jaren opzitten en wist van het bos alles, wat maar het weten waard was. Twintig jaar patrouillegang en verblijf op zulke afgelegen voorposten der beschaving, het wil wat zeggen.

Wuwung was echter nog gezond en krachtig en geen patrouille was hem te zwaar. Hij is op deze en alle verdere expedities in de Nieuw-Guinea-jungle met me mee geweest — ook in oorlogstijd — en heeft me als leermeester onschatbare diensten bewezen.

Wuwung knapte het locale werk verder wel op: de koeliewerving, het huren van prauwen, het indelen der roeiers en de expeditie-uitrusting wat betreft bewapening, kleding en tentmateriaal. De volgende morgen vertrok hij reeds naar Wonti, vanwaar de „Violetta” hem met de eerste groep koelies naar de monding van de Nadoefoeai-rivier bracht. Daar zou hij een tijdelijk vivresbivak opslaan en al vast beginnen met het transport de rivier op.

's Avonds was de boot weer terug. Ik overnachtte op het schip en de volgende middag voeren we met de rest van de Waroppenkoelies aan boord, tussen de zandbanken door, de monding van de Nadoefoeai binnen. De „Violetta” lichtte onmiddellijk weer het anker om de te Seroei aangeworven koelies te gaan halen en ikzelf ging aan wal om de nacht in het bivakje door te brengen. Wuwung was met de vivresprauwen al de rivier op. Een grote prauw lag voor mij gereed en daarmee vertrok ik de volgende morgen.

De gehele kuststrook van dit gebied is begroeid met mangroven, maar achter de mangrovegordel ligt een moerasstrook van wisselende breedte en dan pas begint het heuvel-land. De rivier was dan ook aanvankelijk diep en stroomde rustig tussen droge oeverwallen door het moerasbos, welks hoge groene muren ons, dank zij de vele rivierkronkels, van tijd tot tijd doorkijkjes in alle richtingen gaven op het gebergte. Duidelijk onderscheidden we daarin drie formaties: de Grote Kerkberg of Kamoopedai, de Kleine Kerkberg of Tolaterri en de Dom, alle drie door zeevaarders zo gedoopt vanwege hun vorm. Vooral de Kamoopedai heeft vanuit bepaalde richtingen gezien zuiver de gedaante

Foto Maresch

Waar kapmes en kompas nodig zijn

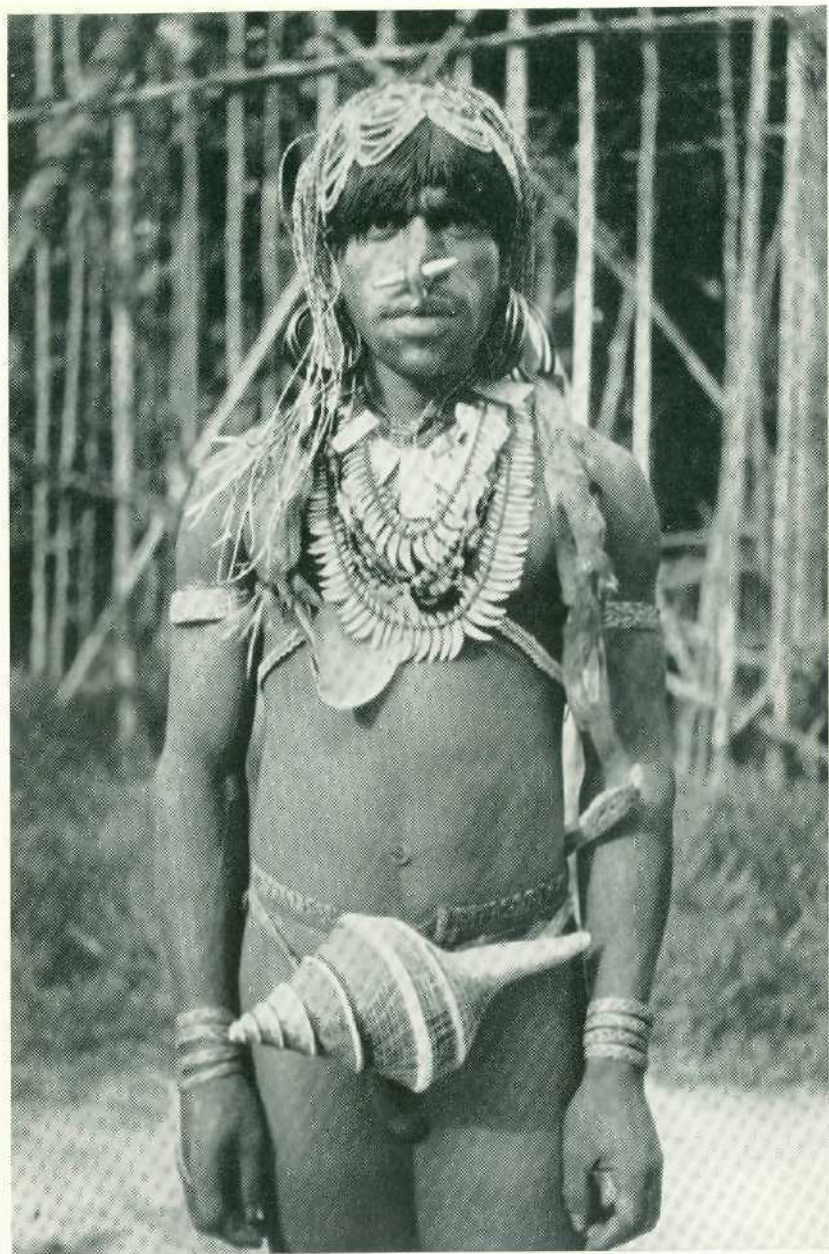

Foto P. Meuwese M.S.C.

Penisschelp bij de Awpu's in Zuid Nieuw-Guinea

van een grote kerk met torens en zijbeuken. Voor de Kleine Kerkberg is de locale naam Tolaterri veel gepaster; het woord betekent „duim” en inderdaad steekt deze rotsformatie als een reusachtige duim de lucht in.

Langzamerhand werd de rivier ondieper. Grindbanken begonnen te verschijnen en af en toe moest iedereen zelfs uitstappen om de prauw lichter te maken, zodat ze er overheen getrokken kon worden.

We hadden kennelijk het heuvelland bereikt, hetgeen trouwens ook te merken was aan de steenachtige oevers en vooral aan de stroom, die heel wat sterker was geworden.

Later op de dag zagen we ineens onze vloot liggen bij een bivak, dat Wuwung voor de nacht had gebouwd. Dit was, wel te verstaan, zijn derde bivak, dat aan de monding meegerekend. Hij had namelijk voor mij een lichte prauw achtergelaten met de beste roeiers, zodat ik bijna het dubbele van de snelheid van zijn zwaargeladen prauwen had kunnen halen. Intussen zat hij al enige tijd te wachten om — volgens afspraak — mij voor te laten gaan: het ging er nu om het aanvangspunt van de landtocht te bepalen. De volgende morgen voeren we tezamen verder. Het water werd dikwijls erg ondiep, maar we schoten nog vrij aardig op. Ook hier gold de leus van de Militaire Exploratie: beter slecht gevaren dan goed gelopen.

Tegen een uur of tien zagen we echter ineens twee grote rotsblokken aan weerszijden van de rivier liggen, als wachters aan de kant. Volgens de roeiers was er aan deze plek een legende verbonden: Vroeger was een echtpaar, Djofirofai en Djofoerofai, de rivier opgevaren om voedsel te zoeken. Zij keerden echter niet terug en de dorpsgenoten, te langen leste ongerust geworden, gingen hen zoeken. Ze volgden de sporen van het echtpaar tot waar die plotseling afbraken en dat was juist de plek, waar ineens de grote stenen, links en rechts van de rivier, waren verschenen. Hieruit concludeerde men, dat man en vrouw in deze stenen veranderd moesten zijn. De grootste steen is de man, de kleinste de vrouw.

Deze stenen nu liggen slechts een meter of vijf uit elkaar

en door de aldus ontstane vernauwing perst zich het water, dat natuurlijk erg woelig is. Geen wonder dus, dat er op dit punt nogal eens een prauw omslaat.

Dit gebeurde ons ook en de inhoud er van geraakte te water, waardoor een van mijn persoonlijke patrouilleblikken verloren ging. Een zware slag was dat verlies niet, maar het had een merkwaardig effect.

Het bericht, dat „het patrouilleblik van de commissaris” was verdronken drong enige tijd later via de terugkerende prauwen en de „Violetta”, die de laatste koelies had gebracht, door tot Manokwari, maar ietwat gewijzigd, namelijk, dat „de commissaris” was verdronken.

Grote consternatie aldaar. Iedereen had diep medelijden met mijn vrouw, maar niemand durfde er haar iets van te zeggen. Men bezocht haar veel, noodde haar vaak ten eten en zorgde er voor, dat ze zo min mogelijk alleen was, uit angst, dat de kwade geruchten haar zouden bereiken. Er was per slot nog een kans, dat ze onjuist zouden blijken. Toen de limiet van veertig dagen, die ik mij gesteld had, echter voorbij was en de tijd verstreek zonder enig bericht, begon de ongerustheid te stijgen. De Plaatselijke Militaire Commandant sprak tegen mijn vrouw al over het uitzenden van een militaire patrouille om mij op te zoeken. Zij had echter een onbegrensd vertrouwen in me en lachte de kapitein hartelijk uit: „Pas maar op, dat hij jullie straks niet moet gaan zoeken . . !” De „rescue party”, zoals we die in oorlogstijd genoemd zouden hebben, werd gelukkig afgelast en eer de algemene ongerustheid het won van het optimisme van mijn vrouw, was ik thuis.

Overigens deden later bij elke expeditie geruchten omtrent de dood van de leider de ronde. Er gebeurt altijd wel iets sensationeels op zo'n tocht in onbekend gebied en langs de vage verbindingen lekt dat dan door naar de kust, zwaar aangedikt en verdraaid.

* * *

De prauwen werden met lange, uit het bos gehaalde rotan-kabels door de nauwe sleuf gesleept zonder verdere ongelukken. Een paar kilometer verder ligt de westelijke zij-

rivier van de Nadoefoeai, die ik op het oog had als uitgangspunt voor de landtocht. Al had de luchtverkenning niet veel resultaat opgeleverd, ik had toch wel kunnen constateren, dat dit plan goed was. De zijrivier werd een eindje opgevaren tot we een mooi vlak stuk aantroffen.

Een vrij klein basisbivak was spoedig klaar. We zouden er echter wel enige dagen hebben te verblijven, want de prauwen moesten nog enige malen op en neer om de resterende vivres en goederen te halen uit het bivak aan de monding en om de koelies uit Seroei naar boven te brengen. Bovendien moest de expeditie hier gereed gesteld worden, dat wil zeggen, dat alle goederen moesten worden gesorteerd en verpakt in mansvrachten, zodat de koelies ze zonder meer op de rug zouden kunnen nemen. Wild was er genoeg in de omtrek, zodat we elke dag vers vlees hadden.

Hier begon meteen mijn rimboeopleiding. Ofschoon ik wel wat had gejaagd op Java en Sumatra en in Nieuw-Guinea al eens een inspectietocht had gemaakt, waarbij ik de 300 km lange tocht van Hollandia naar Sarmi te voet had afgelegd, had ik met de eigenlijke jungle nog geen kennis gemaakt. Wuwung was een goed leermeester en toen het hem eenmaal duidelijk was, dat ik verwachtte attent gemaakt te zullen worden op alles, wat een behoorlijk patrouilleloper behoort te weten, was hij er steeds op bedacht mij zoveel mogelijk bij te brengen. Elke jungle heeft zijn eigen flora en fauna, die men moet kennen om te weten, waaruit men nut kan trekken of waarvoor men op zijn hoede moet zijn. Zo moet men er zich bijvoorbeeld van op de hoogte stellen welke planten en vruchten eetbaar zijn en welke vergiftig; en ook is het prettiger in theorie dan in de praktijk kennis te maken met de „daon gatal babi”, omdat deze brandnetelachtige plant ons 24 uur lang een ondraaglijke jeuk kan bezorgen.

Waterhoudende lianen zijn er veel in het bos. Men kapt er een door en er komt voldoende fris water uit om de ergste dorst te kunnen lessen. Van veel belang is deze laatste wetenschap in Nieuw-Guinea echter niet. Doorgaans is er geen water te weinig, maar te veel en alleen in die gebieden, waar de grond het regenwater niet vasthoudt,

zal men af en toe tot lianen zijn toevlucht moeten nemen. Orchideeën vond Wuwung het aankijken niet waard, maar wel de vruchtjes van de rotan, die een fris snoepje vormen. Ook loont het de moeite tussen de plankwortels van grote bomen uit te zien naar de hopen bladeren, waaronder de casuaris nogal eens zijn ei verstopt. Een ei, dat meer weegt dan tien kippeneieren, maar waarvan de dooier niet veel groter is dan die van een kippenei en waarvan het wit een grove, grauwbachtige massa vormt. Als men pas van huis komt en gewend is aan het dagelijks verse kippen-eitje waardeert men het casuarisei nog niet; later op de expeditie wel . . .

Overigens dienen deze plankwortels ook nog als seintrom. Ze zijn soms wel enige vierkante meters groot en wanneer men op de smalle kant slaat met een flink stuk hout, rezo-neert het zware geluid vele kilometers ver door de bossen. Een handig signaal als men mensen wil roepen of een teken geven als er iemand verdwaald is.

Dat „agas” — de slechts één millimeter grote vliegjes, wier steek allergemeenst jeukt — uit modder ontstaan was een bewering, die ik maar onweersproken heb gelaten. Wuwung achtte kennelijk het ontstaan van leven uit dode stof een biologisch vaststaand feit. Zijn theorieën nam ik bij de vele praktijk gaarne op de koop toe.

We waren in een gebied, waar het bestuur maar hoogst zelden kwam; veel bevolking woonde er dan ook niet. Een deel er van kwam af en toe op bezoek in het bivak, maar deze „binnenlanders” werden door de Waroppenkoelies zeer hautain behandeld. Ze heetten „Alifoeroe's”, de algemene benaming voor nog niet beschaafde binnenlandstammen. Het criterium voor de al of niet beschaafdheid is vrij eenvoudig: met de uitdrukking „belom masoek belasting — zij betalen nog geen belasting!” is de minachting van de in eigen ogen zeer hoog op de ladder der beschaving geklommen kustbevolking volkomen duidelijk weergegeven.

De Alifoeroe's zelf voelden blijkbaar nog niets aan van de schande. De vrijgezellen waren uitgedost met veren en bloemen en hadden met veelkleurige klei hun gezichten

en hun lijven beschilderd; de gehuwden doffen zich alleen op bij feestelijkheden. Een van de jongelui had een oude, vuile pet op, maar droeg overigens geen versieringen. Bij navraag bleek dit toch een vrijgezel te zijn, maar verdere opschik had hem overbodig geleken: de pet sloeg — in zijn ogen — alles op het gebied van feestkleding.

* * *

De langverwachte koelies arriveerden, maar tot mijn verbazing bleken het er 200 te zijn in plaats van 80. Er had kennelijk een vergissing plaats gehad, want èn Japen èn Waroppen hadden elk het totaal gevraagde dragers gezonden.

Wat nu te doen? De hele stoet meenemen ging natuurlijk niet, daar waren de vivres niet op berekend en dat zou ook volkomen overbodig zijn geweest; maar ze waren er nu eenmaal en ik zou dus net zo goed van hun aanwezigheid kunnen profiteren. Had ik oorspronkelijk het plan gehad op het eerste traject de opvoer in een aantal etappes te doen plaats hebben, nu er meer dan tweemaal zoveel koelies waren kon ik de benodigde tijd overeenkomstig bekorten. Met de gehele voorraad over hun ruggen verdeeld zouden deze 200 dragers een week mee kunnen lopen, waarna ik er dan 120 zou kunnen afdanken.

Zo brak dan eindelijk de dag van vertrek aan. Na de reveille — zoals gebruikelijk bij zonsopgang — en het ontbijt begon het samenstellen van de troep en het beladen der koelies.

Dat had nogal wat voeten in de aarde, want niet alle vrachten waren even zwaar; daar kan nu eenmaal niet voor gezorgd worden in verband met de verschillende inhoud van de blikken. Een blik rijst van 16 kg is te weinig, dus komt er een blik gedroogde vis van 8 kg bij; maar er zijn ook blikken van 20 kg, die geen additionele vracht meer toelaten. In het algemeen ligt de limiet voor een drager rond de 25 kg. Tentzeilen, van het gewone bij de politie in gebruik zijnde formaat van 4 x 5 meter, wegen 16 kg. Die geef je aan de sterkste koelies, hetgeen bij de nieuwe-

lingen nogal eens afgunst wekt — althans de eerste dag. Want als zo'n tentzeil nat is — en dat is vrijwel de hele tocht door het geval — dan weegt het 30 kg. Koelies, die al meer zijn meegeweest op patrouille, trachten dan ook die in het begin zo gemakkelijk schijnende vracht te ontlopen.

De pienterlingen van de troep hadden al stiekum wat vrachtjes geprobeerd en de lichtste in het oog gehouden. Bij de verdeling waren ze er als de kippen bij om speciaal deze vrachtjes in te pikken; maar er waren meer liefhebbers voor en overall moesten luidruchtige ruzies beslecht worden.

Het geschreeuw en het lawaai verminderden echter naargelang er meer koelies op pad waren gezonden om zich aan te sluiten bij de voorhoede. Toch hoorde ik van tijd tot tijd Wuwung, die de leiding had over het transport, te keer gaan als hij weer een drager ontdekte, die, reeds lang „loopklaar”, rustig naast z'n vrachtje een pruimpje zat te savoueren.

Tenslotte waren de laatsten aan bod; Wuwung en ik volgden. Nog een blik achterom, maar na vijftig meter was het bivak al niet meer zichtbaar. Het oerwoud had zich achter ons gesloten; het had ons opgeslokt. De tocht was begonnen.

Wuwung zou de achterhoede vormen; ik moest het tracé bepalen en zette er daarom de pas in naar de voorhoede. Dat het kompas gezet is op een bepaalde stand wil natuurlijk volstrekt niet zeggen, dat men er zich elke meter gewetensvol aan houdt. Men zoekt gemakkelijk terrein op, dat „ongeveer” in de juiste richting voert en dat wordt gevolgd tot de afwijking te groot wordt. Is er een Papoeapad, het wordt gevolgd zolang het dienstig is en weer verlaten als het verkeerd gaat. Prettig is het ook ondiepe riviertjes met een grind- of steenbedding te volgen; het loopt vrij gemakkelijk in het water en ondanks de kronkelingen schiet men toch per dag goed op. Intussen moet de leider zijn kaart bijhouden. Hij moet de route uitzetten aan de hand van het kompas en volgens geschatte afstanden. Niet alleen om te weten hoever hij vordert, maar ook

om te kunnen controleren hoever hij zich door gemakkelijk terrein heeft laten verleiden tot afdwalen; want hij moet de afwijkingen corrigeren, bij voorkeur natuurlijk door andermaal gemakkelijk terrein te kiezen, dat hem terugvoert in de gewenste richting.

Vooraan lopen de kappers, die zich met de klewang in de hand een weg banen door het struikgewas. Dat is bij dichte ondergroei zwaar werk en ze worden dan ook om het half uur afgelost.

De eerste dag hadden we egaal terrein; we liepen door een kleine vlakte met matige begroeiing. Dat betekent echter niet, dat het een soort wandelpad was. Het bos is overal modderig en altijd ligt de bodem vol takken, slingerplanten en omgevallen bomen; en altijd ook zijn er talrijke kleine riviertjes, die diepe insnijdingen maken in het terrein, waarbij men aan de ene zijde vijf meter naar beneden, aan de andere kant vijf meter naar boven moet klimmen. Wanneer dat om de paar honderd meter het geval is vormt het een vrij vermoeiende bezigheid.

De bloedzuigers gaven al spoedig acte de présence. Ik zag ze het eerst op de blote lijven van de koelies, maar bij nader onderzoek bleek ik al evenzeer hun aandacht gehad te hebben. Als je er op gaat letten zie je ze zitten op de bladeren langs het pad, hun wormvormige lichamen wuivend in de lucht, de prooi ruikend. Ze laten zich op je huid of je kleren vallen en weten in het laatste geval door de smalste openingen naar binnen te dringen, zelfs door een dikke sok heen. Dan zuigen ze zich vol bloed tot ze zich als dikke kniekers van je af laten rollen. Dikwijls ook gaan ze door wrijving van de kleding of door stoten kapot, zodat het bloed door de kleren heen zichtbaar wordt, of, zoals bij de koelies, in brede strepen langs het lichaam sijpelt.

Een fris gezicht is het niet, maar je went er wel aan, zoals je aan alle ongemakken van het bos went. De eerste keren ga je nog te werk volgens de theorie: wat protargol of wat tabak op het beest strooien, of het de brandende cigaret op het glibberige lijf zetten, zodat het vanzelf loslaat; want als je ze er af ruikt ontstaan er geïnfecteerde wonden. In streken waar de plaag heel erg is zou je dan de halve dag

bezig zijn met die „vakkundige” behandeling. Al heel gauw neem je dus maar je jachtmes en schraapt je de onderen van de huid. Een paar wondjes meer of minder hinderen in het bos toch niet!

Met dat al was de eerste dag vrij gemakkelijk en om drie uur hielden we halt bij een beekje met niet al te troebel water.

Mijn ordonnans was vrijgesteld van de bivakbouw. Hij haalde mijn pyama, handdoek en zeep te voorschijn en toen ik me gepoedeld had in het beekje stond er naast mijn inmiddels opgezette veldbed al een grote mok heerlijke koffie te dampen.

Men was nogal bedrijvig in het bivak; een aantal koelies was bezig met het opzetten van hun nachtverblijfjes, andere verzamelden brandhout voor het koken en weer een andere groep haalden de benodigdheden voor het eten bij Wuwung, die nauwkeurig afgepaste rantsoenen uitdeelde.

Tegen de avond werd het rustig om me heen. Politie-agenten en koelies zaten in groepen te eten en de schildwachten stonden iets terzijde, het oog gericht op het bos. Mijn klamboe was al gespannen en ik was gereed voor de nacht. Terwijl het donker viel — en dat gebeurt vroeg in het toch altijd al schemerige woud — dronk ik nog een mok koffie en rookte een cigaret. Het was dan wel geen moeilijke tocht geweest, maar het was toch de eerste dag lopen na een lange tijd van rust en daar moet het lichaam weer aan wennen. De wachtposten waren volgens rooster ingedeeld, ik kon gerust gaan slapen.

De volgende morgen stond bij de reveille m'n koffie al weer klaar; Pattiwael, de ordonnans, was er iets eerder voor opgestaan. Men kookte z'n potje voor het ontbijt, maar ook voor het middagmaal, dat gebruikt zou worden tijdens de grote rust. De agenten begonnen hun veldzakken in te pakken, Pattiwael was mijn spullen aan het verzamelen en ikzelf schoot m'n kleren aan. Dat doe je liefst zo snel mogelijk, want ze mogen dan wel droog zijn, in dit bos wordt alles klam en pas als je lichaamswarmte er weer in zit voel je je prettig.

De voorbereidselen voor de afmars duurden enige tijd, de

routine zat er nog niet in. Er werd weer druk geruzied over de vrachten en de tenzeildragers hadden hun eerste zware dag te wachten. Weliswaar had het niet hard geregend 's nachts — ik had er zelfs niets van gemerkt — maar de zeilen waren doorweekt en wogen hun 30 kg.

Gezien het plan ging de stoet meer dan een uur te laat — en dan nog druppelsgewijs — op weg. Als we enige dagen verder geweest waren zou het vertrek niet zoveel voeten in de aarde gehad hebben. Dan zouden we namelijk in voor de koelies onbekend terrein zijn aangekomen, met vreemde stammen, die wel eens minder vriendelijk konden zijn. Onder die omstandigheden blijft een Papoea niet graag achter; hij sluit voorbeeldig aan om zo dicht mogelijk in de buurt van de politiedekking te blijven . . . !

Na een half uurtje lopen begon het heuvelland; eerst met enige lichte, korte hellingen, al spoedig met steile. Het terrein bleek met steeds meer diepe ravijntjes doorsneden. Dat viel al direct niet mee; mijn lichaam was ongetraind en . . . te zwaar! Elke helling kostte me moeite, veel moeite en telkens moest ik rusten, niet zozeer wegens vermoeidheid, maar om op adem te komen. Daarbij leidde ons pad ons steeds hoger; we liepen kennelijk tegen een bergrug op, maar een, die geen gelijkmatig stijgende helling had. Het was steeds maar weer klimmen naar een rand, direct daarop afdalen, om je onmiddellijk weer tegen een nieuwe hoogte op te werken. Mijn klimmen werd van steeds korter duur, de rusten steeds langer en mijn hart ging telkens zo wild te keer, dat ik er wel bij moest gaan zitten.

Iets na elven, ongeveer de tijd voor de grote middagrust, waren we halverwege een lange helling, op een vlak stukje van enige tientallen vierkante meters. Mijn hart had het weer eens te kwaad en ik zag, juist tussen de bomen door, de helling nog steiler worden.

De moed begaf me. Kortaf zei ik tegen de agenten in mijn nabijheid: „Hier bivak maken”, ging plat op mijn rug liggen en sloot de ogen. Enige orders werden geschreeuwd en een paar minuten later kwam Wuwung verbaasd vragen: „Nu al bivak?” Ik opende mijn ogen en zei: „Ja, hier bivak”.

Met om me heen de bedrijvigheid van de bivakbouw lag

ik te piekeren. Waarom was ik zo gek geweest hieraan te beginnen? Waarvoor maakte ik me eigenlijk druk? Thuis had ik rustig in een gemakkelijke stoel kunnen zitten, al of niet met een borrel, wachtend op het lekkere eten, dat wel zowat klaar zou zijn. In plaats daarvan lag ik hier afgemat te hijgen, zou ik straks als ik bijgekomen was een maaltijd krijgen van rijst met in klapperolie gebakken gedroogde vis, om vanavond in een vermoedelijk leuke tent op een koud veldbed te gaan slapen . . .

Na een half uurtje begon mijn hart te bedaren. Pattiwael bracht me een mok hete koffie, waar ik zo'n trek in had, dat ik er prompt mijn mond aan brandde; de politiemokken zijn namelijk van aluminium.

Na nog een half uurtje voelde ik me weer best. Het was geen vermoedigheid geweest, maar zuiver een kwestie van het hart, dat die krachtsinspanning in dat tempo nog niet kon verdragen. Intussen schaamde ik me diep tegenover de troep. We waren naar schatting slechts één hele kilometer gevorderd en daar stond het bivak voor de nacht al vrijwel gereed. Het had nu ook geen zin meer verder te gaan vandaag, want eer de ransels waren gepakt en alles voor het vertrek was gereedgemaakt zou het één uur zijn geworden, terwijl we na twee uur lopen weer in bivak zouden moeten, een nieuw bivak zouden moeten bouwen dus. Zuchtend legde ik me neer bij de situatie, die mijn eigen kleinmoedigheid in het leven had geroepen.

* * *

De volgende morgen waren we vroeger op pad. De koelies kenden hun vrachten; men begon routine te krijgen en het vertrek verliep vlot. De helling, waar ik gisteren zo somber tegenaan gekeken had, bleek nu nogal mee te vallen. Van de top ging het natuurlijk weer naar beneden, maar toch bleek het terrein hier niet zo versneden als gister. Er waren zelfs stukken bij, die min of meer vlak waren, zodat we door stevig aanstappen het tempo flink konden opvoeren. De voorhoede had het ook niet al te zwaar; in dit steenachtige gebied was de ondergroei vrij dun.

Deze kappers hebben anders wel een bijzonder onprettige taak. Bijna overal in het Nieuw-Guineabos, althans in het lage heuvelland, zit tot op een hoogte van omstreeks 700 meter een agressief soort kleine wespen, die hun nest hebben aan de onderkant van grote bladeren. Men kan er op een centimeter aan voorbij lopen, als men het nest maar niet raakt, want als men er ook maar even tegen tikt komt als een duvel uit een doosje de hele zwerm naar buiten om zich op de aanvaller te werpen en ze hebben het altijd gemunt op hals, oren, ogen, neus en lippen. De steek op zichzelf is niet gevaarlijk, maar als er zo een dertig of veertig tegelijk iemand te pakken hebben gehad en zijn gezicht wanstaltig is gaan zwellen, dan is de pret er voor die dag bepaald af.

Men kan er voor gewaarschuwd worden, natuurlijk; maar het helpt toch niet. Het is de harde praktijk, die hier het lesje moet geven. Eerder wordt het geen gewoonte op dergelijke zaken te letten.

Ik leerde mijn lesje al spoedig. Met het jachtmes getrokken liep ik een beetje mee te kappen door nogal ijl terrein. Juist in ijl terrein, waar sporen snel uitgewist zijn, slaan ervaren rimboelopers van tijd tot tijd een merkteken in de stammen om voor terugkerende of volgende patrouilles het pad vast te leggen. Opgewekt bezig hier en daar wat tekens aan te brengen, ontging het me, dat de voorkappers een bepaald boompje ontweken. Ook daar kapte ik eens in . . . en er zat meteen een hele zwerm wespen op mijn gezicht en rond mijn hals. Ontsteld naar mijn hoofd grijpend, vergat ik het jachtmes te laten vallen en gaf mezelf daardoor een grote snee in de nek.

Ik had mijn les geleerd! Sindsdien heb ik nooit meer vergeten op wespen te letten. „We hadden dat nest wel opgemerkt, maar we dachten dat U het ook wel zou zien”, zeiden de voorkappers, die beide al twintig jaar in Nieuw-Guineabos hadden rondgelopen!

Meer nog dan anders was ik blij in bivak te kunnen gaan en mijn gezicht te kunnen betten in het koude water van een bergriviertje.

De volgende dag bezorgde ons een topografische verrassing.

Omstreeks het middaguur kwamen we aan een vrij grote rivier — ruim 50 meter breed — en volgens de bestaande kaarten was daar in de buurt geen rivier van dit formaat. Ik verkende haar over een korte afstand en voorzover zichtbaar was de loop, althans op dit stuk, tamelijk wel Noordwest. Indien dat de algemene richting bleef, moest zij dus aan de Waroppen uitkomen. (Bij latere verkenning bleek het de Roambaki te zijn, die volgens de oude kaarten tientallen kilometers westelijker lag.) Ze stroomde snel en was tamelijk diep, maar we zouden er nog net, ongeveer tot borsthoogte, door kunnen waden. Er werd een lange dikke rotan uit het bos gehaald en met hulp van de beste zwemmer over de rivier gelegd. Zo, aan weerszijden vastgehouden, deed hij dienst als houvast voor de koelies, die door hun zware last niet al te vast op hun benen stonden in de sterke stroom. Zonder ongelukken kwam iedereen aan de overkant en de mars werd voortgezet tot een uur of vier, toen bivak werd gemaakt aan een helder bergbeekje.

De vijfde dag bereikten we de Kojari-rivier. Hier lag het laatste punt, dat bij de politie en de Waroppenkoelies nog bekend was. Verder was niemand ooit geweest. Van tijd tot tijd waren we wel sporen van bevolking tegengekomen, kleine afdakjes waaronder restanten van vuur en etenswaren, maar gezien hadden we niemand.

Het was half twee toen we de Kojari bereikten. De rivier had in het korte stukje dat we konden overzien — een honderd meter — zeker een verval van tien meter. Tussen grote rotsblokken stortte het water zich naar beneden, een bruisend lied zingend, dat het aan de andere oever gesproken woord onverstaanbaar maakte. Koel, kristalhelder water; een echte bergstroom, ontspringend op de bijna 1000 meter hoge keten, die Zuid-Zuidwest voor ons lag — een ideaal plekje voor een bivak.

Om half vier echter, toen de bivakwerkzaamheden nauwelijks beëindigd waren, brak er een regenbui los. In stralen kletterde het water naar beneden, in een oogwenk de bodem tot een modderpoel makend en alles doorwekend. Spoedig begonnen zich langs de hellingen honderden beekjes te vormen, die allengs groter werden en zich in de Kojari stortten. Dra werd het water onstuimiger; het

schuimde tussen de rotsen en in zeer korte tijd sprong en danste en dwarrelde een woeste, vuilbruine, bruisende watermassa met ongetemde kracht naar beneden, alles wat niet rotsvast was in zijn loop meesleurend met donderend geweld: de echte tropische bandjir.

Na een uur evenwel hield de regen bijna plotseling op; het water in de geultjes verminderde zienderogen en spoedig waren de hellingen droog. Het geweld van de Kojari begon nu ook snel te luwen; het geluid nam af, de stroom ging rustiger worden. In enige uren tijds was de rivier kristalhelder; het water viel weer met schuimende vlokken van rots tot rots, zijn eentonige lied zingend.

Zo'n bivak voor de nacht is gauw genoeg klaar, zelfs als het is voor twintig man, met een aparte bergplaats voor een grote hoeveelheid vivres en uitrusting. In anderhalf uur wordt het uit de grond gestampt en ligt er in nat terrein zelfs nog een vloertje in.

De gang van zaken is altijd hetzelfde: ik geef het sein en wijs de bivakplaats aan; dan komt Wuwung in actie. Hij maakt onmiddellijk groepjes van de koelies en geeft hun met een paar woorden hun speciale taak, die ieder overigens reeds kent. Wuwung zelf past met zijn klewang de plaats der gaten voor de stijlen af: zoveel klewangs lang, zoveel breed — en spoedig ziet men uit een chaos van dikke en dunne, lange en korte stammetjes de eerste vormen van het bivak verschijnen. Dra ligt de nokbalk en worden de dakribben gelegd. Tientallen handen leggen de rotanverbindingen, tientallen brengen de stammetjes voor de vloerbedekking aan. Weer andere halen intussen grote niboengbladeren, die niet alleen worden gebruikt voor de slaappleaatsen, maar ook als beschutting tegen inslaande regen. Na zeer korte tijd begint ieder zijn bedje te spreiden en zijn potje te koken.

Hout, rotan en bladeren; de Papoea's doen er alles mee, maar de politieagenten niet minder. Dat wil zeggen, de oude rotten onder hen. Na de officiële afschaffing der Gewapende Politie in Indië had men de leden van het oude korps, die in Nieuw Guinea zaten, zoveel mogelijk laten uitdienen. Ze waren er praktisch aan hun lot over-

gelaten; behoorlijke leiding hadden ze niet, behoorlijk verzorgd werden ze niet, vele detachementen woonden in 1936 in behuizingen, die in 1926 als tijdelijk bivak waren opgezet en er niet veel beter uitzagen dan Papoea-woningen. Er waren afgeleefde kerels bij, die, na dikwijls dertig jaren dienst in de rimboe, niet veel meer presteerden. Degenen, die ik echter voor de expeditie had uitgekozen, waren alle lof waard: flinke, sterke kerels; taai, getraind en volkomen thuis in het bos; bekend met alles wat er leeft en groeit en met de wijze waarop het te gebruiken is. Zij staken dan ook gunstig af bij hun collega's, die een politieke opleiding met theorie en praktijk op Java genoten hadden, maar desondanks in dit bos met twee linkerhanden stonden.

In de eerste maanden van de laatste oorlog stuurden de Australiërs troepen naar Nieuw-Guinea, die onbekend waren met jungle en jungle-methoden. De Australische bladen stonden er later vol van, hoe zwaar deze jongens het wel hadden gehad; ze hadden soms wel acht dagen achter elkaar niet droog kunnen slapen en volle veertig dagen hadden ze geen warm eten gehad, omdat al het hout in het bos doornat was geweest van de aanhoudende regen.

Ik kan me de situatie zo levendig voorstellen; op dezelfde manier zag je de Java-mensen in het bivak klungelen. Ze konden geen nat, vers hout van droog onderscheiden. Het moest echter toch wel beestenweer zijn als mijn ordonnans er geen weg mee wist en ik niet binnen een half uur na het sein om bivak te maken mijn eerste mok hete koffie aan het slurpen was. De nieuwelingen in het vak waren evenwel nog wanhopig doende een rokend vuurtje aan te blazen als de ouderen hun potje al aan het consumeren waren.

Het kiezen van de plaats voor een bivak eist ook nog overleg. Natuurlijk moest het bij voorkeur een vlak stukje grond zijn, met als het even kan behoorlijk was- en drinkwater er bij. Wil men overnachten aan een rivier, dan is het zaak op de juiste oever neer te strijken, namelijk zodanig, dat men de volgende morgen het water niet hoeft over te steken. Het kan immers heel gemakkelijk gebeuren, dat het in de nacht zwaar gaat regenen en dat de rivier

bandjirt op het ogenblik, dat men wil vertrekken. Staat men aan de verkeerde kant, dan geeft dit vele uren op-
onthoud.

Verder mag het bivak niet staan onder of dicht bij dode bomen. Bij een storm kunnen ze worden omgeblazen of grote takken kunnen er afbreken en een ravage aanrichten. Trouwens, niet alleen bij storm dreigt dit gevaar, maar ook bij aardbevingen en er komen zeer veel aardbevingen voor op Nieuw-Guinea, vooral in het Noorden. Het zijn niet alleen lichte trillingen, maar vaak hevige schokken. Op Pionierbivak en in Bernhardkamp heb ik verschillende malen staan zwaaien op mijn benen, niet wetende hoe schielijk ik uit het krakende bivak moest komen. In Manokwari kan het evenzeer spoken; we hebben er verschillende harde schokken meegemaakt. Een stenen huis scheurde daar onder andere van boven tot beneden.

* * *

Intussen was in het bivak aan de Kojari-rivier tot grote vreugde van iedereen een extra uitdeling van tabak aan de orde, want het was Koninginnedag. Een verhoogd rantsoen rijst en vis viel al evenzeer in de smaak. De stemming was best in het bivak.

De volgende dag verliep zonder vermeldenswaardige gebeurtenissen en ook 2 September bracht geen bijzonderheden. We liepen nog steeds in vrij zwaar versneden bergterrein, met hier en daar iets gemakkelijker hellingen. De algemene indruk was, dat we geleidelijk aan hoger kwamen; ook aan het kouder worden der nachten was dat te voelen. Kennelijk waren we al een eind gevorderd op de hoge bergrug, die ik van het vliegtuig en van het basisbivak in het Zuidwesten uit had zien liggen en die ook op de Militaire Exploratie-kaarten stond ingetekend. Een hoogtemeter bezat ik nog niet; het was werkelijk een nog zeer primitieve expeditie.

Overigens had ik er geen idee van, hoe ver we gevorderd waren en of ik er in geslaagd was me in het wisselende terrein aan de vastgestelde richting te houden. Al ging het nu wat beter, ik had tenslotte de eerste dagen vrijwel met mijn

tong op mijn schoenen gelopen en bepaald gerust was ik niet over de juistheid van de toen gemaakte calculaties en schattingen.

Daarom was het nodig me te oriënteren, enige peilingen te nemen om mijn plaats te bepalen. Bovendien was er een rustdag aan de orde; een deel der koelies moest terug naar de kust en enige karweitjes moesten worden opgeknapt. Omstreeks drie uur vond ik tegen een naar het Noorden gerichte helling een geschikte plek voor bivak aan een mooi kristalhelder bergriviertje.

Een extra plukje tabak en het vooruitzicht van een luie dag brachten de koelies prompt in een feestelijke stemming. Druk gepraat en gelach klonk spoedig op uit hun bivakjes en na het vallen van de avond zette de hele troep psalmgezang in, hetgeen ze anders bewaren voor de Zondagavonden.

De „vrije” dag begon net als iedere andere met het ziekenrapport; met dit verschil, dat er meer aandacht besteed kon worden aan de diverse klachten en kwalen; ook al, omdat op een dag als deze de simulanten verstek laten gaan. Met wonderolie en aspirine kom je een heel eind en verder worden er hoofdzakelijk wonden verbonden en builen en puisten verzorgd. Ichthyolzalf heb ik op mijn tochten in Nieuw-Guinea zeer leren waarderen, want in het bos raken de meeste wonden geïnfecteerd en tegen infectie is deze zalf een onvolprezen middel. Malaria was er natuurlijk ook, dat hoort nu eenmaal bij dit land. Het is hier echter geen ziekte, maar een ongemak. Je geeft kinine en als de man het erg te pakken heeft wordt zijn last over de anderen verdeeld, maar hij moet doorlopen.

Bij de koelies lopen er altijd wel enige met een touwtje om hun hoofd gebonden. Het duidt op hoofdpijn, maar het kan even goed een vaag gevoel van onbehagen aangeven. Aspirine is ook hier het universele middel, ofschoon ik bepaald geloof, dat in vele gevallen de hele geste alleen bedoeld is als een stilzwijgend verzoek om consideratie bij het verdelen der lasten.

Na het ziekenrapport werden dag- en taakindeling opgemaakt.

Foto Maresch

In het oerwoud

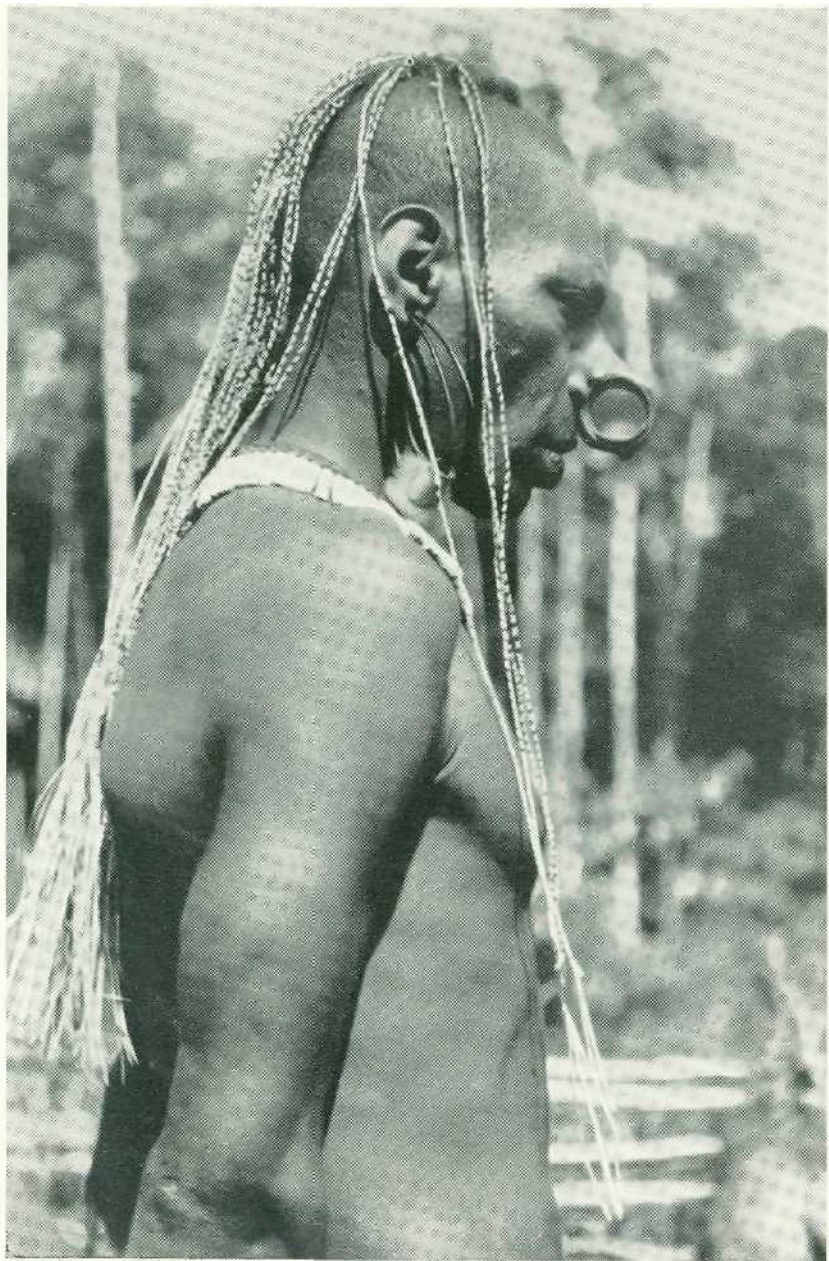

Foto P. Meuwese M.S.C.

Neusversiering bij Jamenagi-man (Zuid Nieuw-Guinea)

Een kleine groep onder leiding van Wuwung ging bomen kappen om een uitzicht te maken met het oog op de peilingen. In de verslagen van de Militaire Exploratie lees je regelmatig, dat het observatiepunt, de standplaats van de opnemer dus, veertig, soms wel zestig of zeventig meter boven de begane grond was gelegen; iets, waarmee bij het meten der hoeken en bij de calculaties natuurlijk rekening gehouden moest worden. De observanten, voor een groot deel zee-officieren, klommen in bomen en maakten zich dan op deze grote hoogte tussen de takken een soort stellage. Dat was bepaald niets voor mij, dank U! Aanleg voor leidekker heb ik nooit gehad. Een meter of vijftien, desnoods twintig, zou nog wel gaan; maar zestig... en dan nog metingen doen...

Ik moest een „pemandangan — een uitzicht” hebben, liefst van de begane grond af en Wuwung ging daarvoor zorgen. Hij had de kompasstanden meegekregen, waarop ik de Tolaterri en de Kamoopedai — de Kleine en de Grote Kerkberg — verwachtte en in die richtingen moesten zoveel bomen gekapt worden, dat ik die toppen zou kunnen aanpeilen.

Intussen berekende ik de vivresvoorraad, het aantal vrachten, dat er nog over was. We waren immers zeven dagen op weg met 200 man koelies en 15 man politie en er was van onze voorraad dus zo ongeveer $215 \times 7 \times 1$ kg, dat is rond 1500 kg opgegeten. Zo kwam ik tot de slotsom, dat er na herindeling der mansvrachten ongeveer 60 koelies naar huis zouden kunnen met 2 man politie als dekking. Zowel van de koelies als van de politie zouden daarvoor natuurlijk de zwakste en de minst geschikte worden uitgezocht.

Dan wachtte me nog een karweitje. Ik had twee camera's bij me, een kleinbeeld spiegelreflex — waarvoor ik het meeste filmmateriaal had meegenomen — en een Zeiss 9 x 12, met slechts een dozijn platen. De spiegelreflex had het de tweede dag al afgelegd; de spleetsluiters waren blijven hangen. Wat moest ik doen? Mijn enige gereedschappen, een jachtmes en een kroontjespen, waren nu niet bepaald ideale werktuigen om er een dure precisiecamera mee te gaan bewerken, maar aan de andere kant: als er niets aan

gebeurde zou ik geen enkele foto kunnen maken tijdens de eerste belangrijke expeditie van mijn leven! Ik besloot dus de kans te wagen en binnen enige uren was de camera voor eeuwig bedorven. Zodoende heb ik geen foto's van die tocht. Jammer!

Bij het middageten rapporteerde Wuwung, dat het werk vlotte en na afloop ging ik er een kijkje nemen. Mijn meet-instrumenten nam ik mee om klaar te zijn als het zover was. Hij had een punt gekozen 200 m van het bivak, op een vrij steile helling, hetgeen natuurlijk zeer gunstig was voor het doel omdat er zo maar weinig gekapt behoefde te worden. Een aantal zware bomen, die op de helling boven elkaar stonden, was al half doorgekapt en straks zou de bovenste helemaal omgekapt worden om — als de zaak goed berekend was — de hele rij mee te nemen.

Het was goed berekend. Krakend sloeg de bovenste woudreus in de kruin van de volgende, reeds half gekapte boom. Ook deze bezweek en nam in zijn val de derde mee en deze de vierde, terwijl ze met zijn alle een aantal kleinere bomen als rietstengels deden afknappen.

Er was een prachtige sleuf in het bos ontstaan, maar . . . in het heuvelland, dat voor ons lag hing zware bewolking. Af en toe kwamen er stukken open, maar de Tolaterri waarop deze sleuf gericht moest zijn kwam niet te zien. Ik zette de boussole op het statief — ongeveer gericht — en bleef er bij zitten om elke kans te kunnen benutten.

Ook de sleuf in de richting van de Kamoopedai viel open, maar daar was de situatie al niet beter. Grote wolkenmassa's hadden zich opgestapeld waar ik de berg vermoedde en het zag er niet naar uit, dat er vandaag enig succes was te behalen. Na enige tijd pakte ik de boel maar weer in en keerde terug naar het bivak, in de hoop morgen meer geluk te zullen hebben. Intussen betekende dat een extra rustdag — die door mij niet, maar door de troep wel op prijs werd gesteld.

Enfin, er was nu ruim tijd om mijn notities uit te werken en dat ging ik dan maar omstandig doen. Tenslotte wordt er van een explorateur verwacht, dat hij niet alleen een tocht maakt, doch er na afloop ook nog een verslag over inlevert.

Het liep intussen al tegen de avond en in het bivak was iedereen bezig met het ophalen van de gewassen kleren, die op stenen en aan takken te drogen hingen. Defect lederwerk was gerepareerd, gescheurde kleren genaaid, allemaal karweitjes, die aan de orde komen als na een paar dagen in het bos de uitrusting haar feilen gaat vertonen.

Toen het donker was geworden trachtte ik nog wat door te werken bij het licht van de Petromax, maar de talloze insecten maakten dat onmogelijk. Uit het bos kwamen vlinders, kevers en dat soort goed op de lamp toevliegen en zetten zich op blikken, kleren en tegen het tentzeil. Wondere vormen waren het dikwijls: boktorren met lange voelsprietten, kevers met merkwaardig gevormde dekschilden en nachtvlinders met prachtige, dikwijls uiterst fijne tekeningen op hun vleugels. Het besef, dat nog zoveel van dit grote woeste land onbekend was, dat ik daar zat in een streek waar nog nooit een blanke de voet had gezet en dat iedere vangst een ontdekking betekenen kon deed me heel sterk verlangen er iets van te verzamelen. Het had echter niet de minste zin, want ik had geen conserveermiddelen bij me, zodat ik thuisgekomen niets anders gevonden zou hebben dan wat verspreide vleugels en dekschilden en wat beschimmelde vlinder- en keverlijven. Jammer; maar op een volgende tocht zou me dit niet meer overkomen.

Als de avond valt verstommen langzamerhand alle vogelgeluiden. De koekoek heeft zijn slaappleats opgezocht, de kakatoea schreeuwt niet meer, de boskip zwijgt, de levendige en luidruchtige paradijsvogel slaapt. Doch nu zet een ander koor in: dat der cicaden. Ergens begint er een en eensklaps klinkt van alle kanten het zingend, snerpnd geluid, tot, als op een wenk van de dirigent, alles plotseling verstomt om even later opnieuw te beginnen. Een ander soort zingt niet in koor, maar maakt een eigenaardig sjilpend geluid, precies als een vogeltje; welke indruk nog versterkt wordt doordat deze insecten steeds heen en weer blijven vliegen.

In de verte klinkt het sombere geluid van een brulkikker; de krekels zingen onophoudelijk en soms klinkt de zilveren

roep van een maleo. Ook in de diepste nacht is het bos vol leven. Sprak niet ergens iemand eens van: de lawaaiërige stilte?

* * *

De tweede rustdag begon voor de observatie niet erg gunstig, want nu zaten we zelf in de mist. Deze trok gelukkig om een uur of tien op en een gedeelte van het panorama ontrolde zich voor onze ogen. De Tolaterri bleek vrij, de Kamosopedai niet en voorzichtigheidshalve legde ik de richting naar de eerste snel vast; hij mocht eens in de wolken verdwijnen als de tweede vrij kwam.

's Morgens vroeg had Wuwung de zestig slechtste koelies al uitgezocht en ik had twee man politie aangewezen om hen naar de kust te geleiden. Ze kwamen zich afmelden en de stoet vertrok meteen. Naar schatting konden ze de terugweg in twee dagen afleggen — onbeladen lopen deze kerels fantastisch snel — en kregen daarom voor drie dagen vivres mee. Volgens afspraak met de bestuursassistent van Demba zouden de prauwen al van vandaag af aan het basisbivak wachten.

Het werd een zeer rustige dag. Van bladeren had ik me een bed gespreid en daar lag ik lui op mijn rug, het gezicht zo, dat ik veranderingen in het wolkendek in het oog kon houden. Bloedzuigers waren er gelukkig niet en de mieren hadden me kennelijk nog niet ontdekt.

Eerst in de middag begon het wolkendek zich te openen en kreeg ik eindelijk kans de Kamosopedai te schieten. Daarna werden in het bivak de peilingen op de kaart uitgezet en wist ik vrij nauwkeurig waar ik me bevond.

Ik moet zeggen, dat het resultaat een tegenvaller voor me was; ik had gedacht, dat we veel harder zouden zijn opgeschoten. Alles nog eens nagaande in mijn herinnering kon ik het echter toch wel begrijpen. Er waren enige dagen geweest van geringe prestatie, onder andere die nare tweede dag toen ik reeds na 1 kilometer het bijltje er bij had neergelegd. Bovendien mag het op de kaart wel een rechte lijn lijken, in werkelijkheid loopt men meer dan de dubbele afstand. Bij dit alles kwam, dat we nog niet getraind waren — ik wel het allerminst. Dat werd echter met de

dag beter en tot mijn grote tevredenheid kon ik mijn buikriem al enige gaatjes strakker aanhalen.

Met nieuwe moed en gesterkt door de rust dan maar weer op weg; van kleinmoedigheid was nu geen sprake meer.

De volgende dag werd er een vrij steile klim van onze aanmerkelijk gedunde troep gevergd, maar een vlotte afdaling volgde. We gingen in bivak bij een Oost-West stromend riviertje met goed water.

Eigenlijk doe je, als je voor het eerst in de jungle bent, elke dag nieuwe ervaringen op; iedere dag leer je er ongemerkt wat bij. Die kennis hoopt zich in de loop der jaren op en later weet je vaak niet eens meer bij welke gelegenheden ze verkregen is. Alleen bijzondere gebeurtenissen blijven in de herinnering hangen, zoals de eerste wespetaanval die ik meemaakte.

Een dezer dagen kwam er een nieuwe ondervinding bij. Ik trok mijn schoenen aan en toen mijn rechtervoet in de schoen schoot voelde ik ineens een hard voorwerp tegen mijn tenen drukken — en dat harde voorwerp begon te bewegen en te wriemelen. Ik wist niet hoe snel ik weer uit mijn schoen moest komen en toen ik hem omkeerde bleek er een heel dikke kever in te zitten.

Het had ook een scorpioen, een duizendpoot of een ander vergiftig insect kunnen zijn geweest en sindsdien is het een gewoonte van me, een automatisch gebaar, de schoenen voor het aantrekken even uit te kloppen.

* * *

De achtste September waren we tijdig op weg. Nadat we al enige tijd bezig waren een vrij lichte helling te beklimmen stonden we plotseling voor een rotsmuur, die zich loodrecht verhief, wel twintig meter hoog. Ik liep eens een honderd meter naar links, dan naar rechts, maar hij was overal even hoog en even steil. Daarna zond ik twee man naar links en twee naar rechts, met opdracht een kwartier te lopen om te zien of de muur ergens beklimbaar werd. Dat bleek niet het geval. Somber bezag ik het obstakel. Op een meter of twaalf liep er een richel en verder waren er lianen en licht struikgewas in retsen en scheuren, maar

ik dacht aan de koelies met hun zware last en zag er geen gat in. Met duidelijke twijfel in mijn stem vroeg ik Wuwung: „Bisa — is het mogelijk?” waarop het antwoord zeer gedecideerd klonk: „Tidak bisa, toean — het is onmogelijk, mijnheer”.

Wat dan?

Bikin tangga — ladders maken.

Vooruit dan maar; jammer van de stagnatie en van de verloren tijd. Er zou een ladder gemaakt moeten worden, die reikte tot de richel op twaalf meter hoogte en een kleinere, die opgehesen zou kunnen worden en op die richel geplaatst voor de tweede etappe van de klim. Enige koelies werden uitgestuurd om lange rechte stammen te kappen, andere om de nodige rotan te halen en die te splitsen.

Dat karweitje duurde wel even en ik zat doelloos voor me uit te staren. Ineens zag ik hoe Wuwung, het wachten moe, begonnen was tegen de muur op te klimmen. Hij hield zich vast aan lianen, aan kleine struikjes, wist zijn voet in spleten te zetten en was al vrij gauw boven, waarna hij uit het gezicht verdween; klaarblijkelijk was hij daar wat aan het rondkijken.

Wel, ik verveelde me ook, nam die muur nog eens aandachtig op, inspecteerde de route die Wuwung gevolgd had en dacht bij mezelf: dat kan ik net zo goed. Voorzichtig begon ik te klauteren, moest me van tijd tot tijd werkelijk met handen en voeten vastklemmen, maar bereikte de richel. De volgende etappe was zelfs nog wat gemakkelijker en spoedig trok ik mezelf over de rand en stapte opgewekt het plateau op.

Daar stond Wuwung stomverbaasd naar me te kijken. „Lo, toean soedah ada — hé, mijnheer is er al” klonk het ineens en meteen holde hij naar de rand, naar beneden roepend: „Tidak oesah — het hoeft niet meer, mijnheer is er al”.

Nu was het mijn beurt om stomverbaasd te zijn.

— Maar Wuwung, waarom hoeft het niet meer?

— Wel, U bent er toch al!

— Ja maar, de koelies dan?

— O, die komen gemakkelijk boven.

— Wou je zeggen, dat die ladders alleen voor mij waren?
— Jazeker mijnheer, ik dacht niet dat U er tegenop zou kunnen.

— Luister eens Wuwung, begin nu in het vervolg maar met aan te nemen, dat ik alles kan wat jij kunt -- en blijkt het tegendeel, dan ga ik nooit meer op expeditie.

— Saja, toean! — Jawel, meneer.

De koelies hadden inderdaad de half afgewerkte ladders laten liggen en hun vrachtjes weer opgenomen. Op diverse plaatsen zag ik ze zwaar beladen tegen de muur opklauteren en heel wat handiger en sneller dan Wuwung en ik het hadden gedaan. Bij zulke karweitjes hebben blote voeten veel voor; ze krullen hun grote teen om de rand van een steen en hebben houvast aan uitsteeksels zo klein, dat je er met je zware schoenen onherroepelijk afglijdt. Binnen een half uur was de hele troep boven.

Wachtend op de koelies wandelde ik wat langs de rand van het plateau en daar zag ik plotseling iets, dat ik mijn hele leven niet zou vergeten. Zoals bekend, houden de paradijsvogels er „speelbomen” op na, waarin ze 's morgens en tegen de avond, dikwijls in groten getale, samenkomen. Ik had al vaker van die speelbomen opgemerkt, ook met de vogels er in, maar altijd beneden op de grond gestaan en tegen de heldere lucht slechts silhouetten gezien. Hier stond echter een speelboom aan de voet van de stenen muur en ik bevond mij op gelijke hoogte met de kruin. Tientallen mannetjes-paradijsvogels met hun wonderlijke vormen en hun prachtige kleuren zag ik op de takken bijna vlak voor me; het zonlicht schitterde en sprankelde op de metaalglanzende verentooi. De grauwe, eentonig getekende wijfjes zaten er stilletjes en nuchter bij, onverschillig voor zich uit starend of wat pikkend hier en daar, alsof al dat zenuwachtige gedoe van de andere sexe hen niet aanging, alsof die hele vertoning van de soms dwaas rondhippende mannetjes niet uitsluitend voor hen was opgezet. Het was moeilijk zich los te maken van zoveel moois, maar tenslotte was dit geen natuurhistorische expeditie. De koelies waren al boven en stonden gereed om verder te gaan. Met tegenzin wendde ik me af van dit boeiende schouwspel.

Van dit punt af voerde onze weg ons midden tussen damarbomen door; prachtig mooie, kaarsrechte stammen, soms wel een meter dik en zeker tachtig meter hoog. Het stond er vol van, rechts en links, zover we konden zien. Niet spaarzaam tussen andere boomsoorten, zoals dat vaak het geval is, maar ze domineerden het gehele bos en vanaf ons hoge standpunt gezien stonden op de andere ruggen in de omgeving dezelfde mooie stammen met hun gemakkelijk herkenbare bladerkroon.

De politieagenten in Nieuw-Guinea wisten wat damararealen waren. Het behoorde daar tot hun gewone taak als dekking op te treden voor Papoea's die in bergen en bossen damar gingen verzamelen om daarmee hun belasting te betalen. Aangezien verscheidene dezer arealen lagen in nog onbestuurd gebied, waar de bevolking op de vanouds gebruikelijke wijze elke vreemdeling trachtte af te maken, was die bescherming wel nodig. Eigenlijk een ietwat merkwaardige situatie, waarbij dus de politie indringers beschermde tegen hen, die zichzelf als de rechtmatige eigenaars van de bomen beschouwden! Overigens deden deze eigenaars werkelijk niets met de bomen.

Mijn oude agenten hadden talloze van deze dekkingspatrouilles meegemaakt in verschillende delen van Nieuw-Guinea en kenden dus de meeste arealen, die in productie waren. Unaniem beweerden zij, dat dit complex groter was en dichter bezet met damarbomen dan enig ander dat ze kenden.

„Damar” is de in Nieuw-Guinea gebruikelijke naam voor „copal”, een waardevol hars, dat geleverd wordt door de Agathisoorten en gebruikt bij de fabricage van lakken en vernissen. Het komt uit wonden van de boom tevoorschijn en kan dus net als rubber getapt worden. In een nog niet geëxploiteerd areaal vindt men aan de voet van de bomen, in de grond, gewoonlijk grote klompen gestold hars, die ontstaan zijn hetzij door beschadiging van de wortels zelf, hetzij door beschadiging van de stam, in welk laatste geval het toen nog vloeibare hars langs de stam in de grond is gedrongen.

De koelies en de politieagenten waren er als de kippen bij een aantal van deze klompen uit te graven, want het goedje

is zeer brandbaar en vergemakkelijkt het aansteken van een vuurtje zeer. Ieder voorzag zich dan ook van een behoorlijke voorraad.

Toen we het plateau achter de rug hadden begon het terrein geleidelijk te hellen. Het was bijna niet versneden en daar de ondergroei zeer licht was deed het geheel denken aan een wandeling in een Hollands dennenbos. De pret duurde echter niet lang: na goed twee uur lopen kwamen we aan het eind van de helling bij een rivier, die zich een soort canyon had uitgeslepen in het gesteente en tamelijk wel in de door ons gewenste richting liep. We moesten ons aan lianen en stammetjes naar beneden laten zakken om de steenachtige bodem te bereiken.

Het was verleidelijk de rivier nu maar te volgen. Het loopt prettig, hele stukken met je voeten in het koele water en de rest over grindbanken en zandplaten. Je hoeft niet te kappen door de ondergroei, blijft heerlijk in de frisse lucht en vordert intussen goed. Hoe verleidelijk, maar ook: hoe gevaarlijk, met het oog op de snel opkomende bandjirs. Als men loopt in een rivierbedding als deze, met aan beide zijden hoge rotsmuren, zou er wel eens geen tijd meer kunnen zijn om een heenkomen te zoeken.

Na een kwartiertje lopen vonden we een punt waar we tegen de andere oever op zouden kunnen klauteren en ik besloot eerst maar eens middagrust te houden. Daarna kon ik nog altijd zien of ik, met het oog op het weer, het er op zou wagen de rivier nog een eind te volgen.

De middagrust heb ik op patrouille altijd zeer genoeglijk gevonden. Je neemt ze gewoonlijk tussen elf en twaalf uur, maar wacht bij voorkeur tot je een prettig plekje tegenkomt. In een rivier is ze al bijzonder aantrekkelijk, vooral wanneer er een plaatsje is met wat zon. Je zit heerlijk op een steen met de benen tot aan de knieën in het frisse bergwater en voelt snel de hitte in je lichaam, dat vooral na een zware klimpartij gloeit, veranderen in een weldadige koelte. Je lest je dorst door met de handen het kristalheldere water naar de mond te brengen en zodra het zweet niet meer tappelings langs je gezicht loopt kun je werkelijk van een cigaret en van de koffie uit je veld-

vles genieten. De ordonnans heeft intussen je koude lunch tevoorschijn gehaald, maar ik kan niet zeggen, dat die koude rijst en dat gedroogde visje in de middagrust me ooit gesmaakt hebben. Ik gaf er de voorkeur aan een stuk sago op te knabbelen, zeer tot verwondering van de politieagenten, die dat maar niks gedaan vonden. Sago was geen eten, meenden ze, sago was „obat lapar — medicijn tegen honger”, die je alleen at als je werkelijk niets anders meer kon krijgen.

Och, lekker vond ik het ook niet bepaald. Gewone gedroogde sago heeft mijns inziens helemaal geen smaak en geeft een zanderig gevoel in de mond; maar juist omdat ze geen uitgesproken smaak heeft kan iedereen sago eten en is ze geschikt voor volksvoedsel, zoals rijst en aardappelen. Het is zeker geen minderwaardig voedsel en het levert bij verbranding evenveel calorieën als rijst; alleen bevat sago geen spoor van eiwitten.

Koelies en agenten zaten in groepjes te eten. De schildwacht stond op een hoge steen en hield een oogje op het bos. Lui lag ik achterover op een groot plat rotsblok een beetje te zonnen. Het werd echter tijd om op te staan en te gaan lopen, anders werden de knieën stijf.

Het weer was goed gebleven. Ik kon het er wel op wagen nog een tijdje in de bedding te blijven lopen; veiligheidshalve keek ik onderweg elk plekje, waar we de rivier uit zouden kunnen, maar eens goed aan om er eventueel naar terug te kunnen hollen, mochten we tekenen van een dreigende bandjir ontdekken. Tegen drie uur begon de rivier teveel Oostwaarts te lopen en daar het toch bivaktijd was en we een geschikte plaats zagen om tegen de oever op te komen maakten we halt voor overnachting.

* * *

Aan de overkant kwamen we in buitengewoon zwaar, sterk versneden terrein: een gebergte met uiterst steile hellingen en veel aardstortingen. Geen vlak stukje was er te bekenen. Elk ogenblik lieten we ons met handen en voeten zakken in een ravijntje, om er aan de andere kant weer uit te klauteren, hangend aan wortels en grijpend in

spleten en scheuren van het gesteente. Er waren ook geen doorlopende ruggen, maar alleen korte berggedeelten, die in elkaar overgingen. Onophoudelijk moest ik onze richting wijzigen en een gunstiger gedeelte verlaten om maar weer te duiken in een ravijn of te klimmen tegen steile rotsen.

Dagenlang zwoegden we door het gesloten oerwoud, alleen bij het oversteken van riviertjes of bij het passeren van aardstoringen enige ogenblikken de zon ziende — als die tenminste niet door bewolking en laaghangende nevels aan het oog onttrokken was. Altijd en altijd was de bodem modderig, overdekt met een wirwar van gevallen bomen, takken en bladeren, waarin je tot over de enkels wegzakte. Als je niet doornat was van de regen, dan werd je het wel van de transpiratie als je zwoegend een helling nam. Het was een uiterst deprimerend landschap, dat we doorbaggerden.

Volgens het zeggen had deze streek geen gezeten bevolking, maar leefden de Papoea's er als nomaden. Hetgeen we aan sporen ontdekten kwam wel met deze theorie overeen. Een vast dorp of geprononceerde paden vonden we niet. Wel zagen we sporen van menselijke aanwezigheid in de vorm van afgebroken takken en huisjes. Afgekapte takken zagen we nergens, zodat ijzer hier klaarblijkelijk nog onbekend was. Geen wonder, dat de Papoeapaden hier — en op de meeste plaatsen — niet veel voorstelden. Wanneer het openhouden van het pad moet gebeuren door takken met de handen af te breken vindt de Papoea zijn weg al gauw open genoeg. Een onervarene zal zo'n pad dan ook gemakkelijk over het hoofd zien, maar zelfs een ervaren rimboeloper zal nog even moeten uitkijken of hij met een varkens- of een mensenzaadje te maken heeft. Het laatste is uiteraard kenbaar aan takken, die op hoger niveau zijn afgebroken.

De huisjes, waar we verschillende malen op stieten, verdienden die naam eigenlijk niet. Het waren kleine afdakjes, meestal niet meer dan een meter hoog, bedekt met bladeren.

Af en toe bevond ik dat de as van het vuurtje nog warm was, zodat kennelijk de mensen door ons opgeschrikt en

aan de haal gegaan waren. Hetgeen ook betekende, dat ze nog in de buurt moesten zijn.

Wanneer wij probeerden voorzichtig te lopen, in de hoop hen te ontmoeten, sloegen de vogels vaak alarm. Met een geweldig geschreeuw en gekrijs ging soms een hele troep kakatoea's of loeri's de lucht in als we de boom naderden, waarin ze aan hun maaltijd bezig waren. Aldus werden de Papoea's in de omgeving er op attent gemaakt, dat er iets aan de hand was. Immers, zo'n vlucht komt natuurlijk niet zonder enige reden met zoveel lawaai op de wieken en in de meeste gevallen zal die reden de aanwezigheid van een mens zijn: dierlijke vijanden zijn er maar weinig voor de vogels van Nieuw-Guinea. In ieder geval, hoe duidelijk er dikwijls mensen in de buurt moesten zijn, het was ons nog niet gelukt er een te zien te krijgen; daarvoor bleven we trouwens telkens te kort in de buurt.

Veel bevolking kon er overigens in deze streek niet leven; de grond is er uitzonderlijk slecht; wild komt er praktisch niet voor. We zagen er haast geen sporen van varkens en casuarissen; hetgeen begrijpelijk is, want ook deze beesten zoeken terrein op, waar ze met minder moeite aan de kost kunnen komen. Kroonduiven ontbraken er eveneens; die houden van terrein met een behoorlijke humuslaag.

Intussen konden we met zekerheid aannemen dat we bespied werden en zoiets geeft je een onbehaaglijk gevoel. Ongezien en onbekend gevaar is altijd bijzonder veront- rustend, omdat je er zo machteloos tegenover staat. Plotse- ling kan er een pijl snorren en er iemand dodelijk gewond op de grond vallen, zonder dat je er ook maar het flauwste besef van hebt uit welke richting het projectiel is gekomen.

Niets is fnuikender voor het moreel van de troep dan zo'n voorval, waartegenover je — ook met moderne wapens — machteloos staat.

Van de koelies hoorden we in deze contreien dan ook geen enkele maal de vraag: „Minta poelang — mag ik naar huis?” Integendeel, er waren geen achterblijvers meer en nergens was de rij voorbeeldiger aangesloten dan in dit gebied. Zij hebben echter een angst, waarmee de Euro- peaan niet te kampen heeft. In vijandelijk — althans in mogelijk vijandelijk — gebied moet je namelijk nog bij

zonder oppassen voor toverij van de bewoners en daarom stopten onze Papoea's, die in een beschaafde en vriendschappelijke omgeving slordig hun pruijpje weggooiden of hun etensresten achterlieten, dit alles nu onder de grond of wierpen het in het water; zorgvuldig oppassende dus, dat er niets in handen van deze gevaarlijke lieden kon vallen. Immers, wie kwaad wil kan met dergelijke, aan je persoon toebehorende of daarmee in innig contact geweest zijnde voorwerpen de meest gemene toverij uithalen en je de naaste ziekten, ja zelfs de dood bezorgen.

In een der bivaks, het liep al tegen de avond, zagen we plotseling een hond — en dat betekende, dat er mensen in de buurt waren. Het was een van de bekende, schurftige en broodmagere scharminkels, die men overal in de Papoea-kampongs kan vinden. Het beest stond ons van vrij korte afstand wantrouwend te bekijken.

We trachtten het te lokken met wat voedsel — Papoeahonden hebben altijd honger, want ze worden door hun eigenaars maar zelden gevoed — en werkelijk, het lukte. Het dier kwam langzaam naderbij en het liet zich nog grijpen ook. Papoeahonden blaffen niet, ze huilen of janken alleen; maar deze vond zelfs dat niet nodig, gefascineerd als hij was door het voedsel. We bonden hem een „tjedako" om de nek — een rode lap van ongeveer een meter lang en 20 cm breed, die de kustpapoea's als schaamshortje gebruiken — en lieten hem toen los met deze vredesboodschap voor de eigenaar. Het was in die omgeving een feestelijk gezicht: een helrode strik om die schurftige nek.

Een dag later zagen we onderweg plotseling op enige tientallen meters afstand drie Alifoeroe's, binnenlandpapoea's dus, staan. We hadden hen kennelijk verrast, want het volgende moment waren ze verdwenen, nog voor ik had kunnen kijken hoe ze er uit zagen. Hierna kregen we in dit hele gebied geen enkele mens meer te zien.

Onder de bedrijven door begon ik me toch weer bezorgd te maken over onze vorderingen. Optimistisch kon ik moeilijk zijn: het terrein was buitengewoon zwaar en we hadden vele omwegen moeten maken. De vivres vlogen de deur,

of beter gezegd, de blikken uit. Tenslotte waren we nog altijd met 155 man en dat betekent een vermindering van de voorraad met een kleine 150 kilo per dag. Het grote gevaar van een doorsteek bestaat, eenvoudig uitgedrukt, hierin, dat men denkt halverwege te zijn en ook zijn vivres voor de helft heeft opgegeten, terwijl men in werkelijkheid nog maar een derde van de afstand heeft afgelegd. Er is dan een lelijke kans, dat men — tenzij er uitzonderlijk gemakkelijk terrein volgt — op tweederde van de afstand „zonder” eten kom te zitten en dan lopen moet op wat het bos oplevert. Het was dan ook hard nodig onze positie weer eens te bepalen om opnieuw te kunnen gaan calculeren.

Terwijl ik zo in gedachten voortliep viel mijn oog op een koelie wiens last — een blik klapperolie en een blik gedroogde vis, normaal samen 24 kg wegend — me uitermate licht toescheen. Ik moest er het mijne van hebben — en ja hoor... het blik klapperolie was leeg! Bij onderzoek bleek er in de bodem een gat te zitten. De man beweerde, niet te weten hoe het er in gekomen was: hij zou 's morgens, dagen geleden al, het blik zo gevonden hebben toen hij de vracht op zijn rug wilde laden. Het had natuurlijk niet de minste zin hem te verwijten, dat hij zijn bevinding niet onmiddellijk had gemeld. Van zijn standpunt gezien zou dat ook dwaas zijn geweest; nu had hij dagenlang prinsheerlijk gelopen met een vederlichte last. Ik was echter van 's mans kwade opzet overtuigd en strafte hem door hem onmiddellijk van vracht te laten ruilen met de drager van een nat tentzeil.

Bij een der vroegere Nieuw-Guinea-expedities was er — zo luidt het verhaal — een geoloog, die gedurende de gehele tocht vlijtig stenen had verzameld en vele blikken had volgeladen welke wekenlang door het zware terrein naar beneden moesten worden gesjouwd. Onder het motto: keien zijn keien, gooiden de dragers echter onderweg alle stenen uit de blikken, om ze op de dag voor de thuiskomst weer te vullen met rivierstenen!

Het was intussen al 11 September geworden eer we in bivak gingen voor positiebepaling en hergroepering.

Een uitzicht kappen was natuurlijk het belangrijkste werk,

maar het was de vraag of we dat hier zo gemakkelijk zouden krijgen. We zaten niet meer tegen de helling van de eerste bergrug, maar midden in een grillig versneden bergte en het zou best kunnen, dat we naar de richtingen, waarin ik wilde peilen ingesloten zaten door ruggen, die, zo al niet hoger dan ons eigen standpunt, toch altijd wel hoog genoeg konden zijn om ons het uitzicht op toppen in de verte te benemen. Wuwung kreeg de vermoedelijke richtingen naar de Kamoopedai en de Dom mee. Deze laatste was het belangrijkste, want met een peiling hierop kon ik wel zo ongeveer uitrekenen hoe ver we in Noord-zuidelijke richting gevorderd waren.

Ik zelf ging de vivresvoorraad eens opnemen en het resultaat viel niet mee. De streek hier leverde niets, maar dan ook totaal niets anders op dan wat bosgroenten, zodat er een behoorlijk gat in de voorraad geslagen was. De uitslag van de peilingen zou ook wel niet meevallen en ik moest het dus over een andere boeg gooien om de tocht te kunnen volbrengen.

Op het middaguur kwam Wuwung vertellen, dat hij de sleuf in de richting van de Dom open had en dat de berg zichtbaar was. In de richting van de Kamoopedai had hij niet zo'n gunstig bos gevonden en daar was hij dan ook nog niet zo ver; wel had hij iets tussen de bomen door kunnen zien, maar overigens beperkten zijn waarnemingen zich hoofdzakelijk tot wat wolken.

Snel pakte ik de meetinstrumenten en even later waren de peilingen op de kaart uitgezet. Het viel inderdaad allesbehalve mee. De Dom lag nog steeds Zuid-Zuidoost op een afstand van naar schatting 7 tot 10 kilometer, terwijl hij volgens mijn plannen nu al ten Oosten van ons had moeten liggen. Een peiling op de Kamoopedai zou me de hoek hebben moeten geven voor een juiste positiebepaling, maar in de middag kwam Wuwung vertellen, dat hij slechts uitzicht had op een keten, die de rest van het land afsloot voor waarneming.

Verder kappen van uitzicht was echter niet nodig; ik wist het nu wel zo ongeveer. We schoten per dag niet genoeg op om de hoeveelheid vivres door de grote troep koelies-opgegeten, te rechtvaardigen. Het langzame tempo hadden

we voor een klein gedeelte te danken aan zwakke broeders onder de dragers, maar voor een zeer groot deel aan het feit, dat we ons al kappende een weg hadden moeten banen door de ondergroei.

Het enige was een etappe-opvoer te beginnen. Immers, als men een tweede maal over hetzelfde traject loopt, is het zoeken en openkappen van het pad al geschied en komt men dus belangrijk sneller vooruit. Nu zouden er de volgende dag 80 koelies en 4 politieagenten huiswaarts trekken, want volgens afspraak met de bestuursassistent zouden er van de 15de af aan de Nadoefoeai al prauwen op hen wachten.

Na hun vertrek zou de opvoer aldus geregeld worden: met de helft van de vivres zouden we telkens twee dagen vooruit lopen, terwijl er politiedekking bij de andere helft achterbleef. Na de tweede dag zou ik met een kleine dekking in het nieuwe bivak achterblijven, terwijl de dragers in één dag heen en weer de rest zouden ophalen. Op deze wijze zouden we in verhouding tot de verbruikte vivres aanmerkelijk beter opschieten en daar was het tenslotte om begonnen.

Dezelfde avond werden de te vertrekken politieagenten en koelies aangewezen, de nodige vivres uitgedeeld voor hun terugtocht en de volgende morgen waren zij al vroeg op stap. De nu tot minder dan de helft gereduceerde troep hield zich bezig met de herindeling der vrachten en de voorbereidselen voor het vertrek op de volgende dag.

Met nieuwe moed ging ik op pad. De nu kleinere, maar meer handelbare troep bestond uit de sterkste dragers. Vijf politieagenten waren voor bewaking achtergebleven.

We zaten nog steeds in hetzelfde onherbergzame, sterk versneden, steile gebergte. Het bleef moeizaam klimmen, elke meter van de weg. De ondergroei was over het algemeen nogal ijl, behalve in de lagere gedeelten, waar kennelijk de humus van de omliggende hellingen was samengespoeld. Op die plaatsen kwamen we veel „rotan doeri” tegen, een rotansoort, waarvan de stengel en de onderkant der bladnerven zijn bezet met scherpe, harde, haakvormige dorens, die zich overal in de kleren, de puttees en de broek vast-

Foto P. Meuwese M.S.C.

Vrouwenhuis aan de Koningin Juliana-rivier

Foto P. Meuwese M.S.C.

Moeraskreefje aan de Casuarinenkust

haken en die, wanneer je niet goed uitkijkt, je gezicht en je handen openhalen.

Had ik van de wespen een lesje gekregen, ook de rotan doeri bleef niet achter: terugglijdend op een helling greep ik het eerste het beste houvast... De littekens zijn nog te zien.

Er waren in dit gebied vele aardstoringen. Soms afschuingen van gehele bergwanden; kennelijk, gezien de begroeiing, ook van nog recente datum. Dikwijls stond er laag struikgewas op, maar verschillende malen ook was geheel zo'n hellend vlak dicht begroeid met aardorchideeën, die in dit overigens zo troosteloze terrein een werkelijk fleurige en opgewekte indruk maakten.

Tijdens een eetrust in een van de berggriviertjes kregen we het voor de eerste keer te kwaad met een klein soort bijtjes. Ze zijn zwart, ongeveer 15 mm lang, maar hebben gelukkig geen angel. Ze steken dus niet en zijn alleen maar hinderlijk; maar dan ook zo hinderlijk, dat ze je wild maken. Ze komen af op alles wat vochtig is, zetten zich op je bezwete huid, op oog- en mondhoeken, in je nek, kruipen tussen je vingers en kriebelen je dol. Ze scharrelen door je voedsel, strijken neer op je natte kleren en bedekken de blote huid van de koelies als met een zwarte lap. Ze vormen een ware verschrikking. Al dat gekriewel is eenvoudig niet te harden en al spoedig geef je de strijd op en je verdwijnt uit het zonnetje, dwars door de struiken heen naar een plekje dieper in het bos, waar ze niet komen.

Doodmoe bereikten we aan het eind van de tweede dag een geschikte bivakplaats, natuurlijk weer aan een bergstroompje, dit keer met weinig water.

Zo'n bad in het heerlijk koele nat is iedere keer een nieuw genot na een vermoeiende dag met veel vuil, modder en zweet. Je voelt je helemaal opkikkeren en als je dan je moede ledematen uitstrekt op het veldbed, terwijl je ordonnans met de dampende mok koffie komt aandragen, dan vraag je jezelf heus niet meer verbitterd af waarom je niet thuis gebleven bent. Dan is het goed om op expeditie te zijn, diep in het bos, op zoek naar avontuur.

De avond begon al te vallen. Het was stil in het bivak en ik lag te mijmeren onder de tent, luisterend naar de ver-

trouwd geworden geluiden uit het bos, toen er ineens een sterk gedruis en gerommel in de verte hoorbaar werd. Het was niet het geluid van een over het bos naderende tropische regenbui; ik kon het niet thuisbrengen. Met mijn hoofd onder het tentzeil uit vroeg ik de schildwacht: „Wat is dat?” „Bandjir datang — de bandjir komt”, was het antwoord en inderdaad, binnen twee minuten kwam het water opzetten en binnen vijf minuten was het kleine beekje een schuimende watermassa geworden waarin zand, grind, stenen en takken werden meegesleurd. Het water stond vlak onder de oever, bijna twee meter hoog, in plaats van de paar decimeter hoogte, die het zo juist nog had. Dit soort bandjirs is het gevaarlijkst voor een expeditie. De regen waaruit ze ontstaan valt in een heel ander gebied, op een ver verwijderde berghelling. Men is dus niet ge-waarschuwd en kan bij heel goed weer door de water-massa's overvallen worden.

's Anderendaags haalden de koelies de rest van de vivres op en 's avonds was de patrouille weer verenigd. Van oververmoeidheid viel niets te bespeuren. Het systeem werkte dus goed en we konden zo wel doorgaan, met om de twee dagen een rustdag.

De volgende morgen waren we al weer vroeg trampé. Dat is geen wonder, als je je bivakplaatsen bij voorkeur aan een beekje kiest vanwege het heldere water voor baden, wassen en koken. Riviertjes vind je nu eenmaal alleen in dalen; vandaar, dat je de dag beginnen „mag” — vooral in dit gebergte — met een fikse klim en de gevolgen van dien. Tegen de rust gaf ik de voorkappers opdracht bij het eerste het beste riviertje halt te houden voor het middagmaal. Intussen liet ik de troep passeren tot ik me bij Wuwung in de achterhoede kon aansluiten om het een en ander met hem te bespreken. We liepen samen op en ineens hoorden we voor ons uit een hevig geklop van bijlen en kapmassen. Groot was mijn verbazing toen ik, naderbij gekomen, de anders zo slome koelies met koortsachtige ijver een wel 30 meter lange omgevallen boom aan stukken zag hakken. De bijlslagen daverden en de spaanders vlogen er af. De opheldering werd spoedig gegeven. „Tjari makan — ze

zijn op eten uit", vertelde me een agent en vol trots toonden enkelen me reeds hun buit: een handvol vette, geelbruine engerlingen, ruim een vinger lang; larven van een grote boktor, die wijde gangen graaft in wegtrottend hout. Naarstig peuterden de koelies de lekkere wriemelende hapjes uit hun schuilplaats.

De Waroppers eten deze beestjes rauw, maar de reeds meer „beschaafde" lieden van Seroei bakken ze eerst. Volgens de laatsten waren ze net zo lekker als spek!

Ook de boktorren zelf kwamen uit de gangen tevoorschijn. Men bracht mij een exemplaar van meer dan een decimeter lengte, met voelhorens van ruim 20 centimeter. Geroosterd vormen ze volgens de Papoea's een lekkernij op zichzelf. Ik heb ze niet geproefd; ze moeten nogal tussen de kiezen knarsen, dunkt me.

Het zal wel niet gelegen hebben aan het gezicht dezer Papoea-delicatessen, maar ik begon me omstreeks deze tijd niet al te best te voelen. M'n eetlust werd gaandeweg zo slecht, dat ik niets meer van het gewone eten naar binnen kon krijgen. De klapperolie was allang ransig geworden, de gedroogde vis en de dengdeng (gedroogd vlees) begonnen ietwat muf te ruiken. Er waren nog een paar blikjes sardines en corned beef, maar ook die stonden me tegen. Toch had de snelle vermagering me goed gedaan — ik voelde me meer fit — maar de eetlust was totaal weg, althans de smaak in het spul, dat we bij ons hadden.

Daarom besloot ik maar in het eerstvolgende opvoerbivak achter te blijven bij de dekking, om, bijna drie dagen achtereen op dezelfde plaats vertoevende, eens goed te kunnen uitrusten. Bovendien konden de jagers dan eens op stap gaan om een stuk wild te schieten; ik snakte naar een boutje vers vlees. Boter had ik niet en ik was zeker niet van plan zoiets lekkers te gaan braden in bedorven klapperolie, maar ik stelde me voor er een hartig soepje van te koken en het vlees mals gekookt te eten.

Er zou echter eerst een algemene rustdag worden gehouden. Die kwam de dragers wel toe na zes dagen sjouwen door dat zware terrein.

Zo'n rustdag is een feest. Reveille is er niet en de jachtige

haast, waarmee anders iedereen aan het koken is, zijn ransel pakt, vrachten gereed maakt om op tijd op stap te kunnen gaan, ontbreekt. Het is zo'n dag ook niet nodig in de ochtendkilte snel de klamme, slechts half boven het vuur gedroogde en naar rook riekende kleren aan te trekken. Op een uur, dat we anders reeds op weg zijn, zit iedereen nog in négligé; overal knapperen vuurtjes, waarop water wordt gekookt voor koffie en voor het maaltje rijst. Extra rantsoenen horen er altijd bij; ook een dubbele portie tabak.

Wanneer het enigszins mogelijk is zoek je een plekje uit, waar de rivier breed genoeg is om er minstens enige uren zonneshijn te hebben. Want zon heb je dan allemaal nodig; zelfs de gezichten van de Indonesiërs zijn geel geworden door het verblijf in het oerwoud, waar je slechts af en toe even in direct zonlicht komt. De kleding is muf geworden, het leerwerk is gaan schimmelen.

Na het verlate ontbijt gaat dan ook iedereen de was doen; er wordt geschrobd en geboend en al spoedig hangt de was aan de struiken of is gespreid op de stenen in de zon. Ik laat de inhoud van mijn persoonlijke patrouilleblikken, de instrumenten en dergelijke zaken luchten en etaleer mezelf op een platte rots in het zonnetje om eens lekker door te bakken.

Bij zo'n dag hoort natuurlijk wildbraad. De beste jager van de troep, Kapoh, een Menadonees, die reeds 20 jaren door Nieuw-Guinea patrouilleerde, ging met een collega op stap. Ik gaf de voorkeur aan een kroonduif, maar zou ook best genoegen nemen, zo vertelde ik hun, met een maleo of een ajam oetan (Talegallahoen), of desnoods met een koemkoem (een grote houtduif).

Laat in de middag kwamen de beide jagers terug: met niets. Een diepe teleurstelling, want ik had me al zo op wat anders verheugd. Ze hadden niets gezien zelfs; dit bos had wel dood geleken. Ondanks mijn lege maag kon ik het product van Pattiwael's kookkunst niet naar binnen krijgen. Geen wonder, elke dag rijst met vis en vis met rijst, riekend en smakend naar ransige klapperolie... Enfin, ik hoopte maar op morgen.

De eisen, de volgende dag aan de jagers gesteld, waren

aanmerkelijk lager. Het hoefde al niet meer bepaald een kroonduif of een loophoen te zijn. Elke duif was goed; een zwarte kakatoea — een der weinige niet-taaie kakatoea-soorten — mocht ook wel. Ja, desnoods elke kakatoea of, nog erger, een jaarvogel, die zo taai is als leer.

De jagers kwamen terug, zeer verlegen, met niets. Ze waren ver genoeg geweest en hadden geen enkele kans laten passeren, vertelden ze, maar er was eenvoudig niets voor de loop gekomen.

Kapoh was, naar me later bleek, een uiterst taaie, getrainde kerel, die vaak na een zeer zware dag kwam vragen of hij „nog een beetje mocht jagen”, terwijl het bivak werd gebouwd. Als ik dan blij was op mijn veldbed te kunnen gaan liggen en de moede ledematen uit te strekken liep hij nog enige uren door het meestal zeer geaccidenteerde terrein om een stuk wild onder schot te krijgen. Wanneer hij op een rustdag op stap ging bleef hij heus niet in de nabijheid van het bivak, maar liep uren ver. Van verdwalen was geen sprake, ook niet bij zijn collega, een Timorees, even getraind als hij. Deze kerels hadden een zuiver richtingsgevoel gekregen, dat hen feilloos weer naar huis voerde.

De derde dag stelde ik geen eisen meer. Al was het maar een vogeltje zo groot als een mus, om een kopje bouillon van te koken!

Zelfs dat bleek onmogelijk; niets hadden ze gezien. Ik had ook de hele dag rondgekeken in de omgeving van het bivak, maar inderdaad, het bos was uitgestorven.

Dan maar wat sago naar binnen gewrongen en een paar happen rijst; verder wat koffie, die een mens altijd goed doet. Suiker was er gelukkig nog; melk had ik op deze tocht helemaal niet meegenomen.

De volgende dag zouden de achtergebleven goederen worden opgehaald en we maakten ons alvast gereed voor vertrek. Lui achterover liggend kreeg ik visioenen van veel en lekker eten, stelde me voor wat ik allemaal zou verorberen als ik thuis kwam en begon zelfs aan menulijsten voor de volgende expeditie. Later heb ik er hartelijk om moeten lachen; alleen een grootscheepse expeditie had al dat lekkers mee kunnen slepen!

De koelies waren al vroeg binnen. Meer naar het Zuiden hadden ze veel gemakkelijker terrein aangetroffen, waar ze, daar het niet meer zo sterk versneden was, tamelijk wel in rechte lijn hadden kunnen lopen. Dat was tenminste een opwekkend bericht.

We gingen zo vroeg mogelijk op weg en inderdaad, al was het nog bepaald geen „gemakkelijk” terrein, het was iets anders dan wat we achter de rug hadden. Laat in de middag bereikten we het bivak van Wuwung.

Twee dagen later — er was intussen niets vermeldenswaardigs voorgevallen — schoot Kapoh terwijl de anderen een bivak bouwden, een varken; een flink groot varken nog wel. Dat was een evenement in een terrein als dit.

Posthuiscommandant Manoppo zou slager zijn; hij had dat karweitje wel eens eerder opgeknapt. Met vaardige hand werd het dier schoongemaakt en ontleed en al spoedig lagen er acht grote stukken aanlokkelijke saté voor me, bij gebrek aan boter en andere ingrediënten eenvoudigweg boven het vuur geroosterd. De saté werd gevolgd door een hartig vleessoepje en intussen was men bezig vet uit te bakken, dat, althans voor de eerstvolgende dagen, de ransige olie kon vervangen.

De rest werd verdeeld en het was maar gelukkig, dat Papoea's niets, maar dan ook letterlijk niets van een varken versmaden — zelfs darmen waren nog welkom — want anders zouden ruim 80 man niet veel gehad hebben aan dat éne beest. Een mooi stuk varkenshaas werd nog voor mij apart gehouden; dat was voor morgen bestemd.

Volkomen opgeknapt legde ik me te slapen; het was een beste dag geweest.

Toen we daags daarna in bivak waren gegaan werd Pattiwael zenuwachtig; hij zocht en zocht, liep van het éne blik naar het andere en kwam tenslotte bij me met de sombere tijding, dat mijn reservehaas verdwenen was. Dat zou een ramp zijn; ik had me de hele dag al op het goede maal lopen verheugen. De drager werd geroepen en ja, nadat hij nog even getracht had er onderuit te komen erkende de lummel, dat hij het lekkere hapje onderweg soldaat had gemaakt, rauw en wel. Toen ben ik — de enige keer in mijn lang verblijf in Nieuw-Guinea — handtastelijk ge-

worden: met één welgemikte trap schopte ik de vent de kali in.

Hij klom er gauw genoeg weer uit en maakte zich uit de voeten. Even later moest ik echter erkennen, dat het voor dit natuurkind ook wel een duivelse kwelling moest zijn geweest een volle dag lang met zoiets lekkers op zijn rug te lopen zonder er aan te mogen komen.

Het verlies werd tot mijn verrassing gedeeltelijk goedgeemaakt doordat een agent in ons riviertje garnalen ontdekte. Ze zaten verborgen onder de stenen en met een beetje handigheid kon je ze grijpen. Prompt werd er een dozijn koelies opgetrommeld om te gaan vissen en na een half uurtje zat ik achter een bord rijst met vrij grote garnalen, alles in varkensvet gebakken en overheerlijk — althans naar onze toenmalige normen. Ik was duidelijk over mijn depressie heen en weer volkomen fit. Wat me in die dagen eigenlijk gemankeerd heeft weet ik nog niet, maar achteraf, na zoveel jaren Nieuw-Guinea-ervaring, zou ik zeggen dat het malaria is geweest, die ik niet als zodanig onderkende omdat zij niet uitbrak in een koortsaanval. Als je lang genoeg in Nieuw-Guinea zit begin je bij elk gevoel van onbehagen en elke ziekte maar meteen aan te nemen, dat het malaria is of dat er malaria bij komt en in negen van de tien gevallen is dat ook zo.

De 27ste September bereikten we een viersprong van rivieren. Een er van stroomde ongeveer Oost-West en twee andere, een van het Noorden en een van het Zuiden, kwamen er op één punt in. In het verlengde van de eerstgenoemde zag ik stroomopwaarts ineens de Dom liggen en een snelle peiling met het zakkompas leerde me, dat we de berg aan de westkant zelfs al iets gepasseerd waren. Op dit punt moest ik de situatie opnieuw in ogenschouw nemen. Hier zou de koers veranderd moeten worden in de richting van de Meervlakte... wanneer ik de tocht zou voortzetten.

We sloegen ons bivak op vlak bij deze perapatan (viersprong) en sindsdien is het in de annalen en op de kaart geboekstaafd als Bivak Perapatan. Omdat we er wel enige dagen zouden moeten blijven liet ik het royaal

opzetten, met een verhoogde vloer van boomstammetjes. Daags daarop werden de vivres geïnspecteerd, niet alleen de hoeveelheid, maar ook de kwaliteit. De gedroogde vis bleek vrijwel op, de resterende dengdeng rook lichtelijk muf en van de ransige klapperolie was niet veel meer over. Voorts was er alleen nog maar tweede soort rijst, een beetje suiker en koffie, maar nog voldoende thee. Petroleum was er ook haast niet meer, zodat ik eventueel de Petromax achter kon laten.

Het leek me het verstandigste, alvorens een beslissing te nemen, de Dom maar eens te beklimmen. Niet om de sport, al was het een aardige klauterpartij, maar om het uitzicht, dat ik hoopte te krijgen op het zuidelijke bergland in de richting van de Rouffaer. Misschien kon ik van de top uit de terreinmoeilijkheden enigszins beoordelen en aan de hand daarvan beslissen omtrent voortgang of terugkeer.

Van een plekje in de buurt had ik uitzicht op deze 1300 meter hoge berg en op de keten waarvan hij deel uitmaakt. Op de kaart van de Militaire Exploratie stond een van de top naar het Westen afdalende rug, maar, zoals reeds eerder opgemerkt, de tekenaar kan uit het Oosten deze afdalende rug nooit hebben gezien. Hij was er dan ook niet — en ik moest een andere toegangsweg zoeken, want juist aan die zijde was de top het minst beklimbaar. Meer naar het Noorden was er wel een afdalende bergkam en eenmaal daar bovenop zouden we zuidwaarts naar de top kunnen komen.

Wuwung werd met een aantal koelies uitgestuurd om vast in de gewenste richting een tracé te kappen, opdat we de volgende dag beter zouden kunnen opschieten. Ik hoopte in één dag boven te zijn.

's Morgens vroeg — het was 29 September — waren we al onderweg met drie agenten en acht koelies. Aanvankelijk werd Wuwung's pad gevolgd, daarna op kompas gekapt in de richting van de bewuste rug. De voet er van werd gemakkelijk genoeg gevonden en we begonnen meteen te klimmen. Het was een behoorlijke helling, maar na zoveel weken training toch niet zwaar; we vorderen snel. Het tracé was niet rotsachtig, de graat van de rug was breed

en vrij vlak. Plotseling echter, naar schatting op een hoogte van 700 meter, versmalde de graat zich en ging over in een horizontale richel van ongeveer een decimeter breed en een meter of tien lang, met aan beide zijden een steile afgrond van wel 200 meter diep.

De agenten en de koelies drentelden doodgemoedereerd over dat richeltje en keken uitnodigend om waar ik bleef, maar mij niet gezien! Voor mij geen evenwichtsbalk en geen kunstjes in bomen op zo grote hoogte! Op een tocht als deze mag de leider bovendien geen onnodig risico nemen, want als hij verongelukt is alle arbeid vergeefs geweest.

Het was zelfs al een benauwd idee, dat ikzelf of een van de andere expeditieleden bijvoorbeeld een been zou kunnen breken. De patiënt laten dragen op een baar of iets dergelijks is in dit soort terrein volkomen uitgesloten; hij zou waarschijnlijk aankomen met zijn andere ledematen eveneens aan brokken. Nee, het enige zou zijn te blijven wachten tot de breuk genezen was — als het been gezet zou kunnen worden — terwijl iedereen dagelijks zat te eten en de vivresvoorraad dus steeds maar verminderde zonder dat de expeditie opschoot.

Het is wel degelijk zaak in dergelijk terrein met verstand te lopen, te kijken waar men zijn voeten neerzet en geen rare, zij het dan sportieve sprongen te maken; anders is men zó kreupel of erger.

* * *

Helemaal zonder moreel steuntje kwam ik er niet, dat voelde ik wel. Daarom liet ik een lange rotan uit het bos halen als leuning voor deze brug, die de agenten meteen „djembatan sepatoe” doopten, omdat ze precies één schoen breed was. Aan beide zijden ging een mannetje staan om de rotan strak te houden en langs deze strohalm wandelde ik er over, strak voor me uitkijkend.

Het tracé werd nu iets moeilijker dan vóór de brug, maar binnen een uur waren we toch bovenop de bergkam, die naar het Zuiden gevolgd moest worden om de top van de Dom te bereiken. Op ongeveer 900 meter hoogte aan-

vaardden we, na een korte rust, het laatste deel van de tocht.

Het pad werd nu steiler en rotsachtiger; het werd klaute-ren. Op ongeveer 1100 meter hoogte begon het bos lager te worden; de gewone houtsoorten waren verdwenen. Hier stond nog slechts een grillig groeiende boomsoort met bochtige stammen van ten hoogste zes meter en zo hard dat onze kapmessen er op krom sloegen. De laatste honderd meter waren zeer steil. De bodem bestond uit koraal — een bewijs dat ook deze bergtop eens onder de zeespiegel lag — en de bomen hadden een geheel met mos bedekt worteldek boven de grond, waar men zeer voorzichtig op moest lopen vanwege de met groen gecamoufleerde gaten. Bovendien waren ook de bomen zelf en hun takken bekleed met een decimeters dikke, kletsnatte en ijskoude moslaag. Wanneer je dacht je vast te grijpen aan een boom van 40 cm doorsnee bleek er plotseling een stammetje van een decimeter over te blijven, terwijl je armen tot de ellebogen in het natte mos waren gezakt. Drijfnat en verkleumd bereikten we de top om ongeveer één uur in de middag. Het zou mooi zijn geweest als we nu waren beloofd met een schitterend uitzicht over wijde verten, golvende heuvelrijen en wat al meer, maar niets daarvan. De wolken hingen dicht om ons heen en slechts hier en daar was een stukje bergland te zien, te weinig zelfs om er ons op te oriënteren. Daarom evenwel niet getreurd; ik had voor nog drie dagen leeftocht bij me en zou desnoods de volle drie dagen blijven wachten op uitzicht.

Intussen gingen we ons bivakje maar gereedmaken. De laatste tien meters van de top waren overwoekerd met een lage heester van nog geen meter hoog. De groei was zo dicht, dat men er bovenop kon gaan staan zonder tot de bodem te zinken. Wat lager werden een paar stammetjes gehaald om er het tentzeil over te spannen, een stukje helemaal bovenop werd wat schoongekapt en spoedig was Pattiwael aan het koffie zetten.

Zo nu en dan scheurde het wolkendek hier en daar even open en kwamen er stukken van het bergland te zien. Door grote openingen in het Noorden was soms de zee een ogenblik zichtbaar. Om drie uur echter sloot het dek zich ge-

heel en zaten we op een eenzaam topje, geheel omsloten door een wit donzen zee, zodat we zelfs de slechts enige honderden meters lagere top ten Zuiden van de Dom niet meer konden zien.

De Dom heeft de hoogste top uit de gehele omtrek en krijgt daardoor veel meer regen dan anders het geval zou zijn. Dit verklaart ook de mosbegroeiing, die anders eerst op veel groter hoogte verschijnt.

Het middagpotje was gekookt en geconsumeerd. Ik zat wat aantekeningen te maken en de agenten verveelden zich. Een van hen kreeg het illustere idee hier een „tanda” op te richten, een gedenkteken, dat vanuit zee te zien moest zijn en dat de glorie van de koene bergbeklimmers moest verkondigen.

Ik had er geen bezwaar tegen, als zij er de moeite voor over hadden. Ze zouden enige honderden meters de helling af moeten om geschikt hout en rotan voor de verbindingen te halen, maar dat deerde hun kennelijk niet. Tegen de avond stond er een groot kruis, zes meter hoog, met een massieve bol van ruim een meter dik en vervaardigd uit struikgewas om de kruisverbindingen heen, opdat het gevaarte van grote afstand nog duidelijk zichtbaar zou zijn. Het was een onwezenlijk gevoel daar zo te zitten, eenzaam op een topje boven het donzige wolkendek dat over de wereld lag uitgespreid.

Ver weg van de beschaving; zo volkomen los er van. De achtergebleven wereld was hier — en trouwens op de gehele tocht — slechts een herinnering. Japan en China zouden nog wel steeds in oorlog zijn; en zou Madrid stand gehouden hebben? . . . De gedachten bleven er even bij hangen, niet lang. Ze waren spoedig genoeg weer bij concrete zaken; zaken, die voor ons concreet waren althans. Bij de vivres, die er nog over waren; bij het terrein, waar we doorheen moesten en dat daar onder die donzen deken voor me verborgen lag.

De wind kwam uit het Noorden opzetten en scheurde het wolkendek uiteen. Gehele stukken van het land kwamen bloot. Het eiland Koeroedoe tekende zich scherp af tegen de noordelijke horizon en aan de andere kant waren nu en

dan de toppen achter Zijrivier A, soms ook die van het Weylandgebergte zichtbaar.

De lucht werd helderder, maar de duisternis begon te vallen. De zon stond laag boven het gebergte in het Westen en haar laatste schuine stralen vielen op de toppen rondom ons en toverden er prachtige kleuren, terwijl de bovenkant der majestueuze stapelwolken in een gouden gloed werd gezet. Weinige minuten duurde dat schouwspel; toen vielen de schaduwen om ons heen en begon de koude nachtlucht zich te laten voelen.

Toen de avondmaaltijd voorbij was en we zaten te genieten van een mok koffie begon het te regenen en te onweren. De bui kwam dichterbij, bliksemstralen doorkliefdien de lucht, zware donderslagen deden de berg trillen... en plotseling realiseerde ik me, dat we niet alleen op de hoogste top in de wijde omtrek zaten, maar dat er bovendien op die top, vlak tegen onze tent aan, een zes meter hoge bliksemaantrekker was opgericht — het verwenste gedenk-teken!

Nu haalde ik me wel voor de geest, wat ik eens gelezen had, dat de bliksem niet slaat in toppen, maar in de dalen waar de waterlopen zijn; en ik bedacht wel, dat het gedenk-teken geen geleider was, maar van hout gemaakt — dat vers was en misschien toch geleidde — doch al dat soort gedachten stellen je maar zeer weinig gerust als je bliksemflits en donderslag „tegelijk” waarneemt en de slagen zo hevig zijn, dat de tent met de bodem onder je voeten meetrilt.

Het was een benauwd halfuurtje, dat ons weer iets wijzer maakte. Voor ons geen bivak meer boven op een top!

's Morgens werden we vroeg wakker; de zon lag nog in een nestje van dunne sluiers en er woei een zacht briesje. De avond tevoren had ik me uitgerust met successievelijk drie paar dikke sokken, twee pyamabroeken, een rijbroek, drie pyamajassen, een flinke deken en een klamboe; mijn hele garderobe was er aan te pas gekomen. Toch was ik 's nachts wakker geworden van de kou; er stond een alles door-dringende, ijzig koude wind uit het Oosten, die door niets gehinderd over de top en door ons tentje blies.

Bij het stijgen van de zon pelde ik me successievelijk in omgekeerde volgorde uit. Het werd bepaald warm, zelfs tot 30° Celsius in de schaduw.

De voortjagende wolken waren verdwenen, de gehele omgeving was helder en ik had een verrukkelijk uitzicht over het gebergte.

Ver aan de horizon lagen over de Centrale Keten en het Weylandgebergte dikke banken witte stapelwolken. Naar het Oosten sloten hoge bergruggen de gezichtseinder af, maar naar het Noorden waren Koeroedoe, Japen, Poelau Nau en de Haarlemmer- en Mooreilanden duidelijk te herkennen. De Kamoopedai rees uit het landschap omhoog met zijn karakteristieke vorm.

Naar het Zuidwesten lag de Waipogavlake, met veel water dat glinsterde in de zon; vermoedelijk overstroomd gebied. Ver naar het Zuiden lag de Meervlake, geheel te overzien doch te ver weg om details te kunnen onderscheiden. Ook daar glinsterde overal water, hetgeen te verwachten was in dit grote moerasgebied.

Vlak voor me, naar het Zuiden, lagen de bergruggen in golvende rijen. Daar zou ik overheen moeten, rug na rug, zover het oog reikte. Hier en daar stak er een top omhoog, maar verder waren zo te zien al deze ruggen van een gelijkmatige hoogte. Met spanning trachtte ik details te bestuderen, doch die waren niet te onderscheiden. Zo kon ik ook niet zien, waar de ruggen ophielden en overgingen in de vlakte; de hogere kammen op de voorgrond beletten dat. Wat zou ik besluiten?

Hier lag dit maagdelijke land, dat nog op geen enkele kaart voorkwam. Ik moest verder gaan; het onbekende lokte. De lust om te weten, te onderzoeken, was onweerstaanbaar geworden.

Een gemakkelijke tocht zou het zeker niet zijn, al leek het terrein niet zo woest als dat, wat we achter ons hadden; maar al lagen de formaties hier niet zo kris-kras door elkaar, ze lagen wel allemaal dwars op onze marsrichting. Het zou dus klimmen worden en dalen, de ene rug na de andere. We zouden zonder tabak komen te zitten en zonder koffie; zouden onsmakelijke rijst en mufte dengdeng moeten eten tot aan de Meervlake, waar weliswaar geen koffie,

maar toch wel vlees, vis en vruchten te vinden zouden zijn.

Ik gaf opdracht het bivak op te breken en bleef in afwachting nog wat zitten mijmeren. Wat was dit voor een land, dit achterland der Waroppen, woest, versneden, onherbergzaam, zo, dat zelfs dieren en vogels het mijden. Leeg en bijna geheel onvruchtbaar. Slechts weinig mensen leven er — en dan nog als nomaden omdat geen enkel deel er van voldoende oplevert voor een permanent, zij het nog zo armelijk en primitief bestaan. Het is eenzaam, dit stuk land, het is dood! En toch vormt het een uitdaging; een uitdaging aan de geest van de mens, die wil wéten, die zelfs wil weten wat er in een leeg en dood land nog te vinden zou kunnen zijn . . .

* * *

Alles was ingepakt en we aanvaardden de terugtocht die in een vlot tempo verliep. In Bivak Perapatan begon ik onmiddellijk met de calculaties; berekende hoeveel vivres ik nog zou moeten afstaan aan de terugkerende dragers en hoe groot de groep mocht zijn, die de tocht zou voortzetten. Er hoefde maar één tentzeil mee en alles wat niet strikt noodzakelijk was kon met de terugkerenden worden meegegeven. Natuurlijk zouden ook nu weer de sterkste koelies worden uitgezocht en die konden wel 30 kilo dragen. Dat klinkt erger dan het is, want we zouden immers elke dag \pm 30 kilo voedsel gebruiken en gezien het aantal van 30 man dat ik berekend had zou dus de mansvracht ook gemiddeld 1 kilo per dag lichter worden. Na vijf dagen zou dan elke vracht op het normale gewicht zijn.

Wuwung werd geroepen en we pleegden overleg, met als resultaat, dat er zes politieagenten werden uitgekozen voor de rest van de tocht. Ik liet hen bij me komen en hield hun voor, dat het zwaarste gedeelte nu nog zou komen; dat we zouden moeten leven op tweede soort rijst en mufte dengdeng en dat we weinig comfort zouden hebben. Maar we zouden natuurlijk ook terug kunnen gaan naar de kust en vertellen dat de zaak mislukt was . . . Wat denken jullie er van?

Het antwoord kwam prompt: „Als U dat spul eet, mijnheer, dan doen wij het ook. De tocht is niet mislukt, laten we verder gaan!”

Dat deed me goed; alle twijfel, die ik nog gekoesterd mocht hebben was verdwenen. Onmiddellijk werden de nodige orders gegeven.

De volgende morgen gingen 110 koelies met 7 politieagenten kustwaarts. Met de achterblijvenden begonnen we onmiddellijk aan het indelen der vrachten. Kleding en uitrusting werden nog eens extra geïnspecteerd, alles werd zo goed mogelijk voorbereid.

De tweede October vertrokken we. Allen waren goed getraind en voelden zich fit. We zouden goed kunnen opschieten en langere dagen maken omdat we met deze kleine groep aan een eenvoudig bivakje genoeg hadden.

Toch leefde ik in spanning. Het was tenslotte m'n eerste expeditie — niet meegerekend wat jachttochten op Java en Zuid-Sumatra — en een zeker risico was er toch wel aan verbonden. Doordat het volkomen onbekend gebied was hadden we geen flauwe notie van de te verwachten moeilijkheden. Bovendien had ik in oude expeditieverlagen al zo het een en ander gelezen over hongertochten en het beeld daarvan geschilderd was niet bemoedigend. Maar kom, het risico, het avontuur is per slot de saus bij het gerecht van alledaagse leven.

Het begin was voorspoedig. Inderdaad bleek het constant klimmen en dalen te zijn, berg op berg af, in niet bepaald gemakkelijk terrein, maar we konden tenminste recht toe recht aan lopen. Hier waren geen rotsformaties, onbeklimbare hellingen en ravijnen meer om ons van de juiste richting af te brengen.

Malaria-aanvallen met behoorlijke koorts kreeg ik nu ook, doch daar werd de tocht niet voor onderbroken. Doorlopen was het parool. Doorlopen, voor de agenten en voor de koelies, dus ook voor mij. Het was wel allerakeligst en je liep wel „op je wenkbrauwen” met loodzware en knikkende knieën, maar het ging — en steevast was de koorts weg, er uit getranspireerd, als je op de bivakplaats aangestrompeld kwam.

De reeds eerder genoemde kleine wespen kwamen we op dit traject haast om de halve kilometer tegen en zelfs de meest oplettende voorkappers ontkwamen niet aan een aanval. Een der agenten kregen ze zo te pakken, dat hij later zijn vingers moest gebruiken om zijn ogen open te houden.

Pisang oetan — wilde bananen — zag je hier veel. Ze hebben een hoge stam en soms trossen van twee- à driehonderd vruchten. De pisang zelf smaakt zoet en zou zeer goed te eten zijn als hij niet tjokvol pitten zat. Je kunt geen hap nemen of je mond zit er vol mee.

Het regende veel in deze dagen en daarom werden we gedwongen toch betrekkelijk vroeg in bivak te gaan. Steevast brak elke middag om een uur of drie de bui los; een echte tropische, die alles doorweekte. Daar het hoogst onaangenaam is in zo'n bui het bivak te moeten opslaan, trachten we dus maar van tevoren onderdak te zijn.

Een regenbui, die tegen de ruiten klettert, heeft, als je veilig in de kamer zit, wel iets genoeglijks. Onder de tent zou het ook nog niet eens zo onaangenaam zijn, als het zeil maar niet lekte; en dat doet het nu eenmaal, zeker als je al een tijd op weg bent. Er zijn scheurtjes en gaatjes in gekomen, de lijnolie is er uit en als er dan nog stroompjes water over de vloer gaan lopen, die alles tot één grote modderbrij maken, is zo'n regenbui een bezoeking.

Bij goed weer is het in de tent wel gezellig. Dan krijg je contact met de mensen. Het is goed — en nodig — dat er een vertrouwelijke sfeer ontstaat, want deze lieden hebben zich in blind vertrouwen aan je overgeleverd. Ze hebben er op tochten, die van de gewone route afwijken geen flauw idee van waar ze ergens zijn, hoever ze zijn opgeschoten, wat hun nog wacht; terwijl je zelf, al is het niet nauwkeurig, nog altijd houvast hebt aan je peilingen, aan de gegevens, die je van te voren verzamelde en aan je berekeningen onderweg. Een leider mag om het moreel van de troep niet te fruiken dan ook nooit enige twijfel of onzekerheid tonen.

Bij het kampvuurtje en in de tent beginnen de mensen

Foto Maresch

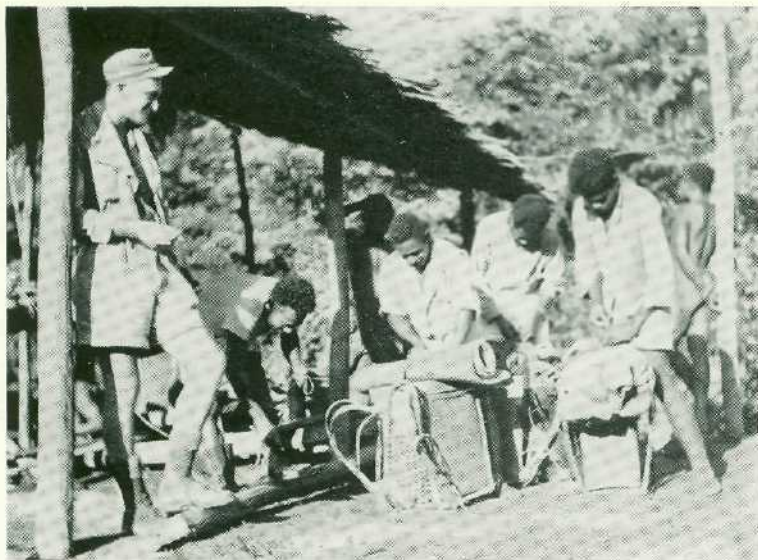
Boomversperring in de rivier

Foto Maresch

Doorwaadbare plaats

9

Gereedmaken voor vertrek

Foto de Haas

10

Eetruist op patrouille

Foto Maresch

te praten. Ze komen los en vertellen je dingen uit het dagelijkse leven in de detachementen, die je anders nooit te horen krijgt. Augustus 1936 in Nieuw-Guinea gekomen, maakte ik in Januari 1937 een voettocht van 300 kilometer van Hollandia naar Sarmi, ter inspectie van vijf politie-detachementen. Bij elk detachement nam ik een andere dekkingspatrouille, waarmee ik onderweg en in de bivaks veel en gezellig boomde. In Manokwari teruggekomen kon ik, dank zij de aldus verkregen informaties, mijn commies meteen in de gevangenis stoppen!

Intussen waren de cigaretten allang op en behielp ik me, zoals ook de politieagenten deden, met koelietabak, gerold in papier. Aanvankelijk was dat nog een of ander dun papier. Tenslotte was er echter niets anders meer dan — gelijmd — cahierpapier. Met de beste wil van de wereld kon ik deze wijze van roken niet lekker vinden. Om eens wat anders te proberen ging ik de ontzettend zware koelietabak in de pijp roken. Pijpen hadden we namelijk bij dozijnen bij ons als contactartikel, maar omdat we nog geen enkel contact hadden gehad was de voorraad nog niet aangesproken. Dit experiment is me echter danig opgebroken; ik werd zo ziek als een hond en gaf het roken voor de rest van de expeditie er maar aan.

Op 6 October werd het terrein wat gunstiger. We zagen zelfs sporen van varkens en casuarissen en schoten een koeskoes (een buideldier). De dag tevoren had ik voor het eerst in dit gebergte kalongs — vliegende honden — gezien en nu vonden we een slaapboom. Omdat de Ambonees, evenals de Menadonees en de Papoea, verzot is op het vlees van deze beesten schoot ik er een dozijn van naar beneden. Ondanks al mijn tochten door Nieuw-Guinea, waarbij ik er vele honderden schoot voor de troep en er zelf ook wel van mee at, heb ik ze toch nooit kunnen leren waarderen. Ze rieken liederlijk, ook als de stinklier er tijdig uit wordt gesneden; en als het vlees nu nog maar bijzonder lekker was, maar het is taai als zoolleer.

Na deze rijke buit moesten we maar een dag rust nemen, ook al omdat ik hoopte een uitzicht te krijgen. Na zes dagen lopen zou het eind van de rij ruggen toch wel in

zicht zijn; misschien zouden we zelfs kunnen zien hoever we van de Meervlakte af waren.

De jagers konden dan mooi eens gaan proberen of er iets anders dan onwelriekende kalongs te schieten was.

Als groenten aten we veel ganemo; de jonge blaadjes van deze boom (*Gnetum gnemon*) zijn zeer smakelijk.

Ook de niboengpalm levert een smakelijk hapje op, dat ik vaak heb genoten op deze tocht. Binnen in de top van de stam zit een gedeelte, gevormd door de nog niet ontloken bladeren: de palmiet. Daar weer het binnenste deel van is wit en heeft een smaak, die, naargelang de bodem, varieert van hazelnoot tot ramenasa, althans heel fris is.

Het is echter zaak goed uit te kijken, want er is één soort — witte niboeng genaamd — die er precies zo uitziet, maar een giftige uitwerking heeft op het menselijke lichaam en duizeligheid, braken, buikkrampen en diarree veroorzaakt. De echte Bospapoea's kennen het onderscheid uitstekend, maar de reeds meer geciviliseerden niet altijd. De agenten verlaten zich dikwijls niet op hun eigen oordeel en vragen het voor alle zekerheid aan de koelies. Eens heb ik de verkeerde soort gegeten en ik ben er doodziek van geworden, erger dan van de heftigste malaria-aanval. De werking duurt echter niet lang; de volgende dag zijn de verschijnselen weer verdwenen.

Het uitzicht onthulde, dat we nog reeksen berggruggen voor ons hadden en dat er van de Meervlakte nog niets te bespeuren viel. We trokken dus maar verder, eeuwig berg op berg af, dag in dag uit. Ik vond een juiste positiebepaling niet meer van zo groot belang. Het uitzichtkappen gaf te veel oponthoud en omdat ik toch zeker wist in de goede richting te lopen konden we beter geen dag verliezen voor we er op konden rekenen binnenkort onze vivresvoorraad te kunnen aanvullen. Wel moest er af en toe iemand in een grote boom klimmen om te kijken of er nog ooit een eind kwam aan dit gebergte. Daarvoor kozen we niet zo maar een hoge boom uit, nee, het moest er een zijn behangen met lianen en vrij van mieren, vooral van roodzwarte mieren, die allergemeenst kunnen bijten.

Elke klimmer meldde echter steevast berggruggen, berggruggen, berggruggen. Het werd eentonig en het begon

deprimerend te werken. We konden nu toch niet meer zo ver van de Meervlakte zijn . . .

De 12de October, een rustdag, ging ik het terrein een beetje verkennen met een agent en een paar koelies, die groenten zouden verzamelen. Bij een klein kreekje sprong ineens een der koelies met een rauwe gil overeind en rende weg zo hard hij kon.

Een krokodil! Zouden we dan toch dicht bij de Meervlakte zijn? Daar krioelde het immers van de krokodillen. Krokodillen komen echter soms heel ver de bovenloop van rivieren op om eieren te leggen. Het wijfje blijft in de buurt tot de jongen uitgekomen zijn en is in die tijd zeer agressief. De koelies zochten nog naar de eieren onder bescherming van een paar karabijnen, maar ze vonden niets en ook het beest zelf was verdwenen.

Toen kwam de gedenkwaardige dag van 14 October. We liepen juist van een bergrug af, die niet beter en niet slechter was geweest dan de tientallen, die we al overgetrokken waren toen we plotseling in het land van belofte, overvloeiend van melk en honing, kwamen. Na het woeste, onherbergzame bergland waar niets, niets te krijgen was, waar we zelfs eens drie dagen tevergeefs probeerden een heel klein vogeltje te bemachtigen, waren we nu gekomen aan een rustig landschap, vlak, effen, waar het lopen wandelen was geworden.

Kalm stroomde er een rivier tussen de op vele plaatsen met riet begroeide oevers, waarachter in rijke overvloed broodbomen stonden. Nu eens liepen we tot de enkels door het water, wadend over uitgestrekte grindbanken, dan weer was het terrein op de oever zo gemakkelijk begaanbaar, dat we dit prefereerden. In de diepere gedeelten van de stroom, die hier nog kristalhelder was, zagen we visjes zwemmen en ongetwijfeld zouden hier ook garnalen te vinden zijn. Dit was ook echt terrein, waar wild thuis hoorde en inderdaad ontmoetten we spoedig sporen van varkens en casuarissen en zagen we allerlei vogels vliegen.

Iedereen was opgetogen over de verandering en dat was geen wonder na de drukkende somberheid van het achter ons liggende bos met zijn eindeloos lijkende reeksen berg-

kammen. Dit moest wel zo ongeveer het einde van de looptocht betekenen; want gezien de peilingen en de naar schatting afgelegde afstanden kon het niet meer missen of we waren in het stroomgebied van de Rouffaer. Dit moest een der bijrivieren zijn en het was nu nog slechts een kwestie van wachten tot de stroom diep genoeg was om prauwen te maken en er de rivieren mee af te zakken.

Plotseling kwam er met luidruchtig vleugelgeklepper moeizaam een kroonduif op de wieken. Gespannen volgde ik de vogel met de ogen; ze ging, zoals dat bij kroonduiven gebruikelijk is, zitten op de onderste tak van de naastbijzijnde hoge boom. Nu is er niets gemakkelijker te besluipen dan een kroonduif. De patrouille hield even halt; ik sloop er heen en plaatste een schot. Met een doffe klap viel de buit op de grond. Een kroonduif is zo groot als een flinke gans en er zit heel wat vlees aan; dat zou weer een feestmaaltijd worden!

Onder het bivakmaken ging Kapoh nog even op stap en schoot een ajam oetan, terwijl enige koelies garnalen aan het vissen waren in de rivier.

Het was een tevreden groep mensen, die deze nacht gingen slapen.

Het landschap bleef de volgende dag hetzelfde. We liepen prinsheerlijk door de rivier of over de vlakke oever; terreinverheffingen kwamen er praktisch niet voor.

Wel kregen we, nu we in het laagland waren gekomen, last van koetoe maleo. Dat zijn heel kleine, rode mijten, die op de maleo, een loophoen, parasiteren en met miljoenen zitten in de maleonesten. Ze komen zeer veel voor in de vlakte, in het bos en tussen grassen, hechten zich aan je kleren, kruipen onder je huid en veroorzaken daar een ondraaglijke jeuk. Wanneer je gaat krabben en de huid stuk maakt krijg je onherroepelijk geïnfecteerde wonden, die zeer hardnekkig zijn en moeilijk genezen. Een afdoende maatregel is: één voor één de kleine boosdoeners opzoeken en er dan met een gloeiende speld in prikken. Mijn ordonnans was er zeer handig in en maakte ze 's avonds voor me onschadelijk. Het is een serie even pijnlijke prikjes, maar deze methode is verre te verkiezen boven elke andere behandeling.

De jachtbuit was vandaag een koeskoes, twee kroonduiven en een koemkoem, plus de nodige garnalen. We taalden niet meer naar kakatoea's of jaarvogels met hun taaie vlees, verwend als we begonnen te raken.

De sporen van groot wild werden steeds veelvuldiger en we hoopten ook daarvan iets onder schot te krijgen. Een van deze dagen liep er een casuaris dwars door de patrouille heen, tussen de spits en de koelies door, zodat we niet durfden schieten; binnen een paar seconden was het beest tussen de struiken verdwenen.

De dag daarop kregen we er echter een te pakken; Wu-wung legde hem met een welgericht schot neer. Het was al in de middag en daarom gingen we maar meteen in bivak; anders hadden we het zware beest moeten meeslepen.

De rivier kreeg langzamerhand meer water en er begonnen vissen in te verschijnen van wel 20 cm lengte. Van een omgebogen speld werd een haakje gemaakt en met wat aas van het casuarisvlees vingen we een dozijn er van, die opperbest smaakten. Garnalen waren er natuurlijk ook en dan was er als hoofdschotel de casuaris, die echter nogal grof vlees heeft. Ik prefereerde kroonduif — ja, ik kreeg pretenties!

De casuaris heeft boven zijn stuit een soort oliereservoir, dat bij flinke en goed gevoede exemplaren wel een halve bierfles uitstekende braadolie bevat. Die olie werd zorgvuldig afgetapt en ze kwam mooi op tijd, want mijn varkensvet was bijna opgebruikt.

Onderweg was me ineens opgevallen, dat er veel copal-bomen in het bos langs de rivier stonden. Ik begon er op te letten en het bleken er zoveel te zijn, dat ik ze eens ging tellen om een indruk te krijgen van de omvang van het areaal. Alle stammen werden geteld, die naar vluchtige schatting 40 cm en meer dik waren en vanuit de rivier zichtbaar. Vele kilometers liepen we zo tussen de copal-bomen door en het was wel duidelijk, dat dit een van de grootste Agathisarealen van Nieuw-Guinea moest zijn. Waarschijnlijk liepen we bovendien „in de breedte” door een strook min of meer evenwijdig aan de kust en ik had geen idee van de lengte.

Later ben ik gaan vermoeden, dat er zich een hele gordel van Agathisbestanden over vele honderden kilometers uitstrekt. Op de westelijke vleugel ervan vinden we de Wanggar-arealen, die reeds lang bekend zijn en nu vond ik deze strook. Verder werd de Agathis op mijn andere tochten en bij mijn vliegverkenningen aangetroffen aan de Mamberamo. Ook was al bekend, dat deze boom veel voorkomt in het Foja-, Gauttier- en Karamoorgebergte en tijdens de oorlog doorkruiste ik op een doorsteek van de Noordkust naar de oostelijke Meervlakte soortgelijke arealen.

* * *

Natuurlijk ging iedereen er hier weer gauw op uit om de soms vele kilo's zware brokken fossiele copal uit te graven. Kon ik deze rivier anders dopen dan „Damar-rivier”, de naam waarmee ze ook op de huidige kaarten staat aangegeven?

Inmiddels was er nog een rustdag gehouden. We begonnen op te schieten, want gaandeweg werd de rivier dieper en troebeler en de oevers drassiger; kennelijk naderden we de Meervlakte, die zoals bekend, onbegaanbaar is. De tijd leek me geschikt om eens te gaan denken over watertransport. Er konden echter nog verrassingen komen. De rivier leek nu wel diep genoeg, maar het was in het geheel niet uitgesloten, dat er toch nog ondiepe en stenige stukken zouden komen en daarom achtte ik het geraden nog even te wachten met het maken van prauwen. Voor zoiets moet je zeker vijf dagen uittrekken en als je ze dan na enige uren weer in de steek moet laten . . .

Daarom wilde ik een paar vloten maken van de hier in overvloed groeiende broodboomstammen; een van de lichtste houtsoorten, die Nieuw-Guinea kent, met een zeer laag soortelijk gewicht.

Bij daglicht begonnen we te werken. De zeer zachte stammen waren spoedig gekapt en de verbindingen met stevige rotan gelegd, terwijl de stammen half in het water lagen. Om tien uur scheepten we ons reeds in; met gejuich ging het transport op weg.

Dat gejuich was ietwat voorbarig. Rustig en tevreden gleden we de stroom af, vol belangstelling en met het geweer in de aanslag speurend of zich op de oevers wat wild zou vertonen. Om twaalf uur echter stootten we al op een barrière van dode stammen, die de hele rivier versperde. De barrière bleek op te ruimen, noch te passeren. Na onze triomfantelijke start was dat wel een erge tegenvaller, al hadden we dan met de mogelijkheid rekening gehouden.

Teleurgesteld lieten we de vloten in de steek. De koelies namen met een zuur gezicht hun vrachtje weer op en voort ging het maar weer: lopen.

Ik nam me echter voor, dat risico niet meer te nemen en we bleven nog twee dagen doorlopen tot de rivier kennelijk een laagland-karakter had gekregen en ook het terrein er op wees, dat we goed en wel in de Meervlakte zaten. Een goede plek werd uitgezocht, met geschikte bomen in de buurt en we gingen in bivak voor de aanmaak van drie prauwen.

Met onze vivres stond het er niet zo best voor. Ik nam stock op, rekende vijf dagen voor het maken van de prauwen en wilde zien of we er dan mee konden toekomen tot Pionierbivak. Hiervan was geen sprake, maar ik mocht er op rekenen, dat we in de Meervlakte sago zouden kunnen kloppen. Volgens de verhalen immers zou de gehele Meervlakte één groot sagoeroeris zijn . . .

Voordat we daar waren zouden we echter zeker weer acht of tien dagen verder zijn. Het leek me daarom het beste, nu we toch tijdelijk stationnair waren, slechts het halve menu uit te geven en de andere helft aan te vullen met de „voortbrengselen des lands”. Hetgeen voornamelijk neer zou komen op broodvruchten, vis en ook nog wel wat wild, al mag men bij langer verblijf op dezelfde plaats daar niet te zeer op rekenen. De dieren verdwijnen dan namelijk naar rustiger oorden en in ons geval mochten de jagers niet te ver van het bivak gaan omdat we er geen idee van hadden hoe de bevolking — als die er was — zich zou gedragen.

De taken werden verdeeld: de ene helft zou de prauwen maken, de andere voor de approviandering zorgen.

Het werd zo langzamerhand wel tijd, dat het einde in zicht kwam; onze uitrusting was niet bepaald meer in goede staat. Het leerwerk van de agenten zag er treurig uit; er was bijna niemand, die niet enig onderdeel door rotan-vlechtwerk had moeten vervangen. Geweerriemen waren vervangen door een reep verbandkatoen; de klewang-scheden gelapt met rotan, de ransels dito. Jassen en broeken waren gescheurd, hoeden en puttees hingen aan flarden; de schoenen waren gelapt, maar zaten weer vol gaten.

Alles in het bos is even vochtig, elk stukje grond dat geen harde rots is, is modder. De zon komt er nimmer; slechts aan vrij brede rivieren kan men af en toe van het zonlicht genieten. Niets blijft goed. Apparaten, boeken, rapporten, patronen, wapening en vivres moeten afdoende beschermd worden tegen de alles doordringende vochtigheid. Wat gelijk is, laat los; potloden vallen in twee helften uiteen. Leerwerk beschimmelt, alle hout zet uit en gaat klemmen, blank metaal gaat roesten, lak schilfert.

Ons bivak werd opgeslagen aan de rivier, daar, waar er een klein beekje in uitmondde; zodoende waren we alvast aan twee kanten gedekt. Tot dusverre waren er nog wel geen sporen van de bevolking, maar we moesten toch met haar eventuele verschijnen ernstig rekening houden. Volgens de Militaire Exploratie-verslagen was het westelijke gedeelte van de Meervlakte vrij dicht bewoond; we konden dus bezoek verwachten. Voor alle zekerheid kaptten we dus om ons heen maar flink wat ondergroei weg, zodat we een ruim gezichtsveld — en als het moest een ruim schootsveld — hadden.

Er is anders in het algemeen in Nieuw-Guinea zeer weinig gevaar voor een overval, als men in de namiddag in bivak gaat en de volgende morgen weer verder trekt. De Papoea doet geen impulsieve en onbesuisde aanvallen. Hij moet eerst het terrein verkennen en een idee hebben van de sterkte van zijn tegenstanders — in koppen uitgedrukt; in deze gebieden heeft hij natuurlijk geen begrip van de betekenis van vuurwapens. Als men laat in bivak gaat heeft de in die streek wonende Papoea gewoonlijk pas de vol-

gende dag in de gaten, waar het bivak ligt en gevaarlijk wordt het dus pas na de eerste nacht.

Drie prauwen werden er op stapel gezet; twee grote en een handzame kleine, die ook voor lichte verkenningen zou kunnen worden gebruikt. Er werd opgewekt gekapt; lustig vlogen de spaanders in het rond en het werk vorderde snel. We hadden zeer zacht hout genomen, want duurzaam behoefden de vaartuigen niet te zijn: als we er maar mee thuis konden komen. Elke bijslag hapte dan ook een heel stuk weg en het zag er naar uit, dat de prauwen binnen de gestelde tijd klaar zouden komen.

Intussen verzamelde de voedselploeg broodvruchten voor de tweede helft van het menu.

Broodvruchten zijn gewoonlijk langgerekt eivormig, tot 20 cm lang en hun schil is van zachte stekels voorzien. In een luchtig weefsel, dat er ongeveer uitziet als brood — vandaar de naam — zitten pitten, die de vorm en het formaat hebben van wilde kastanjes, maar wit en eetbaar zijn. Gewoonlijk wordt de hele vrucht in het vuur gepoft; in beschaafde streken kun je het „brood” ook in schijven snijden en met boter bakken.

De smaak is niet gek, maar ze hebben een groot nadeel: van het sap van de broodboom maakt men namelijk vogelijm; en de gevolgen voor de stoelgang kan men zich wel indenken!

De kleine prauw was de avond van de tweede dag, met opleggers en al, reeds klaar en daarom besloot ik een verkenningstocht stroomafwaarts te gaan maken.

Vroeg in de morgen van de derde dag vertrok ik met drie politieagenten en vijf roeiers. Het was prachtig weer en langzaam voortpagaaiend zakten we de rivier af, terwijl ik haar in kaart bracht. Dat gebeurt door op het zakkompas de richting van een riviergedeelte op te nemen en de afstand tot de volgende bocht te schatten. Daarna schat men de breedte van de bocht en neemt dan op dezelfde manier het volgende stuk op. Het resultaat is natuurlijk groten-deels afhankelijk van de juistheid der schattingen, maar wanneer men het vervaardigde kaartje kan inpassen tussen twee bekende en reeds nauwkeurig op de kaart vastgelegde

punten heeft men een vrij nauwkeurige schets verkregen. Aldus werkte ook de Militaire Exploratie; aan begin- en eindpunt van de opneming werd een astronomische plaatsbepaling verricht.

Tegen een uur of tien leek ons de stroom wat sterker geworden en achterom kijkend ontdekten we donkere regenwolken boven het gebergte: klaarblijkelijk bandjirde de rivier in de bovenloop. Dat kon wel eens een tegenvaller worden, want op zo sterke stroom bij de terugtocht had ik niet gerekend.

Ijlings gaf ik bevel om te keren en de roeispanen stevig te hanteren. Aanvankelijk vorderden we nog redelijk, maar de stroom werd sneller en sneller, zodat we omstreeks twee uur in de middag praktisch niet meer vooruit kwamen. Er was geen sprake van, dat we zó het bivak nog zouden halen voor het donker, al was blijkens het kaartje, dat ik gemaakt had de afstand niet zo groot. Daar ik echter totaal geen lust had de hele nacht op de rivier te blijven hangen en de achtergeblevenen ongerust te maken over ons uitblijven zat er maar één ding op: te gaan lopen. Gezien de schets konden we dat wel klaarspelen; de rivier had sterk gekronkeld, maar wij konden immers recht toe recht aan lopen. Ik nam Kapoh, behalve de beste jager ook een der meest ervaren agenten met me mee en liet de andere twee agenten met de vijf roeiers in de prauw achter, met de opdracht terug te roeien als de stroom minder sterk mocht worden en anders maar met de prauw aan de kant te overnachten, met steeds één politieman en één koelie op wacht. Ze hadden er bovendien voor te zorgen, dat ze geruime tijd voor zonsopgang — het uur waarop de Papoea liefst een aanval doet — weer midden op de rivier waren. We moesten voorzichtig zijn, want het kon best, dat we in de gaten werden gehouden, al vertoonde er zich niemand.

Kapoh en ik gingen op stap en zetten er meteen een flinke pas in. Op de betrekkelijk droge oeverwal vlotten we goed, maar het passeren der vele zijkreekjes hield ons erg op. Er waren er heel wat meer, dan ik zo in het voorbijvaren had waargenomen en vele er van waren ettelijke meters breed, te breed om te springen. Er ging dus heel wat tijd verloren door het kappen van kleine stammen voor

bruggetjes en het ploeteren door modder, riet en biezen. Overnachten in het bos was nog minder aantrekkelijk dan overnachten in de prauw. Werden we daardoor wat roekeloos? Een der kreken was een meter of zes breed en het liep al tegen vijven. Als we met onze kapmessen een boompje kaptten zou er weer een kostbaar kwartier verloren zijn.

Er dreef een dode boomstronk in het water, die er nogal solide uitzag. Hij reikte niet tot de overkant, maar we dachten er iets op gevonden te hebben. Eerst proberen of we er beide op konden staan. Hij hield het inderdaad en ik liep er op naar voren. Kapoh, die achterop stond, moest het ding een zetje geven en ik zou aan de overkant de struiken grijpen.

Het succes zou groot geweest zijn — ware het ding niet gekanteld.

Daar lagen we nu; allebei tot aan de nek in het vieze, borrelende, stinkende moeraswater. Gelukkig hadden we het benul aan de goede kant uit het sop te klimmen en even later stonden we drijfnat, het water klokkend in onze schoenen, op de wal.

Toch zat er niets anders op dan verder te gaan en dat deden we dan ook maar, niet zo erg opgewekt. Ik wist op geen stukken na hoe ver het nog was tot aan het bivak, maar om \pm half zes — mijn horloge had het ook afgelegd — hield ik stil om me te beraden. Om deze tijd is het in het bos al behoorlijk donker en er viel niet veel meer te lopen. Drie waarschuwingsschoten lossen — het voor deze en volgende expedities geldende alarmsignaal — had geen zin, want ze hadden in het bivak geen prauw om ons te halen en als wij in het donker niet konden lopen, zij konden het evenmin.

Er was niets aan te doen; het werd een overnachting ter plaatse — en wát voor een! Kapoh's tabak was kletsnat geworden en de lucifers waren ook bedorven. Dat betekende: niet roken, geen vuurtje en dus miljoenen muskieten. Dat betekende ook: niet eten, want als we vuur hadden gehad zouden we gemakkelijk wat broodvruchten uit de bomen om ons heen hebben kunnen poffen.

Van stammetjes en grote bladeren maakten we voor het

helemaal donker was snel een afdakje, om tenminste wat beschut te zijn tegen eventuele regen en nadat we een bankje gefabriceerd hadden zetten we ons neer, met grote bladertakken wuivend om de muskieten op een afstand te houden.

Het werd een nacht, die we nooit meer zouden vergeten. De uren kropen voorbij en door het kapotte horloge konden we ook niet eens even kijken of de tijd opschoot. Wanneer we, moe geworden, de takken even stil hielden volgde er een aanval zo hevig, dat we de grootste moeite hadden om de wuivende hand vrij te houden.

Het was koud en we rilden in onze natte kleren. Aan uittrekken viel niet te denken; onze blote lichamen zouden in enige seconden zwart gezien hebben van de muskieten. Zo zaten we dan maar, intussen luisterend naar de geluiden in het donkere bos. De brulkickers deden hun best en als ze ophielden klonk de schorre kreet van de ajam oetan of de hoge, heldere roep van de maleo. Er waren ook allerlei geluiden, die ik niet kon thuisbrengen. Boven de rivier hoorde ik vleugelgefladder, kennelijk van vliegende honden; en af en toe een licht gesuis, waarschijnlijk van voorbijvliegende nachtzwaluwen, maar door alles heen klonk zonder ophouden het hoge gezoem van de wolken muskieten.

Af en toe schrikten we even op door een licht gekraak of geritsel! Een varken op zoek naar voedsel? Of Papoea's, die ons beslopen? Ik wist wel uit oude verslagen, dat de Papoea's nachts niet attaqueert, maar hoe laat was het? Liep het misschien al tegen de ochtend en maakten ze zich gereed voor een overval bij het eerste daglicht? Kapoh hield zijn karabijn op de knieën en mijn revolver was schietklaar.

We moesten op weg zijn voor het eerste licht doorbrak, maar hoe wisten we wanneer het bijna dag was? Maan noch sterren waren er te zien, aan niets was de tijd te meten. Zagen we door de bomen de hemel iets helderder worden? We hebben het ons die nacht meermalen verbeeld, maar eindelijk was het dan toch zo ver en meteen waren we op stap. Dat gaat gauw als je niets in te pakken hebt! Na nauwelijks een uur lopen waren al aan het bivak. De prauw kwam enige uren later binnen.

Wuwung had zich helemaal niet ongerust gemaakt; hij had die bandjir natuurlijk ook gezien en vermoed wat er zou gebeuren. Had hij echter geweten, dat Kapoh en ik daar moederziel alleen aan de rivieroever zaten dan zou hij zich wel degelijk zorgen hebben gemaakt, want om ons bivak heen waren inmiddels verschillende sporen van mensenvoeten ontdekt; sporen, die beslist niet van onze eigen mensen konden zijn. We werden dus tòch bespied . . .

Ik gaf opdracht het werk zoveel mogelijk te bespoedigen, scherp wacht te houden en ik verbood de jacht.

De vijfde dag van de prauwenbouw brak aan. De boten, elk ongeveer 10 meter lang, naderden hun voltooiing. Hun uitwendige vorm hadden ze reeds. De romp moest alleen nog uitgehold worden tot er een dunne, maar toch sterke wand overbleef. Een deel van de bouwers hield zich bereids bezig met het vervaardigen van uitleggers en roeispanen. Het was omstreeks de middag — de koelies waren bij de prauwen gebleven en gebruikten daar de maaltijd — toen plotseling in de verte fluittonen weerklonken, kennelijk geblazen op een grote schelp, zoals aan de kust veelvuldig geschiedt. Iedereen luisterde met gespannen aandacht. Het geluid scheen naderbij te komen; er klonken menselijke stemmen tussendoor, een soort van jodelen. De agenten grepen naar hun karabijnen en ik tastte naar mijn revolver. Wat zou het beduiden? We wisten niets van deze stammen, hun zeden en gebruiken. Was dat blazen op de schelp een oorlogsverklaring? Of was het een duidelijke aankondiging van: „Wij komen” — en betekende het dus vrede?

Ineens kwamen de koelies naar ons toerennen onder luid geroep: „Alifoeroe datang — de wilden komen”.

Het bivak lag, zoals gezegd, op de hoek waar een zijrivier in de grote rivier mondde; we waren dus in de rug gedekt. Ik stelde de koelies op aan het water en posteerde de agenten in een boog om het bivak heen, front naar de komende wilden, in afwachting van wat er komen zou. Ieder had de meest strikte opdracht geen schot te lossen tenzij ik het commando daartoe gaf, of tenzij de pijlen door het bivak vlogen.

Buiten zagen we, nog op grote afstand, een aantal wilden,

zich verschuilend achter de bomen. Schelpgeschal weerklonk nog steeds, afgewisseld met — voor ons natuurlijk onverstaanbaar — geroep. Ze kwamen dichterbij, telkens van boom tot boom springend om dekking te zoeken. De spanning steeg: nog steeds wisten we niet of het oorlog of vrede zou zijn!

Wuwung trachtte me te bewegen het vuur te openen. Hij vond, dat ze gevaarlijk dichtbij kwamen, maar ik bleef het idee houden, dat het vrede zou worden. Het leek me onwaarschijnlijk, dat een overval luidkeels en met zoveel misbaar zou worden aangekondigd, vooral waar men in de afgelopen dagen het terrein volkomen had kunnen verkennen.

De dichtstbijzijnde Alifoeroe's waren ons nu tot 25 meter genaderd, toen plotseling een der kerels van achter een boom tevoorschijn kwam en met zijn vlakke hand een beweging maakte, die kennelijk bedoelde te zijn een imitatie van kappen met een kapmes.

Daar ging me een licht op! Deze heren hadden ijzerhonger! Ze hadden natuurlijk, hetzij rechtstreeks hetzij via burenen, kapmessen gekregen van vroegere expedities in de Meervlakte en kenden de enorme waarde er van.

De proef op de som was gauw genomen. Ik ging een paar meter voor het cordon staan en stak een kapmes omhoog: luid gejuich en gebrul van de overzijde. Met een forse zwaai wierp ik het voorwerp in de richting van de voorste man: nog luider gejuich; snel griste de man het kapmes weg en verschool zich weer achter zijn boom.

Klaarblijkelijk waren ze doodsbang voor ons.

Met een tweede kapmes in de hand liep ik 10 meter naar voren en hield ook dit in de lucht. Weer luid gejuich, nu met uitnodigende gebaren om het ding te gooien. Deze keer deed ik dat echter niet, maar maakte van mijn kant uitnodigende gebaren om het maar te komen halen.

Doodse stilte volgde; dat was klaarblijkelijk wel erg veel van hun vertrouwen gevraagd. Ik bleef het kapmes omhoog houden en keerde het naar alle kanten als een voortdurende uitnodiging. Eindelijk maakte zich een figuur los van een der bomen en kwam voorzichtig, voetje voor voetje, naderbij, schichtig naar me kijkend. Ik lachte en stelde hem

met gebaren gerust. Nog een paar meter — en ja, hij presteerde het. Als een angstige kip, die voer uit de hand moet komen pikken, keek hij telkens van mijn gezicht naar het kapmes en omgekeerd, stapje voor stapje naderend — tot hij eindelijk het mes durfde aanpakken.

Toen was het ijs gebroken; of liever gezegd, het hek van de dam. Ineens stond de hele troep midden in ons bivak, kakelend als kippen, speurend naar nog meer ijzerwaren. De koelies die, zelf Papoea, al die tijd in angstige spanning ademloos hadden toegezien en ook nu nog allesbehalve gerust waren, pasten — waarschijnlijk onder het motto „ons kent ons” — een opmerkelijke taktiek toe. Ze boden deze knapen kapmessen en andere dingen aan, maar . . . in ruil voor de pijlen en bogen! Binnen vijf minuten was de hele troep ontwapend. De koelies liepen tevreden rond met pijl en boog en de invallers met een kapmes. Het werd een algemene verbroedering, waar ik overigens snel een einde aan moest maken, want de ganse horde, een veertig man sterk, doorsnuffelde het hele bivak en gapte alles wat van hun gading was. En ik kon toch moeilijk de zo pas verworven vriendschap weer in de waagschaal stellen door al die bullen terug te eisen.

Er ontstond nu een drukke conversatie in gebarentaal, waarbij onze nieuwe vrienden onder meer beloofden de volgende dag terug te komen met een varken en met bananen. Daarna trokken ze allen, hun schatten omklemmend, kennelijk overgelukkig in de richting, van waar ze gekomen waren.

Ik heb maar niet getracht hun duidelijk te maken, dat we er de volgende dag niet meer zouden zijn. Het leek nu allemaal wel erg mooi en vreedzaam, maar je kon nooit weten; er waren geen vrouwen en kinderen bij de troep geweest en pas als dat het geval is kun je vrij zeker zijn van hun goede bedoelingen. Bovendien had ik toch geen tijd meer om hen nader te leren kennen. Ze behoorden in elk geval tot een zeer primitieve stam, want ze liepen spiernaakt en van opschik en gereedschappen was er niet veel te zien geweest.

Onmiddellijk gingen we verder met het afwerken der prauwen en dezelfde avond nog lagen ze opgetuigd voor

het bivak. Nog wel niet helemaal klaar — de wand was nog wat te dik — maar verdere afwerking kon ook plaats hebben als we in de Meervlakte in bivak zouden gaan voor het kloppen van sago.

* * *

De volgende morgen werden voor dag en dauw de schamele bezittingen, die ons nog restten ingeladen en opgewekt vertrok de vloot voor de thuisreis. De koelies waren in hun sas; het waren alle Waroppers en die voelen zich beter thuis op het water dan te land. Er werd kalmpjes met de stroom mee geroeid en we schoten aardig op.

Toen we het plekje aan de oever passeerden, waar Kapoh en ik overnacht hadden, keken we elkaar eens aan en bij het zien van het bewuste kreekje schoten we allebei in de lach bij de herinnering aan het fraaie schouwspel, dat we daar aan eventuele bespieders geboden hadden: twee vreemdelingen, tot hun nek in het borrelende moeraswater.

Zoals ik al verwacht had kwamen we uit in Zijrivier A. Met enige nadruk vertelde ik m'n mensen, dat ik nu precies wist waar we waren en kon zeggen wat we allemaal nog zouden ontmoeten. Ze knikten zonder veel overtuiging van ja en hoopten er kennelijk maar het beste van.

Hier kregen we na maanden eindelijk weer eens wat open terrein. De rivier werd steeds breder en draaide wijde bochten, zodat we af en toe zelfs een wijd uitzicht hadden. We hóórden nu niet alleen de jaarvogels boven ons vliegen, we zagen ze ook. Meestal was het een paartje; het mannetje voorop, het wijfje enige meters schuin er achter. Soms ook was het een heel escadrille, dat met geweldig vleugelgedruis passeerde.

De eerste bevolkingstuinen verschenen, maar sago had ik nog niet gezien. Tuinen betekenden echter vruchten en tuinproducten en daarom ging ik maar in bivak dicht bij een nogal groot complex, waar ik bananen zag hangen.

Uiteraard had ik liever eerst contact gehad met de eigenaars, maar nu er niemand kwam opdagen zouden we onszelf maar helpen. Terwijl het bivak werd opgezet liep ik

Bivakbouw

Foto Maresch

Dragers koken hun potje in het bivak

Foto Maresch

Wejakebo presenteert twee van zijn vele vrouwen

Foto v. E.

De allereerste bestuurspost aan de Wisselmeren

Foto v. E.

met een paar man de tuinen in en deed een voorlopige keus uit de bananen. Een paar grote trossen werden afgesneden en we bonden aan elk van de beroofde stammen een keukenmes met behulp van een mooie lap rode stof. Dat maakte het wel duidelijk, dat we geen dieven waren, maar kopers. Het is „silent barter”, bij vele primitieven in gebruik en, naar ik hoopte, ook hier bekend.

Vlak bij het bivak knalde een schot: Kapoh had een niet al te groot varken omgelegd. Het bleek echter een knip in het oor te hebben, dat wil zeggen, dat het een eigenaar had. De meeste Papoea's laten hun varkens aldus vrij rondlopen in het bos. Hier moest ik voorzichtig zijn: varkens en vrouwen vormen de gevoelige punten bij de Papoea en welk van de twee het zwaarste weegt is nog een vraag. Ik gaf opdracht het beest op de plaats waar het geschoten was te villen, te ontleden en bij de restanten een kapmes neer te leggen met een flink stuk rode stof. Dit was weer een vredesboodschap, die, naar ik hoopte, ook wel opgevat zou worden als een uitnodiging om zich te vertonen en met het oog daarop besloot ik de volgende dag nog maar in datzelfde bivak te blijven.

Bovendien had ik op enige paden taboe-tekens gezien: enige takjes midden op het pad in de grond gestoken. Die hoefden weliswaar helemaal niet speciaal tegen ons gericht te zijn en het stond ook niet vast, wat ze in dit geval precies betekenen moesten, maar in dit laatste steekt juist het grote gevaar. Wanneer men komt in streken met een bevolking, waarvan niets bekend is, zondigt men zo gemakkelijk tegen de zeden en gebruiken. Met de beste bedoelingen beziel kan men dingen doen, die in die streek een doodzonde zijn, misschien wel een casus belli vormen. Mede met het oog op dit gevaar leek het me beter maar af te wachten of men zelf contact met ons wenste.

En inderdaad: om een uur of negen vertoonden zich op de rivier een paar prauwen; op veilige afstand eerst, maar op mijn uitnodigende gebaren spoedig genoeg dichterbij komend. Deze lieden wisten natuurlijk van het bestaan van blanken; niet alleen door de Militaire Exploratie — reeds 25 jaar geleden — maar zeer vermoedelijk ook door de Stirling Expeditie in 1926.

Ze waren tamelijk vrij en bleken bevattelijk voor onze gebarentaal: we wensten nog meer bananen en tuinproducten. Eer de avond viel had ik meer dan 1000 bananen en een flinke hoeveelheid kladi door ruiling verkregen. De bananen werden op alle mogelijke manieren gegeten: rauw, gepoft, gekookt en in casuarisolie gebakken. Heerlijk!

Nu moesten we nog sago hebben. De rivier afvarende keken we uit naar complexen langs de oever en na enige mislukte pogingen vonden we er een, dat wel wat beloofde. We maakten, nog aan Zijrivier A, weer bivak en kozen zo op het oog geschikte bomen uit. De volgende dag werd er vlijtig sago geklopt en gewassen.

Het resultaat was nogal teleurstellend. De inhoud van de bomen bleek zeer gering te zijn en ofschoon we ook nog een aantal andere probeerden bleek de opbrengst beneden peil. Nadat iedereen er een dagrantsoen van had gekregen hielden we na een hele dag kloppen een voorraad voor ongeveer twee dagen over.

Ik bekeek mijn stapel bananen en kladi eens en bedacht dat we zeker nog meer tuinen zouden tegenkomen, waar we door „silent barter” of door ruiling onze hoeveelheid voedsel zouden kunnen vergroten. Bovendien hadden we nog een beetje rijst, dus ik zou het er maar op wagen. We zouden tenslotte alleen nog maar stroomafwaarts varen en in Pionierbivak lag rijke voorraad aan luxueuse voeding op ons te wachten — bij de gedachte liep het water ons al in de mond. Wat zouden we smullen!

* * *

We hadden enige maanden lang, flink transpirerend, door zwaar terrein gelopen en zolang we op de Damar-rivier waren was ik nog vrij aardig in beweging geweest, zodat ik ook daar over de vochtafgifte niet te klagen had gehad. De laatste dagen echter zaten we definitief in de prauwen en het lopen bepaalde zich tot enige tientallen meters in of om het bivak. We hadden ineens praktisch geen beweging meer; de tot dusverre zo duchtig in bedrijf geweest zijnde zweetklieren kregen bijna absolute rust.

Daaraan wijt ik het, dat ik ontzettende jeuk kreeg over bijna mijn gehele lichaam. Het was de dag tevoren al moeilijk geweest, maar deze dag was het niet uit te houden en 's avonds zag ik geen kans in slaap te komen. Ten einde raad haalde ik om een uur of tien mijn apotheek tevoorschijn en gaf mezelf een stevige morfine-injectie. Binnen enige minuten sliep ik.

Om nauwelijks twaalf uur echter was ik al weer wakker en de jeuk was zo mogelijk nog erger geworden. Ik durfde mezelf niet nog eens morfine te geven, maar het werd eenvoudig onhoudbaar. Daar viel mijn oog op de fles cognac, die ik voor noodgevallen had meegenomen — er werd overigens op mijn expedities nimmer een druppel gedronken — en die tot dusverre onaangeroerd was gebleven. Ik nam uit de apotheek het oogglas en schonk mezelf een stevige borrel in. Eén hielp natuurlijk niet, het werd een tweede, een derde . . . tot een vijfde toe, in weinige minuten tijd. Ik voelde me zitten zwaaien op het veldbed en ik had mijn hoofd nog niet neergelegd of ik sliep. 's Morgens was er een klein katertje, maar geen jeuk . . . en die blééf weg.

Ik raadpleegde de kaarten en kondigde aan, dat we in een paar uur tijds zouden terechtkomen in een zeer grote rivier, de Rouffaer. Men knikte weer beleefd van ja, maar toen het uitkwam zag ik toch waardering in de ogen, die op me gericht waren.

De Rouffaer is gemiddeld een kilometer breed, maar in bochten en op stukken, waar veel eilanden en eilandjes liggen, soms wel vier kilometer. Op sommige punten heeft men zelfs de indruk met een meer te doen te hebben en men moet daar op de stroom letten om te weten, waar men heen moet. Het uitzicht was hier naar alle zijden al weer heel wat ruimer dan op Zijrivier A. We waren weer in open terrein met licht en lucht en zon en de blik kon vrij dwalen door wijde vergezichten na wekenlang begrensd te zijn geweest door oerbos, dat vaak geen verder zicht gaf dan 25 meter.

De stroom was vrij zwak. Ik schatte hem op niet meer dan twee mijl per uur, als we tenminste de stroomdraad hadden weten vast te houden, hetgeen bij een dergelijke

breedte van de rivier niet altijd even gemakkelijk is. De oevers waren deels begroeid met riet, deels met sago-moeras; op de hoge oevers in de buitenbochten stond bos. Het was warm in de felle zon op het water. Onder het varen hadden we gelukkig geen last van muskieten, maar als we in de tuinen kwamen werden we midden op de dag ondanks de brandende zon overvallen door hele zwermen er van, die venijnig staken.

Loom bewogen de roeiers hun pagaaien door het water; loom, maar gestadig. De rivier was zó breed, de bochten zó wijd, dat haar loop op de kaart niet te volgen was. Zo af en toe waren er echter punten, waarop ik me kon oriënteren.

Soms zagen we Papoea's, op grote afstand voorbij komend in wankale prauwtjes; ook stonden ze wel te wuiven aan de oever. Contact zoeken echter zou weer tijd gekost hebben. We roeiden daarom door en wachtten af of ze aanstalten maakten om naar ons toe te komen, maar dit was nergens het geval.

Van dierenleven was er niet veel te bespeuren. De waterstand was vrij hoog. De zandbanken stonden onder water en krokodillen zagen we daardoor niet. Tussen het onbeveeglijke riet aan de oevers vielen witte vlekken op; zilverreigers, die met lome wiekslag wegvlogen als we te dicht in de buurt kwamen.

Het is wel een triestig oord, deze Meervlakte „where the soil consists of mud and the air of mosquitoes”. Eén uitgestrekt sago-moeras, waarin de oevers slechts aan de buitenbochten der rivieren begaanbaar zijn en waar men zich verder alleen per prauw verplaatsen kan door smalle zijriviertjes en kreekjes.

Drie dagen lang voeren we door dit gebied. Er lagen zoveel grote eilanden in de rivier, dat het dikwijls op het eerste gezicht niet te zeggen viel of men met een splitsing of met een zijrivier te maken had. Zo miste ik bijvoorbeeld de brede Van Daalenrivier, ofschoon ik er naar had zitten uitkijken. Ik wist dan ook niet beter te doen dan het gevaren traject in kaart te brengen. Toen ik naderhand — thuis — die gegevens op een kaart uitzette en daarbij de scherpe hoeken afrondde, kwam inderdaad vrij nauwkeurig

de kaart van de Rouffaer tevoorschijn en kon ik er de plaats van mijn bivaks op aantekenen.

De vierde dag kwamen we aan de samenvloeiing met een andere grote rivier, waarna het water naar het Noorden stroomde. Dat moest de Idenburg zijn en we kwamen nu dus op de Mamberamo. Na een uurtje varen werd dit bevestigd door de aanwezigheid van een klein rond eilandje midden in de rivier; een eilandje, dat al op de oudste kaart stond.

Het op dezelfde kaart voorkomende Kalongeiland was verdwenen; vermoedelijk aan de wal vastgegroeid.

Ik wist, dat we nu vlak bij de Bataviaversnellingen waren en dus moesten oppassen. Al spoedig zagen we de schuimende golven van dit obstakel en de steile rotsen aan de oevers. Voorzichtig hielden we onze prauwen onder de oostelijke oever, trachtend zo dicht mogelijk bij de versnellingen te komen zonder er door meegesleurd te worden. Op een rots klimmend kon ik de rivier een heel eind overzien en ik zag dat de schuimende golven zich kilometers ver uitstrekten. Eerst zouden we komen aan een vernauwing met steile rotsen aan de oevers, dan aan een verbreding met vrij vlakke en deels beboste boorden.

Ik had geen ervaring in dit soort werk en ook mijn Waroppenroeiers, hoezeer anders ook thuis op het water, kenden alleen rustige binnenwateren en de zee. Daarom besloot ik de veiligste weg te bewandelen. Lange rotankabels werden uit het bos gehaald om daarmee de onbemande prauwen langs de oevers te geleiden.

Het was een zwaar karwei. Telkens werd de prauw de lengte van de kabel gevierd, vastgehouden door een groep koelies. Een andere groep moest de prauw aan het eind opvangen, de kabel overnemen en verder gaan met vieren. Na een paar uur werken hadden we twee prauwen, om de laatste rotsblokken heen, in het rustige water van de verbreding; één zou er nog volgen.

Daar zag ik tot mijn ontsteltenis de derde prauw te water, bemand met vier roeiers. Commando's schreeuwen had weinig zin, ze zouden niet uitgeklonken hebben boven het gedruis van de golven en bovendien was het daar te laat

voor. Ik kon slechts ademloos toezien. De prauw werd vrij gestuurd van de grote stenen aan de oever, kwam in de golven terecht, sloeg dadelijk vol, werd stuurloos, botste tegen een rots en kapseisde meteen.

Ik zag de roeiers in het water springen; drie bereikten de oever, een was er verdwenen.

Woest wendde ik me tot de overlevenden: hoe hadden ze het in hun hoofd gehaald te gaan roeien, ondanks mijn strikt gebod, dat er geen mens in de prauwen mocht?

Ja, zij waren ruwe zee gewend. Ze hadden gedacht, dat het bij die stenen aan de oever veel gevaarlijker was dan meer naar het midden van de rivier. De golven hadden ze natuurlijk wel gezien, maar voor wat golven waren zij niet bang. Maar *déze* golven! De eerste sloeg al dadelijk de boot vol en toen was het mis . . .

Het waren inderdaad eigenaardige golven. Ik stond er een hele tijd naar te kijken zonder me te realiseren, waarin het vreemde zat — tot het ineens tot me doordrong, dat ze „naar achteren” braken. Rondkijkend, zag ik wat daarvan vermoedelijk de oorzaak was. Er kwamen ongeveer om de tien meter richels van hard gesteente aan de oever, die kennelijk dwars over de rivier liepen. Het zachte gesteente was door het water weggeslepen, maar de richels van harde steen waren blijven staan. De bodem van de rivier moest dus gegolfd zijn en het water, dat er met grote snelheid overheen stroomde kreeg daardoor een beweging, die de golven naar achteren deed breken.

Het was hard, zo vlak bij huis nog een man te verliezen. Inderdaad, het was zijn eigen schuld; hij had tegen strikte orders in gehandeld, maar niettemin bleef het triest. De mensen zijn tenslotte aan je toevertrouwd. Zo denken ze er aan de kust trouwens ook over — want, of de man schuld had of niet, ik zou straks aan de nabestaanden smartegeld moeten betalen: „Hij was immers bij Uw expeditie”.

We gingen in bivak — en nog voor ik me zorgen had kunnen maken over het verlies van de derde prauw, zie, daar lag een prachtige, grote Papoeaprauw voor ons: een eind op de oever getrokken en met rotan vastgelegd aan een boom! Als door de hemel gezonden.

De bevolking zou wel weer niet komen opdagen; daar bleven we natuurlijk te kort voor. Dan maar weer „silent barter”. We inspecteerden het vaartuig grondig; het bleek in goede staat en was groter dan de verloren gegane prauw. We sleepten het naar het water en legden het daar weer vast. Met rijkelijk veel rode stof bond ik een prachtige stalen bijl aan de boom, waaraan de prauw was gemeerd geweest en vertrouwde er maar op, dat de eigenaars dit een prachtige ruil zouden vinden — een stalen bijl is tenslotte een ontzaglijk rijkdom voor deze lieden.

Na vier uur varen bereikten we de volgende morgen de Edivallen, die ik maar weer eerst langs de oever ging verkennen. Het bleek helemaal niet te gaan om eigenlijke „vallen”, maar om een vernauwing van de rivier, doordat er een stenen kaap voor tweederde in stak. In het overblijvende gat — aan de Westzijde — stond een zeer sterke stroom, terwijl de oevers op die plaats zeer steil waren. Het water was echter hoog en op verschillende plaatsen liep het over de door de kaap gevormde drempel heen, zodat ik meende de prauwen daar wel overheen te kunnen slepen om aldus het woeste water in het gat te mijden.

Even boven de Edivallen was er een enorme draaikolk in de rivier, die ik herkende uit de beschrijvingen van de Militaire Exploratie. De militairen hadden bij diverse tochten daarin successievelijk 19 man verloren!

We begonnen op dezelfde manier als bij de Batavia-versnellingen: met het vieren van de prauwen aan een lange rotankabel. Op de meer begaanbare oevergedeelten, waar het water toch nog te ruw was, maakten we een tweede kabel aan de boeg vast, zodat de boot aan twee kabels werd gehouden. Ik prentte iedereen goed in, de kabel niet om de arm of om het lichaam te winden, maar ook hier gebeurde er een ongeluk door het niet opvolgen van de orders. In een zeer ruw gedeelte werd, ondanks alle krachtsinspanning, het achtereinde van een prauw onweerstaanbaar de rivier ingetrokken. De trekkers lieten de kabel los omdat ze hem niet meer konden houden; maar één van hen, die tòch de kabel om zijn lichaam had geslagen werd mee het water ingetrokken. Had hij nu de kabel maar goed vastgehouden, dan zou het nog wel goed afgelopen zijn,

want de voorste kabel had men nog vast. Hij wist zich echter los te maken en probeerde te zwemmen. Dat was zijn ongeluk, want tegen deze stroom was niet op te tornen. Onherroepelijk werd hij meegeleurd en hij verdween al in de diepte nog voor hij de grote draaikolk bereikt had. Ontzet stond iedereen naar de onheilsplek te staren en daardoor lette niemand op de prauw, die men nu maar aan één kabel hield. Een werveling greep haar plotseling, ze werd weggezogen naar het midden, de koelies lieten snel de kabel schieten en daar ging ook zij, recht op de draaikolk af. Even werd ze in de maalstroom een paar keer rondgedraaid, toen ging ze ineens rechtop staan en rechtstandig verdween deze zes meter lange prauw in de diepte.

Uiteraard waren we zeer terneergeslagen; maar al had de draaikolk haar tol geëist, het leven ging verder. We moesten naar huis. Van het bergen van lijken was in deze enorme, woeste en snelstromende rivier toch geen sprake.

Dat we dubbel voorzichtig werden spreekt vanzelf. Zonder verdere ongelukken kregen we de beide andere prauwen door de Edivallen, daarna ook door de Marinevallen. De laatste leverden weinig moeilijkheden op. Het zijn ook geen vallen, maar versnellingen, ontstaan doordat in de rivier een groot aantal eilandjes en rotsblokken liggen waar tussen door het water geperst wordt.

Nu waren de moeilijkheden achter de rug. De rivier stroomde nog wel snel, maar obstakels waren er niet meer. Na enige tijd zag ik in de verte Havikeiland liggen en ik kondigde triomfantelijk aan: „Om de volgende bocht ligt Pionierbivak”.

Op dit gedenkwaardige moment ging plotseling mijn ordonnans rechtop in de prauw staan en keek onderzoekend om zich heen. „Mijnheer”, zei hij, „als om de volgende bocht Pionierbivak ligt, dan moet ik hier geweest zijn toen ik in Pionierbivak geplaatst was — en ik herken dit helemaal niet”.

Nu had ik telkens terreinbijzonderheden aangekondigd. De ligging van eilandjes, van zijrivieren, van de versnellingen had ik steeds uren van tevoren meegedeeld. Men

kon dus weten, dat ik op de hoogte was en dat we aan de hand van bestaande kaarten reisden.

Toch betrokken na deze opmerking alle gezichten; de twijfel, de ongerustheid spiegelden er zich duidelijk op af. De stemming liep ineens hard terug.

„Wel”, zei ik opgewekt, „jullie zult het zien; trek maar hard aan de riemen” en iedereen begon, op volle kracht, onder een duidelijk voelbare spanning te pagaaien.

En ja hoor, Havikeiland werd gepasseerd, we gingen door de bocht en daar lag Pionierbivak.

„Orééé, sekarang hidoep — hoera, nu leven we weer” was de uitroep, die toonde wat er in hen was omgegaan . . .

* * *

Natuurlijk deden we ons te goed, daar in Pionierbivak. We aten zoete aardappelen gebakken in echte boter, we dronken koffie met suiker en melk, we rookten echte cigarettten en geen koelietabak in papier gewikkeld of in de pijp. We sliepen in een barak, die niet lekte.

Ik stond een algemene rust toe van drie dagen, maar toen moesten we weer verder. De „Violetta” was hier tweemaal geweest, had telkens een paar dagen gewacht, maar was weer weggevaaren omdat er nog geen spoor van ons te be-
kennen viel.

Deze bestuurspost had alleen een radio-ontvangtoestel — het was immers nog in de dagen, dat men meende een post voldoende verbinding te hebben gegeven als ze orders kon ontvangen. Dat er wel eens een noodsituatie zou kunnen ontstaan door ziekte of anderszins en dat een radiozender geen luxe was, had men nog niet voldoende ingezien.

We zouden verder moeten roeien, want ik had er geen idee van wanneer de boot weer eens zou komen. Dus stapten we na de rustperiode maar weer in onze prauwen en gingen op weg. Een paar honderd kilometer meer of minder maken in dit land niet veel uit.

Zwaar was deze tocht niet. De Mamberamo heeft tussen Pionierbivak en Bakoesa — het punt waar de rivier in de vlakte komt — nog wel draaikolken en onrustig water,

doch bij het stroomafwaarts varen leveren die geen moeilijkheden van betekenis op.

In deze vlakke kregen we vrijwel hetzelfde beeld te zien als in de Meervlakte: moerassige, met riet begroeide oevers en hier en daar ijl bos aan de hoge kanten. Ook de muskieten waren present, doch niet in zo dichte wolken.

Aan de monding kwamen we in het mangrovegebied. De gehele kuststrook van de Waroppen is, van Paradoi tot voorbij de Mamberamo-monding, één groot mangrovegebied; meer dan 200 kilometer lang en soms wel 10 kilometer breed. De mangrovebast levert looizuur, dat hier onder andere gebruikt wordt voor visnetten, terwijl het hout geschikt is voor brandhout. Vroeger gingen er nogal eens retourladings brandhout naar China, maar daar is nu wel een eind aan gekomen.

Het gehele mangrovegebied is naar alle richtingen doorsneden met rivieren en krekens, maar naar de Mamberamo heeft het geen uitgang behalve een heel klein slootje, dat bij eb volkomen droog ligt en bij vloed een beetje water heeft. Onze prauwen konden er natuurlijk slechts door bij vloed en dan nog alleen, wanneer de uitleggers er waren afgenomen. Het kostte nog veel moeite en we deden er enige uren over. Daarna zouden er geen obstakels meer zijn, verzekerden ons de roeiers, die hier in volkomen bekend gebied waren. De uitleggers gingen er weer op en het laatste deel van de tocht begon.

We voeren constant in de schaduw van de mangrovebomen met hun mooie rechte stammen, hun ademwortels en hun langwerpige of ronde vruchten. Bij laag water borrelde de modder tussen de wortels en zag men de slijkspringers — visjes met grote bolle ogen, die gedeeltelijk op het land leven — over de worteltakken springen.

De roeiers hebben een langzame, doch gestadige slag. Ze verrichten hun bewegingen automatisch en kunnen hun tempo wel een etmaal volhouden. Af en toe komt er een oproep van de leider van de groep. Hij zet een gezang in, dat om beurten wordt overgenomen door het voorste en het achterste gedeelte en op het rythme daarvan gaat het er op los, met krachtige, diepe slagen van de pagaai, tot het gezang verstomt en het oude, slome tempo weer wordt

aangenomen. De liederen worden vaak geïmproviseerd en dan worden de gasten, de hoge heren, er vaak aardig tussen genomen.

Ik vond het best behaaglijk zo. Het veldbed stond op het vloertje, dat over de uitleggers was gelegd en ik lag op mijn gemak. Er brandde een vuurtje; de koffie stond te pruttelen, er waren goede cigarettten en er was boter om aardappelen en bananen te bakken . . .

Langs de route lagen verschillende pasanggrahans — posthuizen — door het bestuur gebouwd ten gerieve van tournerende ambtenaren. Een er van bereikten we bij eb en er moest gekookt worden. Waar echter haalden we water vandaan om te koken in dit gebied van zout en brak water? Geen nood, de Waroppers wisten het weer. Een paar minuten van het posthuis lag, bij vloed onder water doch bij eb zichtbaar, een bron met zuiver zoet water, dat opborrelde uit de modder.

Bij Domba — niet Demba — moesten we de zee op voor een paar uurtjes, omdat er binnendoor geen verbinding was met het volgende mangrovecomplex; maar daarna verdwenen we weer in de binnenwateren, tot Wonti — ons uitgangspunt — toe.

Daar bleek ook al niets bekend te zijn omtrent de „Violetta”; derhalve moest ik de zee over naar Seroei, op Japen, waar radioverbinding was. De koelies kregen hun congé en werden betaald; de politieagenten gingen naar Demba terug, naar hun detachement en ik huurde een grote zeewaardige prauw met roeiers, die me naar de overkant zou brengen, waar ik door de „Violetta” afgehaald kon worden. De tocht was ten einde. Weliswaar had ik vele vergissingen gemaakt in mijn calculaties, maar ik had ook veel ervaring opgedaan. Het was zwaar werk geweest, maar mooi en . . . ik had er de smaak van te pakken gekregen!

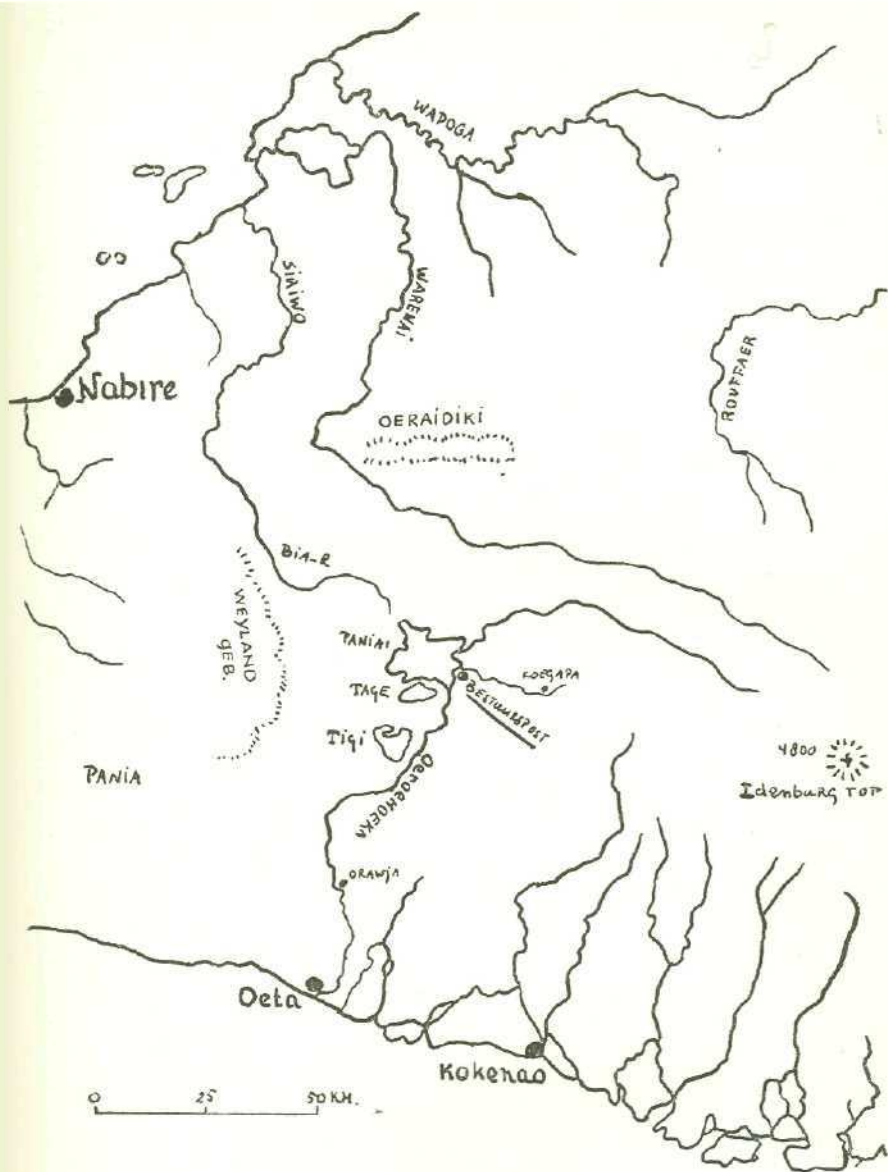
HOOG BERGLAND (NIET VERKEND)

Op 29 April 1938 kwam er te Manokwari een telegram van de Resident der Molukken, dat ik belast was met de leiding van een exploratie naar het Wisselmerengebied. Even later arriveerde er een telegram van de Hoofdcmissaris van Politie met meer uitvoerige instructies, die echter nog vele vragen open lieten. Ik was voldoende uitgerust van de vermoedenissen van de vorige tocht, verlangde best naar iets nieuws en werd dus blij verrast door deze plotselinge opdracht.

Op de grote overzichtskaart van Nieuw-Guinea was het Wisselmerengebied blanco gebleven op de weinige doch veelzeggende woorden na: „hoog bergland (niet verkend)”. De Militaire Exploratie, die ons deze fraaie overzichtskaart leverde, moest in 1914 door het uitbreken van de wereldoorlog haar werkzaamheden staken en kwam zodoende niet over de voorketens heen, tot in het gebied der bergstammen in het centrale bergland.

Van 1920/22 opereerde er een grote expeditie tussen de Idenburgrivier en de Wilhelminatop, die onder andere door de dichtbevolkte Swartvallei trok. In 1926 bracht de Stirlingexpeditie na vele moeilijkheden een kortstondig bezoek aan de Boven-Rouffaer. Bergstammen, waarvan tot dusverre het bestaan nauwelijks of niet bekend was, werden bezocht. Er werden enige stukken aan de kaart toegevoegd en een, bij gebrek aan tijd vrij summier, wetenschappelijk onderzoek verricht.

Daarna volgde er een lange periode van stilstand. Het bezoek der blanke mensen was bij deze geïsoleerde stammen uit het stenen tijdperk reeds geschiedenis geworden. De mannen uit de Swartvallei waren nu grijsaards, die hun kinderen vertelden over het interessante bezoek, dat slechts weinige dagen geduurd had en reeds zo onwaarschijnlijk lang geleden plaats vond, doch nog voortleefde in de

HOOG BERGLAND – NIET VERKEND

wonderlijke ijzeren bijlen en messen, die ze toen gekregen hadden en die nu door het vele slijpen waren afgesleten tot kleine stompjes.

De expedities trokken terug uit het gebergte en keerden huiswaarts. Wetenschappelijke verhandelingen zagen het licht en de Nederlandse onderdaan, die daarvan het onderwerp was, leefde zijn primitieve leventje verder, legde als tevoren uitgestrekte tuinen aan met een houten stok, kapte dikke bomen om met stenen bijlen en voerde verwoede oorlogen met pijl en boog.

* * *

In 1935 bezocht Dr. Bijlmer voor anthropologisch onderzoek een stam ten Westen van het Ameragebergte in „De Achterhoek der Aarde”, het Mapiagebied. Pater Tillemans, die Dr. Bijlmer vergezelde, sprak de kusttaal vloeiend, terwijl Auki, een der voornaamste hoofden in die streek, dezelfde taal ook aardig beheerste. Zodoende had deze expeditie heel prettig contact met de bevolking, dat zich nog uitbreidde toen er een groep mannen op bezoek kwam, die zich Djonggoenoes noemden, met wie Auki ook bleek te kunnen converseren. Deze mannen waren afkomstig uit de buurt van enige grote meren, verder naar het Oosten; meren, waarvan het bestaan ons zelfs niet bij geruchte bekend was.

Ze waren zeer vriendschappelijk en deden, met Auki als tolk, een heel verhaal, dat zij met figuren van stokjes op de grond toelichtten. Zij waren vroeger ook blank geweest en een van hen was heel, heel lang geleden uit hun land vertrokken naar het Westen en nooit meer teruggekomen. Zij waren intussen donker van kleur geworden, maar zie, nu kwamen er blanken en die moesten dus afstammen van de lang geleden vertrokken broeder. Derhalve waren zij, de Djonggoenoes, familieleden van de blanke bezoekers en daarom werden deze met aandrang uitgenodigd hun dorp een bezoek te brengen.

Pater Tillemans was er liefst meteen maar op afgestapt, maar Z. Eerwaarde stond onder commando van Dr. Bijlmer, die het met zijn verantwoordelijkheid niet overeen

kon brengen politie af te staan voor een dergelijke tocht, of, het alternatief kiezend, de Pater geheel alleen te laten gaan. Pater Tillemans zelf zou tegen dit laatste in het minst niet hebben opgezien. Hij heeft later op zijn eentje verscheidene tochten door onbekend gebied gemaakt.

In 1937 werden de bewuste meren ontdekt door Wissel, vlieger van de Koninklijke Indische Luchtvaartmaatschappij, werkzaam bij de karteringsdienst van de Olie. Hij wist er de ligging van aan te geven en vertelde van groene vlakten, uitgestrekte bewoonde complexen en van talrijke prauwen op het water.

Aangelokt door deze gegevens trachtte de Assistent-Resident van Fakfak, Dr. W. Cator, deze meren van de kust uit te bereiken. De eerste poging mislukte, doch een tweede — in December 1937, nadat de heer Cator eerst per vliegtuig het grootste meer had bezocht — slaagde beter. Men maakte een rondreis langs de oever van het grote meer, ettelijke vestigingen werden bezocht, doch daar de tocht voor korte duur was opgezet kon men slechts een globale indruk opdoen.

„Het oprichten van een exploratiepost, het verkregen contact bestendigen en uitbreiden en zoveel mogelijk gegevens verzamelen van allerlei aard omtrent het te exploreren gebied”, ziedaar de korte samenvatting van mijn opdracht. Naast mijn leiderschap van de expeditie zou ik in het te exploreren gebied „het gezag uitoefenen, dat normaliter aan een onderafdelingsbestuurder is toegekend”.

Een aanlokkelijke opdracht! Van land en volk wist ik maar weinig en ik zag in het afgelegen Manokwari ook geen kans er veel meer over te weten te komen. Wel had ik gelezen in verslagen van vroegere expedities, dat er in het gebergte kleine mensen woonden — een soort pygmeeën — en dat men er peniskokers droeg en kaurischelpen als geld gebruikte. Zelf had ik gezien, dat aan de kust bij Weinami, in de Geelvinckbaai, mensen rondliepen in deze merkwuurlijke klederdracht — als je een koker tenminste klederdracht kunt noemen. Het waren Jabi's uit het Weylandgebergte, die daar aan het strand de veertig kaurischelpen

liepen te zoeken, die ze nodig hadden als bruidsschat. In het algemeen kon ik echter gerust zeggen, dat ik van het toekomstige terrein van onderzoek niets wist.

Uit Ambon kwam het onaangename bericht, dat daar reeds alles voor de expeditie was voorbereid en dat er haast was bij de uitvoering. Onaangenaam, want de vorige expeditie had me wel geleerd, wat er zo allemaal mis kon gaan met vivres en uitrusting. Ik had graag van die ervaringen op de nieuwe tocht gebruik gemaakt, maar dat scheen me niet gegeven te zijn. Bovendien had ik graag tijdig bestudeerd, wat er zo al bekend was van het voorterrein.

Het gewestelijke vaartuig „Aroe” werd uitgezonden om de onvergelykelijke Wuwung op te halen met een aantal uitverkoren agenten en een tiental koelies. Ik wilde, daar de hele rest door Ambon was georganiseerd, althans een kleine kern hebben, die ik kende, waarop ik wist te kunnen vertrouwen.

Mijn persoonlijke uitrusting was maar matig in orde. Van de wijze, waarop de hele zaak was georganiseerd wist ik niets, helemaal niets.

De 5de Mei vertrokken we per „Aroe” naar Fakfak, waar ik al een en ander hoorde van de Assistent-Resident, wiens verslag ik ter inzage kreeg. Op 9 Mei arriveerde de gouvernementsstomer „Albatros” met aan boord de Hoofd-commissaris van Politie, de gouvernements-Indisch-arts Adang Roushdy, de candidaat-hulp-bestuursassistent Sitanala, die de tocht met Cator reeds had meegemaakt, de landbouwkundig opzichter Huliselan, de radiotelegrafist Dardi, 35 politieagenten, 20 gestraften en 1 oppasser voor Sitanala. Wat is een bestuursambtenaar, ja zelfs een candidaat-hulp-bestuursassistent, zonder oppasser?

Het scheen een moderne expeditie te zullen worden: aan de regering waren vliegtuigen gevraagd om twee maanden vivres van de Etnabaai over te vliegen naar de Wisselmeren. In de Etnabaai zouden daarom deze vivres worden gelost, plus gereedschappen, tenten, geneesmiddelen en wat men zo al meer nodig heeft op een expeditie. Vier maanden vivres zouden worden gelost in Oeta aan de Mimikakust, waar ik met de hele troep zou debarkeren en naar boven lopen. Aan de Wisselmeren zou ik de vlieg-

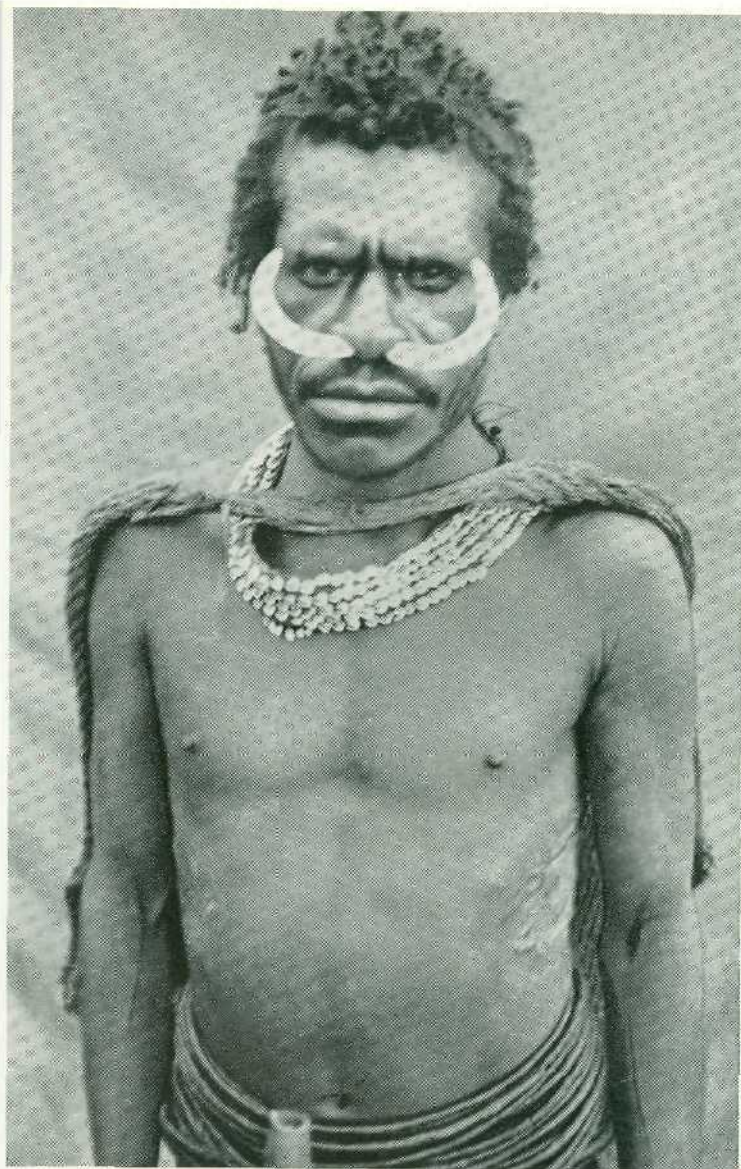

Foto v. E.

Baraikebo

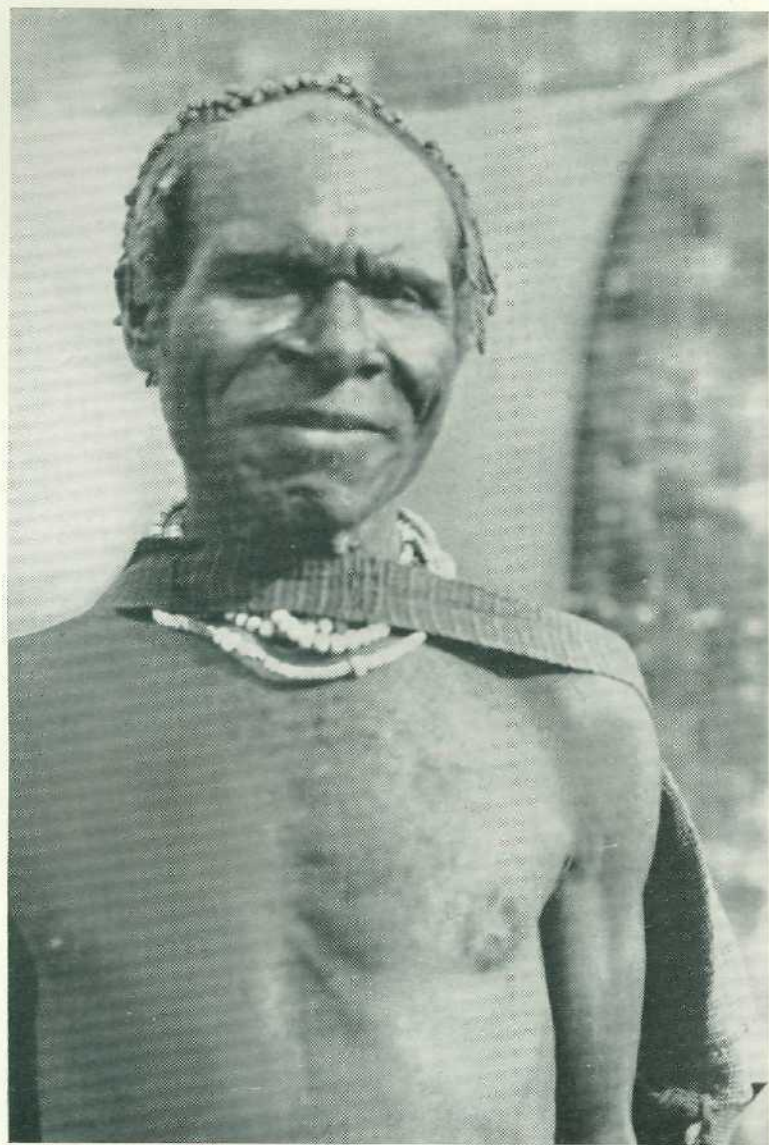

Foto v. E.

Ikomaboei, het Djonggoenoe-hoofd

tuigen opwachten en de goederen in ontvangst nemen.
Simple comme bonjour!

De radiotelegrafist Dardi had een rimboezender bij zich, waarmee ik contact moest maken met Ambon om te horen wanneer de vliegtuigen zouden komen.

Voorts zouden er 385 koelies en 6000 koeliantsoenen klaar staan te Oeta, dank zij de zorg van de Assistent-Resident.

Opwekkend was het niet bepaald, te horen, dat de koelies meer dan slecht waren, terwijl het al evenmin opwekkend was te ontdekken, dat de sagokoeken voor de koeliantsoenen waren verpakt in goenizakken, zodat ze bij de eerste de beste regenbui zouden worden tot een vieze, oneetbare pap!

Nee, gerust was ik op een en ander niet.

We vertrokken en kwamen, via Toeal en Dobo, in de Etnabaai, waar in een barak van de Nederlandsche Nieuw Guinee Petroleum Maatschappij de twee maanden vivres werden opgeslagen; met enige andere artikelen in totaal een 3000 kg.

Toen we 13 Mei bij daglicht het anker uitwierpen voor Oeta en onmiddellijk met debarkeren begonnen, kwam er een telegram van de Resident, dat we de komst van vliegtuigen niet als vaststaand mochten beschouwen...

* * *

De Zuidkust vertoont over het algemeen een eentonig vlakke kustlijn, waaraan uit de verte bijna geen herkenningpunten zijn waar te nemen. Het strand is deels begroeid met casuarinen, deels met moerasbos. Alleen aan de vele riviermondingen is de begroeiing gewoonlijk wat hoger, zodat men daar wel enig houvast heeft aan bekende punten. Het strand glooit echter zo langzaam af, dat de zee er zeer ondiep is en dat boten met een diepgang van drie à vier meter een mijl of vier uit de kust moeten blijven. Er zijn zelfs plaatsen waar een KPM-boot aan de grond zou kunnen lopen nog voordat de kust in zicht was. Ook wij waren vier mijl uit de kust blijven liggen; het contact met de oever werd onderhouden per motorboot.

's Avonds om zes uur was alles, personeel plus circa 15 ton goederen, aan de wal. Door het overslaan van golven had de sago in de goenizakken echter al waterschade gekregen! De „Albatros”, met de Hoofdcommissaris aan boord, verdween uit het gezicht; de tocht was begonnen.

In Oeta lag de „Magda”, een kleine motorboot, ter beschikking van de expeditie. Ik liet haar meteen volladen, tezamen met acht grote prauwen, die door haar gesleept zouden worden en die de opvoer moesten verzorgen van het verste voor de motorboot nog bereikbare punt tot de plaats waar de tocht over land zou beginnen.

De bestuursassistent van Oeta werd aangesteld als mijn vertegenwoordiger; hij kreeg f 4000,— in contanten om betalingen te doen na bekomen opdracht en hij zou verder ook de koeliewerving organiseren.

Met Ambon was afgesproken, dat ik van 16 Mei af zou luisteren op de golflengte van het radiostation Japero, in die tijd de hoofdplaats van de onderafdeling Mimika.

Direct werd er met de opvoer begonnen en ik vertrok met de eerste boot. Gerekend tot het punt, waar de landtocht zou beginnen werd ongeveer halverwege de rivier te ondiep voor de „Magda”. We bouwden daar dus een vivres-depot: Magdabivak. De grond was er weliswaar redelijk droog, maar het wemelde er van muskieten. Terwijl het bivak nog in aanbouw was en de vivres dus nog open en bloot op de wal lagen brak er een hevige slagregen los, die alle zakken met sagokoeken volkomen doorweekte. Nu was het zaak ze te laten consumeren voor ze volkomen on eetbaar waren geworden.

De volgende dag vertrok Wuwung met 16 prauwen naar Orawjabivak, het punt, waar ook Cator zijn landtocht was begonnen. Ik ging zelf de dag daarop, 16 Mei, op weg met twee prauwen, waarin onder andere de radiotelegrafist met zijn rimboezender zat.

De stroom was vrij sterk, we schoten slecht op. Onderweg zag ik een bivak; kennelijk van Wuwung, die met zijn afgeladen prauwen het traject niet in één dag had kunnen afleggen. Ik wilde per se diezelfde dag nog in Orawja zijn en liet daarom een prauw met vivres op een beschermd plaatsje aan de wal achter, terwijl ik alle roeiers in één

prauw nam. We haalden het inderdaad nog voor de avond, maar de radioverbinding mislukte — naar ik meende, omdat we te laat in de lucht kwamen.

De 17de Mei kwam het tweede transport binnen met het onprettige bericht, dat er de dag tevoren niet alleen een prauw tegen een steen was verbrijzeld, maar dat er ook tien Oetakoelies vandoor waren gegaan met een andere.

Ik vreesde het ergste voor een expeditie met koelies van dit slag. De patrouille Cator had er naar het scheen de schrik in gebracht. Degenen, die toen mee waren geweest waren de nacht voor de aankomst van onze boot in het bos verdwenen; ze hadden geen risico meer willen nemen.

Volgens het oorspronkelijke plan zou ik in snel tempo naar het grote meer lopen, terwijl achter mijn rug de vivres-opvoer intussen voortgang zou vinden. Maar nu de vliegtuigen: kwamen ze nièt, dan zou ik boven aan het meer al dadelijk in moeilijkheden zitten, want op zo'n snelle tocht kun je maar weinig vivres meenemen. Liep ik niet naar boven en kwamen de vliegtuigen wèl, dan zouden ze er niemand vinden en natuurlijk hun spullen weer mee terug nemen.

Ik koos dus maar een tussenweg en zou langzaam met de vivres optrekken tot het bericht over de vliegtuigen doorkwam. Was dit positief, dan zou ik de datum kunnen opgeven waarop ik aan het meer hoopte te zijn. Was het negatief, dan kon ik bij de opvoer blijven.

De tocht, die 18 Mei aanving, voerde door zeer gemakkelijk en vlak terrein. Desondanks bleken de koelies maar heel weinig te presteren — hetgeen niet veel beloofde voor het zeer zware terrein, dat we nog in het vooruitzicht hadden. We gingen tijdig in bivak. De zender werd opgesteld, de antenne uitgehangen en vol spanning wachtten we de resultaten af.

Die kwamen niet, want het toestel bleek defect; verbinding werd er althans niet verkregen.

Daar zat ik met weer dezelfde vraag: doorlopen of niet? De knoop moest nu worden doorgehakt en met nog enig optimisme in mijn hart omtrent de komst van vliegtuigen besloot ik toch maar met een spoedpatrouille vooruit te gaan. Konden we aan het meer voldoende voedsel krijgen

door aankoop van bevolkingsproducten dan zouden we er blijven; lukte dat niet, dan zat er niets anders op dan terug te vallen op de volgpatrouilles. Met deze koelies zag ik echter van de opvoer, dus van de volgpatrouilles, ook niet veel terechtkomen . . .

Ik liet m'n gedachten nog eens gaan over het radio-probleem. De zender was waardeloos geworden en ook Dardi konden we nu missen. Als ik hem liet teruggaan zou dat de snelheid van de patrouille ten goede komen. De radio was namelijk nogal zwaar en . . . de telegrafist niet bepaald geestelijk en fysiek op de rimboe ingesteld. Wanneer het regende — en dat gebeurde nogal eens — liep hij constant met een grote parapluie boven zijn hoofd door het bos tot grote hilariteit van de troep, die hem met plezier zag worstelen tegen de takken en de dorens welke zich onophoudelijk in zijn onhandig regenscherm vasthaakten. Een uitbundig gelach volgde telkens wanneer Dardi, nadat hij getracht had als een koorddanser met een zwaaiende open parapluie zich met zijn rubberschoentjes tegen de gladde hellingen op de been te houden, met een smak in de modder terecht kwam.

Hij werd dus met zijn toestel teruggezonden naar Japero, waar hij een telegram voor de Resident zou verzenden, waarin ik vroeg me met spoed 100 Waroppenkoelies te sturen en mededeelde, dat ik 30 Mei boven hoopte te zijn. De snelle patrouille, samengesteld uit mijn 10 Waroppenkoelies, 13 gestraften, 14 Oetakoelies, 6 agenten en mezelf had de eerste dag vrij gemakkelijk, langzaam stijgend terrein en de koelies liepen redelijk. De volgende dag echter begon het gesukkel. Er lagen achter elkaar twee nogal steile bergruggen en zodoende kwamen we te bivakkeren op ongeveer 750 meter hoogte. Het regende en de koelies hadden veel te lijden van de kou. De trein was vrij laat binnen gekomen en veel dragers, vooral de Oetakoelies, kwamen van narigheid hun eetrantsoen, ja zelfs hun tabak niet eens afhalen.

Het was dan ook een zielig hoopje Oetakoelies, dat 's morgens op het appèl verscheen. Op een enkele uitzondering na: „Ik heb hoofdpijn, ik heb buikpijn, ik heb 't koud” — met als refrain steeds: „Ik wil naar huis”.

Om ze wat op hun verhaal te laten komen vertrokken we die dag zeer laat en gingen na een paar uur al weer in bivak. Dat kleine eindje bleek echter al te veel: in het bivak gekomen sloeg een der Oetakoelies tegen de grond — flauwgevallen — terwijl twee andere volkomen uitgeput waren.

Toch was het terrein niet bijzonder zwaar geweest en bovendien kenden de meeste koelies het. We liepen namelijk over een „damarpad”, dat wil zeggen een pad, dat regelmatig gebruikt werd door Papoea's die, meestal ter voldoening hunner belasting, damar, dat is copalhars, gingen zoeken. We hadden dan ook op deze bergruggen veel Agathisbomen zien staan.

De kwestie was echter, dat onze koelies niet gewend waren aan het dragen van lasten. Dus zat er maar één ding op: de patrouille nog kleiner maken. Tien Oetamensen werden naar huis gestuurd en ik liet alleen de vier sterksten meelopen met de Waroppers en de gestraften.

Eén dag ging het redelijk, ofschoon de trein erg laat binnenkwam. Bij het appèl van de volgende ochtend echter waren de vier Oeta-kerels verdwenen!

Sporen van Kapaoekoes — de bergbevolking — waren reeds overal aanwezig. Gezien het contact, dat Cator had gehad mocht ik aannemen, dat ze ons vriendschappelijk gezind waren. Op 23 Mei kwamen we voor het eerst met hen in aanraking in tuinen, rijkelijk beplant met zoete aardappelen, suikerriet en tabak. Aanvankelijk was er niemand te bekennen, doch op ons geroep kwam er al spoedig een troepje Kapaoekoes aanzetten, van hetzelfde type als de Jabi's, die ik reeds kende van de Noordkust. Ze deden een beetje schuchter en ik wist zelf met mijn houding ook niet goed raad. Was er een begroeting aan de orde? En van wat voor soort moest die begroeting zijn? Uit het rapport van Cator had ik begrepen, dat bij deze heren de „knokkelgroet” in zwang was, maar wat die eigenlijk voorstelde wist ik niet precies. Daarom werd dat ceremonieel maar voor later bewaard; er zou nog genoeg gegroet moeten worden, veronderstelde ik.

Met wat gebaren kwam ik te weten, wat ik wilde weten en kreeg ik aan voedsel, wat ik wilde hebben. Ze brachten

wat tuingewassen, die dankbaar geaccepteerd werden en prompt betaald met een mooie kaurischelp — de eerste van vele duizenden, die ik nog zou uitgeven op deze expeditie. Cator mocht dan wel prettig contact met de bevolking gehad hebben: ik wist niet of dit dezelfde lui waren en bovendien konden ze van mening veranderd zijn of alsnog veranderen — en ik moest er langer blijven dan een paar dagen. Daarom leek het me beter maar meteen wat machtsvertoon weg te geven voor het geval ze eens onaardige ideeën in hun hoofd mochten halen. Achter een 20 cm dikke boom werd een leeg blik neergezet; vijf meter voor de boom posteerde ik me met een karabijn. Door gebaren en geluidnabootsing trachtte ik hun duidelijk te maken, dat met een knal boom zowel als blik zouden worden doorboord. Vol spanning keek het groepje toe. Ik legde aan, schoot en keek triomfantelijk op om het effect op de gezichten te bestuderen — maar er waren geen gezichten meer! Met grote sprongen waren enige kerels in het bos verdwenen, terwijl de andere in volle vaart naar de overkant van de tuin renden, lopend, naar zij dachten, voor hun leven.

Was er toen een tweede schot gelost, dan waren de stakkerds in hun panische angst misschien wel over de Carstensztoppen geklommen, maar we begonnen geruststellend te roepen — het leek ons althans geruststellend. Intussen duurde het nog wel een half uur voor er weer een paar terug durfden komen, aarzelend en schoorvoetend. De blik van angst kwam echter weer in hun ogen, telkens als ze naar mij of de karabijn keken.

De patrouille werd opnieuw gesplitst; er was een zieke en deze werd met een paar zwakke broeders achtergelaten om zich aan te sluiten bij de vivresopvoer. Het tempo moest namelijk versneld worden, wilde ik 30 Mei aan het meer zijn, zoals ik de Resident had toegezegd in mijn telegram.

De volgende drie dagen liepen we door sterk wisselend terrein: nu eens zwaar versneden gebergte met steile hellingen, die ons boven de 200 meter voerden, dan weer vlakten met veel Papoeatuinen. Sitanala had ons wel verzekerd, dat hij de weg nog wist, maar in deze dagen bleek,

dat hij er geen flauw begrip meer van had. We verdwaalden dan ook nogal eens en moesten verschillende malen weer naar het oude pad terug. Eens zagen we een paar oude schoenen aan een tak bij een riviertje hangen, hetgeen dus betekende, dat we op de goede weg waren. Vooral in de wirwar van bevolkingstuinen was het moeilijk zoeken, want de patrouille Cator had in bewoonde streken nergens merktekens achtergelaten — terwijl die daar juist het meeste nodig zijn.

Uit het door Cator opgestelde Kapaoekoese woordenlijstje had ik enige woorden van buiten geleerd en zo konden we, zij het moeizaam, de weg vragen aan de mensen, die we ontmoetten en soms een gids meekrijgen. „Oto edoe” was in die dagen ons motto en ons baken. Oto edoe — de rotan hangbrug, uit het rapport van Cator.

Op 28 Mei bereikten we wel een hangbrug, maar, naar 'bleek, toch niet die van Cator, zodat we kennelijk op de verkeerde weg waren. Met veel gebaren, die we wel begrepen en met nog veel meer woorden, die we niet begrepen verzekerden de gidsen ons echter, dat we toch heus wel aan de meren zouden komen. Aangezien de algemene richting volgens het kompas goed was, vertrouwde ik er maar op en gaf order in bivak te gaan.

Iedereen was druk bezig aan de bouw, toen er plotseling een inboorling aan kwam rennen, die niet zo zeer door z'n figuur als wel door zijn lawaai en zijn grote mond indruk maakte. Het bleek Wejakebo te zijn, die bij de tocht van Cator veel assistentie had verleend. Hij scheen iemand van gewicht onder zijn volk te zijn en was kennelijk opgetogen over onze komst. Zijn stortvloed van voor ons vreemde woorden, doorspekt met enige steeds weerkerende Maleise uitdrukkingen, die hij indertijd opgevangen moest hebben werd door uitbundige gebaren onderstreept. Hij domineerde meteen het hele gezelschap en stak overal zijn neus in.

Nu moest ik ook aan de „knokkelgroet” geloven, die als volgt in zijn werk gaat: je kromt wijs- en middelvinger van de rechterhand en schuift die, de vingers ongeveer een vingerdikte van elkaar houdend, tussen de evenzo gekromde wijs- en middelvinger van de andere partij. Dan

worden de twee paren vingers stevig in elkaar geklemd en met een ruk uit elkaar getrokken. Als het goed gedaan wordt hoor je een klik door het over elkaar glijden der knokkels. De klik moet flink luid zijn en de handeling driemaal herhaald worden.

Voorwaar, een merkwaardige begroeting; maar ik prefereer haar toch boven neuzen wrijven en dergelijke handelingen — althans zolang de Papoea nog geen betere hygiënische begrippen heeft opgedaan.

Toen deze ceremonie achter de rug was maakte Wejakebo ons, alweer met een woordenvloed, duidelijk, dat we de rotanbrug van Cator reeds lang waren gepasseerd. Dat zou echter niet hinderen, want deze weg leidde ook naar Paniai — het grootste meer — en hij zou er ons morgen brengen. We stapten een beetje vroeg op de andere dag en waren al heel gauw in het dorp van Wejakebo. Deze verdween plotseling, maar kwam direct daarop weer terug om te laten zien, dat hij al keurig in de kleren gestoken was en dat hij ons volgens zijn rang en stand kon ontvangen (zie foto 13). Hij vond de vodden, die hij aan had kennelijk verre superieur aan zijn nationale klederdracht en trok, naar later bleek, dit galacostuum altijd aan wanneer hij op hoog bezoek ging of hoog bezoek verwachtte. Overigens kledde hij zich thuis en in het bos naar 's lands wijs.

Eerst werden we voorgesteld aan vijf van Wejakebo's vrouwen en aan de andere dames, die zich ter begroeting hadden opgesteld. Daarna maakten we kennis met zijn oude, half kindse vader, die zich voor deze feestelijke gelegenheid van top tot teen besmeerd had met rode verf en al zijn sieraden had omgehangen. Hoewel hij de knokkelgroet klaarblijkelijk volkomen overbodig vond verloochende hij zijn Kapaoekoe-aard toch niet, want hij stond onmiddellijk als een kind te drenzen om een mes — dat hij natuurlijk kreeg.

Wejakebo had waarschijnlijk verwacht, dat we bij hem zouden logeren, maar we moesten verder. Nadat dus aan de sociale verplichtingen was voldaan begon ik mijn aandacht weer te richten op het voor ons liggende traject.

* * *

Toen ik Wejakebo liet wijzen waar het Tigimeer lag en waar Paniai bleken deze twee richtingen loodrecht op elkaar te staan, zodat de weg langs Tigi, die hij ons aanried, een omweg moest zijn. Toen ik bovendien in de richting Paniai vrij veel vlak land meende te zien liggen, zodat er zeker wel een kortere weg mogelijk moest zijn, ging ik hem van bijbedoelingen verdenken.

Nog trachtte ik Wejakebo mijn inzichten aan het verstand te brengen; hem duidelijk te maken, dat ik vandaag aan het grote meer wilde zijn, maar het resultaat was nihil. Hij bleef er bij, dat er geen korter pad was en dat we aan het Tigimeer in een oud bivak van Cator zouden moeten overnachten. Dit laatste was ik bepaald niet van plan, maar intussen zat er niets anders op dan woedend en kankerend achter dit heerschap aan te lopen. Onderweg vroeg ik hem bij elk goed pad, dat in noordelijke richting liep, of het soms naar Paniai leidde, maar hij schudde steeds van „neen” en liep haastig verder.

Om 11 uur waren we in het bewuste bivak. Natuurlijk dacht ik er niet aan op dat uur reeds de dag te beëindigen, maar toch wilde ik wel even rondkijken in deze merkwaardige omgeving; daarom gaf ik bevel neer te strijken voor de grote rust. Het Tigimeer zelf lag tussen uitgestrekte moerassige rietvelden, maar verderop lagen Papoea-dorpjes en ons bivak stond op mooie droge zandgrond met veel bloemen: rhododendrons, gele brem, dophei en gentianen. Een terrein, waar we als op de Veluwe wandelden langs slingerende, maar vrijwel vlakke paden.

Na de rust liepen we kalm verder, tot grote ontsteltenis van Wejakebo. Hij betoogde, dat daarginds geen hout zou zijn om bivak te maken; dat het nogal ver was; tenslotte, dat de Paniaimensen zo vreselijk kwaadaardig waren . . . Sitanala had inmiddels echter zijn geheugen voor de weg teruggekregen, zodat ik het desnoods ook zonder gidsen kon stellen. Pas toen ik Wejakebo verzekerde, dat we vandaag niet meer tot Paniai zouden komen — volgens Sitanala ging dat toch niet — was hij met ons doorgaan verzoend en ging verder mee.

De volgende middag bereikten we ongeveer half een een dorp aan een rivier, waar we prauwen zouden moeten

krijgen. Wejakebo trachtte ons ook hier dwars te zitten. Nadat hij eerst vooruit gelopen was verklaarde hij bij onze aankomst stellig: koma béw — geen prauwen. Dat er hier iets niet klopte had ik al begrepen, want ik had niet alleen de prauwen zien liggen, maar ook gezien, dat de mannen met de roeispanten waren weggelopen.

Intussen betoogde de deugniet, dat de weg over land slechts heel kort zou zijn, maar ik voelde al heel weinig voor een landtocht; de weg over de rivier zou zeker niet langer zijn en aanmerkelijk gemakkelijker.

Ik antwoordde dus helemaal niet op het betoog, maar stapte, toen de patrouille verzameld was, zonder commentaar op de prauwen toe en begon ze in orde te maken. Grote verwarring bij Wejakebo en de zijnen. Ostentatief begonnen zij het pad op te lopen, hopende, dat wij wel zouden volgen, maar toen dat ook al niet hielp kwam hij terug en vertelde, dat we dan tenminste een kaurischelp per prauw zouden moeten betalen.

Wel, daar was geen bezwaar tegen en de schelpen werden betaald, maar ook daarna wenste hij niet mee te gaan in de prauwen.

Men kwam ons de roeispanten terugbrengen en we roeiden weg over een zeer rustige rivier met zwakke stroom, tussen beboste heuvels met hier en daar een paar tuintjes.

Om een uur of twee waren we ter hoogte van het Tage-meer, het kleinste der drie meren, dat tegen het Paniai-meer aan ligt. Daar stond Wejakebo met zijn groep ons inderdaad al op te wachten. We hielden echter niet stil en een half uur later voeren we, in de grauwe middag van 30 Mei, terwijl vale mist en regen de oevers verborgen en een snijdende wind het water opzweepte tot witgekopte golven, het meer op. Het was in deze logge prauwen nog een uur varen voor we kwamen aan het punt waar Cator een bivak had gehad, aan de voet van de Bobare, een kleine heuvel aan de oostelijke oever van het meer. Het houten geraamte van dit bivak verkeerde nog in goede staat en het tentzeil kon er zonder meer over gelegd worden.

Wat Wejakebo bezield heeft is me nooit duidelijk geworden. Had hij een bezoek aan bepaalde, bevriende

dorpen op het oog, waar hij met ons wilde geuren? Of wilde hij zijn relaties met ons daar commercieel uitbuiten misschien?

Ook Cator had een soortgelijke ervaring gehad. Hij was door de Djonggoenoes opgewacht bij de eerste rotanbrug — die wij later misten — en daar had men hem verzekerd, dat hij naar Paniai gebracht zou worden. Dat deed men ook: te lang en leste; want eerst werd hij in plaats van naar het Noorden naar het Westen geleid, naar het dorpje Itodah, een kleine nederzetting der Djonggoenoes, waar de belangrijke blanke gast vertoond moest worden. Daarna werd de arme man tientallen kilometers naar het Oosten gesleept — waarbij hij het Paniaimeer op enige kilometers afstand passeerde zonder het te zien — naar Koegapa, de hoofdnederzetting der Djonggoenoes in dit gebied. Toen ook dit achter de rug was werd hij eindelijk geleid naar de plaats, waar hij werkelijk zijn moest: het Paniaimeer, twee dagen lopen ten Westen van Koegapa.

Mogelijk had Wejakebo zich voorgesteld ook zo met ons rond te sollen! Smoesjes weet een Papoea in het algemeen rijkelijk te verzinnen als hij je ergens wel of niet wil brengen. Het is hem in elk geval niet gelukt. Ondanks deze eerste strubbelingen echter zijn we later goede vrienden geworden.

* * *

Vliegtuiggeronk hadden we onderweg niet gehoord, zodat we klaarblijkelijk niet te laat waren. We hadden echter nog maar precies voor vier dagen vivres over — dat was in geval van nood nog niet eens voedsel genoeg om terug te keren!

Onze entree mocht dan al somber zijn geweest, de volgende morgen, toen de zon de laatste slierten nevel deed optrekken openden zich wijde vergezichten. De nacht had rust doen dalen over de woelige golven en nu lag er een spiegelgladde, slechts even gerimpelde watervlakte voor ons, in het Noorden, het Westen en het Zuiden begrensd door gebergten, die op vele plaatsen steil in het meer afliepen.

In het Zuidwesten domineerde de Dejai, een massieve, 3200 meter hoge kam van kale kalkrotsen. Veel verder naar het Westen rees wazig blauw een der toppen van het Weylandgebergte op. Noordwaarts verhief zich in de verte een lange bergrug met toppen van wel 3500 meter hoogte, die door zijn ruwe ontoegankelijkheid het land als het ware afsloot. Ook naar het Oosten nam ik een woeste kalksteenbarrière waar, terwijl in het Zuiden het bergland lag, dat wij waren doorgetrokken.

Aldus bijna geheel ingesloten door hoge, moeilijk toegankelijke bergketens is het geen wonder, dat dit grote gebied zo lang onverkend bleef. Van buitenaf doet niets vermoeden wat hier ligt, maar toch doet het vreemd aan daar te zitten aan de meeroever, waarop ook grote grasvlakten en moerasgebieden uitkomen, te kijken over een waterplas van hier en daar 18 kilometer breed en dan te bedenken, dat er op de kaart staat: hoog bergland!

Veel tijd voor het bewonderen van natuurschoon en voor mijmeringen bleef er anders niet over: we hadden nog voor vier dagen vivres. Daar moest iets aan gedaan worden; we moesten patatas — zoete aardappelen — zien te kopen. Inwoners van deze streek verschenen er nog maar sporadisch en ze brachten niets eetbaars mee. Ze waren kennelijk alleen maar eens komen zien met wat voor soort mensen ze te maken hadden, zonder te bedenken, dat wij behoefte zouden hebben aan hun tuinproducten. Daarom stuurde ik Sitanala met twee agenten en drie gestraften de kampings in om inkopen te doen. Ze kwamen inderdaad terug met een partijtje patatas.

Omdat we de weg hierheen nogal moeilijk hadden kunnen vinden werd er een gidspatrouille naar beneden gezonden. De rest ging intussen door met inkopen. De aankoop van een halfwas varken mislukte omdat de eigenaar met zijn eis van 1 bijl en 30 schelpen slechts wilde zakken tot 1 bijl en 15 schelpen, terwijl ik beslist niet meer dan 1 bijl en 10 schelpen wilde geven. De voorraad patatas groeide evenwel en in minder dan geen tijd was er voor de troep al voorraad voor ruim acht dagen.

De tweede Juni kwamen Wuwung en de dokter binnen met een patrouille agenten en dragers, totaal sterk 39 man.

Met zijn allen brachten ze aan vivres mee drie hele blikken rijst, zodat ze beter weg hadden kunnen blijven. Ik ging er wat de voedselpositie betreft aanmerkelijk op achteruit, al hadden ze dan wat bivakmateriaal meegebracht.

Volgens hen hadden zevenenveertig koelies onder de ogen van de politie hun vracht op het pad gegooid alvorens in het bos te verdwijnen; ze waren eenvoudig niet te houden geweest. Met Wuwung waren nog 11 Oeta-koelies mee naar boven gekomen en dat was alleen aan het optreden van hun dorpshoofd te danken. De man kreeg een pluimpje, maar vroeg desondanks meteen te mogen vertrekken; ze hadden schoon genoeg van de kou en wilden zelfs geen rustdag hebben. Van nogmaals boven komen was natuurlijk geen sprake en daarom begon ik er maar niet eens over.

Wuwung rapporteerde, dat hij onderweg ondanks mijn verbod een varken had geschoten. Hij had het gedaan op dringend verzoek van de dokter, die het vlees als hartversterking voor de koelies hoognodig had geacht. De eigenaar, aanvankelijk nergens te bekennen, was tenslotte toch komen opdagen, waarna — zij het met enige strubbeling — de afkoop was geregeld met 1 bijl en 2 kapmessen. Er was een patrouille met 10 koelies onderweg en enige dagen daar achteraan een met 55 koelies. Ik was benieuwd of die iets aan vivres boven zouden brengen, maar ik vreesde het ergste. Wanneer ze niets hadden moest de hele stoet gevoed worden door wat ik hierboven aan patatas kon kopen...

Ende desespereert niet.

Twee belangen waren met elkaar in strijd: ik moest een exploratiecomplex bouwen en voldoende vivres boven zien te krijgen. Hield ik de koelies aan voor bouwwerkzaamheden dan brachten ze niet alleen niets boven, maar aten wat we nog hadden op. Er was dus voorlopig niet te beginnen aan de bouw van het complex; alles moest naar beneden op een heel kleine groep na. Daarom stuurde ik het grootste deel maar weer het pad op.

Intussen zouden we verhuizen naar een beter punt, tegen een heuvel op, want het huidige bivak lag midden in de modder. Daar improviseerden we een geraamte van hout

onder de tentzeilen. Toen het klaar was moesten onze spullen nog worden overgebracht met prauwen, maar de wind bleek sterk te zijn en de golven waren zo hoog, dat vlak voor het aanleggen de boten vol water sloegen en zonken. Alles dreef letterlijk, maar er ging gelukkig niets verloren. De hele dag hadden we een stralende hemel: prachtig vliegweer! en veler ogen richtten zich naar het Westen, vanwaar over het Weylandgebergte ons geluk moest komen. De 6de Juni kwam ik, na alles overwogen te hebben, tot de conclusie dat de opzet mislukt was. Er waren nog $4\frac{1}{2}$ blik rijst, $\frac{3}{4}$ blik katjang idjoe (een soort kleine groene erwten) en 5 blikjes corned beef. Een voorraadje zo klein, dat het tot voorzichtigheid maande. De patatasinkoop verliep ook niet meer zo vlot, vermoedelijk omdat de locale tuinen begonnen leeg te raken.

Tot overmaat van ramp kwam de dokter me nog vertellen, dat een der gestraften een ernstige nierontsteking had. Op mijn mededeling, dat ik op het punt stond de zaak op te breken kwam als antwoord, dat deze zieke in geen geval de eerste acht dagen mocht lopen; het zou zijn dood betekenen.

Toen de volgende dag bleek, dat de man na die acht dagen ook nog niet zou mogen lopen, bleef er maar één ding over: met een nog kleinere groep hier blijven en afwachten hoe het verder zou gaan. Afwachten of de vliegtuigen nog zouden komen. Afwachten of er toch nog iets terecht zou komen van de opvoer met de Oeta-koelies. Afwachten of de Waroppenkoelies, die ik had aangevraagd, gestuurd zouden worden. En intussen maar leven op het voorraadje vivres, dat ons nog restte, te vermeerderen met de aankoop van bevolkingsproducten.

De terugkerende patrouille behoefde gelukkig niet veel vivres mee te hebben: onderweg lagen er genoeg, die door de koelies in de steek waren gelaten. De patatas niet meegerekend, hielden we nog voor veertien dagen voeding over; we zouden het dus wel rooien.

De volgende dag hadden we al geluk: Wejakebo kwam ons vertellen, dat hij een varken te koop had, niet al te groot; en tegen de prijs van een kapmes en 10 schelpen veranderde het van eigenaar. Het werd met veel gejuich en gezang

van „ajo, ajo” franco thuisbezorgd en in het bivak neergelegd, waarna alle Kapaoekoes er een krijgsdans om uitvoerden, weer met het niet bepaald aan variaties rijke gezang van „ajo, ajo”. Na de betaling begon deze dans opnieuw en nadat het varken was doodgeschoten nog eens. Het kapmes werd bekeken aan alle zijden, de schelpen geteld en herteld. De koop was blijkbaar tot aller tevredenheid gesloten.

Al gauw konden we behalve zoete aardappelen ook groenten en suikerriet van de bevolking kopen. Voor groente had men onder andere een soort spinazie, die veel weg had van onze Europese soort. Verder kregen we bijna dagelijks garnalen, eigenlijk een soort kleine kreeften, waarvan er millioenen in de meren voorkwamen. Het vissen er van was speciaal het werk van de vrouwen, die er overdag en 's nachts op uittrokken met hun logge prauwen, waarin een vuurtje gestookt werd om aardappelen te poffen. Ze werkten met grote schepnetten van bijna twee meter doorsnee.

Vis bleek er praktisch niet te zijn, hetgeen verklaarbaar is door de geologische formatie. Het meer is vermoedelijk ontstaan door opheffing van het land. De rivier, die voor de afwatering zorgt heeft over een afstand van een dertig kilometer een verval van rond 1700 meter. Zij bestaat dus uit een aaneenschakeling van watervallen en stroomversnellingen, waar nooit een vis tegenop heeft kunnen komen.

Met al het kopen raakten we aardig door onze schelpen heen en het werd hoog tijd, dat de voorraad, die nog ergens onderweg in de blikken zat eens boven kwam. Wel had ik nog enige goede schelpen, maar het meeste was „vals geld”. Deze schelpen worden namelijk ingekocht aan de kust, waar zij op vele plaatsen bij duizenden voorkomen. Het gaat de bergbevolking echter om één zeer bepaalde soort en exemplaren met ook maar de minste afwijking worden hardnekkig geweigerd. Nu is het, wanneer men het niet eerder aan de hand heeft gehad, inderdaad wel een beetje moeilijk de echte te onderscheiden van een ander soort, die ook veel voorkomt en er, zo op het oog, sprekend op lijkt. Zo kwam het, dat bijna de helft van onze schelpenvoorraad, van onze

kas dus, uit vals geld bestond en er was maar sporadisch een Kapaoekoe te vinden, die het nog wou accepteren.

Men maakte ook nog onderscheid in grootte. Daarom hadden we onze kas verdeeld in „gulden”, „halve gulden” en „kwartjes” — en naar gelang de hoeveelheden patatas of garnalen betaalden we met een gulden, een halve gulden of een kwartje. De allergrootste, de rijksdaalders, werden door mij persoonlijk beheerd en alleen uitgegeven als bijzonder geschenk aan aanzienlijke hoofden.

De Kapaoekoes zijn gewiekste handelaars, die uitnemend kunnen loven en bieden. Daarom zei ik tegen Sitalala, onze kashouder en hoofd van de afdeling „Inkoop”, dat hij bij het handeldrijven met deze Chinezen van Nieuw-Guinea maar moest sjacheren als een Arabische woekeraar en voor de grap riep ik hem daarna wel eens aan met „Arabier”. Sindsdien heette hij bij de bevolking, die geen eind-r kan uitspreken, niet anders dan „Arabie”.

Wejakebo bleef met zijn aanhang maar om het bivak zwerven, evenals de Kapaoekoes uit de omgeving. Ze hadden klaarblijkelijk tijd in overvloed. Van de vroege morgen tot de late avond zagen we dezelfde gezichten. Al onze bewegingen werden gevolgd; alles bekeken en onderling besproken. Wejakebo ging slechts af en toe even naar huis met de mededeling, dat hij over zo en zoveel dagen weer terug zou komen. Dank zij de hele harem met vrouwen, die voor hem werkten kon hij zich die luxe best permitteren: de zaken zouden thuis wel lopen. Regelmatig bracht hij zijn jongere broer Baraikebo (zie foto 15) mee, die er met een stel vervaarlijke varkensslagtanden door zijn neus als een rasechte menseneter uitzag. Het heeft ons echter in den beginne heel wat geruststellende verklaringen gekost om hem er van te overtuigen, dat wij geen menseneters waren.

Net als de rest droeg Baraikebo een peniskoker. Natuurlijk hadden we allen erg opgekeken toen we die voor het eerst zagen dragen. Het is echter opmerkelijk, hoe gauw je aan zo'n buitenissigheid went; na een paar dagen zie je het eenvoudig niet meer. De kokers worden gemaakt van een soort kalebas, die speciaal voor dit doel in de tuinen wordt gekweekt. De wand van deze vrucht is hard en het vrucht-

Foto v. E.

Een Djonggoenoe-meisje

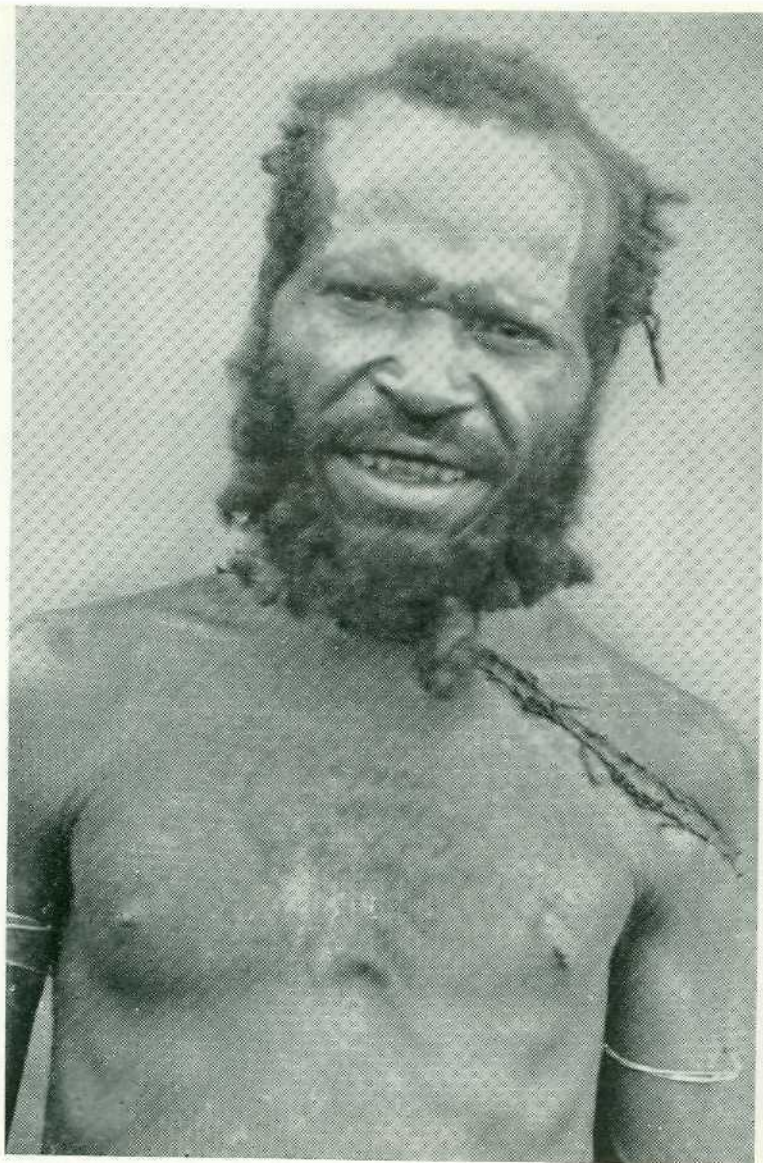

Foto v. E.

Djonggoenoe-type

vlees wordt er uit gehaald. Lengte en dikte schijnen een kwestie van persoonlijke smaak te zijn. Aan de Wisselmeren is het regel, dat de kokers naar boven gericht worden gedragen, terwijl bijvoorbeeld in de Swartvallei — verder naar het Oosten — gekromde worden gedragen met de punt naar beneden. De koker wordt om de penis gestulpt en op z'n plaats gehouden door een touwtje, dat in een paar gaatjes is bevestigd en om het scrotum gebonden. Bovenaan, of bij de lange exemplaren halverwege, wordt de positie van de koker door een touw om de lendenen versterkt.

Met dit apparaat voelt de Bergpapoea zich volkomen gekleed, daarmee is geheel aan zijn schaamtegevoel voldaan. Een paar jaar later gingen deze lieden onder De Bruyn — Jungle Pimpernel — voetballen en het werd een geliefkoosde grap op elkaars kokers te mikken. Bij een voltreffer vloog het ding aan stukken en de eigenaar stond plotseling „naakt”. Hij holde dan naar het struikgewas en bleef daar zitten tot iemand hem een andere „broek” had gebracht! Welk doel dit merkwaardige kledingstuk heeft is natuurlijk niet te zeggen. De Papoea zelf draagt het alleen maar „omdat we dat zo gewend zijn”. Het is er dus mee als met veel van onze eigen gebruiken. Een ethnologische verklaring is: „sexueel exhibitionisme”.

* * *

En wij maar wachten op vliegtuigen en maar kijken naar het weer en maar hopen . . . en intussen maar hutspot eten van patatas, katjang idjoe en varkensvlees. Ritja — Spaanse peper — was er nog een beetje — en wat zout. Verder nog vijf blikjes corned beef, maar die zouden bewaard blijven voor eventuele zieken.

Het menu werd aangevuld met garnalen, die we konden kopen en met huisjesslakken, die we zelf zochten. De laatste werden gekookt, uit de schelp gepeuterd met een veiligheidspeeld, weer gekookt en daarna met peper en zout geconsumeerd.

Het begon er wat somber uit te zien, maar geen nood: redding was nabij. Wel niet in de vorm van vliegtuigen,

maar er kwamen afgezanten van de kampong Timiela met een varkentje. Denkend dat zij, evenals de andere Kapaoekoes, kwamen handeldrijven begon ik met een kapmes aan te bieden, maar dat bleek niet de bedoeling. Ze weigerden elke vorm van betaling, brachten slechts een bewijs van vriendschap en accepteerden alleen wat tabak als tegen-geschenk.

O ja, en of ik het varkentje maar meteen dood wilde schieten; ze wilden het graag zien gebeuren. Nu was ik eigenlijk niet van plan het beestje vandaag al te slachten; om de milde gevers echter een plezier te doen gebeurde het dan maar. Ze bewaarden een eerbiedige afstand bij deze operatie en waren doodsbang voor de knal.

De volgende morgen kwamen de Djonggoenoes, onder aanvoering van de grote opperhoofden Ikomaboëi (zie foto's 16 en 22) en Kigimoeajakigi, ook een varkentje ten geschenke aanbieden. Ze bleven rondhangen om het bivak en al gauw bleek, dat ook dit varkentje publiekelijk moest worden geëxecuteerd. Hetgeen geschiedde.

In de namiddag van 14 Juni klonk er luid gezang op uit de monding van de Oeroemoeka. Ik verwachtte een patrouille, zag ook bliken schemeren in de prauwen, maar kon door de grote afstand geen details onderscheiden.

Tot mijn grote verbazing bleek het Pater Tillemans te zijn. Z. Eerwaarde was indertijd door de Resident aangezocht mee te gaan, maar omdat hij niet op tijd in Oeta verscheen en de tijd drong, was ik maar vertrokken. Overigens was dit verzoek van de Resident zeer goed gezien, want Pater Tillemans kende niet alleen dit soort bevolking al door zijn tocht met Dr. Bijlmer, maar hij stond ook bekend als iemand, die uitnemend met de bevolking aan de kust kon omgaan. Zijn aanwezigheid zou in elk opzicht een grote steun zijn geweest.

En daar was hij nu toch nog, vergezeld van een groep Kapaoekoes. Ook hij was met 25 Oeta-koelies begonnen, maar toen er 24 gedrost waren had hij tegen de enig overgeblevene gezegd ook maar te verdwijnen. Hij had toen zijn tocht voortgezet met uitsluitend Kapaoekoes, die hij onderweg had ontmoet; had bij hen gegeten, in hun huizen

geslapen en hun liederen meegezongen. Ze hadden hem naar boven gebracht en onderweg had hij hier en daar nog uit de bivaks een achtergelaten blik meegepikt, telkens als hij een Kapaoekoe kon vinden, die bereid was het op zijn schouder te nemen. Zo had hij nu behalve zijn eigen vivres bij zich: 1 blik rijst, 2 blikken katjang idoe, 2 blikken gedroogde vis, wat blikken cigarettten en enkele blikken met uitrustingsstukken.

Onze teruggezonden patrouilles hadden onderweg de pater geadviseerd maar niet naar boven te gaan, want daar was geen eten. Intussen waren we er door zijn bezoek aanzienlijk op vooruit gegaan, want voor ons kleine groepje hadden we nu zelfs voor een maand voeding.

De berichten, die Z. Eerwaarde meebracht waren anders bedroevend. Ook een tweede ploeg van 125 koelies, door de bestuursassistent van Oeta gezonden, was er tot de laatste man vandoor gegaan.

Gelukkig echter was er ook een telegram van de Resident met de mededeling, dat er reeds 100 koelies van de Noordkust waren aangevraagd; voortzetting van de expeditie was dus verzekerd.

Verder schreef de bestuursassistent van Oeta, dat hij in totaal 385 koelies had aangeworven. Aangezien ik er elf boven had gekregen en er nog vijftientig aan het lopen waren, betekende dit dus, dat er 350 de benen hadden genomen! Cator had gelijk, ze wáren bar slecht; maar waarom deze expeditie dan op zulke „krachten” gebaseerd?

De dag daarop bleek er beroering te zijn onder de bevolking. Te 11 uur kwam zowat de gehele volwassen mannelijke bevolking van de nabijgelegen kampong voor het bivak zitten, terwijl de pastoor en ik (sommige kenden de pastoor nog van de Bijlmer-expeditie) werden uitgenodigd te komen „praten”. Gepraat werd er genoeg, aan beide zijden, maar daar de een de ander niet begreep ging tenslotte de vergadering zeer onbevredigd uit elkaar.

Het was ook voor mij een teleurstelling: er zàt kennelijk iets en ik zou graag weten wát.

In de namiddag ging de pastoor op zijn eentje het dorp in om wat te gaan buurten en hij kwam met de oplossing van het raadsel terug.

In de eerste plaats waren de Kapaoekoes er ernstig bezorgd over, dat wij ons zouden vestigen bij de Djonggoenoes. Wij mochten komen met heel veel mensen, wij mochten uitgestrekte tuinen aanleggen, overgrote huizen bouwen, maar we moesten hier blijven, op hùn grond, in hùn streek. Wij waren welkom, zij zouden niet bang zijn — weda da — zij zouden niet boos zijn — emoro da — maar wij mochten niet naar de Djonggoenocs, die waren péw — slecht. Temeer waren ze bevreesd geworden, omdat zij het varkensgeschenk van gisteren hadden aangezien voor een poging om ons over te halen daarheen te gaan verhuizen.

Ten tweede werd — en dat was kenmerkend voor het in hem gestelde vertrouwen — de pastoor voorgesteld aan alle dames van de kampong, klein en groot, met de vraag of wij vreemdelingen, mensen van „Soerabaja”, ook de bedoeling hadden van dit vrouwelijk schoon gebruik te maken — een vraag, die gepaard ging met plastische, niet mis te verstane gebaren. Na de verklaring, dat wij alle, behalve de „patora”, reeds in Soerabaja onze vrouwen hadden, die misschien te zijner tijd wel hier zouden komen was men ten zeerste opgelucht. Vervolgens werd nog gezongen van „moega-moega” en kennelijk was de ongerustheid verdwenen. Van toen af aan werd ons echter bij elke nieuwe barak, die we opzetten gevraagd of die voor onze vrouwen was bestemd.

Sedert enige tijd hadden we al een graslaag boven op ons dak van lekkende tentzeilen en om de dikwijls snijdende wind buiten te houden hadden we ook de zijwanden met gras versterkt. Door diverse aanvullingen was het geheel op een grote hooimijt gaan lijken, met een gat om in en uit te kruipen (zie foto 14). Het rook niet meer bepaald fris, daarbinnen, maar het was er wel behaaglijk warm.

Het werd nu tijd, dat ik eens begon te denken over de bouw van het complex. Dat kon, want er was inmiddels een patrouille binnengekomen met behoorlijk wat vivres en de 20ste Juni arriveerde er weer een, die, behalve vivres, enige berichten meebracht: de Waroppenkoelies waren al onderweg; de Assistent-Resident van Fakfak had gezorgd voor alsnog 5000 koeliantsoenen; de vivres van de Etnabaai waren gebracht naar Oeta — hetgeen me duidelijk

maakte, dat de vliegtuigen waren afgeschreven — en de radiotelegrafist Dardi was onderweg met de aanvraagde trapzender.

Een trapzender is een soort driewieler zonder wielen. Degeen die trapt zit op een zadel, heeft een stuur in zijn handen en gebruikt pedalen zoals elke fiets die heeft. De ketting drijft in dit geval een dynamo aan, die twee soorten stroom levert: een spanning van 6 Volt voor de gloeidraad van de radiolampen en een van 300 Volt voor de hoogspanning. Het hele geval loopt vrij zwaar en de beste trap-pers houden het een kwartier, hoogstens 20 minuten vol. Dit soort apparaten is van Australisch maaksel; in Australisch Nieuw-Guinea waren ze al enige jaren in gebruik. Bij ons waren er sinds kort ook enkele; voor semi-permanente plaatsing voldeden ze uitstekend, ofschoon ze niet veel vermogen hadden.

* * *

Aanvankelijk was het mijn bedoeling boven op de heuvel te bouwen, maar bedenkend, dat men in een latere fase zou willen uitbreiden en ook allicht betere gebouwen neerzetten, liet ik de top vrij en begon iets lager, ofschoon toch nog ongeveer 20 meter boven het water.

Om te beginnen projecteerde ik een grote barak van 40 x 7 meter, waarin zo'n beetje het hele permanente personeel ondergebracht kon worden.

De grote moeilijkheid zat hem in de dakbedekking. De mooie atap van de lagere streken kon hier niet gemaakt worden, want op deze hoogte komt geen sago voor.

Boomschors was een mooie tijdelijke bedekking, maar vroeg veel werk. Niet zozeer vanwege het kappen, als wel omdat onze naaste omgeving lang niet genoeg zou opleveren, zodat het dus van verre — en onder dekking — gehaald zou moeten worden. Bovendien was boomschors alléén voor dit klimaat veel te koud, daar de wind er doorheen zou spelen en onmiddellijk alle warmte aan het gebouw onttrekken. Verder vertoont boomschors, blootgesteld aan weer en wind, al gauw neiging tot barsten.

Daarom wilde ik het maar eerst eens met gras proberen;

dat stond er in overvloed en ik nam aan, dat bij een voldoende dikke laag het dak wel waterdicht zou worden.

Op een goede dag arriveerde de radiotelegrafist met zijn — incomplete — zender. De afzonderlijk verpakte dynamo was ergens in een van de bivaks blijven liggen. Dat was op zich niet zo erg, omdat het toestel ook op de batterijen kon werken en die waren er gelukkig. Wel erg was het echter met de diverse onderdelen, die verpakt zaten in daarvoor bestemde waterdichte hoezen. De koelies hadden namelijk deze vrachten gedragen met de hoezen ondersteboven, zodat het regenwater er vrijelijk in was gedropen — met als resultaat, dat de onderdelen druipend van het water aankwamen . . .

Natuurlijk deed de zender het niet! Wat ging op deze expeditie eigenlijk wèl goed?

De radioman ging opgewekt aan het prutsen en we wisten het: voorlopig geen verbinding. Enfin, de vliegtuigen waren blijkbaar toch van de baan . . .

De 28ste Juni kwam er weer een flinke patrouille boven; ook de hoornblazer van het detachement was er bij. Nu maakt de aanwezigheid van zo iemand bij de vivresopvoer of de bouwwerkzaamheden wel geen verschil, maar het gaf je toch zo'n beetje een beschaafd gevoel, zo'n idee, dat je niet meer zo erg in het bos zat. Zo gaf de eerste reveille aan de verjaardag van Prins Bernhard een fleurige tint — al was het er 's morgens niet minder koud om. De Kapa-oekoes in hun hutten in de omgeving reageerden onmiddellijk. Ze begonnen meteen te joelen en zetten vervolgens een opgewekt gezang in.

Het mocht dan een feestdag zijn, maar wij hadden werkelijk geen tijd om te feesten. Er moest aangepakt worden, want ik was het systeem gaan volgen elke ploeg koelies, die vivres boven had gebracht eerst een dag rust te geven en ze daarna enige dagen aan het werk te zetten bij de bouwwerkzaamheden. Dat vonden ze erg prettig, want dit werk was heel wat minder zwaar dan het torsen van een vracht tegen de zware hellingen van het gebergte op. Dit systeem bood nog een ander voordeel: ik kon aan de hand van

voedselvoorraad en mogelijkheid tot aankoop beslissen hoe lang ik elke groep kon aanhouden, zonder het risico te lopen zonder voeding te komen zitten.

We misten wel veel op het gebied van de bijvoeding. Soms bestond onze voorraad alleen nog maar uit rijst, doch dat hinderde niet zoveel omdat we genoeg vlees van de bevolking konden kopen — in vier dagen tijds zelfs vier varkens — terwijl de jonge blaadjes van de patatas altijd als groente konden dienen. Zoals reeds gezegd verkocht de bevolking ook een soort spinazie, die helemaal niet slecht was; en de gebakken of gekookte garnalen, die we elke dag aten begonnen ons zelfs al tegen te staan.

Al met al hadden we 't niet eens zo kwaad — alleen was ik de smaak van koffie bijna vergeten . . .

Intussen schoot de bouw van de grote barak vrij aardig op, terwijl ook de landbouwkundig opzichter al in functie was getreden. Hij had al een are beplant met cassave en mais en was de tweede are aan het ompsitten.

* * *

Op 4 Juli ontstond er een geweldige beroering in het bivak door een hooglopende ruzie tussen Djonggoenoes en Kapaoekoes. Gezien mijn gebrekkige taalkennis was het niet zo gemakkelijk er achter te komen wat er eigenlijk gaande was, maar het werd me toch duidelijk.

Soalekigi, een der voornaamste hoofden van de Djonggoenoes, wilde verhuizen van Itodah — in het Westen — naar Koegapa, dat in het Oosten ligt. Nu wou hij eerst al zijn bullen laten komen uit Itodah en ze hier in ons bivak opwachten. Omdat dit wachten wel een tijdje kon duren zou hij voor zich en zijn aanhang dan maar in de buurt van het bivak een huisje neerzetten.

De Kapaoekoes raakten daar vreselijk van overstuurd en geen wonder, want ik verdacht hem er ook van, dat dit alleen maar een trucje was om zich blijvend te vestigen op Kapaoekoe-grond. Beide partijen kwamen nu naar mij om een Salomo's oordeel. Dat viel uit als volgt: Soalekigi mocht voor enige dagen met zijn aanhang in de koelie-loods logeren, doch in geen geval werd hem toegestaan hier

een huis te bouwen. Beide partijen waren tevreden en de rust keerde weer.

Overigens had die twist voor ons nog een goede zijde. De Paniaïmensen namelijk, bevreesd voor de dreigende vestiging van Djonggoenoes op hun gronden, vonden het nu maar beter ons te vriend te houden. Van de meeste kampongs in de omtrek hadden wij reeds een groter of kleiner varken kunnen kopen, maar van Paniaï was tot dusverre niets gekomen. We hadden er al herhaaldelijk — en zonder resultaat — onze ernstige afkeuring over uitgesproken, maar nu kwamen ze met een behoorlijk groot varken aandragen voor een bijl en 15 schelpen... Men wees echter met nadruk op onze vlag, met de mededeling dat Koegapa en Itodah, de Djonggoenoe-kampongs, er ook een hadden.

Wel, het was billijk; Paniaï had meer inwoners dan die beide kampongs bij elkaar. Bovendien moest de overheid Djonggoenoes en Kapaoekoes gelijkelijk behandelen en alles vermijden wat op erkenning van de bevoorrechte positie der Djonggoenoes zou kunnen wijzen — al moet toegegeven worden, dat de laatsten in de omgang heel wat prettiger waren dan de altijd schraperige en inhalige Kapaoekoes.

Onmiddellijk nadat Paniaï een vlag was toegezegd kwam kampong Timiela, die ons indertijd twee varkens ten geschenke had gegeven, hevig verontwaardigd aanzetten en in een vloeiende, rijk met gebaren doorspekte redevoering werd ons glashelder aangetoond, dat wij hadden gemeten met twee maten. Ik kon er voor voelen, want die kampong was even groot als Paniaï, namelijk ook 400 zielen; daarom zou ook zij een vlag hebben. Ik zou haar vlag, zowel als die van Panaiaï, persoonlijk komen planten.

We zochten een mooi boonstammetje uit als vlaggestok en trokken daarna in optocht naar een centrale plaats in kampong Paniaï. Duidelijk liet ik nog eens uitkomen, dat deze vlag niets had uit te staan met de levering van het varken en dat zij niet was bestemd voor de een of andere clan, maar voor het gehele dorp; want „kompenie moega-moega Paniaï — de overheid houdt zo van Paniaï!” Daarna werd onder hoorngeschal de vlag gehesen, waarna alle

Papoea's onder luid geroep van ajo-ajo en moega-moega een wilde rondedans om de stok begonnen. Toen ook dit deel van de plechtigheid voorbij was gingen we — weer in optocht en onder luid gezang — naar Timiela, waar dezelfde ceremonie werd verricht.

In de middag van de volgende dag hoorden we al weer gezang, maar dit keer kwam het uit de monding van de Oeroemoeka en werd het onderbroken door de roep: „Auki mete — Auki komt!”

Dat was een evenement; „Auki ibo — de grote Auki”; het opperhoofd van „de Achterhoek der Aarde”, vanwaar Pater Tillemans hem nog kende. Auki, die zich gedroeg alsof heel Nieuw-Guinea van hem was en de anderen er slechts door zijn genade mochten leven.

Auki, die — en dat was voor mij het voornaamste — het Eperere, een kusttaal verstond, die ook Pater Tillemans vloeiend sprak, zodat we nu via hem wat meer te weten konden komen van de taal en de gevoelens van de mensen om ons heen.

Nu is taalonderzoek bij een vreemde stam vrij gemakkelijk, tenminste als je een ervaren linguïst bent. Vele jaren later vertelde de Zweedse ethnoloog Elmberg me bijvoorbeeld, dat hij in drie maanden tijds elke willekeurige taal voldoende onder de knie had om ze behoorlijk verstaanbaar te kunnen spreken — Pater Drabbe maakte van de Papoea-talen, die hij onderzocht reeds binnen zes weken een eenvoudige grammatica.

Zo gemakkelijk had ik het als leek echter bepaald niet. Je begint natuurlijk „met je handen te praten”, wijzend op je vingers, je neus, oren, ogen en wat dies meer zij. De Papoea's hebben gauw genoeg door, dat je de namen wilt weten. Die komen dan ook vlot genoeg en je noteert maar. 's Avonds, in het bivak, probeer je dan de nieuw gevonden woorden uit het hoofd te leren.

Dit systeem is voldoende zolang het om concrete, aanwijsbare zaken gaat. Moeilijker wordt het al, wanneer het gaat om begrippen als „gisteren, eergisteren, vandaag, morgen”; in het algemeen om „eerder, later” en dergelijke. Abstracte begrippen zijn alleen maar indirect te achterhalen.

Het was dan ook bijzonder prettig, dat Auki kwam. Nu zou ik taallessen kunnen nemen, waarbij moeilijker begrippen aan de orde konden komen.

Auki had er zeven dagen over gelopen van Mapia tot hier. Dat leek veel, maar hij was een groot man en moest onderweg bij elke kampong aanleggen. Alle Kapaoekoes tot aan Paniai waren zijn verwanten; die van Paniai en verder naar het Oosten niet meer. Hoever die verwantschap ging werd me niet duidelijk.

Auki bracht ook een varkentje mee; maar als ik nu dacht, dat dit cadeau werd gegeven door het ene grote opperhoofd aan het andere, dan vergiste ik me toch. De Kompenie gaf immers voor elk varken een bijl en 10 schelpen? Waarom zou ik het dan voor niets krijgen? Nee, daar dacht de grote Auki niet over.

Ik had geen bijl meer en ook geen 10 schelpen. Die lagen nog ergens onderweg, in een van de vele blikken. De prijs was natuurlijk veel te hoog voor dit kleine beestje, maar om Auki te vriend te houden was ik wel bereid dat te betalen. Hij zou echter moeten wachten tot de bullen waren gearriveerd.

Goed, dan zou Auki wel wachten — en het varkentje maar weer meenemen!

Natuurlijk wou ik onmiddellijk beginnen met de taallessen, maar dat wees Auki van de hand. Er was helemaal geen haast bij, vond hij. Hij wou eerst eens wat praten en bovendien wou hij een hele bus met schelpen hebben en weet ik wat nog allemaal meer.

Toen er na enige dagen weer een patrouille boven kwam, helaas nog zonder bijlen en schelpen, besloot Auki het varken toch maar te leveren en wel tegen één schelp contant en de bijl en de overige schelpen op de bon: hij kreeg werkelijk een getekende schuldbekentenis! Auki was inderdaad een vooruitstrevende Kapaoekoe.

Ondanks zijn ietwat hooghartige houding bleek hij een geduldig leermeester en ook een zeer bevattelijk man. Zijn woordenkennis van de betrokken kusttaal was vrij groot, zodat de pater niet veel moeite had hem de bedoeling van mijn vragen duidelijk te maken.

Dank zij hem kwamen we er ook achter waarom de Kapa-

oekoes er zo op gebrand waren ons bij zich te houden. In het Mapiagebied was namelijk een grote sterfte uitgebroken na het vertrek der Bijlmerexpeditie. Nu was het volgens onze begrippen mogelijk, dat de expeditie besmetting had binnengebracht, maar het was even goed mogelijk, dat zij er niets mee te maken had. Het causaal begrip van de Papoea reikt in het algemeen evenwel niet verder dan de naastwaarneembare dingen en het causaal verband werd daar in feite aangenomen. Om onnaspeurlijke redenen echter werd de ramp niet geweten aan de „komst” der expeditie, maar aan haar „vertrek”. Als zij maar in de streek was gebleven zou er niets gebeurd zijn, was de opvatting.

Ditzelfde idee leefde nu ook aan de Wisselmeren. Men was zo benauwd, dat wij weer weg zouden gaan, dat men ons jonge pisangplanten bracht voor de tuin en met vol-doening zag, dat we „huizen” bouwden, als teken, dat we van plan waren te blijven.

Toch ging deze interesse niet zo ver, dat men hielp bij de bouw van het complex. Tot dergelijke uitersten vervalt de op zijn gemak gestelde Kapaoekoe nu eenmaal niet.

In deze dagen was er weer eens een conflict tussen Kapaoekoes en Djonggoenoes. De laatsten hadden bamboe gebracht, maar ik kwam er niet achter wat de oorzaak was van de opwinding en Auki kon — of wilde — ons niet wijzer maken.

Er werden aan weerszijden grote redevoeringen afgestoken, waarin — naar Auki ons vertaalde — hartstochtelijk en met waar redenaarsvuur werd betoogd, dat de patatas van sprekers streek toch zoveel groter, beter en lekkerder waren dan elders. Na een heftige protestrede van de andere zijde ging men over tot een nieuwe oratie, waarin geschiedkundige feiten werden gememoreerd en vergelijkingen werden gemaakt met het heden.

Af en toe vloog er een Papoea overeind, die wild in het rond begon te dansen, woest zwaaiend met pijl en boog en uit alle macht schreeuwend. Even plotseling ging hij weer zitten, onschuldig voor zich uitkijkend, alsof er niets gebeurd was. Dit was de „driftdans”, die er indrukwek-

kend uitziet, doch alleen maar bedoeld is om woede of verontwaardiging af te reageren.

Auki toonde zijn superioriteit door de domme massa toe te spreken in de kusttaal — die niemand verstond maar waarnaar desalniettemin aandachtig werd geluisterd — waarna de voorgaande spreker zijn rede hervatte alsof hij hem zeer goed had verstaan.

Na zes dagen vertrok onze grote man zonder dat de bijl was gearriveerd, maar in het volste vertrouwen, dat te zijner tijd de cheque zou worden gehonoreerd.

Voor Pater Tillemans was er voorlopig ook niet veel meer te doen: ik kon geen patrouilles missen om tochten in de omgeving te maken; daar was de voedselpositie nog niet naar. Z. Eerwaarde ging dan ook maar liever terug naar de kust, om daar wat zaken af te doen. Hij beloofde terug te komen met honderd van zijn eigen parochianen, uitgezochte en betrouwbare kerels, indien ondanks de komst van nieuwe Waroppenkoelies de opvoer mocht stagneren.

* * *

De situatie nog eens overziende moest ik toch erkennen, dat we waren opgeschoten. De koelies, die telkens tussen twee transporten in enige dagen boven bleven, hadden goed gewerkt.

We waren al bezig met het afdekken van de grote barak. Grote bundels hoog, zwaar gras werden uit de moerassen aangesleept en in een dikke laag op het dak gelegd.

Een tuin van 9 are, omgespit en beplant, had veel werkracht en tijd geëist, die vooral was gaan zitten in het egaliseren van de bodem en het graven van afwateringsloten.

Een eigen prauw zou geen luxe zijn. Die van de Kapaoekoes waren vrij solide, maar lomp en ons soort prauw zou met dezelfde krachtsinspanning gemakkelijk de dubbele snelheid halen. Hier kwam nog bij, dat wij vrij veel watertransport hadden. Ons bouw materiaal moesten we van over het meer halen en onze patrouilles kwamen nog steeds binnen over de Oeroemoeka, waar het watertraject begon. Dus gaf ik opdracht aan Wuwung en de Waroppenkoelies,

die dit vak uitstekend verstonden een flinke prauw te kappen. Een dikke boom werd opgezocht en gekeurd. Het hout was hard, bijzonder hard zelfs, maar het zou dan ook een stevig vaartuig worden. Hij stond tegen een vrij steile helling op een hoogte van bijna 30 meter, maar dat zou het te water laten vergemakkelijken.

In veertien dagen lag de boot klaar, aan acht dikke rotan-kabels bevestigd om het doorschieten te voorkomen. Ze werd op dwarse boomstammetjes gelegd en kwam daardoor dus in de kabels te hangen. Plotseling knapte er echter een af. Van het schokje, dat daardoor ontstond ging een tweede en zo knapten ze alle achter elkaar. De prauw vloog als een steen naar beneden — ettelijke koelies konden zich nog op het nippertje redden — en daar lag het geval, met aan stukken gespleten neus. Weg, het werk van zoveel dagen.

Niets scheen dadelijk te mogen gelukken op deze expeditie! Meteen werd er aan een nieuwe begonnen, ditmaal van zachter hout. Ze mocht dan minder sterk worden, we zouden haar ook gauwer in gebruik kunnen nemen. En inderdaad: in vier dagen tijds was ze klaar; nog niet voldoende uitgehoud, zodat de bodem nog wat te dik was, maar dat kon ook later verholpen worden.

Zacht hout was anders moeilijk te vinden. Alle hout op deze hoogte is hard en zwaar; zelfs het lichtste er van, geschikt voor prauwenbouw, zinkt nog in water. Ook de Papoeaprauwen verdwijnen in deze streken naar de bodem als ze vol slaan. Dat had Cator ondervonden. De politie, die hij bij zich had was gebonden aan het beroemde V.P.T.L., het Voorschrift Politionele Taak van het Leger, dat allerlei technische bijzonderheden bevat voor dit soort werk. Onder andere staat daarin, dat wapens altijd aan de prauw moeten worden vastgebonden; dies was deze maatregel ook in de prauw van Cator toegepast. Nu was dit voorschrift gebaseerd op prauwen, die als ze vol slaan blijven drijven, zodat je dus, als je naderhand de prauw weer opvist, ook de wapens kunt redden. Hier moest het dus mis gaan toen de prauw vol sloeg: wel kon ieder zich redden, maar niemand kon de wapens meenemen, omdat die waren vastgebonden en met de boot in de diepte verdwenen.

Omstreeks deze tijd moest ik enige politieagenten naar huis zenden omdat ze kennelijk niet bestand waren tegen de lage luchtdruk op deze hoogte (ongeveer 620 millimeter). Ze hadden last van hoofdpijn en duizeligheid; een enkele braakte zelfs gedurig. Gelukkig waren de andere leden van de expeditie, de dokter en mezelf inbegrepen, gauw genoeg geacclimatiseerd. Na enige tijd konden we ook heel wat beter tegen de kou dan in het begin. De dokter verklaarde dat aldus: „Gewoonlijk heeft een mens $\pm 5.000.000$ rode bloedlichaampjes per mm^3 , maar de Papoea's om de meren hebben er ongeveer 7.000.000. Wij hebben ons gemakkelijk aangepast, want nu, na twee maanden, hebben we de 7.000.000 ook al bereikt”.

Niettemin hadden we het nog koud genoeg. De dagtemperatuur liep soms op tot 29° Celsius, terwijl de laagst waargenomen temperatuur $+ 5^\circ$ Celsius bedroeg. Toch bevonden we ons voor deze hoogte nog in een voordelige positie, dank zij de grote watermassa aan welker oever ons kamp gelegen was. Dat dit water een nivellerende invloed bezit ten aanzien van de dag- en nachttemperatuur wordt wel duidelijk als men weet, dat in het vivresbivak — slechts 3 km van het meer — de nachten nog veel kouder waren dan bij ons. Overigens was het heerlijk, in de tropen onder drie dikke dekens te kunnen slapen.

Een ander nadeel van de grote hoogte was zonnebrand. De Indonesiërs hadden er niet veel last van, maar de blanken wel. Op 1700 meter is de ultraviolette straling al zeer sterk en wie in het begin te lang aan een stuk in het open veld bleef of zelfs zo onvoorzichtig was zijn bloesje er bij uit te trekken liep al heel gauw met een pioenrood gezicht en een volkomen verbrand bovenlijf rond, waar de vellen bij hingen.

Intussen bleef de radiotelegrafist maar modderen. De dynamo, aanvankelijk zoek — ik denk dat de koelies haar niet erg graag wilden vinden, want ze woog heel zwaar — was toch eindelijk boven gekomen. Dynamo echter of geen dynamo, de zender deed het niet; niemand hoorde ons. We hoorden Ambon vaak genoeg roepen, maar zelf schenen we te zwak te zijn. Tot we opeens de 2de Juli

contact kregen met Babo, het station van de Olie, dat onze seinen redelijk wel kon opnemen. Op ons verzoek stond de administrateur zijn personeel onmiddellijk toe onze telegrammen door te seinen naar Ambon. Lang behoefden we echter niet van deze vriendelijkheid gebruik te maken, want ziedaar, de volgende dag kregen we zelf verbinding met Ambon en waren we uit de nood. Eindelijk, na twee-en-een-halve maand!

Het eerste bericht, dat er geen vliegtuigen kwamen, omdat de hoge regering in Batavia er bezwaar tegen had vormde geen nieuws. We hadden ondertussen al begrepen hoe de zaken stonden en ik had er trouwens vrijwel niet meer aan gedacht.

* * *

Een nieuwe tegenvaller diende zich aan: het dak van gras bleek, zelfs waar het een halve meter dik was te lekken als een mandje. Dit zou op zich niet zo erg geweest zijn, als we het maar dadelijk hadden gemerkt. Het had echter een paar dagen niet geregend en van deze gelegenheid hadden we gebruik gemaakt om vast met al ons hebben en houden onze intrek te nemen in het reeds „gedakte” deel van de grote barak . . .

Enfin, er zat nu niets anders meer op dan met boomschors te gaan werken en liefst zoveel mogelijk Papoea's daarbij in te schakelen. Ik loofde een keukenmes uit voor iedere rol boomschors, bestaande uit vijf bladen, die elk weer bestonden uit de hele omtrek van een boom.

Het liep aanvankelijk redelijk; we kregen enige honderden rollen binnen. Naarmate de omgeving echter meer verzadigd raakte met keukenmessen nam de toevoer van boomschors af en we hadden nog lang niet genoeg: ik moest duizenden rollen hebben. De bladen boomschors moesten elkaar overlappen, zowel in de breedte als in de hoogte, terwijl er minstens twee lagen op het dak moesten komen. Op een goede dag echter kwam er een pienterling bij me, die met twijfel in zijn stem vroeg of ik misschien bereid was in plaats van een keukenmes één schelp te geven voor zo'n rol boomschors.

Ja, ik was wel zo goed — een keukenmes kostte 60 cent en deze schelpen kochten we in voor $\frac{1}{10}$ cent per stuk! — en van dit moment af liep de aanvoer uitstekend; duizenden rollen kwamen binnen.

Even later kwam een ander een soortgelijke poging wagen: of ik misschien bereid was in plaats van de gewone bijl plus tien schelpen voor een varken in het vervolg twintig schelpen, zonder bijl, te betalen?

Ja, ook daartoe was ik genadiglijk bereid! Een bijl kostte me enige guldens; de twintig schelpen totaal twee cent. Dat werd dus verder de officiële prijs.

Als men er even over nadenkt is dit toch eigenlijk een logische gang van zaken. Deze schelpen hebben in deze maatschappij precies dezelfde functie als het geld bij ons. Als ik behoefte heb aan een bijl dan wil ik daar wel voor werken tot ik die verdiend heb, maar als ik daarna nog verder wil werken dan wil ik niet nog eens een bijl hebben en nog eens en nog eens, alleen maar omdat mijn werkgever zijn magazijn vol bijlen heeft liggen. Als in mijn behoefte aan een bijl is voorzien dan wil ik verder geld hebben om daarmee elders te kunnen kopen wat ik wens en wat mijn werkgever zelf niet kan leveren. Zo was het tenslotte precies bij deze Papoea's. Toen men voldoende bijlen en messen had vroeg men geld, in casu schelpen. Aanvankelijk hadden ze van hun overvloed aan bijlen en messen nog kunnen ruilen met buurstammen, die geen rechtstreeks contact met ons hadden of niets konden leveren wat wij begeerden, maar toen ook die ruilhandel stokte bleven schelpen het enig begeerde betaalmiddel.

We hadden al eerder gemerkt, dat de Kapaoekoes een goede kijk hadden op de waarde, die onze artikelen voor hen bezaten. Kralen, spiegeltjes, lapjes, o ja, die wilden ze best hebben — maar geen aardappel, geen garnaal, geen vrucht kreeg je er voor in ruil.

Er waren er inderdaad, die kleren van ons droegen uit zuivere zucht tot naäperij — Wejakebo was hiervan wel het meest sprekende voorbeeld — maar de meesten vonden toch hun peniskoker een heel wat gemakkelijker costuum en prefereerden hun eigen mode. Kleren waren dus niet erg gewild als ruilartikel.

19

Foto v. E.

Djonggoenoe-meisje

20

Foto v. E.

Djonggoenoe-meisje

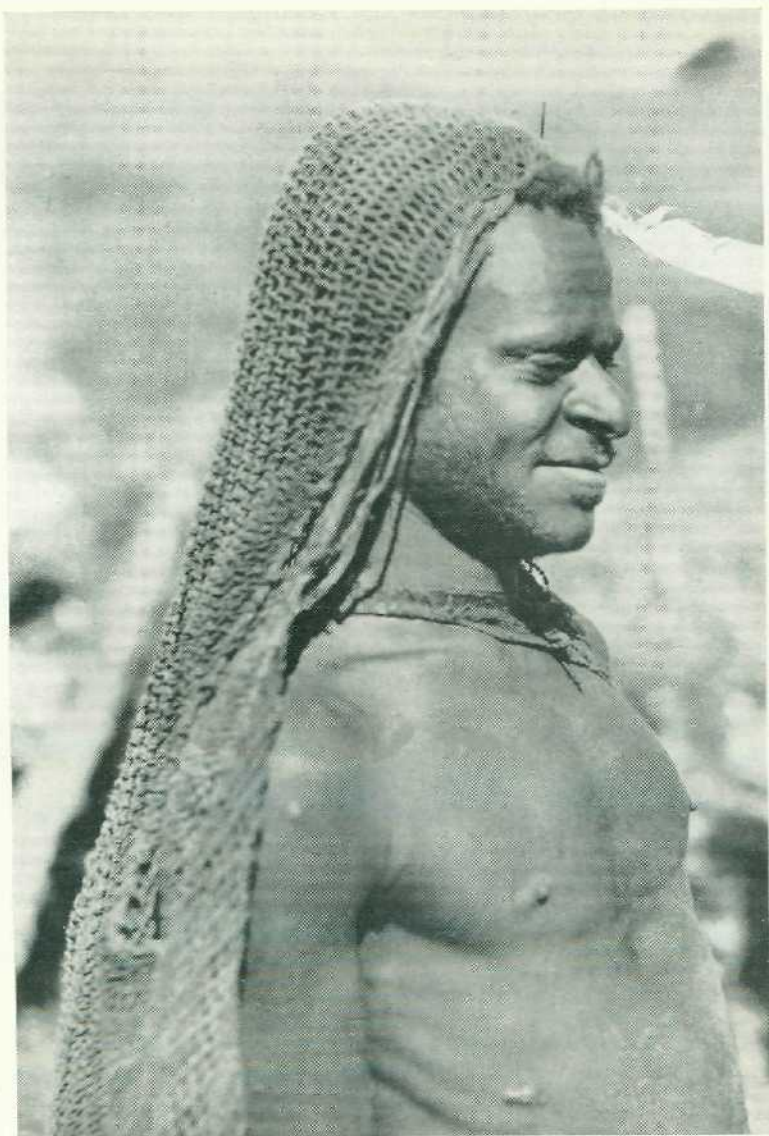

Foto v. E.

Kapaekoe-type

Eens kreeg een Kapaoekoe bij een transactie een borstrok met lange mouwen. Hij bekeek het gekke ding argwanend van alle kanten, keek de gever eens wantrouwend aan, vroeg wat je er mee moest doen en ging tenslotte weg, kennelijk in tweestrijd of hij zich nu had laten beetnemen of niet.

De andere morgen kwam hij terug met een stralend gezicht. De onderkant van de borstrok was dichtgenaaid en de mouwen waren aan elkaar geknoopt: het was een juweel van een draagtas geworden. Verstandige Papoea!

Onze tabak was ook geliefd, ofschoon er geen Papoea-tuintje in het centrale gebergte is zonder tabaksaanplant. Cigaretten krijgen is natuurlijk veel gemakkelijker dan zelf tabak planten, de tuin verzorgen, de bladeren drogen en wat er zo al meer moet worden gedaan.

De Papoea uit het gebergte rookt pijp of cigaret. De pijp wordt gemaakt van een stuk bamboe met een geleding in het midden. Die geleding wordt doorboord. Aan de ene zijde er van zit de tabak, aan de andere wordt gezogen. Ik zag pijpen zo dik, dat de eigenaar zijn mond moest open-sperren om te kunnen roken.

De cigaret is van heel bijzondere makelij. Men neemt van de opperhuid van een pandanblad een stuk van ongeveer een halve meter lang en vijf centimeter breed. Over de gehele lengte wordt er een richeltje tabak gestrooid en het blad wordt er dan tweemaal overheen gevouwen, zodat er een platte bies ontstaat, waartussen de tabak zit. Men vouwt deze bies zigzag, met tussenruimten van ± 1 decimeter, tot een soort zevenklapper. Wil de man roken dan steekt hij het uiteinde van de zevenklapper aan, brengt hem als een dwarsfluit aan de mond en begint bij de eerste knik in zijn lange cigaret, dwars op de naad, te zuigen. Naargelang hij vordert worden er meer geledingen los gemaakt en wordt de mond natuurlijk van knik tot knik verplaatst. Zo kan hij desgewenst een halve meter cigaret op-roken! Gewoonlijk zal hij echter na een centimeter of vier, vijf de cigaret doven en opbergen in hetzij zijn draag-netje, hetzij een van de gaten in zijn oorlel. Krijgt de de man weer zin, dan haalt hij het ding tevoorschijn en gaat verder.

Voorwaar, de meest economische manier van roken: per halve meter maar één peukje!

Intussen waren er al weer narigheden op komst. De dokter was de opvoerlijn afgedaald voor inspectie van de koelies. Hij was nog maar een paar dagen weg, toen er bericht kwam van de bestuursassistent van Oeta, die ook op inspectie was gegaan, dat deze onderweg veel zieken had aangetroffen, alle vermoedelijk met dysenterie. Uit het bivak halfweg had de laatste tien ernstige gevallen mee naar Oeta genomen, waarvan er toen hij aankwam al een was overleden. Even later liet de dokter weten, dat hij doorliep naar Oeta om de zieken te behandelen. Hij vroeg emetine en yathreen, allebei medicijnen, die we maar in zeer kleine hoeveelheden hadden meegekregen. Een tweede bericht van de dokter meldde, dat hij in totaal veertig zieken had, maar ook vele zwakken. Voordat die weer op krachten zouden zijn en voldoende aangesterkt om opnieuw de bergen in te kunnen zou er een hele tijd verloren zijn.

Die stagnatie kon ik zeker niet hebben, want dan zouden alle werkzaamheden boven stil te liggen. Daarom seinde ik dit alles onmiddellijk naar de Resident en vroeg meteen om 100 nieuwe Waroppenkoelies.

Zelf kreeg ik ook dysenterie, maar die werd met emetine-injecties onderdrukt. Na enige weken kwam de aanval terug, omdat, zoals de dokter noteerde in zijn verslag „de leider het voorgeschreven diët niet had opgevolgd”. Een grappenmaker, die dokter! Het bewuste diët omvatte namelijk: zachtgekookte rijst met rijst — of omgekeerd. Nu kan ik veel hebben, maar dat niet; dan liever dysenterie . . .

De epidemie luwde gelukkig spoedig. De patiënten werden in Oeta goed verpleegd; ze zouden echter niet meer aan de opvoer deelnemen en meteen worden afgelost door de nieuwe ploeg. Boven, aan het meer, verloren we nog een koelie, doordat de man zich bij het houthakken in de voet kapte en de slagader doorsneed. Alleen zijn vrienden waren er bij en die riepen wel ach en wee, maar staken geen hand uit om hem te helpen, zodat de stakker in een paar minuten was doodgebloed.

Het was inmiddels tijd geworden, dat ik eens aan mijn meetwerk begon: er moest een kaart worden vervaardigd van de meren en omgeving. Begin Augustus zette ik een nauwkeurige basisdriehoek uit in de vlakte aan de oostelijke kant van het meer. Van daaruit werden enige duidelijke herkenningspunten aangepeild en in dit meet-net ging ik toen de oeverlijnen tekenen.

De nieuwe prauw, nog wel een 200 kg te zwaar maar goed genoeg voor korte tochten, werd hierbij ingeschakeld. Nu kan er op het Paniaimeer echter een zeer straffe wind staan, juist over de grootste lengte — bijna 20 kilometer — uit het Noordwesten. In de Zuidoosthoek zijn dan de golven hoog, kort en stug, zodat de prauwen vol water slaan. Ons overkwam dat op een achternamiddag vlak bij de hoek aan de Oeroemoeka-monding. De boot zank als een baksteen, maar gelukkig in ondiep water, zodat ze omhooggehaald kon worden en leeggeschept, terwijl de instrumenten werden opgevist. Er was goddank niets verloren gegaan, maar we moesten in onze natte pluim, in een snijdend koude bries enige uren zitten wachten tot de wind ging liggen en we de overtocht aandurfdën.

Eenzelfde ongeval werd, ongeveer op dezelfde plaats, enige maanden na mijn vertrek van de Wisselmeren onze dokter Adang Roushdy noodlottig. Hij kwam met slecht weer eveneens in moeilijkheden. De Papoea's van de omgeving hadden in verband met de hoge golfslag geweigerd hem over te brengen en de dokter, die per se naar huis wilde, waagde het toen maar met enige van zijn eigen koelies. De prauw sloeg vol, zank en bij pogingen om een koelie, die niet kon zwemmen, te redden verdronk de dokter zelf.

Een tocht langs de meeroever was altijd prettig, mits men geen haast had. De vierkante logge prauwen konden nu eenmaal niet snel vooruitkomen en onze peniskokerdraggers waren wel erg goedlachs, vrolijk en zelfs uitbundig in de boot, maar háást hadden ze bepaald nooit. Bovendien was roeien eigenlijk een bezigheid voor vrouwen; voor zwakke mannen was het maar niets gedaan. Gewoonlijk had ik dan ook mijn eigen roeiers; doch ook dan was het tempo

zodanig, dat ik een overvloed van tijd had om de hele omgeving nauwlettend te observeren.

Van het bivak naar het Westen varend zagen we voorbij de Oeroemoeka-monding al dadelijk steile kalkoevers, schaars begroeid. Toch lagen daar tot onze verbazing nog Papoeatuinen. Hellingen van 45 graden soms en, zo te zien, meer stenen dan aarde; maar tussen de stenen waren zoete aardappelen geplant en kennelijk kon de eigenaar van zo'n armetierig tuintje toch nog leven.

Er waren gedeelten, waar laag over het water hangende, ragfijne naaldbomen de indruk wekten van een Japanse schilderij. Op sommige plaatsen stond het vol met venus-schoentjes en andere aardorchideeën, meer dan een decimeter groot. We passeerden rotsen van tientallen meters hoogte met rotsspelonken aan onbeklimbaar steile oevers, om dan ineens terecht te komen in het pittoreske verbindingsriviertje tussen het Tage- en Paniai-meer. De spiegel van het Tagemeer ligt zes à acht meter hoger dan de andere en het water sijpelt in zo grote hoeveelheid door een slechts enige meters dikke, poreuze wand, dat het korte riviertje nog een aardige stroomsnelheid heeft. Het zou zeer goed mogelijk zijn hier een waterkrachtinstallatie van gering vermogen te plaatsen, die voldoende sterk is om de bestuurspost te voorzien van electriciteit voor licht en voor enige niet te zware electromotoren.

Voor ons uit lag de Dejai met zijn kale kalkrotsen en daarachter, met grillige vormen en scherpe kammen, het Weylandgebergte, het meest woeste gebergte van Nieuw-Guinea.

Achteromziende zagen we de bestuurspost Enarotali tegen de helling liggen te midden van groene grasvlakten, met op de achtergrond het wazig blauwe oostelijke bergland.

Op het spiegelgladde meer dreven vele prauwen met grote netten, die in afwachting van hun gebruik als brede vleugels op de rompen lagen. Het waren de boten waarmee de vrouwen garnalen visten. Ze stookten er vuurtjes in om zoete aardappelen te poffen, de netten werden er in nagekeken en hersteld, de kleine kinderen gevoed, kortom, elke prauw was een compleet drijvend huishouden.

Zo was er altijd wel wat te zien; wie ogen had voor de natuur behoefde zich op zo'n tocht nooit te vervelen.

Bij meettochten over het meer kwamen we overal, ook in de buurt van dorpen waarmee we nog geen contact hadden gehad. Hier woonden volgens de lieden van Paniai „péw — slechte” mensen en dat zou heel goed waar kunnen zijn, want in de Zuidwesthoek dicht onder de oever varende werden we eens bedreigd door een man met pijl en boog, die ons beduidde, dat we weg moesten gaan. Nu was het helemaal niet mijn bedoeling aan wal te gaan, maar hier was toch iets niet in de haak. Ik zou er eens naar toe moeten met een grote patrouille om te onderzoeken waar hem de schoen wrong.

Wij hadden al eens meer gemerkt, dat vriendschap met bepaalde groepen ons de vijandschap van andere op de hals haalde, maar wij kenden taal en omstandigheden niet voldoende om de verhoudingen te kunnen uitzoeken. Bovendien, we moesten toch ergens gaan wonen.

In de Noordwesthoek aangekomen voor metingen bleek ons, dat ook daar de golven lelijk te keer konden gaan; daarom heb ik dat gedeelte „Stormhoek” gedoopt. Wat de Papoea's betreft was het er evenmin pluis. Langs de oever van een kampong metende zag ik namelijk iemand met pijl en boog verdekt opgesteld; blijkbaar wenste hij ons alleen maar in de gaten te houden. De dag daarna moest ik echter de wal op bij een dorpje van een huis of twaalf en daar werden we zo onhartelijk ontvangen, dat we de benen moesten nemen, wilde ik niet voor de keuze gesteld worden bejild te worden of zelf te schieten. Voor dit laatste nu voelde ik niets. Zoals overal in Nieuw-Guinea ging het hier natuurlijk om het eerste contact. Als we met een grotere patrouille terugkwamen zou alles heel wat vlotter verlopen. Ze wisten immers nog niets van vuurwapens en zagen nu geen numerieke meerderheid; en ik wilde koste wat kost voorkomen, dat ze de meerderheid in kracht bloedig zouden ondervinden.

Tijdens het vele oversteken deed ik tevens lodingen in het meer en bevond, dat de grootste diepte 49 meter was. In het algemeen was de Westzijde diep en de Oostzijde op

vele plaatsen ondiep, vooral daar, waar rivieren veel slib hadden afgezet. Aan de oostelijke zijde was het meer dan ook altijd troebel, terwijl we aan de overkant heel wat aardige strandjes hadden met kristalhelder water, dat uitnodigde tot een bad. Althans in de uren, dat de zon doorkwam; anders was het geen onverdeeld genoegen te baden in een snijdende wind.

Het kostte nogal wat tijd om de bergformaties rond het meer behoorlijk in te tekenen. Bij grauw weer zag men gewoonlijk een vrij eenvoudig silhouet, dat niet moeilijk in tekening te brengen scheen, maar als de zon doorbrak zag men plotseling, dat de zaak niet klopte. Hier was een aflopende rug, die eerst niet was opgemerkt en daar liep een kam niet door, maar waren er twee afzonderlijke kammen, die bovendien op verschillende afstand van de opnemer bleken te liggen en slechts schijnbaar een enkel silhouet hadden gevormd. Naarmate de zonnestand wisselde kreeg men dikwijls weer een nieuwe kijk op zo'n complex, zag men weer andere details en moest men de panorama-schetsen weer aanvullen. Vooral wanneer het geregend had en de zon doorbrak was het zicht ongemeen helder; dan zag men vaak hele reeksen bergcoulissen, die in de verte steeds blauwer werden.

* * *

Zo was het 31 Augustus geworden; een mooie dag om de algemene situatie eens op te nemen en... die leek niet ongunstig. De bouw schoot ondanks de vele tegenslagen niet onaardig op. Op de kaart werden de resultaten van het meetwerk zichtbaar; hele stukken van het meer en omgeving stonden reeds ingetekend. Met de vivres was het weliswaar nog altijd sukkelen, maar we hoefden toch niet bang te zijn voor ernstige tekorten. In geval van nood kon ik altijd een aantal werkrachten naar beneden sturen. Het mes sneed dan immers dubbel: minder eters boven en diezelfde eters haalden vivres.

Een vrije dag met extra rantsoenen aan voeding en tabak zat er dit keer wel aan, vond ik. Niet alleen omdat Hare Majesteit verjaarde, maar ook omdat het telegram met de

op deze dag gebruikelijke strafremissies reeds was aangekomen, waardoor het voor sommige gestraften, die bij onze expeditie de koelies aanvulden, een dubbele feestdag was. Iets grappigs maakten we mee met een Papoeagestrafte, die steeds de trapinstallatie van de radio bediend had. Hij kwam op deze dag vrij, maar weigerde van zijn vrijheid gebruik te maken. Remissie van straf was een begrip, dat nu eenmaal in zijn levensbeschouwing niet voorkwam. Bovendien was voor zijn simpele geest, die nog geen kaas gegeten had van onze telling in jaren en maanden en van al zulke ingewikkelde calculaties meer, de straf nog niét om en hij wenste van de rest geen afstand te doen. Hij wàs gestraft en blééf gestraft en daarmee basta; hij dacht er niet over weg te gaan.

Dat was me tenslotte ook goed; als de man er plezier in had te blijven — waarschijnlijk had hij hier beter te eten dan hij ooit in zijn dorp had gehad — dan kon hij blijven. Ik stelde een salaris vast, dat hem in z'n geheel uitbetaald zou worden zodra naar zijn opvattingen de straf er op zat!

De proeftuin bleek een volkomen mislukking. De landbouwkundig opzichter had zich kennelijk erg vergist in de kwaliteit van de grond, ofschoon de Kapaoekoes hem gewaarschuwd hadden. „Onze moderne techniek”, moet de opzichter gedacht hebben „zal het toch wel beter weten”. Daarom ook had hij zijn tuin niet proeftuin maar demonstratietuin gedoopt en al heel wat gedemonstreerd aan de Papoea's, die aandachtig hadden geluisterd, maar hem rustig hadden laten begaan. Nu sloeg hij een wel heel erg naar figuur. Voorlopig zou de landbouwvoorlichtingsdienst het vertrouwen van de bewoners dezer streek wel niet krijgen. Daarvoor zou hij eerst iets anders en beters moeten laten zien. Onze techniek vermag wel veel, maar het is toch altijd raadzaam de eeuwenoude ervaring van de bevolking niet a priori weg te cijferen. Bescheidenheid leerde dit experiment ons wel.

Toen enige dagen later de verwachte 100 Waroppenkoelies binnenkwamen met veel vivres liet ik door een twintig man maar humus van de omliggende gebieden halen om er groentenbedden van te maken. Gewassen, die grote opper-

vlakten vereisten moesten dan voorlopig maar vervallen. Uiteraard hechtte ik veel waarde aan de tuinbouwxperimenten. Ik had ondervonden, dat vivresaanvoer met hulp van koelies zeer duur was. Misschien zou aanvoer met vliegtuigen goedkoper uitkomen, maar duur zou het toch zeker blijven en het enige wat er op zat was dus: alle aanvoer in de toekomst zoveel mogelijk beperken. Dat zou echter alleen kunnen wanneer het ons lukte de bevolkingstuinbouw te stimuleren, zodat het land wat voedsel zou gaan opleveren. Alle Papoea's fokten varkens, verbouwden tabak en suikerriet; er waren ook tuinen met verscheidene soorten groenten en fruit; knolgewassen waren in deze streek hoofdvoedsel. Met dit alles moest toch iets te bereiken zijn. Men zou echter nog heel wat moeten experimenteren en dat zou tijd vergen; hoe eerder er dus begonnen werd, hoe beter.

* * *

De 8ste September kwam Sitanala met een lang gezicht terug van een registratietocht. Ik had hem een posthuiscommandant, twee agenten en twee gestraften meegegeven omdat hij diverse dorpen zou bezoeken, waarmee we nog geen contact hadden gehad. Een grotere politiemacht had ik niet nodig geacht, omdat in het algemeen de bevolking zeer vredelievend was. Nergens waren eigenlijk nog moeilijkheden van betekenis gerezen; integendeel, men bracht ons vrijwel steeds patatas, suikerriet en tabak ten geschenke. Tot en met Wanewaboe was dan ook alles goed gegaan; maar toen een kampong, die een uurtje verder lag aan de beurt was om geregistreerd te worden bleek ze uitgestorven, terwijl op de heuvels er omheen overal gewapende mannen verschenen, die een dreigende houding aannamen. Ziende, dat de bestuursassistent een afwachende houding aannam kwamen zij geleidelijk dichterbij en gaven hem tenslotte te verstaan, dat hij zo spoedig mogelijk moest verdwijnen en zijn hachje er bij zou inschieten als hij het waagde nog eens terug te komen. Verder werd hem nog nadrukkelijk aan het verstand gebracht, dat zij géén vrienden waren van Wejakebo en consorten. Al weer

een geval dus, waarin we ons door vriendschap met de een vijandschap van de ander op de hals hadden gehaald.

Onze bestuursman had in een moeilijk parket gezeten. Het was nogal vernederend geweest zich op deze smadelijke wijze uit de kampong te laten jagen. Eén welgericht salvo uit drie karabijnen zou voldoende zijn geweest om de hele troep uit elkaar te schieten. God zij dank had hij echter beseft, dat ook deze dapperen kennelijk nog niet gehoord hadden van onze wapenen en dat zij, bij ons slechts zes koppen tellende, zich overmchtig waanden met hun meer dan honderd gewapende krijgers.

Daarom had hij, hoewel behoorlijk „geladen”, toch maar tot de terugtocht besloten. Een bijzonder nare terugtocht overigens, waarbij hij en zijn mannen, op de voet gevolgd door een honderd pijlen en bogen, onmachtig waren geweest tot tegenweer. Ze hadden zich dan ook aanmerkelijk opgelucht gevoeld toen ze hun geleide kwijt waren en weer enig schootsveld hadden.

In de naastbij gelegen kampong heeft Sitanala toen maar een demonstratie weggeven door enkele bomen te perforeren met karabijnkogels, de bevolking uitnodigende dat maar eens verder te vertellen.

Het resultaat bleef niet uit: enige dagen later meetwerk verrichtend in de omgeving van deze vijandig gezinde kampong zag ik enkele Kapaoekoes naderen; alle ongewapend. De meeste bleven op respectabele afstand staan; één kwam er voorwaarts. Het bleek een bekende te zijn uit Weramoeka, die hier als vredesengeltje kwam fungeren. Hij trachtte ons te overtuigen van de goede gezindheid van degenen, die wij in het bivak schertsenderwijs „Sitanala's doodsvijanden” noemden en nodigde mij uit in hun kampong een varken te komen halen, dat moest dienen als bewijs van de eerlijkheid hunner bedoelingen.

Ofschoon ik wel de indruk kreeg, dat de zaak in orde was en ik graag was meegegaan om vrede te sluiten leek het me niet bepaald verantwoord, vergezeld als ik slechts was van mijn ordonnans. Daarom vertelde ik het vredesengeltje maar, dat deze mensen naar ons bivak moesten komen met hun varken en dat we dan niet meer boos zouden zijn.

Inderdaad kwam twee dagen later Bobotara, een der hoof-

den van Paniai, ons vertellen, dat de afgezanten bij hem waren. Ze hadden een varken meegebracht en zouden er nog tien brengen, maar ze waren bang om hier te komen, in het hol van de leeuw; of ik maar naar hen toe wilde gaan? Dát heb ik natuurlijk geweigerd: Canossa lag in het bivak en niet in de kampong; ze hadden hiër hun boete te betalen.

Schoorvoetend kwamen een half uurtje later twee berouwvolle zondaars het bivak in, door Sitanala herkend als de aanvoerders van de troep, die hem verjaagd had. Onze candidaat-hulp-bestuursassistent, die deze smaad nog maar moeilijk kon verkroppen, kon niet nalaten de beide boosdoeners eerst nog eens in een ernstige boetpredikatie met nadruk te wijzen op het verachtelijke in hun optreden.

Daarna werd het zoenoffer — een varken — met één welgericht revolvershot gedood, hetgeen tevens een zinnebeeldige voorstelling was van het lot, dat een ieder wachtte, die de hand tegen ons zou opheffen.

Hiermee was deze episode afgesloten en de vrede getekend. Wij verklaarden elkander „moega-moega” (een vriendschapsbetuiging) en „ipa-ipa” (genegenheid), enkele tegengeschenken werden uitgedeeld en het vrede-lievende contact was met dat deel van de bevolking weer verzekerd.

Misschien was deze vrede volgens Kapaoekoe-begrippen wel wat al te snel gesloten. Men is althans nooit met de andere tien varkens komen opdagen.

Enige dagen later kwam er een deputatie van de Westoever van het meer met een groot varken, waarvoor men als betaling een bijl vroeg. Hoewel ik er niet veel voor voelde nog meer bijlen af te staan — zoveel hadden we niet meer over — leek het me in dit geval wenselijk een uitzondering te maken. Deze knapen kwamen namelijk uit de buurt van de kampong, die mij had willen bepijken en het voornaamste was tenslotte, dat we met alle stammen goede betrekkingen aanknoopten.

Overigens scheen men onder de omwonenden van het meer te gaan beseffen, dat wij een gevaarlijk wapen hadden in onze karabijnen en dat het maar beter was ons te vriend te houden. De lieden van deze deputatie waren ook aan-

wezig geweest op een feest in een der dorpen, waar we een demonstratie hadden gegeven van de doordringingskracht van een karabijnkogel

* * *

Intussen hoorden we weer zeer slechte berichten van de opvoerlijn. De dokter kwam thuis en meldde, dat er van de nieuwe ploeg koelies al drie waren overleden. Hij was er niet bij geweest, zodat er niets te zeggen viel over de doodsoorzaak. Een vierde lag met zware longontsteking; zijn toestand was nog gevaarlijk, maar er was goede hoop, dat hij er boven op zou komen.

In het algemeen had de dokter de nieuwe ploeg nogal uitgeput aangetroffen. De eerste spurt naar boven had de mensen kennelijk te zwaar aangepakt en daarom had hij voor het geheel enige dagen rust voorgeschreven.

Even leek het gevaar te wijken, want de eerste tijd kwamen er geen andere slechte berichten meer binnen. We mochten evenwel niet te vroeg juichen, want een dag of tien later kwam Wuwung boven om te vertellen, dat de vierde koelie toch was overleden en dat hijzelf 19 man naar Orawja had gezonden met diverse ziekten, waaronder dysenterie en vermoedelijk ook longontsteking, terwijl hij er nu 10 ziek meebracht. Twee hiervan bleken ook longontsteking te hebben. Van het nieuwste contingent Waroppenkoelies ad 50 man bleken er nu dus slechts 17 capabel te zijn. Volgens mededeling van de mensen zelf waren zij niet medisch gekeurd; maar zelfs voor een keuze door een leek moet er al zeer weinig aandacht aan het fysiek zijn besteed.

De volgende dag bleek een der longontstekingspatiënten er ernstig aan toe te zijn, terwijl er een vierde geval was bijgekomen.

Gezien de vele zieken begon ik onmiddellijk aan de bouw van een apartstaand ziekenhuis, waarin de patiënten rustig en tochtvrij verpleegd zouden kunnen worden. Met man en macht werden de eerste dag de materialen aangesleept. In een week tijds was het klaar en het kreeg de weidse naam „Bernhardziekenhuis” (zie foto 31). Aangezien er midden in het vertrek — het was een éénzaal ziekenhuis —

een stookplaats was aangelegd had het ook nog „centrale” verwarming, iets waarop de „geneesheer-directeur” zeer trots was.

Intussen was de toestand er niet beter op geworden. Het aantal longontstekingen was weliswaar niet toegenomen, maar er waren enige nieuwe epidemieën uitgebroken: dysenterie en bof; de laatste al of niet vergezeld van bijbalontsteking. En waren al deze kwalen nu maar gescheiden gebleven, dan was de situatie nog redelijk geweest, maar verschillende lijdens aan longontsteking kregen er dysenterie en/of bof bij . . .

Ook van de opvoerlijn werden er patiënten naar boven gebracht, meestal met bof en bijbalontsteking. Nee, het zag er niet mooi uit en juist toen we dachten, dat het ergste voorbij was kwam er een patrouille binnen, die meldde vier man te hebben moeten achterlaten in een der etappebivaks met — vermoedelijk — dysenterie. Verder waren er twee met gezwollen op de borst, waarvan de dokter de oorzaak niet kon ontdekken, terwijl er onder ons eigen personeel weer twee gevallen van dysenterie bijkwamen. Eindelijk en te langens leste, toen we meer dan een maand in zware zorg hadden gezeten begon de ellende snel af te nemen en de rekening opmakende over de afgelopen periode kwamen we tot 4 lijdens aan pneumonia, 75 dysenteriepatiënten, 36 met bof, waarvan precies de helft met bijbalontsteking, 54 koortszieken, 34 diarrheepatiënten en vele andere. Het leek wel een polikliniek in plaats van een exploratie. Helaas betreurden we in diezelfde tijd zes doden: 1 aan dysenterie, 1 zeker en 3 waarschijnlijk aan longontsteking en 1 aan verbloeding. Deze laatste was de man, die zichzelf praktisch de voet had afgekapt.

Het optreden van de bof bleek achteraf te danken te zijn aan een infectie uit Oeta. Toen de tweede ploeg koelies van de Waroppen arriveerde heerste er in Oeta namelijk bof onder de schoolkinderen.

De dokter had anders op deze expeditie bepaald geen klagen over een slappe praktijk. Bij gebrek aan ziekenverplegers hielp ikzelf maar mee en terwijl hij op de opvoerlijn was spoot ik naar hartelust emetine in, wanneer duidelijke dysenteriegevallen zich voordeden.

Die injecties vielen in het begin nog niet eens mee. Als leek heb je een zekere weerstand te overwinnen om zo maar een lange naald in iemands vlees te steken en je probeert het dan ook aanvankelijk een beetje voorzichtig te doen. Dat lukte me echter niet bij de Papoea's. Hun huid bleek zo hard, dat ik er verschillende naalden op krom stiet. Pas toen ik de spuit hanteerde als een bajonet lukte het vlot en sindsdien had ik er geen moeite meer mee.

De registratie had onder de bedrijven door constant voortgang gevonden. Sitanala was er steeds opnieuw op uitgetrokken, had kampong na kampong bezocht en ziel voor ziel geteld. Dat was anders niet altijd even eenvoudig, omdat de gezinssamenstelling — voorzover men daarvan kon spreken — lang niet altijd duidelijk was. De Kapaoekoes leefden in gezinswoningen, de Djonggoenoes meestal in gescheiden mannen- en vrouwenhuizen. Verder woonden er in allerlei huizen allerlei mensen, die er volgens de bloedverwantschap niet thuis hoorden. Zo is het wel zeker, dat de cijfers niet absoluut betrouwbaar waren, al was in grote trekken het onderzoek zeker voldoende nauwkeurig geweest om een indruk te krijgen van de bevolking in de naaste omgeving der meren. De uitslag vermeldde rond 9200 Kapaoekoes en 325 Djonggoenoes.

Dit was een merkwaardige verhouding, want de Djonggoenoes speelden uitgesproken de baas in deze streek — en dat terwijl ze er nog geen vier procent van het zielen-tal uitmaakten. Ze waren er kennelijk het „Herrenvolk”. Volgens de verhalen hoorden de Djonggoenoes hier eigenlijk niet thuis. Uit het Oosten gekomen waren ze moordend en plunderend het hele land doorgetrokken. Dat kon nog niet zo lang geleden zijn geweest, want mij werden tatrijke littekens getoond, zowel bij Kapaoekoes als bij Djonggoenoes, die getuigden van de bittere strijd, waarin de laatsten waarschijnlijk meestal de overwinning hadden behaald. Vermoedelijk hadden ze daaraan hun heerserspositie te danken, die zo stevig gevestigd was, dat ze overal de beste stukken grond in bezit hadden kunnen nemen en zich in heel kleine groepjes zonder gevaar frank en vrij door het land konden bewegen. Dat opgeschoten Djong-

goenoe-jongens volwassen Kapaoekoes op de meest onbeschofte manier afblafsten wees hier ook duidelijk op.

Er was tussen beide stammen een groot verschil, niet alleen in zeden en gebruiken, maar vooral ook wat betreft hun houding.

De Kapaoekoes waren rasechte bedelaars. De hele dag konden ze om het bivak hangen en schooieren: „Ik heb geen tabak — geef mij kralen — geef mij een mes”. Ze waren eenvoudig niet weg te slaan. Zelf gaven ze echter nooit iets cadeau; alles moest betaald worden. Gastvrij waren ze doorgaans in het geheel niet.

De Djonggoenoes hadden een heel ander karakter. Zij waren niét inhalig, drevén nooit handel, verkochten niets. Zij gaven alleen geschenken, waarvoor men hun eventueel een tegengeschenk kon aanbieden. Zij zouden het geen moment laten blijken, wanneer dit laatste hun niet beviel of wanneer het hun te gering was. Ze waren gastvrij: de patrouilles werden in Koegapa — hun voornaamste dorp — feestelijk onthaald. Men sleepte een varken aan, haalde groenten, bereidde een en ander, stond zijn huis af en onderhield er zelfs de hele nacht het vuur in. Zij bedelden niet; het bedelen en pingelen der Kapaoekoes was juist hun grootste ergernis. Van diefstal hebben wij bij hen nimmer iets gemerkt. Zij waren veel vrijer in hun optreden, ook veel zelfbewuster dan de Kapaoekoes. Hun vrouwen waren ook veel minder schuw: die trokken overal mee naar toe en liepen vrij in en uit het bivak.

Geen wonder, dat er een grote haat tussen de twee groepen bestond, na alles wat er in het nabije verleden was voorgevallen; ze konden niets goeds van elkaar horen. Toen we de Djonggoenoes geregistreerd hadden en zouden beginnen aan de Kapaoekoes adviseerden de vriendelijke Djonggoenoes in volle ernst, dat maar niet te doen en het tuig liever meteen dood te schieten; we hadden daarvoor immers van die mooie geweren. We kunnen ons wel voorstellen, wat het lot der Kapaoekoes zou zijn geweest als hun vijanden inderdaad geweren hadden gehad. En dan spreken sommigen nog van het vreedzame bergland . . .

In uiterlijk verschilden de rivalen niet veel, hoewel de Djonggoenoes gemiddeld grotere lichaams lengte bleken te

hebben. In zeden en gebruiken echter wel. Zoals gezegd woonden de Kapaoekoes in gezinswoningen, de Djonggoenoes in gescheiden mannen- en vrouwenhuizen. Merkwaardig was, dat de Djonggoenoes aan mummificatie deden; het lijk van het voornaamste opperhoofd kwam er bijvoorbeeld voor in aanmerking. Het procédé was niet zo best en na een paar generaties stelde de mummie niet zo heel veel meer voor, maar niettemin was het wel degelijk mummificatie.

Het Kapaoekoehuis, zoals wij dat kenden, was gewoonlijk in twee afdelingen verdeeld: achterin bevond zich het mannenverblijf met de stookplaats, voorin waren de vrouwenverblijven. De jongens sliepen bij papa, de meisjes bij mama of bij haar respectieve mama's. Er heerste namelijk veelwijverij bij de Kapaoekoes; er waren er zelfs, die vijf vrouwen hadden.

Als huisgenoten dienen ook meegeteld te worden de varkens, die onder de enigszins hoger gebouwde mannenafdeling gehuisvest waren. De wanden van het huis bestonden uit planken, die in de lengte van de bomen gespleten waren. Dubbele wanden, opgevuld met aarde, gras of ander warmte-isolerend materiaal, kenden de Kapaoekoes ook. Het dak was gewoonlijk van pandanbladeren en had geen rookgat, zodat er in de hut steeds een dichte walm hing. Men deed blijkbaar alles om de zeer koude nachtlucht buiten te houden, want de Kapaoekoe kent ook 's nachts geen lichaamsbedekking.

Het terrein rond de huizen was één grote modderpoel. De varkens liepen het huis in en uit en wroetten overal, aangezien zij niet gevoerd werden, maar zelf hun kostje bij elkaar moesten scharrelen. De tuinen waren dan ook niet tegen wilde, maar tegen de tamme varkens omheind. Bij elk huis was dan nog de tabaksaanplant voor eigen gebruik te vinden. De bladeren werden binnenshuis boven het vuur gedroogd, de nerf werd er uit gesneden en het blad fijn gemaakt.

Dat de huizen wemelden van de vlooiën is niet te verwonderen. Die vormden met de walglijke stank en de dichte rook dan ook de voornaamste redenen, waarom we niet graag in een Kapaoekoehuis overnachtten.

Intussen leek me de tijd gekomen eens iets te gaan doen aan de bepaling van de status van de grond, waarop wij ons hadden gevestigd. We waren er tenslotte maar gaan zitten zonder iemand toestemming te vragen. Wel hadden de stammen in de omtrek, zoals ik reeds vertelde, er voldoende blijk van gegeven, dat ze ons graag bij zich hadden — ze waren zelfs doodsbang geweest, dat we weer weg zouden gaan — maar dat was nog geen reden om niet eens uit te vinden op wiens grond we zaten en of we de eigendom er van ook konden regelen.

Daarom belegde ik een conferentie, een zeer gewichtige conferentie met de hoofden uit de betrokken kampong. Vriendelijk werden de heren uitgenodigd nu maar eens te vertellen wiens grond het was en aan wie we betaling verschuldigd waren. Nu is de Kapaoekoe er altijd als de kippen bij wanneer met de zak met geld, lees: schelpen, wordt gerammeld. Dit keer ging het echter niet zo eenvoudig; ze redeneerden omstandig onder elkaar en tenslotte werden mij vier personen aangewezen aan wie ik mijn betaling had te doen; een er van was het hoofd van de clan der Mote. Zij vroegen nu eens niet uitsluitend om schelpen — hoewel ik die in overvloed had sinds de bij de opvoer zoekgeraakte voorraad terecht was — maar wilden nu per man 1 bijl en 10 schelpen hebben. Volgens onze begrippen is dat geen exorbitante prijs voor een behoorlijke lap grond en ik dacht er dan ook niet over af te pingelen. Grif werden de gevraagde goederen betaald en ik bracht de verkopers en hun vrienden en kennissen nog eens nadrukkelijk onder het oog, dat thans deze grond eigendom was van de Kompenie, hetgeen dus wilde zeggen — ons Westers begrip van grondeigendom was er niet bekend — dat wij er nu over te beschikken hadden en zij nooit meer. Kennelijk zeer tevreden met de transactie keerde het gezelschap huiswaarts. Geen wonder, vermoedelijk hadden ze hun bezit al lang als afgeschreven beschouwd.

De volgende dag evenwel was er slaande ruzie tussen de hoofden van de clans Mote en Dziejgli. De laatste was er klaarblijkelijk helemaal niet mee tevreden, dat hij niets had gekregen en eiste nu zijn aandeel. Wel, de zaken lagen toch niet zo eenvoudig als we gedacht hadden. Het leek

Foto v. E.

Ikomaboei

Foto v. E.

Karaoekoe-type

Foto v. E.

Djonggoenoe-type

echter wijs, me er niet mee te bemoeien en ik stuurde de heren dan ook het bivak uit met de boodschap het onder elkaar maar uit te zoeken. Later, als er meer bekend was van taal, zeden en gebruiken, zouden mijn opvolgers zich misschien een oordeel kunnen vormen over dit soort ingewikkelde situaties.

Een zeer merkwaardig gebruik in deze contreien is het „varkensfeest”. Op een dezer feesten in de kampong Oei-boetoe werd ik speciaal genodigd.

Oei-boetoe lag enige uren lopen van ons bivak, aan het pad naar Koegapa. Nu moet men zich van een Papoeapad, ook in het open hooggebergte, niet al te veel voorstellen. Wat drainage is weet men niet, zodat door de bijna dagelijkse regenval zelfs de goede stukken nog modderig zijn. Het grootste gedeelte van het pad bestaat uit poelen en plassen, soms kniediep, waar een Papoea op zijn blote voeten rustig doorheen huppelt, maar waar wij met onze lompe schoenen omheen proberen te lopen. In de tuinen en op vastere grond gaat dat nog, maar in de rietgebieden moet men dan eerst het riet plattrappen. Wanneer het de Papoea te bont gaat worden met de poelen doet hij dat laatste zelf ook, maar dan is het riet weer gauw genoeg in de modder getrapt en is het resultaat alleen dat de oorspronkelijke modderpoel groter is geworden. Door al dat zoeken naar betere plekjes om de voet neer te zetten volg je dan ook constant een slingerende lijn, die de af te leggen afstand nog heel wat groter maakt dan de mooie rechte lijn op de kaart zou doen vermoeden.

Toen we in Oei-boetoe waren aangekomen leidde een soort commissie van ontvangst ons het feestterrein binnen (zie foto 27). Naar schatting liepen er zeker meer dan tweeduizend Papoea's rond, de mannen alle gewapend met pijl en boog. Op vele plaatsen waren grote gevlochten matten op de grond gespreid, waarop flinke brokken varkensvles geëtaled lagen. Vrouwen verkochten dit vlees à raison van één schelp per homp.

Het geheel maakte onweerstaanbaar de indruk van een jaarmarkt. De mannen slenterden rond, praatten, zogen eens aan hun lange cigarettens en kochten hier en daar wat

vlees, dat ter plaatse boven het vuur geroosterd en — uit de hand natuurlijk — geconsumeerd werd.

Ook wij kochten ons voor een paar schelpen vlees. Daarna gingen we zitten in een van de grote huizen, die voor deze gelegenheid waren gebouwd en moesten dienen als danshuizen voor de nacht. We roosterden wat lekkere stukjes en lieten ze ons goed smaken.

Deze feesten hebben een economische betekenis. De prijs van een varken was, toen we aan het meer kwamen, rond de 20 schelpen. Een hele prijs als men bedenkt, dat de bruidsschat slechts ongeveer 40 schelpen bedroeg. Het is dan ook wel duidelijk, dat men, als men trek had in vlees, het zich niet kon permitteren voor eigen gebruik een heel varken te slachten en dat met het gezin op te eten. Op zo'n varkensfeest echter worden vele varkens geslacht en verkocht in stukken ter waarde van één schelp. Zodoende komt het vlees toch onder het bereik van iedereen.

Bovendien worden aldus de schelpen, die in een bepaalde streek aanwezig zijn, ook de nieuw verworvene, in wijde kring in circulatie gebracht, want de bezoekers — en kopers dus — komen uit de gehele omtrek.

Wanneer ik zo grote groepen Bergpapoea's bij elkaar zag viel het me steeds op, dat ze er doorgaans heel wat beter uitzagen dan de kustbevolking. Zeker zullen er bij onderzoek wel deficiënties in het menu worden gevonden, maar de voedingstoestand in het algemeen leek me niet zo slecht. De plagen van de kuststreken: malaria, framboesia, tropische zweren, cascado en dergelijke kwamen hier weinig of niet voor. Ten aanzien van framboesia twijfelde de dokter zelfs heel lang, maar later bleek toch dat de ziekte er wel degelijk voorkomt. In het begin raakten we nog wel eens in de war, omdat we allerlei afgrijpselijke wonden en littekens zagen, die althans uiterlijk heel veel overeenkomst vertoonden met de ravages, die framboesia aanricht.

De verklaring hiervoor was echter anders. Kleding of bedekking kent de Bergpapoea praktisch niet. Hij heeft het 's nachts dus koud, blijft daarom in zijn hut en kruipt dicht bij het altijd brandende vuurtje. Dat niet alleen: hij gaat vlak bij het vuur liggen slapen — en nu schijnt het vaak voor te komen, dat iemand in zijn slaap er midden

in rolt. Het resultaat is dan een lelijke brandwond, die er door gebrek aan behandeling en de afwezigheid van hygiënische begrippen luguber uit gaat zien en tenslotte geneest met achterlating van wanstaltige littekens.

Pygmeeën zijn de Papoea's aan de Wisselmeren niet. Daar-toe rekent men gewoonlijk mensen met een gemiddelde lichaamslengte van 150 cm of minder. Bij de Kapaoekoes is die volgens de metingen van onze dokter 155,7 cm en bij de Djonggoenoës zelfs 164,25.

Er was nog iets opmerkelijks, dat we aanvankelijk niet begrepen: veel vrouwen hadden van een of meer vingers alleen nog maar stompjes over. Eerst dacht onze medicus natuurlijk aan lepra of iets van dien aard, maar verder navragen bracht de oplossing: wanneer een vrouw rouwt, bijvoorbeeld om het verlies van haar man of van een kind, dan moet ze zich een vingerkootje afhakken! Het kootje wordt eerst enige dagen stijf afgebonden, zodat het gevoelloos is en dan wordt het er met de stenen bijl afgehakt. Dat ze nogal eens in de rouw zijn bleek bij sommige vrouwen, die zoveel kootjes misten, dat ze alleen nog wat korte stompjes over hadden.

* * *

Het einde van de exploratie begon zo langzamerhand in zicht te komen. Ik had dit reeds aan de Resident gemeld, met het verzoek een opvolger aan te wijzen aan wie ik deze bestuurspost zou kunnen overdragen, zodra het voorlopige kamp was afgebouwd en er een voorraad van ongeveer twee maanden vivres voor de komenden aanwezig zou zijn. Aangewezen werd de gezaghebber Van Lochem, die naar boven zou komen vergezeld van de Assistent-Resident van Fak-fak; de laatste zou dan meteen de zaak eens in ogenschouw kunnen nemen.

Op 7 October arriveerden de beide heren, maar er lag al een telegram klaar, waaruit bleek dat Van Lochem inmiddels weer naar elders was overgeplaatst. Daar schoten we dus niet zo veel mee op! Na verloop van enige dagen hoorden we, dat de keus was gevallen op de controleur Stutterheim, die met de Octoberboot in Oeta zou arriveren;

hetgeen betekende, dat hij begin November hier kon zijn. De Assistent-Resident had 58 nieuwe Waroppenkoelies meegebracht. Dat versterkte niet alleen de opvoer, maar het stelde mij ook in de gelegenheid een plan te verwezenlijken, waar ik al lang mee rondliep, maar waarvan de uitvoering geen vaste vorm had kunnen aannemen omdat de koelies zo slecht bleken te zijn. Ik wilde namelijk niet langs de bekende weg naar huis terug — via Oeta — maar stelde me voor een doorsteek te maken naar de Noordkust. Aanvankelijk had ik als einddoel in mijn hoofd gehad de Wapoga, maar dat zou een zeer zware tocht geworden zijn door zeer moeilijk terrein, zodat ik er — vanwege de kwaliteit van de koelies — reeds van had afgezien. Een andere mogelijkheid: de Warenai, had ik ook reeds losgelaten; ook dat zou een voor deze mensen veel te zware tocht geworden zijn.

Restte ons nog de doorsteek naar de Siriwo, die niet zo lang was en, althans gedeeltelijk, veel gemakkelijker terrein zou opleveren. Van dit laatste was bovendien al een deel bekend door de tocht van kapitein Ten Klooster, die door het dal van deze rivier gelopen was in 1913. Hij was indertijd gekomen tot ongeveer halverwege de Wisselmeren — van welker bestaan men toen natuurlijk nog geen notie had gehad. Ik meende deze doorsteek nu wel te kunnen volbrengen en begon me er op voor te bereiden.

We hadden de laatste tijd heel wat varkens gekocht en er tijdens de aanwezigheid van de Assistent-Resident zelfs twee cadeau gekregen. Voor een deel werd het vlees ge-roosterd en daar het, aldus toebereid, werkelijk heel lekker smaakte sneed men er zich telkens met genoeg enige hompen van af om die uit het vuistje op te eten. Je moest er evenwel een beetje voorzichtig mee zijn, want als je er niet aan gewend was kon het je wel eens lelijk opbreken in de vorm van een ontzettende diarrhee. Een kwaal te erger, omdat de toiletten in ons bivak door hun inrichting en afgelegen ligging niet op comfort ingesteld waren . . . De 10de October vertrokken onze beide bezoekers weer naar de kust. De dokter had de zwakste koelies uitgezocht om de Assistent-Resident naar huis te geleiden en de heer Van Lochem was zo welwillend geweest zijn dubbelloops-

jachtgeweer voor me achter te laten. Dat laatste gaf me de gelegenheid wat vogels te schieten en die te prepareren voor het museum in Buitenzorg. Prepareren kende ik nog uit mijn jonge jaren in Holland. Al ging het aanvankelijk niet meer zo vlot, de routine kwam weer terug en in de resterende tijd wist ik nog een 150 exemplaren te verzamelen, waaronder veel mooie soorten paradijsvogels.

Vlak voor mijn vertrek seinde de Resident nog, dat het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden om een verzameling schelpdieren en slakken uit de meren had gevraagd, maar ik zag zo gauw geen kans meer die wens te vervullen. Een mooi karweitje voor mijn opvolger.

Tijdens het wachten op die opvolger besloot ik nog maar een paar prauwen te laten maken, maar nu door Papoea's van de Wisselmeren. Eerst werd er druk onderhandeld over de prijs, maar tenslotte werd het werk aangenomen voor 25 schelpen. Dat betekende voor mij dus een bedrag van 2½ cent; niet bepaald een dure manier van werkverschaffing. Onze eigen mensen zouden in ruwe vorm de voor- en de achtersteven kappen, omdat de Kapaoekoes ons model niet kenden en voor de rest kregen de bouwers onze ijzeren bijlen en dissels te leen (zie foto 29).

De eerste prauw werd na enige dagen netjes afgeleverd. Ze viel niet bepaald mee; het hout was vrij slecht en vertoonde al enkele barsten. Men kan echter voor 2½ cent niet te veel verlangen en daarom werd de prijs zonder regenstribbelen betaald, terwijl er meteen een bijbesteld werd, gemakshalve te kappen volgens Kapaoekoe-model (zie foto 26). Ook dit vaartuig werd al spoedig afgeleverd, maar het was nog veel slechter dan het eerste. De vervaardigers, inziende dat dit geen mooi werk was geweest, boden uit eigen beweging aan maar met 5 in plaats van 25 schelpen genoeg te nemen!

Voor een halve cent mocht ik alweer niet mopperen!

De werkzaamheden in het bivak bestonden nu alleen nog maar uit het aanbrengen van de finishing touch. De bijgebouwen waren ook geplaatst (zie foto 30). Er was zelfs een gevangenis; welke zichzelf respecterende bestuurspost kan die tenslotte missen? Een benauwd moment maakten we nog mee toen op een nacht heel ons mooie kamp

dreigde te verbranden. Niet ver van onze grote barak, waarvan het dak bestond uit boomschors met gras, laaiden vlammen op uit een der gestraftenverblijven. Met spoed werd het hutje uit elkaar gerukt en met water overgoten. Stel je voor, dat het werk van al die maanden, met zo grote moeite en tegenslagen tot stand gekomen, verloren was gegaan. Ik mocht er niet aan denken!

Onder de bevolking had zich reeds het bericht verspreid, dat er een nieuwe „toean merah-merah” zou komen en enige dagen voor de komst van de controleur kwamen de Djonggoenoës aandragen met vier varkens, onder luid gezang en gedans. Ikomaboeci, het voornaamste opperhoofd decreeteerde, dat het grootste meteen moest worden geslacht, dat het tweede voor de nieuwe toean was en dat de andere twee een geschenk waren voor mij persoonlijk.

Ze kregen royale tegengeschenken: een handdoek, drie mondharmonica's en 60 schelpen.

Stutterheim arriveerde de 10de November en de 14de, de laatste dag van mijn bestuur, bracht nog iets gans nieuws. In de namiddag werd namelijk een Kapaoekoe betrapt bij het stelen van de buiten hangende thermometer. Men zette hem achterna en hij werd gegrepen. In afwachting van zijn „vonnis” brachten ze hem naar de politiewacht.

Nu kwam er grote beroering onder de Kapaoekoes. Ze hadden waarschijnlijk de vreselijkste vermoedens omtrent het lot, dat de boosdoener wachtte en nadat er buiten het bivak luidruchtig geconfereerd was kwam er tenslotte een deputatie drie varkens als losprijs aanbieden. Het idee stond me wel aan, maar genadiglijk vertelde ik hun, dat drie varkens te veel was en dat ik met één ook genoeg zou nemen.

De Kapaoekoes vonden dat natuurlijk best, maar weinig zakelijk vroegen ze onmiddellijke invrijheidstelling, terwijl het varken pas de volgende dag geleverd zou worden, omdat ze het niet eerder hier konden krijgen! Het speet me, maar dat ging niet. Het moest „gelijk oversteken” worden, dus we zouden het slachtoffer dan nog maar een dagje houden. Terneergeslagen droop het gezelschap af.

's Nachts echter, om een uur of vier, wist onze slimmerd, die al die tijd aan de wacht gezeten had zonder

een vin te verroeren, tijdens de aflossing te ontvluchten. De controleur heeft natuurlijk van het beloofde varken nooit iets gezien.

Zo sloot ik dan 14 November 's avonds weer een periode af, droeg het bestuur over een ging welgemoed slapen in afwachting van het vertrek naar nieuwe gebieden, dat de volgende morgen zou plaats hebben.

* * *

Nadat de plannen voor een doorsteek vastere vorm waren gaan aannemen had ik reeds informaties ingewonnen en een aantal verkenningen verricht.

De Assistent-Resident van Manokwari liet me nu weten, dat de bewoners van kampong Ipira, dicht bij de Noordkust, van de top van de Oeraidimi uit onze meren hadden zien liggen. Daarom adviseerde hij mij naar die berg te trekken en dan af te dalen naar Ipira, waar de bevolking mij de weg naar de kust wel zou wijzen.

Toen ik aan de Noordwestoever van het meer echter een bergtop had beklommen en een uitzicht had laten kappen bleek de Oeraidimi een bergrug te zijn met een gemiddelde hoogte van 3000 meter, terwijl er tussen hem en ons nog verschillende lang niet malse bergketens lagen.

Aan de andere kant toonde een blik in het voorterrein me vrij duidelijk een heel wat gemakkelijker te volgen weg. Op de panoramaschets, die ik van dit punt uit maakte, tekende zich het dal van de Siriwo in het Westen af, iets ten Zuiden van de gemakkelijk herkenbare, 3700 meter hoge bergtoppen: de Gebroeders. Het terrein tussen Siriwo en Paniaimeer leek niet zo moeilijk, terwijl ik, eenmaal het dal bereikt hebbende, spoedig aansluiting zou krijgen op de schetskaart der Militaire Exploratie — de tocht van Ten Klooster — zodat ik in die streek mijn dagmarsen nauwkeurig zou kunnen bepalen.

Het zou dus een doorsteek naar de Siriwo worden met een vermoedelijke duur van 10 à 11 dagen, terwijl ik als veiligheidsmarge, rekening houdend met oponthoud voor karteringswerk, vijf dagen speling nam. We zouden voor 16

dagen proviand moeten meenemen en ik zou de boot, die ons moest afhalen aan de monding van de Siriwo bestellen op een datum 16 dagen na ons vertrek.

Aangezien de bevolking — als er tenminste bevolking was — tussen Siriwo en Paniai wel uit Kapaoekoes zou bestaan en dus vrijwel ongevaarlijk zou zijn, bepaalde ik de sterkte van de politiemacht op een hoofdposthuiscommandant — natuurlijk Wuwung — en vier agenten. Het aantal koelies werd berekend op 16 en natuurlijk zocht ik daarvoor de sterkste uit.

De 15de November vertrokken we naar de overkant van het meer, vergezeld door controleur Stutterheim. Daar gingen we in bivak om de volgende morgen, toen Stutterheim terug ging naar Paniai, onze tocht naar het Noorden aan te vangen.

Er was niemand bij de patrouille, die nog een lopend horloge had; die waren alle in de afgelopen maanden stuk gegaan. Dat hinderde echter niet; we konden ons op de zon voldoende oriënteren. Over de lage rug geklommen, die het meer aan het Noorden afsluit stieten we even op een kleine moeilijkheid. Door een misschatting gelukte het ons namelijk niet tussen twee lagere heuvels door te steken en zo kwamen we terecht op een naar het Westen lopende rug, die we wel moesten volgen omdat hij aan de Noordzijde slechts steile wanden had, die een afdaling niet toelieten. Al spoedig bereikten we echter een Papoeapad, dat ons voerde naar een naar het Noorden stromend riviertje. Toen we dat een half uur hadden gevolgd zagen we om een bocht plotseling een aantal Kapaoekoes midden in het water, niets vermoedend bezig garnalen te eten. Ze schrokken ontzettend toen ze ons ontwaarden en grepen naar hun bogen en pijlen. Het bleek echter maar een opwelling, want toen ze mij zagen bedaarden ze meteen en waren spoedig geheel gerustgesteld.

Omdat we toch vlak bij hun kampong waren gingen we maar in bivak. De rimboewellevendheid zou anders toch geëist hebben, dat ik hun een bezoekje bracht. We kregen er patatas, pisang, kladi en suikerriet en ik reciproceerde met een kapmes en enkele andere messen.

Naar taal en uiterlijk waren het „gewone” Kapaoekoes en vermoedelijk hadden ze reeds over ons gehoord. 's Anderendaags daalden we al vroeg af in het riviertje om onze tocht voort te zetten, maar aan de Kapaoekoes, die ons een eindje weg brachten merkten we, dat er een Papoeapad langs de oever liep. Nadat ze me nog verteld hadden, dat de rivier, die we volgden later naar het Westen ging stromen – een welkome mededeling, die bevestigde wat ik had menen te zien bij mijn verkenningen – verdwenen ze na een uurtje onopvallend.

Onze koers varieerde van Noordwest tot Noordoost. Dat was wel niet de richting, die ik me had voorgesteld, maar op de opengekapte plaats met het uitzicht had ik geconstateerd, dat er in het Noorden bergruggen lagen, die van Oost naar West liepen. Daar moesten we onherroepelijk tegen op en er zou wel een rivier lopen, die we dan in westelijke richting konden volgen.

Intussen ontmoetten we nog twee Kapaoekoes, die weinig bang waren, op enkele vragen antwoord gaven en rustig huns weegs gingen.

Omstreeks de middag kwamen we in een complex tuinen met enige huizen. De bewoners waren niet thuis, maar kwamen spoedig aanlopen. Ze waren in het geheel niet bevreesd en brachten ons pisang en patatas, waarvoor ik enige messen in ruil gaf. Na een praatje liepen we verder tot het tijd was in bivak te gaan.

We bevonden ons nu op 700 meter hoogte en waren dus sedert ons vertrek van het Paniaimeer al 1050 meter gedaald. De laatste uren hadden zich reeds kentekenen van lagere regionen voorgedaan: bij een hoogte van ongeveer 800 meter waren de eerste bloedzuigers verschenen en aan de rivier hadden we al, zij het nog weinig, muskieten en agas opgemerkt. De kali was hier zowat 15 meter breed en had vrij veel en zeer snel stromend water. De locale naam was volgens de Kapaoekoes, die ons bivak met een bezoek vereerden: Bia en met die naam heb ik haar maar op de kaart vermeld (zie foto 32).

Ook de dag daarop volgden we de rivier nog, grotendeels wadend; af en toe, bij prettig terrein, op de oever lopend. Na een paar kilometer kregen we het evenwel zeer moei-

lijk. Zijrivieren hadden in het gesteente langs de oever heel diepe kloven van soms wel 30 meter geslepen. Waren ze breed dan bezorgden ze ons zware klauterpartijen. Waren ze smal — 2 tot 3 meter — dan lukte het ons vaak ze te passeren door er wat boomstammetjes overheen te leggen. Dit keer sliepen we op een hoogte van 570 meter. Eindelijk bereikten we, na de volgende dag nog enige uren op dezelfde wijze voortgetobd te hebben, zacht glooiend terrein. Achteraf bleken het dwars op de rivier staande heuvelruggen te zijn geweest — dezelfde, die ik van de opengekapte plaats uit had gezien — die ons alle ellende bezorgd hadden. Gelukkig waren we nu door het zwaarste gedeelte van de tocht heen.

Blijkens de algemene richting, die we hadden gevolgd — de rivier was inmiddels inderdaad naar het Westen gebogen — konden we nu, de 20ste November, niet meer zo ver van de Siriwo af zijn. De eenvoudigste manier om vooruit te komen was in deze streek: lopen over de grindbanken in de Bia, hoewel deze, op vele plaatsen vrij diep geworden, reeds moeilijkheden begon op te leveren bij het oversteken. Grindbanken liggen immers altijd aan de binnenbocht, dus telkens wanneer de rivier van richting veranderde moesten we naar de overkant.

Tegen 11 uur kwamen we uit in een veel grotere rivier, die uit het Noorden kwam. Deze had een bandjirbed van wel 300 à 400 meter breed, waarin op die dag weinig water stond. De natuur werd nu ineens veel milder. Deze rivier vormde eilanden en stroomde door een dal met brede dalvoet, terwijl de oevers doorgaans vlak waren.

In het Westen lag een in wolken gehuld gebergte, dat ik de volgende morgen misschien zou kunnen aanpeilen.

Het besluispen van twee varkens mislukte, maar toch was hier wel kans op wat wild. Daarom gingen we al vroeg in bivak op een grote grindbank. Dat was hier niet meer gevaarlijk, want de rivier was wel zo breed, dat zij niet in korte tijd tot bandjirpeil zou kunnen stijgen. Althans niet in zo korte tijd dat we ons niet gemakkelijk zouden kunnen redden.

De volgende ochtend kreeg ik mijn peilingen en voort

ging het weer. Ons pad liep de hele dag door de rivier, behalve daar, waar de sterke stroom ons dwong de wal op te gaan. In het laatste geval troffen we echter steeds een Papoeapad aan, zodat de tocht niet stagneerde. Toch keerde ik steeds weer terug in de rivier, omdat ik haar dan meteen in de kaart kon schetsen.

Op de rechteroever vonden we die dag hete zwavelbronnen. Zo heet — ik vermoed zeker 60 à 70 graden Celsius — dat we een met water gevulde veldfles geen moment konden vasthouden. De stenen voor de uitstromingsopening ver- toonden een zware neerslag van bloem van zwavel.

Ook de dag daarop vonden we weer hete bronnen. De eerste was geen zwavelbron, er was althans geen zwavel- lucht waar te nemen. Naar voorkomen was het een grot met een uitstromingsopening op de bodem en een bovenin. Aan de zoldering hadden zich druipsteenkegels gevormd. De temperatuur van het water was niet zo hoog als die van de bron van de vorige dag, maar ze bleek al aanzienlijk hoger, wanneer men de hand even in de uitstromings- opening stak.

Een vijftig meter verder lag weer een hete zwavelbron. Van beide soorten bronnen nam ik watermonsters en een stuk van de druipsteenkegels mee, voor het geval men er in Bandoeng interesse voor zou hebben.

Verschillende koelies zaten meteen in het warme bron- water op een plek, waar dit al voldoende was afgekoeld om er in te baden. Dat waren speciaal degenen, die cascado — Dajakse schurft — hadden, want ze kenden zeer wel de genezende werking, die zwavel daarop schijnt te hebben. Ook enige anderen, die geen schurft hadden, kropen er maar in.

Even voorbij ons laatste bivak waren we een rotan hang- brug gepasseerd en hadden we veel sporen van Papoea's opgemerkt: paden, afdakjes en dergelijke. Van de bevol- king zelf hadden we echter niets te zien gekregen. Ons tempo was in dit terrein trouwens veel te snel om de be- woners gelegenheid te geven contact met ons op te nemen. 's Middags kruisten we een zijrivier, circa 10 meter breed, die pikzwart water aanvoerde. De agenten doopten haar meteen „Steenkoolrivier” en die naam heb ik maar aan-

gehouden, hoewel niemand weet of die zwarte kleur werkelijk van steenkoollagen afkomstig is.

Ofschoon inmiddels op een hoogte van 300 meter gekomen, hadden we nog weinig last van muskieten gehad; wel wemelde het van tijd tot tijd van de bloedzuigers.

Het lukte ons zo langzamerhand niet meer de rivier te volgen; ze werd te breed en de oevers werden te steil. Daarom probeerden we het maar eens op een heuvelrug, die in noordelijke richting liep en ziedaar, we vonden een uitstekend en druk belopen Papoeapad in de lengterichting van de kam, dat ons bracht in een groot tuinencomplex. Ook tegen de hellingen van de omliggende heuvels zagen we overal tuinen — met huisjes — en al spoedig liepen we tussen een wirwar van paadjes, die gevolgd werden naarmate de richting overeenkwam met de onze.

Hier was het heel scherp uitkijken voor de vele valkuilen in het terrein. Klaarblijkelijk deed men hier niet aan varkensteelt, maar ving men wilde varkens in kuilen.

Verderop vonden we in een tuin een heleboel op stokken geplaatste schedels. Vermoedelijk een begraafplaats; het geheel deed er althans sterk aan denken. Helaas zagen we niet veel van de zeden en gebruiken dezer bevolking; er kwam ook niemand opdagen. Voorzover ik de geschiedenis der exploratie ken was hier ook nog nimmer een blanke geweest en de afstand tot de Wisselmeren was wel zo groot, dat er geen contact, althans geen direct contact met de bevolking aldaar bestond.

Aan de loop van de dalen kon ik zien, dat we vlak bij de samenvloeiing van Bia- en Sawa-rivier waren en dus naar het Noorden gaande in het dal van de Siriwo zouden uitkomen. De bergrug, waarop we nog steeds liepen werd al eens lager en tenslotte daalden we, een groot aantal tuinen passerend, af naar een kleine rivier aan welke oever we in bivak gingen.

De volgende dag besloot ik eerst de Sawa-rivier op te zoeken. Alle paden in de steek latend kapten we volgens het kompas en — naar later bleek — rechtstreeks in de goede richting, tot we haar inderdaad bereikten. Een uitstekend pad liep langs de oevers; we wandelden er eenvoudig, zo

mooi was het terrein. Na een goed half uur zagen we bij een rotanbrug een Kapaoekoe — compleet met peniskoker — die op ons geroep rustig nader kwam, zonder enige angst. Hij bleek al aan de kust geweest te zijn en was dus helemaal niet geschrokken van die vreemde mijnheer. Intussen voelde hij er niets voor ons als gids te dienen. Dat was volkomen overbodig: „Volg het pad en de rivier maar!” Dat deden we en als het pad wel eens zoek was op plaatsen waar het bos al te ijl werd, dan vonden we het steeds weer spoedig terug. Zodoende kwamen we, ondanks vele bloedzuigers en niet minder nare kleine wespen, in een flink tempo vooruit.

De 25ste November passeerden we weer een rotan hangbrug en overall waren er sporen van bevolking in dit over het algemeen zeer gemakkelijke terrein.

Bij het in bivak gaan bleek de koelie Nawori, die ergens midden in de trein had gelopen, te mankeren, terwijl hij bij de laatste rust nog present was geweest. Een patrouille, uitgezonden om hem te zoeken keerde na donker onverrichterzake terug.

De andere koelies vertelden nu, dat de man leed aan geheugenstoornissen en wel meer verdween. Tot hij na kortere of langere tijd weer normaal werd en dan plotse-ling weer verscheen.

Nauwkeurig narekenen van de vivres leerde me, dat we nog voor krap zes dagen genoeg hadden. De zoekgeraakte koelie droeg namelijk een 20 kilo sago en vis. Ik besloot nog één dag naar hem te laten zoeken, maar meer tijd mocht ik er niet afnemen, wilde ik niet de hele patrouille in moeilijkheden brengen — en mogelijk ook nog de boot aan de kust missen.

Daar de rivier al sedert enige kilometers rustig voortstroomde zou het misschien reeds de moeite lonen prauwen te maken. Aangezien we echter toch een dag extra in bivak zouden moeten blijven vanwege het zoeken naar Nawori liet ik de volgende morgen in alle vroegte het water stroomafwaarts een eind verkennen en nu bleek, dat enige kilometers verderop de rivier volkomen onbevaarbaar werd.

Een patrouille was de hele dag naar de vermiste aan het

zoeken, maar hij bleef onvindbaar, ook nadat men het terrein vele kilometers in de omtrek had afgespeurd en overal had geroepen.

We moesten hem helaas in de steek laten, maar ik vermoedde dat hij wel terecht zou komen. De bevolking had contact met de kust en was welwillend, terwijl wat proviand betreft de man er beter aan toe was dan wij: hij had voor meer dan 20 dagen voeding op zijn rug. (Later bleek mijn vermoeden juist; hij was weer in zijn kampong opgedoken.)

Nog in de nacht hielden we reveille en bij het aanbreken van de dag gingen we weer op pad. Het terrein was nog steeds vrij gemakkelijk en we schoten flink op. Naar schatting maakten we een goede 15 kilometer die dag, waarvan we ongeveer een derde liepen over de grindbanken in de rivier en de rest over goede Papoeapaden. De gehele streek bleek bevolkt. Eerst ontmoetten we een vijftal Jabi-Kapaoekoes, even later weer zo'n groepje en verderop nog vijftien andere. Ze deden alle even vriendelijk en toonden geen enkele keer enige angst.

Ik liep nu al op de kaart van kapitein Ten Klooster en kon me oriënteren op zijn bivaks. Natuurlijk was er van die bivaks zelf geen spoor meer te zien. Op één punt echter, dat op de oude kaart nauwkeurig stond aangegeven, ging ik eens zoeken en werkelijk, ik vond een eenzaam, totaal verroest petroleumblik, 1912—1938!

Het was nu wel verantwoord prauwen te gaan maken; de rivier zag er goedaardig genoeg uit, al zouden er hier en daar nog wel stroomversnellingen zijn. Nadat we zacht hout hadden uitgezocht begonnen we zo snel mogelijk aan een grote en een kleine en na twee dagen was de grote prauw reeds klaar. Bij de kleine zou het nog enige uren duren, want „haar” boom was gespleten bij het vellen, zodat men opnieuw had moeten beginnen.

Daarom vertrok ik alvast — het was inmiddels 30 November geworden — met 9 dragers en 3 agenten. Wuwung en de rest zouden ons gemakkelijk inhalen, want zij zouden met de kleine prauw heel wat sneller door of langs eventuele hindernissen komen dan ik met de grote.

Aanvankelijk hadden we nogal wat moeite met stroomversnellingen, die veroorzaakt werden door de vele kleine eilandjes in de rivier. In een er van konden de roeiers de boot zelfs niet meer in bedwang houden; ze kwam in woelig water terecht en sloeg vol. Een blik met 100 jachtpatronen en mijn Zeiss statiefcamera gingen verloren. Mijn fotomateriaal en de aantekeningen van de Wisselmeren had ik gelukkig via de Zuidkust laten verzenden.

Vlak bij de samenvloeiing met de Oetoewa zat een groep damarzoekers, die reeds van onze komst wisten; ze hadden het bericht doorgekregen van Jabi-Kapaekoes.

Na de vereniging van beide rivieren, in de Siriwo dus, was het water diep en leverde het geen moeilijkheden van betekenis meer op.

De eerste December kwamen we al vroeg aan de delta. Wuwung was nog buiten zicht, maar ik koos de grootste van de beide takken, aannemende dat hij dat ook wel zou doen. Na een kilometer of tien stieten we op een enorme boomversperring in de rivier; een versperring van driifhout, die de gehele breedte en ± 30 meter van de lengte van de rivier besloeg.

Tien kilometer met een nogal sterke tegenstroom terugroeien zou een halve dag vorderen. Er zat niets anders op dan een geul door de versperring te kappen en de prauw er doorheen te werken. Dat kostte ook een halve dag, maar tenslotte waren we toch weer in vrij water en tien kilometer verder dan wanneer we terug waren gegaan.

Hierna raakten we echter verzeild in een uitgestrekt moeras, waaruit we met moeite de weg konden vinden door nauwkeurig op te letten, waar nog een beetje stroom stond en die aanwijzing te volgen.

Na enige tijd vloeiden de verschillende riviertakken en -takjes weer samen, zodat we niet meer zo op onze hoede behoeften te zijn. Ons laatste eten was op, dus het had weinig zin meer in bivak te gaan. Wel gingen we voor donker nog even de wal op om sago-palmiet te kappen. De avond was nog niet lang gevallen, toen we de zee bereikten en dadelijk daarop van links een schot hoorden, kennelijk van Wuwung. We waren nu gauw herenigd en toen bleek, dat zijn keuze — de linkerarm van de rivier —

beter was geweest dan de mijne, want hij had geen enkele hindernis ontmoet en was om drie uur al aan zee geweest!

* * *

Het gewestelijke vaartuig lag al op de rede. Spoedig hoorden we het geluid van een motorboot en om 7 uur was de gehele patrouille aan boord.

De koelies werden betaald en de tweede December afgeleverd in Wonti. De derde December waren we in Seroei en de vierde in Manokwari — thuis.

Er lag een telegram op me te wachten van de Resident, waarin ZijnHoogEdelGestrenge me verwelkomde en mededeelde, dat op 4 December — precies de dag waarop ik thuis kwam — de vliegtuigen de eerste lading vivres naar de Wisselmeren zouden brengen!

Tableau.

Onze dokter maakt anthropologische foto's

Foto v. E.

Het kappen van een prauw volgens Wisselmeren-model

Foto v. E.

De schrijver op het varkensfeest te Oeiboetoe

Foto v. E.

Djonggoenoe-woning

Foto v. E.

OP DE MAMBERAMO

De Wisselmeren-bestuurspost was opgericht en het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap maakte zich op om een uitgebreide exploratie te ondernemen van de omgeving der Wisselmeren, speciaal het gebied ten Oosten er van, in de richting van de Boven-Rouffaer.

Begin 1937 was de bestuurspost Pionierbivak aan de Mamberamo verrezen, bedoeld als vooruitgeschoven post der beschaving, van waaruit de opmars naar het binnenland zou kunnen plaats hebben.

Resident Jansen wenste de openlegging van Nieuw-Guinea voort te zetten en het ligt voor de hand dat Z.H.E.G. allereerst uitzag naar aansluiting bij de Wisselmerenpost. De aandacht viel daarom ook op het Boven-Rouffaergebied, dat in 1926 door de Stirlingexpeditie reeds gedeeltelijk was verkend. Op die wijze zou er een nieuwe post gesticht kunnen worden, die aan de ene zijde het bestuur van het Wisselmerengebied zou ondersteunen en aan de andere onze invloed naar het Oosten uitbreiden. Dat er bevolking woonde in het bewuste gebied was reeds bekend door de Stirlingexpeditie. Ook mijn gegevens van de Wisselmeren wezen er op en in 1922 had de expeditie naar de Wilhelminatop een dichte bevolking aangetroffen in de ten Noorden van die top gelegen Swartvallei.

De Boven-Rouffaer zou dus het doel van mijn nieuwe tocht worden. Dit impliceerde vivresaanvoer over de Mamberamo, de Van der Willigen-rivier en de Rouffaer, tot waar aan de voet van het gebergte de landtocht zou beginnen.

Aan zo'n honderden kilometers lange waterweg zouden dus boten, prauwen, aanhangmotoren, benzine, olie en bijbehorende zaken te pas moeten komen.

Nu kon ik eindelijk eens een tocht zelf voorbereiden en

er mijn ervaring van vorige tochten bij toepassen. Wat de rijst betreft kreeg ik belangrijke assistentie van de Militaire Intendance te Makassar. Het moest namelijk bij voorkeur „rode rijst” zijn; dat is rijst, die niet ontdaan is van het zilvervlies. Ze is niet erg gewild omdat ze niet helder wit ziet, maar in het zilvervlies zitten vitaminen, die noodzakelijk zijn voor het lichaam. De explorateurs, die in 1912 in dezelfde contreien opereerden, hadden zo met beri-beri en andere ziekten te kampen gekregen, dat ze een van hun bivaks „Ongeluksbivak” hadden gedoopt vanwege het grote aantal doden, dat ze er moesten achterlaten. Ik moest trachten iets dergelijks te voorkomen.

Nu moest de rijst, net als de andere voedingsmiddelen, worden verpakt in petroleumblikken van 18 liter, die na grondige schoonmaak voor dit doel zeer geschikt waren.

Er is echter een groot bezwaar verbonden aan rode rijst: ze is niet zo lang houdbaar als gewone, gepelde rijst. Er was echter al iets op gevonden. Nadat ze op de gebruikelijke wijze was verpakt en de zaak was dichtgesoldeerd, werd er met een spijker een gaatje in ieder blik geslagen. Hierdoor werd een druppeltje chloroform binnengebracht, waarna ook het gaatje werd dichtgesoldeerd. Dat op deze wijze alle insecten prompt werden gedood wees de praktijk wel uit; in onbeschadigde blikken was onze rode rijst zelfs na acht of negen maanden nog in uitstekende conditie. Gezien mijn ervaring, dat petroleumblikken gemakkelijk lek stoten en dat koelies geneigd zijn het toeval in deze een handje te helpen, liet ik de klapperolie en de petroleum ditmaal gieten in de veel sterkere rode benzineblikken van 10 liter.

De lijst van goederen, die mee moesten was lang en er was alle aandacht aan besteed. Wat je immers vergeet kan men je, als je eenmaal diep in het binnenland zit, niet zo gemakkelijk nasturen. In totaal waren er — als eerste partij — 61 ton diverse goederen, waarvan 16 ton met mij mee zouden gaan op het gouvernementsschipschip „Reiger”, terwijl de andere 45 ton, inclusief 50 drums benzine van 72 liter, enige dagen later door de K.P.M.-boot zouden worden meegenomen naar de monding van de Mamberamo.

Vlak voor het vertrek ontstond er nog een moeilijkheid. Er zou namelijk een controleur uit Manokwari meegaan op de expeditie en nu eiste de Assistent-Resident van Manokwari op anciënniteitsgronden, dat deze de leiding zou hebben. De Resident besliste daarop eenvoudig, dat deze controleur niet mee zou gaan — welke beslissing zoals later bleek in Manokwari grote ontstemming verwekte. De vraagstukken omtrent de koeliewerving, het gebruik van gewestelijke vaartuigen voor de opvoer, het ter beschikking krijgen van draagbare radiotoestellen en dergelijke zouden in overleg met de Assistent-Resident van Manokwari opgelost worden. Als medicus zou meegaan dokter Koppeschaar, die echter nog uit Soerabaja moest komen en me wel zou nareizen.

Op 3 Mei 1939 vertrokken we met de „Reiger” uit de mooie baai van Ambon op weg naar Manokwari, via Ternate.

Hoe gauw zou ik weer in Ambon terug zijn! Nog nauwelijks onderweg kreeg ik kiespijn. Ternate bleek geen tandarts rijk te zijn en de Europese militaire arts aldaar, die weigerde me te behandelen, verwees me naar een Chinese tandtechniker. Aangezien de pijn onhoudbaar werd volgde ik dit deskundige advies op en stelde me onder behandeling van de Chinees. Toen deze met me gereed was, was ik vier tanden en kiezen kwijt in plaats van de ene die pijn deed, had ik een enorm gat in mijn kaak en was inderdaad de pijn weg: als gevolg van de vele injecties die hij me had gegeven.

We voeren nog niet of de pijn was weer terug en nu werd het een kaakontsteking, die de dokter in Manokwari niet durfde behandelen. Van de Resident kreeg ik telegrafisch toestemming met het gewestelijke vaartuig „Aroe”, dat ter beschikking van de expeditie zou zijn, naar Ambon te varen. De tandarts aldaar zond me door naar de chirurg en enige dagen later kon ik weer vertrekken.

Bij ons tweede vertrek uit Ambon kregen we als sleep mee de dubbelletterboot „KK”, bestemd voor Pionierbivak, waar zij ter beschikking zou blijven van de expeditie.

* * *

Bij mijn terugkeer in Manokwari — 22 Mei — bleek dat de Assistent-Resident de „Aroe” onmiddellijk nodig had omdat er een staking onder de koelies te Momi zou zijn uitgebroken. Tevens vernam ik, dat de K.P.M.-er de goederen niet had gelost aan de Mamberamo, maar in Seroei, hetgeen dus betekende, dat de „Ursula”, een gewestelijk vaartuig dat ook te onzer beschikking was gesteld, de gehele voorraad zou moeten opvoeren naar Pionierbivak.

Met de radio-apparatuur klopte er ook iets niet: het eerste toestel was „niet beschikbaar”, het tweede defect, zender zowel als ontvanger. Ik besloot het defecte apparaat toch maar mee te nemen en het te zenden naar Hollandia, waar de telegrafist van de nog opererende Archboldexpeditie het misschien zou kunnen repareren.

Aan de Waroppen en op Japen zouden geen koelies beschikbaar zijn, vertelde de Assistent-Resident. Ik moest het dan maar op Noemfoer proberen — en ik ging met de „Ursula”, tesamen met de gezaghebber van Manokwari.

De laatste hield in elke kampong waar ik koelies hoopte te werven, in opdracht van de Assistent-Resident, een klein speechje waarmee hij mij inleidde. Hij vertelde, dat deze mijnheer koelies wilde hebben voor zijn expeditie; dat het bestuur daar niet het minste bezwaar tegen had; dat ze desnoods allemaal met hem mee konden. Ze moesten er echter wel om denken, dat het volkomen vrijwillig was; dat het bestuur helemaal niet boos zou zijn als ze niet wilden . . .

Dat was wel zo iets geks voor deze mensen; een dergelijk aanbod hadden ze nog nooit gehad. Daar moest wel iets achter steken — en ik kreeg geen man, in welke kampong ik het ook probeerde.

Schoon genoeg hebbend van dit gedoe seinde ik de Resident, dat ik naar de Mamberamo vertrok en er op rekende, dat van Ambon uit verder voor de nodige koelies zou worden gezorgd.

We voeren eerst nog naar Wonti aan de Waroppenkust, waar een aantal politieagenten — mijn getrouwen van de vorige expedities — werd opgehaald en daarna naar Seroei, waar 15 ton goederen aan boord werden genomen van de voorraad, die de K.P.M. daar abusievelijk had gelost.

Het wachten was nu op de „Aroe”, die de kaarten van de Mamberamo aan boord had en twee dagen later inderdaad binnenviel. Nog dezelfde dag vertrokken we met twee boten.

* * *

De eerste Juni voeren we in kalm water, tussen de zandbanken, de monding van de Mamberamo binnen. Aan het zeestrand lagen grote stapels dode bomen, die de rivier af en de zee in waren gedreven en daarna weer door de zee-stromingen op het strand waren geworpen.

De Mamberamo is de enige rivier in Nieuw-Guinea, die altijd uitstromend water heeft, zodat ze een permanente geul heeft gevormd van ruim voldoende diepte en breedte om zeeschepen van 10.000 ton binnen te laten, terwijl ze zelf nog over grote lengte een diepte heeft van tien à twintig meter.

Tot tien kilometer in zee is het vuilbruine rivierwater nog zoet en het gaat niet geleidelijk over in het heldere zeewater, maar de afscheiding is zeer scherp getekend. Dit laatste is van een vliegtuig uit zeer duidelijk waar te nemen.

Het gehele kustgebied aan weerszijden van de Mamberamomonding, met een oppervlakte van 10.000 vierkante zee-mijlen, belooft veel voor de trawlvisserij, dank zij een onuitputtelijke voorraad van talrijke commerciële vissoorten. Deze forse rivier met een stroomgebied, enige malen zo groot als Nederland — een der bronrivieren ontspringt zelfs op slechts een paar tientallen kilometers afstand van Hollandia — is niet alleen belangrijk vanwege de mogelijkheden aan de monding, doch zal in de toekomst ook een belangrijke toegangsweg kunnen vormen voor de ontsluiting van het achterland. Talrijke expedities hebben deze toegangsweg reeds gebruikt en zijn de rivier opgevaren, het eerste deel met grote schepen, het tweede met motorboten en verderop met prauwen.

De trechtervormige monding, twee mijl wijd, vernauwt zich tot de rivier een breedte heeft van ongeveer 600 meter. Aan de modderige oevers vindt men een typische vegetatie

van moerasbos met veel pandanpalmen en sago. Nog in de trechter ligt Teba, een Papoeadorp, dat alleen bewoond wordt wanneer de bevolking van de Oost-Waroppen er sago komt kloppen. Een twintig mijl hogerop lag in de tijd waarvan ik spreek het bivak Mansoeboe, het uitgangspunt van de vaste patrouille-route naar Sarmi. Er is daar een klein kreekje dat bij vloed twee meter water heeft en bij eb droog ligt, zodat het een prachtig dok kon zijn voor onze kleine boten, wanneer die reparaties aan romp of roer nodig zouden hebben.

In Mansoeboe laadden we enige benzinedrums in en stoomden onmiddellijk verder de rivier op. De tocht ging langs moerassen, uitgestrekte rietvelden en modderbanken. Om vijf uur gingen we op stroom voor anker nabij Monodeiland.

Dit punt lag nog in de delta, in het moerasgebied dus en dat merkten we terdege aan de wolken muskieten van allerlei soort en formaat, die zich onmiddellijk van het hele schip meester maakten. Het personeel van de gouvernementsmarine, dat opdracht had kinine te gaan slikken zodra het schip op de Mamberamo kwam, beweerde dat er zelfs driemotorige bij waren!

De volgende morgen voeren we bij daglicht verder. Van tijd tot tijd kregen we een doorkijkje naar het Zuiden en na enige uren kwamen we aan de uitlopers van het gebergte. De oevers werden droog en het bos vertoonde hier een geheel andere samenstelling. Op een steenachtige kaap lag Bakoesa, een dorpje van een paar huizen, waaronder een gebouwtje met een kegelvormig dak, dat later het sacrale huis bleek te zijn (zie foto 35).

De rivier was nauwer geworden, de stroomsnelheid groter en het water woeliger. We begonnen draaikolken en warrelstromen te ontmoeten, maar ze waren niet van dien aard dat er enig gevaar voor het schip bestond. Wel waren de bochten af en toe zo scherp, dat er heel wat stuurmanskunst aan te pas kwam.

De leiding van de gouvernementsmarine had kort geleden bezwaar gemaakt tegen het bevaren van de Mamberamo verder dan Scholteneiland. De bocht is op dat punt inder-

daad vrij moeilijk te nemen en in het verleden waren er wel eens ongelukken gebeurd. Toch had de „Reiger” in 1937 nog voor anker gelegen bij Pionierbivak en was ook daarna nog enige malen tot dat punt opgestoomd. Enfin, nu mocht het niet meer en daarom had ik bij Scholteneiland al vast een bivak laten bouwen, waar de vivres door de gewestelijke vaartuigen konden worden gelost en opgeslagen in afwachting van verder transport. Tegen de avond bereikten we dit bivak — dat ik Bogor-bivak had gedoopt — en vonden er twee zieken onder het politiepersoneel, die per kerende „Ursula” naar het ziekenhuis van Seroei werden gezonden voor observatie. De volgende morgen werden eerst de vivres gelost en daarna vertrok ik per motorboot naar Pionierbivak. Ter hoogte van het Duiveneiland echter, dus in zicht van Pionierbivak, weigerde onze motor. Daar men ons reeds had zien aankomen stuurde de bestuurs-assistent de dubbelletterboot, die reeds enige dagen boven was, om ons op te halen.

* * *

Pionierbivak was een aardige post geworden. Het eigenlijke gebouwencomplex lag op een kleine heuvel, die bij iedere waterstand droog bleef, terwijl er aan de rivier een drijvende steiger was gebouwd. Een vaste steiger zou weinig zin gehad hebben vanwege het sterk variërende waterpeil. In dit jaar mat ik zelfs een verschil van acht meter tussen hoogste en laagste waterstand.

Er waren een politiekazerne voor twintig man, een cantine, een woning en een bestuurskantoortje voor de bestuurs-assistent Thenu en verder wat huisjes voor de bemanning van de dubbelletterboot. Alles was opgetrokken van rondhout, deels zelfs vierkant bekapt. De wanden waren van gaba-gaba (hoofdnerven van meterslange sagobladeren), het dak van atap en de vloer was van gestampte aarde.

Ik sloeg mijn tenten op — ditmaal nog figuurlijk — in de cantine van het politiedetachment, een ruim, luchtig en volkomen lekvrij gebouwtje. Nadat mijn patrouilleblikken waren uitgepakt, het veldbed was opgeslagen, de instrumenten en de radio waren opgesteld, kortom, nadat ik me

geïnstalleerd had ging ik onder het genot van een mok koffie de situatie eens bestuderen.

In de eerste plaats had ik dus nog geen enkele koelie; en dat, terwijl de bestuursassistent van Pionierbivak me bij onze aankomst al verzekerd had, dat ik aan de Papoea's van de Mamberamo voor draag- en bivakdiensten niets zou hebben.

Politiepersoneel was er voldoende: enige zieken en zwakken waren reeds teruggestuurd en de overigen kon ik voorlopig gebruiken voor bivakwerkzaamheden en het bouwen van een paar etappebivaks, vóór en achter de watervallen. De „Ursula” zou de goederen van Seroei naar Bogorbivak brengen, eventueel met hulp van de „Aroe”.

Voor het transport van Bogorbivak af had ik de beide boten met aanhangmotoren. De een was een orembaai — een grote Ambonese sloep — waarvan de achterstevan was afgezaagd en met planken bespijkerd om er de aanhangmotor aan te kunnen bevestigen. Zij kon 1½ ton lading hebben, was licht en snel en kreeg daarom de naam „Scout”. De andere boot, een grote K.P.M.-sloep, die 3 ton kon transporteren, werd vanwege deze geweldige capaciteit „Dempo” genoemd, naar de boot die met mijn vrouw en zoon op weg was naar Holland.

De dubbelletterboot — zo genoemd omdat dit soort boten werd aangeduid met twee dezelfde letters, in dit geval dus „KK” — was uitgerust met een gloeikopmotor. Dat wil zeggen, dat vier grote soldeerlampen een kwartier tot een half uur lang de motorkoppen moesten verhitten, waarna, als alles goed ging, de motor aangezwengeld kon worden. De as er van was al flink uitgesleten, want het water van de Mamberamo bevat fijn steengruis, dat als slijpmiddel werkt.

De radio's waren er nog niet en ook de dokter, die de expeditie zou vergezellen, was nog niet gearriveerd.

Zo stonden de zaken. Voorlopig viel er dus niet veel anders te doen dan etappebivaks bouwen en intussen zoveel mogelijk goederen opvoeren van Bivak Bogor tot een punt zo dicht mogelijk onder de vallen.

Bij vroegere expedities had men op dit tracé altijd Dajakkrachten gehad voor de opvoer met prauwen, omdat de

Marine- en de Edivalen alleen „genomen” kunnen worden door roeiers, die met dit soort water vertrouwd zijn. Daar er desondanks heel wat ongelukken waren gebeurd en Dajaks bovendien wel goed zijn maar vrij veel pretenties hebben en ontzaglijk veel eten, had ik voor deze expeditie een andere vorm van opvoer gekozen, gebaseerd op mijn kennis van de rivier, opgedaan bij de tocht van 1937.

Nu zouden we langs de vallen een overlandtracé inrichten: en wel een zodanig goed pad, min of meer geëgaliseerd, met kleine eenvoudige bruggen over rivieren en ravijnen, dat de koelies het in één dag zouden kunnen afleggen. Zo zou het weliswaar iets minder snel gaan dan te water, maar het leverde geen risico's op.

Per „KK” ging ik daarom met 20 agenten en wat goederen stroomopwaarts om na te gaan tot hoever de motorboot nog bij elke waterstand zou kunnen komen. Mijn hoop, dat dit punt ongeveer bij Koewama zou liggen, ging over in teleurstelling, want een paar mijl tevoren stond er over de gehele breedte van de rivier een stroom van rond 7 mijl zodat de „KK” er niet doorheen kon, waar we het ook probeerden. Ze liep namelijk niet meer dan vijf mijl en dan nog met moeite.

Even voor de kritieke plaats zochten we daarom maar een plek uit met geschikt was- en kookwater, waar de agenten onder commando van Wuwung werden achtergelaten met de opdracht een bivak — Bivak Wuwung — te bouwen van 20 bij 6 meter.

* * *

De 7de Juni kwam er eindelijk telegrafisch bericht van Ambon, dat dokter en radiozender onderweg waren en dat aan het koelievraagstuk werd gewerkt.

Wachten dus maar! Om mijn tijd nuttig te besteden, maakte ik een aanvang met ethnografisch onderzoek bij de bevolking. Aan de overkant van het riviertje waaraan Pionierbivak ligt — de Otkenrivier — lag het dorp Tjoe-meta. Oorspronkelijk had dit dorp onder de naam Pisano twee dagen varen de Mamberamo op met daarna een halve dag lopen naar het Oosten gelegen en dat had onze be-

stuursassistent veel te ver gevonden. Daarom had hij zijn onderdanen met de bekende methode van „bestuursaan-drang” bewogen bij Pionierbivak te gaan wonen. De naam „Tjoemeta”, die een vinding was van hemzelf, betekent in de locale taal „vuurvliegje”. Dat deze mensen nu twee dagen van hun sagocomplexen kwamen te wonen, die ze bovendien slechts konden bereiken via het gebied van hun doodsvijanden, de Monao, hinderde blijkbaar naar zijn opvatting van besturen niet zo erg.

Daar deze stroom tijdens de Militaire Exploratie al vaak was bevaren door blanken en ook latere expedities van haar diensten gebruik hadden gemaakt vormden wij niet meer zo'n grote bezienswaardigheid voor de lieden aan de Mamberamo.

De expeditie van 1920/'22 had er een grote basis gehad — Albatrosbivak. In 1926 had de Stirlingexpeditie er een kamp schuin tegenover gelegd, genaamd Pionierbivak. Toen in Januari 1937 op dit laatste terrein een bestuurspost zou worden opgericht was alles weer zo dichtgegroeid, dat we het aanvankelijk voorbij waren gevaren, ofschoon we toch scherp hadden uitgekeken naar de plek die op de kaart duidelijk stond aangegeven. Pas toen we Havikeiland hadden zien liggen en daardoor wisten, dat we de gezochte plek waren gepasseerd, waren we de begroeiing gaan vergelijken en hadden we kunnen constateren, dat het bos op die plek jonger was dan er omheen. In elf jaar tijds had een dergelijk dichte vegetatie kunnen opschieten!

De Stirlingexpeditie lag de bevolking nog vers in het geheugen. Men herinnerde zich nog allerlei bijzonderheden over de deelnemers, over de gang van zaken, over de moeilijkheden met de Monao: een stam, die het tot heden elke expeditie had lastig gemaakt. Wanneer namelijk de prauwen vlak onder de wal moeizaam tegen de sterke stroom oproeiden, omdat daar nog de minste weerstand was snorden er pijlen uit de dichte oeverbegroeiing en maakten verscheidene slachtoffers.

Bij het voorbereiden van deze expeditie had ik daarom, na bestudering der oude verslagen, het plan gemaakt eerst

met de Monao contact te zoeken en vriendschap te sluiten. Dan zouden mijn patrouilles tenminste geen gevaar meer lopen.

Enfin, dat was nog niet aan de orde. Voorlopig had ik te maken met de mensen uit de omgeving van Pionierbivak en die wisten alleen maar gruwelijke voorbeelden aan te halen van de slechtheid van hun aartsvijanden.

Veel bevolking woonde er anders niet langs de Mamberamo. Nadat ik alles had onderzocht bleken er van de kust tot aan de Meervlakte, op een strook van ongeveer tien kilometer links en rechts van de rivier, een duizend zielen te wonen, waarvan de Kaowerawedj, de stam bij Pionierbivak, er een paar honderd telden.

Al werden er in dit gebied verschillende talen gesproken, de diverse stammen hadden toch veel gemeen. Zo droegen de mannen allemaal een soort gordel om de heupen, waartussen aan de achterzijde een stuk geklopt palmblad was gestoken, dat de indruk gaf van een staart (zie foto 34). Men droeg gewoonlijk wel een schaamlap, maar die betekende in wezen niet veel; aan het schaamtegevoel was volledig voldaan als de penis met de voorhuid onder de gordel geklemd zat. Verder hadden alle dorpen een mannenhuis, dat tevens sacraal huis was.

Van zo'n „wilde” Papoeakampong aan de Mamberamo moet men zich geen overdreven voorstelling maken. De huisjes staan kriskras verspreid. Het onkruid, bij de bouw voor een deel verwijderd, is weer bijgegroeid en tiert welig. De omgekapte bomen zijn blijven liggen waar ze vielen. Bepaalde, min of meer verzorgde paden zijn er niet. Ieder vindt zijn weg wel tussen de rommel door en over de liggende bomen heen.

Tjoemeta (zie foto 36) echter vormde een uitzondering. Het was al „beschaafd”, want bij de bouw had de bestuurs-assistent de leiding genomen. Alle huizen stonden netjes op een rij met even grote afstanden er tussen. Ze hadden alle dezelfde grootte, stonden alle op palen, waren alle op dezelfde manier ingedeeld. De grond in de omgeving was netjes schoongemaakt, vlak bij de huizen zelfs alsof hij was aangeveegd.

De bewoners zullen er wel heel wat minder plezier in gehad hebben dan de bestuursassistent. Ze waren aan zoiets helemaal niet gewend; de mannen en de jongens hadden altijd gewoond en geslapen in het sacrale huis, de vrouwen hadden hun eigen vrouwenhuisjes gehad, naar onze maatstaf een soort vervallen varkenshokken. Van een gezinsleven zoals wij dat kennen had men nooit gehoord en de nieuwe dorpsinrichting, zo bleek me bij later onderzoek, paste dan ook volstrekt niet in hun sociale structuur.

De heupgordel was wel het meest opvallende „kleding” attribuut der mannen. Hij bestond uit vele, soms honderden lussen, van een bepaalde vezel gevlochten. Al die losse lussen werden een voor een over de schouders gehaald en kwamen dan op de heupen te rusten. Als men vroeg waarom ze dit deden, dan was het stereotiepe antwoord: „Omdat het mooi is”. Een kwestie van smaak natuurlijk!

Vermoedelijk was de oorspronkelijke bedoeling van dit rare geval het vormen van een pantser tegen pijlschoten in de buik.

Nu is het echter alleen maar „mooi” en wie rijk is, ijverig werkt, veel vrienden heeft, krijgt steeds meer van deze lussen en het pakket om zijn buik wordt steeds dikker — ik zag er wel die 15 cm dik waren.

Het ligt voor de hand, dat de drager van al dit moois zich niet elke avond voor het slapen gaan — slapen gaan is daar: gewoon op de vloer gaan liggen — van al die lussen kan ontdoen. Die blijven dus om het lichaam zitten, het hele leven lang, compleet met al het ongedierte dat er tussen huist, want zich wassen doet een rechtgeaard Papoea niet.

* * *

Mijn ethnografisch onderzoek was nog maar net begonnen toen ik al ontdekte, dat er moeilijkheden waren in de gemeenschap.

Men heeft daar, zoals bij veel stammen in Nieuw-Guinea, het ruilhuwelijk. Kort uitgedrukt komt het hierop neer: wanneer ik een meisje wil trouwen dan moet ik mijn zuster aan háár broer geven. Heb ik zo'n zuster niet — wel,

dan zit er niets anders op dan ongetrouwd te blijven, tenzij ik bij een buurstam een vrouw kan roven. Nu hoeft het niet altijd precies een zuster te wezen; het mag ook een andere vrouw uit mijn naaste familie zijn, als ik volgens de stamregels maar het recht van ruil heb, zodat ik haar kan aanbieden voor de vrouw die ik begeer.

Anieboe was al een oude, zure vent, met twee vrouwen, maar hij had nog recht op de ruil van zijn nichtje Tjoje en daarom zocht hij een derde — en jonge — vrouw.

Torerei was een jonge flinke kerel, een jaar of dertig oud, met één vrouw. Hij had recht op de ruil van zijn zuster Kanawe.

Anieboe had zijn oog op Kanawe laten vallen. Ze was stevig gebouwd, kon goed sagokloppen en de tuin bewerken en zou beslist goed voor hem zorgen, al zou ze het wel af en toe nodig hebben, dat hij haar met een eind hout bewerkte.

Kanawe, die niets voor die oude, zure kerel voelde, ging toen ze aan bod kwam er vandoor en trouwde in een buurstam. Dat was voor Anieboe niet zo erg; die had altijd Tjoje nog en kon naar een andere ruil omzien. Torerei echter was zijn laatste mogelijkheid tot ruil met Kanawe kwijtgeraakt en zou dus volgens de stamregels heel zijn verdere leven het met zijn éne vrouw moeten stellen. Hij was des te nijziger, omdat hij helemaal niet van plan was geweest Kanawe aan Anieboe te geven, want hij lustte Tjoje niet — die was hem te lelijk, zo verklaarde hij herhaaldelijk.

Dat alles was ongeveer een jaar tevoren geschied en de opwinding was al lang weer geluwd.

Edoch, niets is er veranderlijker dan een mens. Nu was Torerei verliefd geworden op Tjoje; hij vond haar blijkbaar niet meer te lelijk en had het al met haar in orde gemaakt, dat ze zouden trouwen. Hier kwam Anieboe echter aan te pas. Hij had als haar oom toestemming te geven voor het huwelijk en was bovendien rechthebbende bij de ruil: hij wilde er een vrouw voor in de plaats hebben.

Derhalve zei Anieboe heel beslist „neen”. Torerei's reactie was merkwaardig: hij kapte al zijn sago- en pisangbomen

om en vernietigde zijn tuingewassen. De jas en broek, die hij reeds enige jaren droeg legde hij af en hij deed zijn buikgordel weer om. Zijn neusdoorboringen waren inmiddels zo ver dichtgegroeid, dat hij de neuspennen er niet meer in kon krijgen. Het was „hati beba — zijn hart was lelijk”. In dit geval met de betekenis van bedroefd, toornig, teleurgesteld, verlegen en hij verliet de kampong Tjoemeta om weer in het bos te gaan wonen. Hij verklaarde: „Als de Kompenie er niet geweest was zou ik haar — let wel: háár — hebben doodgepijld.

Anieboe praatte niet veel. Eén keer had hij gezegd dat hij Tjoje — Tjoje, niet Torerei — zou doodpijlen als ze het waagde met die kerel aan de haal te gaan. Verder zei hij niets dan: „Laat haar maar gaan”, maar zijn ogen stonden moordlustig.

Toen hij enige dagen met me op stap was en ik hem vroeg of hij niet bang was dat Tjoje er intussen vandoor zou gaan, antwoordde hij alleen: „Laat haar maar gaan!”

Maar iedereen in de kampong wist, dat Tjoje's dagen geteld zouden zijn als ze de moed had weg te lopen. Tjoje zelf wist dat ook wel, want ze had bij een soortgelijke gelegenheid van Anieboe al eens een pijl in haar lichaam gekregen en er slechts toevallig het leven afgebracht.

* * *

Bivak Wuwung was een verschrikkelijk muskietenoord en zonder klamboe was het er voor de koelies eigenlijk geen uithouden. Ze hadden er echter wat op gevonden: in de lagere bomen hadden ze tussen dikke takken stellages gebouwd, waarop ze sliepen. Muskieten schijnen doorgaans niet hoger te vliegen dan ongeveer vier meter en als je maar boven die hoogte blijft bezorgen ze je niet veel last. Intussen werd er stevig doorgewerkt en daarom ging ik maar vast op zoek naar een plaats voor het volgende opvoerbivak, dat bij de Marinevallen zou komen te liggen en op dezelfde wijze door Wuwung gebouwd zou worden.

Het varen op de Mamberamo door het Van Reesgebergte moet geleerd worden. Er mag dan wel uit oude verslagen een en ander bekend zijn omtrent moeilijke gedeelten, veel

aanknopingspunten met de beschrijvingen heeft men echter niet, omdat de omstandigheden dikwijls heel anders zijn. Een traject, dat bijvoorbeeld moeilijk is voor een prauw, kan voor een motorboot soms heel gemakkelijk zijn. Andererzijds zal een bepaald stuk voor een prauw soms heel gemakkelijk zijn, omdat die daar een meter dichter onder de wal kan gaan varen dan een motorboot en dus kan profiteren van dood water of zelfs van een neerstream. Een motorboot zal door haar grotere diepgang en haar kwetsbare schroef, vooral wanneer ze een aanhangmotor heeft, verder uit de wal moeten blijven.

Kolken en wervelingen liggen bovendien niet altijd op een vaste plaats, zodat er sinds de laatste beschrijving heel wat veranderd kan zijn.

Ik voer elk nieuw traject altijd eerst zelf, om de moeilijkheden te kunnen beoordelen en de stuurlieden, die voor de verdere opvoer moesten zorgen, vertrouwen te geven. Een „baas” mag van zijn mensen niet iets vragen wat hij zelf niet aandurft.

De draaikolken waren het ergste niet. Uit een zeker ontzag ontweek ik ze aanvankelijk, maar na enige dagen al kwam ik desondanks in een grote terecht. Toen ik merkte dat ik haar niet kon ontvaren, zette ik de motor op volle kracht en stuurde er recht op in. Dat bleek, in dit en de volgende gevallen, de enig juiste methode te zijn — althans met grote sloepen als de „Dempo” en „Scout” — want, kom je er zijdelings in dan wordt de boot met een ruk uit haar richting geslingerd. Snijd je de kolk doormidden dan voel je even een rukje naar links, dan een naar rechts — of omgekeerd, alnaargelang de draairichting — de boot zakt in het centrum van de kolk even in de trechter, richt zich weer op en is er door.

Niettemin is het een ietwat angstig gevoel, zolang je er nog niet mee vertrouwd bent. De Mamberamo-Papoea's gingen later wel eens mee, maar waagden er zich nooit een tweede keer aan. Sommige van hen en van de koelies, die meevoeren sloegen in doodsangst de handen voor het gezicht en gingen als kinderen zitten huilen.

Veel gevaarlijker waren de waterborrelingen. Draaikolken hebben een plaats die, althans op korte termijn, niet ver-

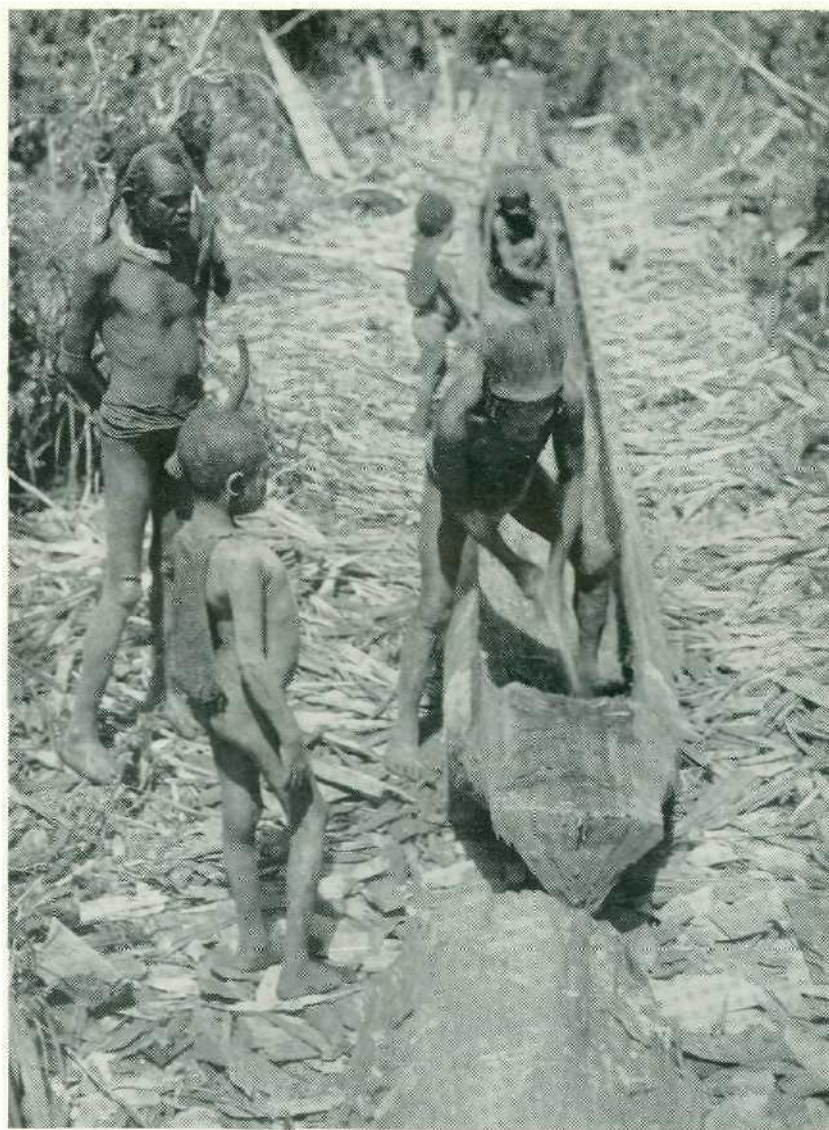
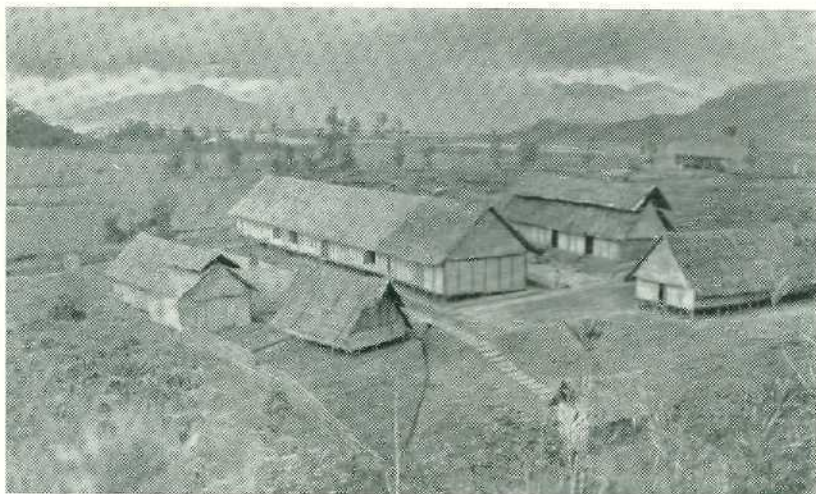

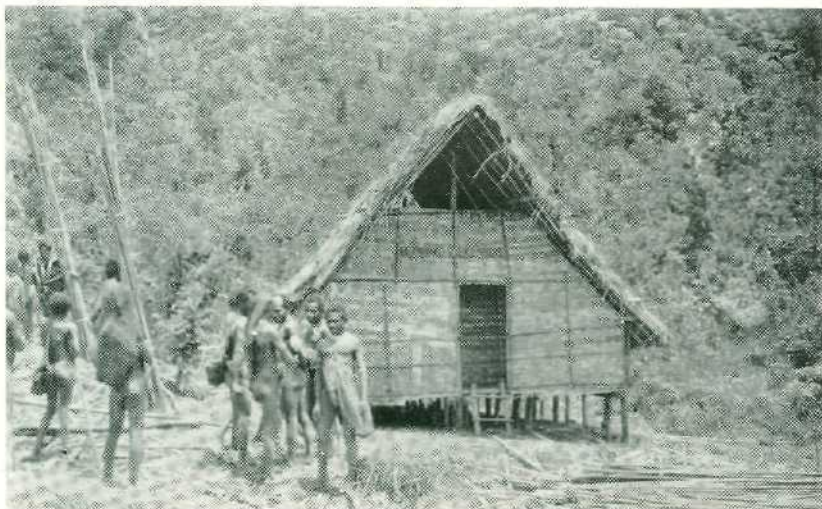
Foto v. E.

Kapoeke's kappen een prauw volgens kustmodel

De bestuurspost aan de Wisselmeren is gereed

Foto v. E.

Het Bernhardsziekenhuis aan de Wisselmeren

Foto v. E.

andert en die men kan zien liggen. Waterborrelingen niet alzo. Ik vermoed, dat dit eigenlijk ricochetstromen zijn; stromen, die elders in de rivier met grote vaart tegen rotsen stoten, daardoor van richting veranderen en dan door hun vaart onder de oppervlakte doorlopen om ergens anders boven te komen. Ze liggen niet op vaste plaatsen, maar komen plotseling tevoorschijn op punten waar tevoren het water volkomen glad was. Komt zo'n borreling aan de oppervlakte onder de boot dan is men volkomen hulpeloos. Roer geven helpt niet, want de boot wordt met de watermassa in haar geheel verplaatst. Dat zijn angstige momenten, maar toch hebben we er nimmer ongelukken mee gehad. Vermoedelijk kan de borreling nooit geheel tot de oever doorlopen, omdat daar het dode water of de neerstroom als stootkussen werkt. Wanneer de boot naar het midden van de rivier geslingerd wordt hindert het natuurlijk niet, al is het gevolg, dat je dan een eind achteruit wordt gezet.

Risikant wordt het ook, wanneer er grote stenen van de oever in de rivier uitsteken. Men nadert zo'n punt gemakkelijk, want er ligt altijd dood water of soms een neerstroom achter zo'n steen, maar als men hem moet passeren komen de moeilijkheden. Door de vernauwing van de rivier wordt de stuwing bovenstrooms dikwijls zo sterk, dat de boot slechts centimeter voor centimeter vordert. De benauwenis is dan, dat er elk ogenblik met grote snelheid een stuk hout of een boomstam kan komen aandrijven, die de propeller van de aanhangmotor raakt en de veiligheidspen doet doorslaan. In dat geval moet de stuurman onmiddellijk de motor afzetten; en daar de stroom de boot meteen meevoert moeten alle inzittende de pagaaien grijpen om zo snel mogelijk aan de kant te komen, opdat men een nieuwe propellerpen kan aanbrengen.

Bij de gestraften, die ik later kreeg waren echter een paar gewezen zeelieden, flinke kerels, die spoedig een handige manier hadden ontdekt om deze stenen te passeren. Vlak voor het critieke punt sprongen er een paar aan de wal met een tros, renden voorbij het obstakel, trokken de boot aan de tros er langs en sprongen dan weer in de varende boot. Dit vereiste natuurlijk

goede samenwerking tussen de trekkers en de stuurman. Het bevaren van zulke gedeelten is een zeer vermoeiende bezigheid. De aandacht mag geen ogenblik verslappen, want het water is vrijwel overal rumoerig en men is onophoudelijk bezig met het herstellen van zijn richting. Daarbij komt nog, dat men stuurt niet met een afzonderlijk roer, maar met de aanhangmotor zelf, waaraan de dus altijd heftig trillende stuurstang is bevestigd.

Bestuursassistent Thenu, die ondanks zijn ietwat vreemde maatregelen uitstekend met de primitieve bevolking kon omgaan, meende wel kans te zien de Mamberamo-Papoea's in te schakelen bij de opvoer van goederen te water. Hun prauwen waren wel erg eenvoudig, maar ze hoefden niet veel te laden. Ze kenden bovendien het water en zijn gevaren en bleven altijd vlak onder de wal. Alle beetjes zouden tenslotte helpen en tijd en benzine uitsparen.

Het lukte inderdaad. Er kwam niet zo erg veel boven, maar ze brachten toch elke twee dagen een blik of veertig met vivres tot vlak onder de Marinevallen.

* * *

Pionierbivak had nog steeds, net als in 1937, een eenzijdige radioverbinding. Er was alleen een ontvangstation, dat telegrammen doorkreeg via Dobo en men kon dus niet antwoorden.

Nu geraakte het ontvangtoestel de 17de Juni ook nog defect, zodat we niet eens meer berichten konden ontvangen omtrent te arriveren boten. Aangezien we de „Ursula” verwachtten werd de „KK” maar naar Bogorbivak gestuurd. Zodra op 19 Juni de verbinding hersteld was kwam het bericht door, dat de gouvernements-Indisch arts Koppeschaar op 20 Juni zou arriveren, met een radiozender.

Hij kwam inderdaad, maar zonder zender!

Bij de post, die ook met de boot was meegekomen was een schrijven van de Resident, waarin me werd medegedeeld, dat het doel der expeditie niet langer zou zijn de Boven-Rouffaer, maar de Swartvallei! Nog al geen klein verschil. Het Boven-Rouffaerplan had ik opgesteld na be-

studering van oude verslagen. Van alle kanten had ik het nog eens bekeken en ik was nauwkeurig op de hoogte van alle tot heden bekende details. De Swartvallei was door de expeditie van 1920/'22 bereikt van de Idenburgrivier uit, over de 3800 meter hoge Doormantop en dat was iets waar ik eenvoudig niet over kon denken. Ik zou moeten proberen de vallei te bereiken langs de Ilim, die door de Swartvallei stroomt en „ergens” in de Van der Willigenrivier moest uitkomen. Ze stond gestippeld op de kaart, maar waar ze eigenlijk liep wist niemand — tussen haakjes, ook vandaag weet dat nog niemand.

Later bleek, dat de Resident zich door de heer Leroux, leider van de KNAG-expeditie, had laten bewegen mijn opdracht te veranderen. Deze had betoogd, dat de tocht door de Meervlakte zo moeilijk en voor de gezondheid bijzonder gevaarlijk was en had alles nogal zwart geschilderd, zonder blijkbaar te bedenken, dat een paar dagen varen op de rivier heel wat minder bezwaarlijk is dan enige weken langer lopen bij een landtocht . . .

Orders zijn orders! Ik vroeg maar meteen om gegevens van de vroegere expeditie naar dit gebied, want daarvan had ik natuurlijk totaal niets bij me.

Intussen maar weer wachten op de koelies en de radio. De 29ste Juni kwamen er enige belangrijke berichten binnen: de koelies zouden in de tweede helft van Juli met de „Reiger” te Mansoeboue arriveren; binnenkort zouden we een grote boot met ingebouwde motor krijgen, die een snelheid van 7 mijl per uur zou kunnen ontwikkelen; Leroux zou een verkenningsvlucht maken over het gebied van de Ilim en de Swartvallei en dan doorvliegen naar Pionierbivak voor een bespreking met mij. Mijn verzoek om zelf een verkenningsvlucht te mogen maken werd „gewezen van de hand”.

Goed beschouwd veranderden deze berichten niets aan de situatie waarin ik mij bevond. Rekening houdend met de stagnatie, die ook hier wel bij zou optreden zag het er naar uit, dat ik nog een poos in de omgeving van Pionierbivak zou moeten blijven rondhangen.

Daarom leek het me verstandig door te gaan met het ethnografisch onderzoek van de bevolking en het aanmerkelijk

uit te breiden. Hoe weinig was er nog maar bekend van de mensen waar ik nu een hele tijd tussen zou wonen. Misschien zou ik waardevolle gegevens kunnen verzamelen.

* * *

De cantine van Pionierbivak kreeg al spoedig grote aantrekkingskracht. Daar zat een mijnheer, die zich erg interesseerde voor de adat, voor familieomstandigheden, voor gebruiksvoorwerpen en dergelijke. Wie bij die mijnheer kwam zitten praten had vrij roken en kreeg na afloop nog een portie rijst mee voor zich en zijn gezin. Het was aantrekkelijk genoeg.

Er werden anders merkwaardige gesprekken gevoerd. Zij kenden een beetje Maleis en ik had getracht zoveel mogelijk woorden van hun taal te leren. Zo ontstond er een taaltje, waarin wij onze bedoelingen vrij duidelijk konden maken, hoewel het voor een buitenstaander volkomen koeterwaals was.

Torerei, de teleurgestelde minnaar van wie ik al vertelde, had zijn plannen om het bos in te gaan bij nader inzien toch maar laten varen. Het leventje, dat hij hier leidde, was wel zo gemakkelijk en al had hij zijn tuingewassen vernietigd, hij hoopte hier toch wel aan de kost te komen. Intelligent als hij was, werd hij een heel goed conferencier, die veel wist te vertellen over de adat en over de samenhang van stammen en families.

De animo voor de conferenties werd anders al gauw te groot; ik moest gaan selecteren. Naast mijn stoel, achter de tafel, stond een leeg petroleumblik. Dat was de speciale zitplaats van de conferencier. Wie daarop zat bekleedde voor het moment een officiële positie en had het privilege van vrij roken en eten. De anderen mochten er bij zijn — gewoonlijk was er een heel gezelschap — en ze kregen ook wel eens een sigaret als ze zich verdienstelijk hadden gemaakt, maar ze waren toch eigenlijk maar bijzaak.

Het was dan ook moeilijk een conferencier afstand te laten doen van zijn bevoorrechte positie ten bate van een ander, al was het toch van tijd tot tijd gewenst. Nu moet je een primitieve nooit op de man af vertellen, dat hij niet meer

nodig is, dat hij kan oprassen. Dat voelt hij aan als grof en kwetsend. Ik maakte dan ook bij voorkeur indirect een einde aan het gesprek, hetzij met een grapje, hetzij door op te staan en naar buiten te lopen. Het hele gezelschap volgde dan wel. Na nog een kort praatje te hebben gemaakt ging ik dan naar binnen, de deur achter me sluitend. We vonden ook nog een andere methode uit. Het petroleum-blik werd op een plank gezet, zodat het geïsoleerd was van de grond. Een geïsoleerde draad werd er aan vastgemaakt, die met een wijde boog langs de muur naar buiten liep en daar verbonden was met de bougie van de Delcomotor. Wanneer ik een conferencier weg wilde hebben zei ik zonder het gesprek te onderbreken of op te zien in één adem tegen dokter Koppeschaar: „Doc draaien”. Deze verdween een minuut of twee later onopvallend naar buiten en drukte op de startknop van de Delcomotor. De conferencier zat dan ineens grimassen makend op zijn blik, krampachtig met armen en benen zwaaiend tot hij kans zag er af te komen. Daarna stond hij verwezen rond te kijken, zich afvragend wat er met hem gebeurd was.

Het verband tussen blik, draad en Delcomotor hebben ze nooit begrepen, maar toen het spelletje enige malen gespeeld was, hadden ze één coïncidentie toch wel in de gaten: als ik iemand uitnodigde te gaan zitten, loensde hij eerst naar het blik, keek mij achterdochtig aan en vroeg dan angstig: „Doc draaien?” Na mijn geruststellende verklaring, dat er geen „Doc draaien” zou zijn nam hij plaats en stak zijn cigaret op.

Al spoedig begreep ik dat oorlog, moord en toverij schering en inslag waren in deze maatschappij. Bij alle gebeurtenissen, in elk verhaal speelden deze factoren een grote rol, of het nu ging om voorvallen binnen het stamverband of er buiten. Nu moet men niet denken, dat we hier te maken hadden met uitzonderlijk dappere lieden, die onbevreesd op de vijand afgingen. Integendeel, de vechtwijze was praktisch altijd sluipmoord of verraderlijke overval. Dat twee partijen openlijk en gewapend tegenover elkaar zouden komen staan om iets uit te vechten, is volkomen onbestaanbaar. Men sluipt naderbij, bij voorkeur beschut door de

duisternis of het donkere bos en schiet een salvo pijlen af. Gewoonlijk is het besluipen wel zo goed gedaan, dat de tegenpartij volkomen verrast is en, voorzover nog mogelijk, aan de haal gaat.

Wanneer er onderlinge vetes moeten worden uitgevochten of echtelijke ruzies beslecht, gaat het al niet anders. Al zijn de gemoederen ook nog zo verhit, men behoeft heus geen soort duel te verwachten of te denken, dat de ene partij in drift naar de wapens zal grijpen om de andere aan te vliegen. Men krijgt anders wel eens die indruk, als er met schitterende ogen wordt verteld hoe verschrikkelijk kwaad Jan was geworden op Piet; hoe Jan zijn woede niet meer had kunnen bedwingen en Piet pardoos had doodgeschoten. Als men echter gaat vragen hoe alles in zijn werk is gegaan, dan blijkt dat Jan, die zich zo vreselijk kwaad had gemaakt, vele dagen geduldig op de loer is gaan liggen bij paden of tuinen, tot hij eindelijk kans zag het dodelijke schot te plaatsen.

Nog vlak voordat ze verhuisden van hun oude kampong Pisano naar Tjoemeta was er een grote moordpartij geweest, die een der vele vrouwenkwesties als oorzaak had gehad. De discussies waren heftig geweest, men was warm gelopen en de gemeenschap had zich in twee helften verdeeld. Tenslotte was het, zo te horen, tot een uitbarsting, tot een regelrechte veldslag gekomen. De beschrijving, die wel een epos leek, riep beelden bij me op van een verwoed gevecht van man tegen man, tot de laatste druppel bloed.

Bij nader vragen bleek het een sluipveldslag te zijn geweest. De pijlen hadden inderdaad links en rechts gevlogen, maar met grote tussenpozen. In elk verborgen hoekje had de dood geloerd. Wanneer men elkaar had ontmoet had men vreselijk vriendelijk gedaan, om dan snel weg te lopen en ergens in een bosje op de loer te gaan liggen. Obesie had argeloos staan kijken bij het sacrale huis toen een pijl van Ewan, die om een hoekje gluurde, hem midden in de keel trof. Taba had een brede bamboepijl diep in de borst gekregen terwijl hij zijn behoefte deed. Ebiesjekoera had bij zijn tuin een schot gekregen onder de oksel in het hart. Zo gaat het verhaal maar verder.

Nergens staan ooit twee mannen, gewapend en gereed tot de strijd, tegenover elkaar.

Bij het wraakrecht — oog om oog, tand om tand — gaat het evenzo. Dit recht wordt in deze maatschappij in zijn volle omvang toegepast: tegenover leven moet leven staan, om het even of de dood met opzet of bij ongeluk werd veroorzaakt. Bij het spelen aan de waterkant had een jongetje van een jaar of zeven zijn kameraadje in het water geduwd. Dit was ongelukkig terechtgekomen en verdronken. Het leven van het eerste jongetje was „dus” verbeurd. Ofschoon zijn vader nu de rechtmatigheid van doodpijnen zal erkennen, zal toch de wraak worden voltrokken in de vorm van een sluipmoord. Het weerloze slachtoffer zal worden opgewacht en neergepijld als het zijn behoefte doet, of water haalt of iets dergelijks.

Een natuurlijke dood neemt men alleen aan bij heel jonge of heel oude mensen. Is de dood niet het gevolg van zichtbaar geweld, dan moet er toverij in het spel zijn en daarvoor stelt men een der buurstammen aansprakelijk. Natuurlijk is zo iets een gereede aanleiding tot het houden van een wraaktocht — uiteraard weer een verraderlijke overval — waarbij men, als de gelegenheid zich voordoet, ook nog enige vrouwen kan roven. Dat de tegenpartij op zijn beurt weer wraak moet nemen, ligt voor de hand en zo gaat het spelletje door tot in het oneindige, dat wil zeggen tot het bestuur krachtdadig een eind maakt aan de moordpartijen.

De Kaowerawedj doen niet aan koppensnellen en kannibalisme. De Monao wel, maar die doen het niet „echt”, zoals ze het in Pionierbivak noemden. Niet echt, want ze eten alleen de hersens en de benedenarmen van hun slachtoffers op, klaarblijkelijk om zich door middel van dit ritueel de kracht van de verslagen vijand eigen te maken.

De Kwerep, ten Oosten van Pionierbivak, zijn echter menseneters in optima forma. Zij consumeren het hele slachtoffer, van kop tot teen. Hersenen, zo vertelden ze zelf, worden gegeten, samengekookt met sagopap en groenten. Vrouwenborsten, gekookt in sago zijn een bijzondere lekkernij.

Kaowerawedj zijn niet alleen goede vrienden met de Kwe-

rep, maar hebben ook een zeer merkwaardige handelsovereenkomst met hen gesloten. Als de Kaowerawedj namelijk een vijand hebben gedood richten zij een groot feest aan met eten, zang en dans. Het lijk wordt in stukken gesneden op een stellage gelegd. Daaronder wordt een vuur onderhouden, tot de lichaamsdelen voldoende zijn gedroogd en gerookt om niet meer te bederven; het afdruipende vet sist en verbrandt in het vuur. Dan wordt het mensenvlees in bladeren gewikkeld en na afloop van het feest naar de Kwerep gebracht. Deze maken er de hoofdschotel voor een feestmaal van en belonen de Kaowerawedj met varkensvlees en sago voor hun moeite. Zo is voor de laatsten de dag toch nog goed, al eten ze niet mee.

Bij onderzoek bleek mij duidelijk, dat er in het algemeen geen verband is te leggen tussen dit kannibalisme en deze moordpartijen enerzijds en de sacrale huizen en de heilige fluiten anderzijds. Iets in de vorm van mensenoffers kende men niet.

Intussen kon ik volgens een vaag telegram uit Seroei het gewestelijk vaartuig „Bantam” binnenkort in Mansoeboe verwachten. Daar er geen datum bij stond, zond ik voor alle zekerheid de „KK” naar beneden. De djoeragan — inlands gezagvoerder — kreeg nadrukkelijke opdracht er volle zeven dagen te blijven liggen. Was er dan nog geen „Bantam” komen opdagen, dan kon hij terugkeren.

Nauwelijks was de „KK” vertrokken of er kwam eerst een telegram, dat de „Reiger” op 16 Juli op Mansoeboe zou zijn, terwijl de dag daarop werd bericht, dat de „Bantam” er eveneens zou komen en mij werd verzocht de „KK” te zenden om de radiozender in ontvangst te nemen.

De autoriteiten in Ambon schenen langs elkaar heen te seinen. Ik kon er niet goed uit wijs worden, maar wat ze vroegen was al gebeurd: de „KK” was met strikte orders in Mansoeboe; daar kon ik tenminste gerust op zijn — dacht ik! De 9de Juli kwam de „KK” reeds terug van Mansoeboe zonder de „Bantam” ontmoet te hebben. De djoeragan had er na drie dagen schoon genoeg van gekregen en was ondanks de nadrukkelijke opdracht eenvoudig huiswaarts gekeerd.

Dat was fraai. Enfin, de 15de ging ik maar met de „KK” naar beneden om de „Reiger” op te wachten. Die liep de volgende dag om 9 uur binnen, met aan boord helemaal 17 koelies en — eindelijk — de radiozender. De eersten accepteerde ik onder het motto: alle beetjes helpen. Bij de laatste kreeg ik te horen, dat de „Bantam” niemand te Mansoebroe vindende, inderdaad onverrichterzake was teruggekeerd naar Seroei, vanwaar de „Reiger” de zender gelukkig had kunnen meenemen.

Voor de veiligheid plaatste ik nu maar weer een vaste post op het inmiddels sinds lang verlaten Mansoebroe bivak en keerde terug naar Pionierbivak.

De radiozender bleek defect. Ondanks alle pogingen werd er geen verbinding gekregen en na enige dagen gaf ik de moed maar op.

De 25ste Juli vertrok ik weer naar de monding om de beloofde nieuwe boot met ingebouwde motor te aanvaarden en de radiozender af te geven aan de „Aroe”, opdat hij in Hollandia gerepareerd kon worden.

De „Aroe” had zegge en schrijve tien gestraften en zeven koelies voor me meegebracht. Bij de eersten waren er bovendien twee met strafexpiratie binnen zes weken. De heren vroegen maar meteen om terugzending, waar ze overigens groot gelijk in hadden, want als ik ze mee nam zouden ze in vrijheid gesteld moeten worden daar ergens in het bos. Daarom gingen ze per omgaande retour.

Voorts waren er twee bij, die ik aan de Wisselmeren wegens luiheid en kwaadwilligheid had teruggestuurd naar Ambon.

Organiseren scheen toch een moeilijk vak te zijn!

Bij het proefvaren begon de motor van de nieuwe boot, de „Hobo” al met weigeren, doch hij kon in orde gemaakt worden. Mijn mededeling, dat deze boot werd verondersteld 7 mijl te lopen, ontlokte de gezagvoerder van de „Aroe” slechts een hoongelach; dit was, dacht hij, wel mogelijk met 4 mijl stroom mee . . .

We gingen er mee op weg en de snelheid viel inderdaad niet mee. Ter hoogte van Duiveneiland, waar een kleine

vernaauwing in de rivier was, haalde de „Hobo” het maar net. We hadden er drie kwartier moeten draaien over een afstand van nauwelijks 200 meter; centimeter voor centimeter waren we vooruitgekomen. Wanneer de Mamberamo nog iets zou wassen haalde de „Hobo” zelfs Pionierbivak niet meer, laat staan de Marinevallen. Ze liep zeker niet meer dan 5 mijl en zou dus op het laatste traject volkomen waardeloos zijn. Met slechts 1 ton beladen raakte ze aanzienlijk achter bij de „Scout” — met aanhangmotor — beladen met 1½ ton.

Haar benzineverbruik was echter werkelijk zeer laag en daarom zou ze wel geschikt zijn voor het transport in de Meervlakte, waar de stroomsterkte slechts bij uitzondering 4 mijl haalt. Gelukkig zag ik wel een mogelijkheid haar door de vallen gesleept te krijgen.

Ambon seinde, dat de „Albatros” 51 Keiese koelies en 6 gestraften zou brengen naar Idore. Nadat ze de tocht van Idore naar Windesi te voet gemaakt hadden zouden ze worden afgehaald door de „Violetta”. Wanneer die aan de monding kon zijn vertelden ze er maar niet bij, dus ik maar weer wachten en intussen doorgaan met het ethnografisch onderzoek.

Torerei kwam me opgewekt vertellen: „Ze zeggen dat ik een zoon heb gekregen”. Verbaasd vroeg ik hem: „Hoe zo? Ze zeggen? Wéét je dat dan niet?”

„Nee”, verklaarde Torerei, „ik weet er niets van; een man weet zulke dingen niet”.

„Maar als je naar de omvang van je vrouw kijkt, dan weet je toch wel wat er gaande is?”

„Toch niet, dan weet ik er nòg niets van.”

„En als je vrouw bevalt, weet je daar dan ook niets van?”

„Ook niet. Mijn vrienden komen me dan vertellen dat ik een kind heb gekregen, maar pas over een poos mag ik me er zelf van overtuigen.”

Dit gesprek verklaarde me, waarom ik op verscheidene punten van het onderzoek niet veel verder kwam: de man wordt verondersteld van vrouwenzaken niets af te weten, evenals de vrouw verondersteld wordt niets van de heilige fluiten te weten.

Er waren trouwens meer van die gevallen waar je alleen langs omwegen achter kon komen. Om te beginnen mag een man zijn eigen naam niet uitspreken. Dat zou de aandacht van de kwade geesten maar op hem vestigen en die houdt hij liever zo ver mogelijk van zich af. Vraag je hem dus naar zijn naam, dan kijkt hij zijn buurman aan en die antwoordt.

Verder bleken er nog zeer ingewikkelde taboeverhoudingen te zijn, o.a. tussen schoonvader en schoondochter, tussen schoonmoeder en schoonzoon, tussen broers en alle echtgenoten van hun jongere broers. In de eerste plaats hielden die in, dat betrokkenen onder geen voorwaarde elkanders naam mochten noemen. Verder mochten ze slechts op een afstand met elkaar spreken, elkaar niet aanzien, nimmer bij elkaar zitten, nimmer iets eten van spijzen die door de ander waren bereid. Wanneer ze elkaar op een pad tegenkwamen moest de mannelijke partij het pad verlaten.

Bij het opmaken van stambomen stuitte ik nogal eens op mensen tot wie de betrokken informant in taboeverhouding stond. Dan was het grappig te horen in welke ingewikkelde persoonsbeschrijvingen hij zich verloor om toch maar geen naam te hoeven noemen. In dit opzicht was hij zo conscientieus, dat hij zich nimmer vergiste; ook niet wanneer ik expres of toevallig, via andere familieverhoudingen, overging op de tak waaraan de voor hem verboden namen lagen. De straf op de overtreding van dit verbod is voor een Kaowerawedj dan ook wel heel ernstig: hij zou in het vervolg alle varkens misschieten!

Alleen Siewanomie was op dit gebied tamelijk verlicht: wanneer zijn omschrijving niet voldoende duidelijk bleek te zijn, achtte hij het wel verantwoord mij de betreffende naam in het oor te fluisteren.

Dat opmaken van stambomen was een aardig en zeer nuttig werk. Men krijgt op deze wijze talloze gegevens omtrent de sociale en de culturele verhoudingen — huwelijksrecht, erfrecht, e.d. — die men door rechtstreeks vragen niet of moeilijk te weten komt. De mensen zelf vinden het meewerken er aan ook plezierig, zoals ze trouwens elke interesse in hun gewoonten prettig vinden.

Natuurlijk hebben ze er geen begrip van dat je door lijnen

en namen op een papier geschilderd, het hele beeld van de familieverhoudingen voor je ziet. Wanneer je een nieuweling in het bivak, wiens naam wordt genoemd, na een blik op de stamboom precies vertelt met wie hij getrouwd is, wie zijn ouders, zijn broers, zijn zusters en zijn kinderen zijn met nog wat bijzonderheden er bij, dan stráált 's mans gezicht van genoeg en zo veel belangstelling in zijn persoonlijke omstandigheden en dan heb je hem alleen al daardoor voor je gewonnen.

Het was niet zo gemakkelijk achter het begrip te komen dat men had van het Opperwezen, maar toen men eenmaal begreep waar ik naar toe wilde, kwamen de tongen los. De moeilijkheid lag toen nog slechts in de geringe kennis, die wij van elkanders talen hadden. Het viel niet mee de gegevens zo zuiver mogelijk te destilleren uit het koeterwaals, dat tusschen ons gangbaar was.

Het Opperwezen heet o.a. Nabanétj. Hij is de machtige, de ontzaglijke; de heer van alles en iedereen. Donder en bliksem zijn zijn taal. Hij ziet alles op aarde, weet alles, doch vertoont zich nimmer. Wie hem zou zien, zou op het moment sterven. Kwam hij nu op aarde, het hele mensdom zou ten onder gaan.

Nabanétj is de wetgever; hij bepaalt wat goed en wat slecht is en zegt dat men geen vrienden mag doden, niet mag stelen, niet andermans vrouw benaderen. Hij verlangt, dat de man op aarde vijanden doodt.

Overigens zijn de begrippen omtrent hem, zoals te verwachten was, antropomorf. Men ziet hem als een geweldig grote, zware kerel, die met stenen gooit als hij kwaad wordt. Hij is getrouwd en heeft vrouw en kinderen, maar van zijn gezin weet men weinig, behalve dat zijn zoon vroeger op aarde woonde en er ook nu nog wel eens terugkomt.

Hij woont boven in de lucht, ergens aan een grote rivier, de Goewamoe. Water uit deze rivier giet hij op de wereld als hij boos of ontevreden is; wij noemen dat regen. Het geruis, dat men hoort bij zware regenbuien, is afkomstig van de stromende Goewamoe.

Nabanétj neemt ook offers aan. De offerspijs is varkens-

vlees. Niet zo maar een stuk, dat men toevallig in voorraad heeft, neen, het moet een varken zijn, dat speciaal voor dat doel is geschoten. Het is taboe en mag door geen enkele vrouw aanschouwd worden. De offeraar snijdt een stuk vlees van het varken, houdt het met uitgestrekte arm naar boven en verzoekt Nabanétj het op te eten. Dan zet hij zelf even zijn tanden in het vlees en werpt het toe aan de honden; de mens mag van dit stuk vlees niet eten. In primitieve vorm zijn hier dus alle elementen van het offer verenigd.

Het was vaak een hele toer deze gegevens los te krijgen. Het ontbrak de mensen niet aan goede wil, maar ze begrepen dikwijls niet wat ik wou weten, omdat ze zoveel bekend veronderstelden. De primitieve spreekt over deze dingen alsof je het allemaal weet en als je hem dan maar verder laat praten komt wat je weten wilt soms op deze indirecte wijze nog het beste naar voren.

Natuurlijk had men ook wedervragen. Vele malen heb ik moeten uitleggen „hoe groot mijn kampong wel was”. Ik betwijfel het of ik deze eenvoudige zielen het juiste begrip heb kunnen geven van de omvang van „kampongs” zoals Amsterdam en Den Haag — en van de aantallen mensen die er wonen. Over de grootte van onze „prauwen” behoefde ik niet veel meer te vertellen, omdat ze schepen als de „Reiger” hadden gezien. Dat er schepen waren nog wel honderd maal groter dan de „Reiger” — die naar ik meen 600 ton is — zal men wel als vergeeflijke dikdoenerij hebben beschouwd.

Het feit, dat ik, een zo belangrijk heer, het mijn hele leven met slechts één vrouw moest stellen werd natuurlijk erg zielig gevonden. Aan mijn rijkdom kon het natuurlijk niet liggen; zoals ze zelf konden constateren aan de expeditievoorraden was ik daarmee goed bedeed. De oorzaak zou dan wel liggen in het gemis aan een ruilobject voor het verkrijgen van verdere vrouwen. Gezien mijn figuur kon men er echter niet aan twifelen, dat ik, ondanks het bezit van maar één vrouw, wat sago en andere voedingsmiddelen betrof toch wel aan mijn trekken kwam.

Intussen ontving ik nog steeds geen bericht over de „Vio-

letta" en, daar de defecte zender nog niet gerepareerd was, kon ik ook geen inlichtingen vragen. De „KK" had het eveneens afgelegd en daarom had ik juist graag het verzoek gedaan passagiers en goederen niet af te zetten in Mansoeboe, maar er mee door te varen tot Bogorbivak.

Ook dat viel weer niet mee. De „Violetta" liep wel de Mamberamo binnen, maar mocht ingevolge nadrukkelijke opdracht van Manokwari niet verder varen dan Teba, in de monding gelegen. Zij kwam dus zelfs nog niet eens tot Mansoeboe, laat staan tot Bogorbivak, zoals ik had gehoopt. We hadden nu alle Keiese koelies en de gestraften op te voeren van Mansoeboe tot de Marinevallen, waar het eerste opvoerbivak lag, van waar uit alles over land gedragen zou moeten worden. Dit karwei verliep langzaam en kostte veel benzine, maar het aantal dragers en de hoeveelheid vivres aan de Marinevallen begonnen toch te groeien. Ook de Papoea's van de Mamberamo deden hun best, al ging het met mondjesmaat. Het water van de rivier was aanzienlijk gestegen en op verschillende punten was het varen zeer moeilijk geworden.

Op een van deze tochten werd ik dicht bij Pionierbivak getroffen door een penetrante lijkenlucht. Ik dacht aan een of ander rottend cadaver, maar mijn Papoeavrienden wezen me op een stellage van een paar meter hoog, een eindje het bos in. Mijn tegenzin overwinnend ging ik kijken: er lag een halfvergaan lijk op en het bleek, dat ik hier te maken had met hun manier van lijkbezorging.

Als er iemand overleden is blijft het lijk liggen tot alle familieleden bijeen getrommeld zijn. Dat kan echter wel eens een tijd duren en intussen raakt het dan in zo'n verregaande staat van ontbinding, dat het geheel is opgezwollen en een walgelijke stank verspreidt. Het lijk weg halen en op de dodenstelling plaatsen voordat allen aanwezig zijn zou grote narigheid brengen, want de telaatkomenden zouden de stelling radicaal omhakken en het lijk op de grond laten vallen.

Het blijft dus liggen en pas als alle rechthebbenden aanwezig zijn wordt het lijk in bladeren gewikkeld, aan een lange stok gebonden, zo naar de stelling gedragen en er

op gehesen. Daar ligt het, met opgetrokken knieën en van alle versieringen ontdaan. Een bakje met sagopap staat aan het hoofdeinde.

Soms komt men na enige dagen terug. Een der familieleden klimt op de stelling en gaat het lijk wassen. Wie erg moedig is en graag een goed jager wil worden gaat er onder staan en laat het waswater over zich heen lopen, er tevens wat van in de mond opvangend. Wie de durf er voor kan opbrengen — en dat zijn er maar weinigen — heeft wonderbaarlijk succes op de jacht en schiet fantastisch veel varkens.

Is het lijk helemaal vergaan dan haalt men het hoofd er af, maakt het schoon, versiert het met motieven in rode klei en richt een feest aan in het sacrale huis, waarbij gedanst en gegeten wordt en waarbij tijdens het dansen de schedel zich bevindt in het draagnetje van de vader of de zoon van de overledene. Na afloop plaatst men de schedel op een staak voor het sacrale huis en vergeet hem dan verder. Het ding valt wel een keer om en de schedel rolt ergens in de struiken, zonder dat het iemand nog interesseert.

Wanneer de overledene getrouwd was heeft de weduwe — of: hebben de weduwen — bepaalde verplichtingen. In de eerste plaats moet ze zich huilend terugtrekken in haar huisje. Ze mag er slechts uit komen om haar behoefte te doen en dan nog moet ze haar gezicht bedekken, want ze mag niet om zich heen kijken. „Als ze zou zien, hoe mooi de zon scheen zou ze gaan huilen”, zo zei men; daarmee bedoelend, dat de weduwe aan haar verlies herinnerd zou worden als ze zag hoe ieder om haar heen gelukkig was.

De treurende weduwe mag in haar afzonderingstijd geen sago kloppen en niet haar eigen eten bereiden. Ze mag geen vuur aanmaken en niet in enig vuur blazen. Allerlei spijzen zijn haar verboden. Met rode klei schildert ze figuren op gezicht en borst.

Als de afzondering voorbij is komt ze naar buiten en draagt dan een rouwkapje: een lap van geklopte boomschors, die als een kapje om het hoofd wordt gebonden. Legt ze dat af dan is dat een teken dat de rouwtijd voorbij is en dat ze dus weer uitgetrouwelijk kan worden. Zolang een nieuw

huwelijk nog niet plaats heeft gevonden is ze ter beschikking van elke man die — tijdelijk — op haar gezelschap prijs stelt.

De Kaowerawedj gelooft aan een hiernamaals. Hij denkt zich de hemel erg stoffelijk: eigenlijk alleen maar als een verbeterde editie van het aardse leven, dus zonder narigheden. Je wordt er weer jong en er is altijd zoveel sago, varkensvlees en tabak als je maar lust. Je krijgt er je eigen vrouw weer terug, maar die heeft dan ook een verjongingskuur ondergaan: haar oude huid is afgestroopt en ze heeft een spikplinternieuwe gekregen, jong en mooi. Hier is het dus niet alleen „trouw tot in de dood”, maar zelfs „trouw tot en met het hiernamaals”! Hoe dat nu moet als de vrouwen diverse echtgenoten hebben gehad, en wie dan dus wie terugkrijgt, daarover maakt men zich niet druk.

* * *

De laatste dagen van Augustus begonnen er sombere berichten over een dreigend Europees conflict binnen te komen. Ik had gelukkig een gewone Philips ontvanger bij me en kon de gebeurtenissen volgen. De 29ste Augustus kwam er een telegram van de Assistent-Resident te Manokwari, dat Nederland mobiliseerde en dat de mogelijkheid dus bestond, dat de exploratie geen voortgang zou vinden.

De 30ste Augustus seinde de Resident, dat H.M. de Koningin diversen van ons had onderscheiden, te weten de hoofdposthuiscommandant Wuwung, de politieagenten Kapoh en Pattiwael en mij. Koninginnedag werd dan ook groots gevierd, temeer daar wij op deze dag tevens de geboorte van Prinses Irene herdachten, die door allerlei omstandigheden de 5de Augustus niet gevierd had kunnen worden.

Het werd een groot festijn, waaraan Papoea's uit de hele omtrek deelnamen. We hielden volksspelen: hardlopen, touwtrekken en ik had een schutterswedstrijd gearrangeerd, met mooie prijzen. De Papoea's mochten op 35 meter afstand schieten op een schijf van 1 meter middellijn. Er

Bia-rivier

Foto v. E.

Riviergezicht

Foto Maresch

Torei

Foto v. E.

werden honderden pijlen verschoten, maar zelfs niet één raakte de schijf, laat staan de roos.

Net als ieder heb ik veel gehoord en gelezen over de bijzondere schietvaardigheid van de Papoea's. Zelf heb ik er in al die jaren nooit iets van gemerkt. De gewone varkenspijlen zijn al heel ongeschikt om er zuiver mee te schieten; de punt bestaat uit een breed blad van bamboe en als de snelheid afneemt — wanneer er dus van vrij grote afstand wordt geschoten — gaat de pijl dikwijls loodrecht de lucht in. Bij de jacht besluipt de Papoea het varken, terwijl de honden het bezighouden, dan ook altijd tot een afstand tussen 10 en 5 meter — en schiet dan soms nog mis ook.

Tegen slecht schieten heeft men verschillende amuletten. Het krachtdadigste voor de jacht is wel de „oroem”, maar die is zeldzaam. Het voornaamste bestanddeel er van is de navelstreng van een kort na de geboorte overleden kind. De zielen van zulke kinderen worden namelijk geesten, die de mensen welgezend zijn en speciaal hen helpen, die een streng in bezit hebben. Ze wordt in boomschors gepakt en met touw omwonden. Het geheel wordt daarna ingewreven met het sap van de boom waarin de goede geesten gewoonlijk huizen, dan nog gerold in rode aarde en zo om de hals gehangen. Het amulet maakt, dat het wild de jager niet ziet. Vindt men op jacht varkensuitwerpselen en wrijft men het amulet er mee in, dan wordt de werking nog belangrijk versterkt. Het varken merkt dan niets van de aansluitende jager, zodat deze, vlakbij gekomen, zijn schot kan plaatsen.

Een ander amulettenrecept is het volgende: men neme wat snorharen van een hond, enige haren van het puntje van zijn staart, wat okselharen en nog wat kleine stukjes van de nagels van voor- en achterpoten. Men wikkele dit alles met wat varkensuitwerpselen in het blad van een soort brandnetel en make er drie kleine pakjes van. Met een kapmes make men drie sleuven in de geestenboom en stoppe in elk er van een pakje. Ook dit verzekert succes bij de jacht.

Daar honden zo'n belangrijk aandeel hebben in de jacht spreekt het vanzelf, dat men zijn witte magie bijzonder op

hen richt. Als een Kaowerawedj ze te eten geeft zal hij steeds het voer zelf even in de mond nemen voor hij het de dieren toewerpt. Nu is dat niets bijzonders; in Europa doet men nog wel vreemdere dingen om een hond aan zich te doen wennen.

Men heeft velerlei middelen, een stukje schors van dit, een blad van dat, rode aarde zus en steentjes zo, die in de meest rare combinaties de hond in de keel gespuwd of gedrukt moeten worden om hem vurig te maken en hem een goede reuk te geven.

Uiteraard gebruikt men ook amuletten in de oorlog. Van een meroemboom (een Cerbera-soort) neemt men wat sap, wrijft dat op de schaamlap van een vrouw en vermengt het met de daaraan klevende resten van de laatste menstruatie. Het geheel wordt vermengd met rode aarde en gedroogd tot het poedervormig is. Komt men tegen de avond bij een vijandelijk huis, dan wordt er iets van dit poeder op de vlakke hand gelegd en geblazen in de richting van het huis. De bewoners zullen daarop in een vaste slaap geraken en gemakkelijk te overvallen zijn.

Een oorlogspijl zal zeker zijn doel treffen wanneer de punt er van wordt ingewreven met resten van de laatste menstruatie van een vrouw.

Men heeft mij nogal eens gevraagd of de Papoea vergiftige pijlen heeft. Ik moet er op antwoorden, dat ik die nog nergens heb meegemaakt, maar als we het bovenstaande recept even bekijken . . . Er mag dan al of niet met officieel vergif worden gewerkt, het zal ons toch niet verwonderen als zo'n pijlschot bij ons Europeanen een zware infectie veroorzaakt. Niet zo bij de Papoea.

Het is werkelijk fantastisch wat een Papoealichaam kan verdragen. Men heeft zogenaamde geneesmiddelen, die moeten bewerken dat je een pijl met grote weerhaken kunt trekken uit een lichaamsdeel, waaruit hij niet verwijderd kan worden door hem er doorheen te drukken. Het is weer het oude liedje: meng een beetje sap van dit met wat boomschors van dat, leg dat op de wonde, en zie, zo demonstreert na een dag of vier de Papoeaheelmeester triomfantelijk, nu kun je zonder moeite de pijl er uit halen.

Inderdaad! De wonde is inmiddels een grote, etterende massa geworden, die geen weerstand meer biedt aan de weerhaken. Wij blanken zouden voor het zover was al aan bloedvergiftiging zijn overleden, maar deze natuurkinderen lopen na een week weer rond.

Bij Bakoesa kreeg een man een pijlschot in de borst. De benen punt drong tussen de ribben door tot in de longen. Zoals gebruikelijk trachtte men eerst hem te genezen door het gat dicht te stoppen met aarde, maar dat hielp in dit geval niet veel. De derde dag was hij er zo erg aan toe, dat men maar besloot hem naar de expeditiedokter te brengen.

Koppeschaar — die bang was geweest dat hij niet veel praktijk zou hebben op de tocht — constateerde pleuris en een ventielpneumothorax. Dit laatste betekent, dat de wonde zodanig is, dat er door de ademhaling buitenlucht door de wondopening in de borstholte gezogen wordt. Daar die lucht niet meer terug kan, wordt de spanning in de borstkas steeds groter. Bij deze man lag het hart al een kwart slag gedraaid.

De dokter hief de spanning op en de man kreeg hart-injecties. Het heeft er nog een dag lang om gehouden of hij het zou halen, maar toen was het gevaar geweken, al was hij natuurlijk nog erg zwak.

Na een week moest de dokter hem echter al verbieden met zijn vrouw het bos in te gaan en binnen veertien dagen was hij met medeneming van een prauw verdwenen.

* * *

De dagen na Koninginnedag bracht ik grotendeels door aan de radio. De oorlog Duitsland—Polen was in volle gang, ultimata vlogen door de lucht.

De 4de September seinde de Resident dat ik, ingeval er opdracht gegeven zou worden tot beëindiging der expeditie, op Sarmi zou moeten terugtrekken en daar verdere orders afwachten. Gelukkig behoefde bij het uitbreken van de oorlog de terugtocht niet automatisch te worden aanvaard.

Tegelijk kwam er een telegram uit Manokwari, dat op

2 September de „Ursula” in Mansoebou zou zijn. Prettig is het zo'n telegram te krijgen twee dagen nadat de boot al weg is. . . .

De „Ursula” bleek een nieuwe 20 pk Archimedes aanhangmotor gebracht te hebben. Hij moest prompt proefdraaien en liep heerlijk; zelfs als hij op driekwart toerental gedrosseld was maakten we met de „Scout” nog een prachtsnelheid. Bij het maken van een bocht in nogal sterke stroom zag ik echter plotseling een der klemmen, waarmee de motor aan de boot zat vastgeschroefd, losschieten. De motor draaide op hetzelfde moment een kwart slag om en voor ik besepte wat er gebeurde verdween hij in de diepte.

Dat was een harde klap; ik had van deze motor veel verwacht. Het punt, waar hij was verdwenen noteerde ik nauwkeurig en ik liet er enige dagen naar dreggen. De bodem stak echter zo vol drijfhout en we verspeelden zoveel dreggen, dat we onze pogingen moesten staken.

Op een gegeven moment kreeg ik in Pionierbivak een alarmbericht uit Bivak Bogor. Er heerste daar grote consternatie: een der jagers was niet van de jacht teruggekeerd. Ik ging er heen en zond Wuwung met een patrouille van 7 man uit om hem te zoeken, hoewel ik vermoedde dat het zo'n vaart niet zou lopen; deze jager was namelijk een ervaren rimboerot.

Hij bleek ook al spoedig op eigen kracht binnen te zijn gekomen, maar nu was er een jonge agent, die op eigen houtje aan het zoeken was gegaan, verloren geraakt. Aangezien deze knaap geen rimboe-ervaring had zond ik drie patrouilles uit in verschillende richtingen. Na enige uren werd hij gevonden, nauwelijks een half uur van het bivak verwijderd, maar desalniettemin volkomen van streek.

Toen er een spoedpatrouille naar Sarmi was gezonden om de post af te halen, daar gebracht door de maandelijkse KPM-boot, meldde een telegram me, dat de „Bantam” via Sarmi naar de Mamberamo-monding zou gaan. Ik ging naar beneden om de spoedpatrouille en de post, die na-

tuurlijk door de „Bantam” meegenomen zouden zijn, af te halen.

Dat was verkeerd gedacht: de spoedpatrouille was aan boord, maar zonder post. Die was „nog niet uitgezocht” toen de „Bantam” vertrok! Nu moet men zich voorstellen, hoe verschrikkelijk groot de hoeveelheid post is van een plaatsje als Sarmi, met drie Europeanen en een paar Chinezen. . . .

Afgezien daarvan echter: waarom stuurde men de spoedpatrouille terug? Ik moest dezelfde patrouille nu rechtsomkeert sturen — vier dagen lopen — om diezelfde post te gaan halen.

Gelukkig was ook de radiozender meegekomen en ik verzocht de radiotelegrafist te Sarmi per brief, verbinding met me te maken.

Elke dag luisterde ik trouw wanneer Sarmi in de lucht was, maar hij riep me niet, ook niet toen hij naar menselijke berekening mijn verzoek al lang gekregen moest hebben.

Wel werkte hij regelmatig met Manokwari, maar al trachtte ik er tussen te komen, hij reageerde niet.

Eindelijk kwam er 22 September een telegram van het Hoofd van Plaatselijk Bestuur te Sarmi, dat de radiochef te Makassar bezwaar had tegen de verbinding, aangezien Sarmi's Delcomotor defect was en hij zijn accu's moest sparen . . .

Accoord; maar had Sarmi dat niet even in een paar woorden kunnen zeggen, terwijl ik hem zo hardnekkig zat te roepen? Het zou hem minder stroom gekost hebben dan nu voor dit telegram nodig was geweest.

Er was echter geen bericht bij, met wie ik dan wel verbinding mocht maken. Daarom maar weer een spoedpatrouille naar Sarmi gestuurd. Dit keer met een telegrafisch verzoek aan de beheerder van het radiostation Manokwari om verbinding te maken.

Het werd weer wachten — tot er een telegram kwam, dat de radiochef te Makassar de verbinding had verboden . . . Nu liep mijn gal echter over. Natuurlijk zou ik er geen bezwaar tegen hebben op expeditie te gaan zonder radioverbinding, wanneer dat nodig was; maar een goede

radiozender te hebben en dan geen verbinding te kunnen krijgen met de buitenwereld, alleen omdat een stel papieren kerels van hun prettige stoelen uit papieren bezwaren menen te moeten maken, dat was me toch te gortig.

Er ging wéér een spoedpatrouille naar Sarmi. Nu met een telegram voor de Resident, dat ik positief weigerde deze expeditie voort te zetten, indien ik niet eerst radio-verbinding had.

Het was een kwaad, ik mag wel zeggen, giftig telegram; ik had ook net die dag mijn tweede malaria tropica-aanval gehad . . .

Natuurlijk ging de opvoer intussen toch wel door, maar het duurde nog volle tien dagen voordat de officiële toestemming om verbinding te maken afkwam. Radio Wisselmeren — YHP — werd aangewezen als mijn tegenstation; mijn eigen roepletters werden YHO.

Het bleek goed te gaan en van die tijd af hadden we een vrij regelmatige verbinding, zij het nu en dan door storingen onderbroken.

De telegrafist van Pionierbivak, die alleen een ontvangtoestel bediende — een zender was er immers niet — had uiteraard niet veel werk; niet meer dan een half uurtje per dag. Daarnaast was hij ook nog wel schrijver op het kantoor van de bestuursassistent, maar veel geschreven werd er op dat kantoor in het bos ook al niet. Hij was bereid mij morseseinen te leren. Snel werd er een zoemer-tje geconstrueerd en de lessen begonnen onmiddellijk. Binnen een paar weken was ik zover, dat ik kon afzien van het moeizame telefonisch opgeven van telegrammen. Ik kon ze, zij het nog langzaam, seinen en voor de expeditie was afgelopen had ik een snelheid van 20 woorden. Dank zij ijverige bestudering van enige handboeken, die ik voor dit doel had meegenomen, werd ik zowaar ook nog een beetje kundig op radiotechnisch gebied. Dat is ook wel nodig, wanneer je zonder vakkundig personeel op stap gaat met rimboezenders.

Vaak was ik ook nog monteur, want er was heel wat gesukkel met de motoren. De „KK”, inmiddels gerepareerd, bleef onbetrouwbaar. Er kwam dan ook een toezegging van

Ambon, dat de „KK” zou worden vervangen door de „JJ” en deze omwisseling vond inderdaad een paar weken later plaats.

De tijd, vrijgekomen door alle stagnatie — die blijkbaar onvermijdelijk was — werd behalve door ethnografisch onderzoek en de zo juist genoemde karweitjes ook nog gevuld door een andere bezigheid. Toen ik de 10de September aan boord van de „Bantam” houtvester Van Dijk ontmoet had, die bezig was met bosonderzoek op Japen, was het begonnen. Deze kwam namelijk met de suggestie aandragen, dat ik ook bosonderzoek zou doen, iets wat me nogal dwaas leek. Natuurlijk had ik enige soorten bomen leren kennen, voorzover die op expedities van belang waren — hoogstens een tiental — maar verder wist ik van bos en houtsoorten ook wel niets.

Toen hij me echter had uitgelegd hoe je zo'n bosonderzoek moest aanpakken, bleek het idee helemaal zo gek nog niet. Het kwam hierop neer, dat ik allereerst moest zoeken naar een Papoea, die alle bomen uit het bos kende. Bij het uitzetten van de proefbanen (waarover later) moest deze man van elke boom de locale naam noemen en als ik met het onderzoek gereed was zou hij van elke soort nog eens een exemplaar moeten aanwijzen. Deze laatste moesten worden omgekapt en er zouden dan monsters moeten worden genomen van hun hout, hun bladeren en eventueel ook van hun vruchten en hun bloemen. Deze monsters zouden dan in Buitenzorg worden gedetermineerd, waarna in de proefbaanstaten alleen maar de Papoeanaam vervangen behoefde te worden door de wetenschappelijke.

De eerste zorg was dus een Papoea te vinden, die alle bomen in het bos kende. Een heel koor van mannen verzekerde me — indachtig het vrije roken en eten — in de meest overtuigende termen, dat het bos geen enkel geheim meer voor hen bezat. De proef op de som was natuurlijk niet moeilijk te nemen: er werd een baan uitgezet en de bomen werden gemerkt. De boskenners gaven de namen op — die er vlot genoeg uitkwamen — en nadat de lijst een paar honderd nummers lang was geworden en niemand dus nog in staat zou zijn zich te herinneren wat voor namen hij had opgegeven, liepen we terug langs de baan en

moesten de would-be boskenners nogmaals de namen opnoemen. Er klopte niets van en de eerste groep „kenners” kon volkomen worden afgeschreven!

Tenslotte vond ik er onder de ouderen een paar, die volkomen betrouwbaar bleken en Siewanomie was wel de beste en de vlotste. Hij bleek het bos werkelijk uitstekend te kennen en de proef met hem genomen slaagde ten volle. Later, in het bivak, waar de monsters hout en bladeren, netjes van labels voorzien, opgestapeld lagen nam ik wel eens een stuk hout van de ene boom en het blad van een andere, hield ze quasi onschuldig aan Siewanomie voor en vroeg: „Hoe heette die boom ook weer?” Prompt kwam dan het antwoord, dat die monsters niet bij elkaar hoorden, waarna hij de namen opgaf, zowel van de boom waar het hout van afkomstig was als van die, waarvan de bladeren waren genomen. Ik kon hem uit tientallen door elkaar liggende monsters de bijelkaar horende bladeren en houtstukken laten opzoeken zonder dat hij een enkele vergissing maakte — en dat, terwijl hij de labels heus niet lezen kon.

Het uitzetten van de proefbanen werd al spoedig routinewerk. Wanneer ik het terrein had uitgezocht kwamen twee gestraften aandragen met een touw van 50 meter lengte. Dit werd gelegd in de gewenste kompasrichting. Dan kwam er een andere assistent met een bamboe van vijf meter. Die werd uitgezet dwars op de touwrichting, eenmaal naar links en eenmaal naar rechts. Dat gaf dus een baanbreedte van 10 meter, waarbinnen de bomen werden geregistreerd.

De man met de bamboe zette nu deze stok rechtop tegen een boom, waarna ik de hoogte schatte tot de onderste tak. Hierna kwam er iemand die een stok droeg, waarop een dwarslat was getimmerd. Op de dwarslat waren afstanden van 5 cm afgezet, zodat ik daarop de dikte van de boom kon aflezen. Tenslotte kwam dan Siewanomie, die vertelde hoe de boom heette.

Was ter lengte van het touw alles geregistreerd in de baan dan werd dit 50 meter verder getrokken en begon de registratie in het nieuwe stuk.

Inderdaad een eenvoudige procedure, die niet de minste moeilijkheden opleverde. Iedereen kende zijn taak en alles verliep even vlot.

Een der agenten was mijn vaste assistent bij het noteren, het verzamelen der monsters en de andere tot het bosonderzoek behorende werkzaamheden. Hij heette Pattiwael, afgekort Patti, evenals mijn ordonnans. De troep had al gauw wat gevonden om verwarring te voorkomen. De ene Patti, die bij het „hout = kajoe” werkte, heette Pattikajoe, de andere, mijn ordonnans, wiens naam nogal eens uit mijn mond klonk gevolgd door het woord „koffie”, heette van toen af Pattikoffie.

We zetten 20 proefbanen uit met een totaal oppervlak van 40 hectaren, waarin we in totaal rond 5300 bomen maten en registreerden en we verzamelden 132 houtmonsters — waarvoor dus 132 bomen werden omgekapt.

* * *

Intussen was de „Hobo” defect geraakt en de 20 pk Archimedes was al een oud beestje geworden, waar niet veel meer mee was te beginnen. De ervaring leerde me op deze expeditie wel, dat aanhangmotoren prachtig zijn zolang ze nieuw zijn. Zodra ze op leeftijd komen gaan ze kuren vertonen en dan blijft het gesukkel.

Toen nu ook nog de kleine Archimedes zijn propeller verloor werd de grote opgezonden naar Ambon en zat ik op een gegeven moment zonder één enkele motor. Het viel mee, want er kwam al gauw bericht, dat hij geheel gereviseerd was en voorzien van nieuwe onderdelen en dat ik bovendien een spikplinternieuwe 8 pk Archimedes er bij zou krijgen.

In deze tijd, begin October, kwamen er ook nieuwe koelies aan: een flinke ploeg Aitinjoe's, die wel niet groot van stuk waren maar vlijtig aan het werk gingen en gewillig waren. Met de Ambonezen en de Keiezen, die ik tot dusverre in dienst had, was het zeer onaangenaam werken en ik zou blij zijn als hun contract om was.

De 12de October was Bivak Bogor leeg en werd het opgeheven. Inmiddels was er een nieuw verzezen aan de Koe-

wamarivier, vlak onder de Marinevallen en was er een in aanbouw bij de Eidvallen. Er begon eindelijk een beetje schot in de zaak te komen.

Op 26 October liet Wuwung uit dit laatste bivak weten, dat hij ernstig ziek was. Als Wuwung zelf zei, dat hij ernstig ziek was dan moest het wel heel erg zijn; hij was allesbehalve kleinzerig.

De „JJ” was naar Mansoeboe geweest en kwam juist op tijd terug om de dokter naar boven te brengen, die Wuwung van de Edivallen zou halen. Tenminste, dat dacht ik, maar de djoeragan weigerde; ze waren te moe, zei hij. Het hielp niet of ik hem al aan het verstand bracht dat dit geval vermoedelijk heel ernstig was, dat het misschien ging om een mensenleven en dat daarom spoedheidshalve de dokter naar boven ging in plaats van de patiënt hier af te wachten, ze waren moe; morgen maar!

Dan moesten er maar prauwen worden opgezocht en roeiers uit de kampong aangeworven. Daar ging enige tijd mee heen, maar juist toen men klaar was om te vertrekken, verscheen er in de verte een prauw waar Wuwung in bleek te liggen. Hij had zich van de Edivallen naar de Marinevallen laten dragen en zich daar in een prauw laten leggen. Zo had men hem naar beneden gebracht, hetgeen mogelijk was geweest doordat de waterstand erg gedaald was.

Hij bleek dubbelzijdige longontsteking te hebben. De dokter achtte echter geen levensgevaar aanwezig.

Enige dagen later zakte ik weer af naar de kust. Ditmaal met de „Scout”, maar roeiende, want er was geen enkele motor meer in bedrijf.

In de monding lag de „Bantam”, met twee motoren aan boord: de gereviseerde 20 pk en de nieuwe 8 pk Archimedes. Ik overnachtte aan boord — in een écht bed — en vertrok de volgende morgen met de grote motor aan de „Scout”. Hij sloeg moeilijk aan, maar liep perfect toen hij eenmaal op gang was — althans negen uur achtereen. Toen stopte hij plotseling zonder aanwijsbare oorzaak. Ik zocht niet lang, maar zette de nieuwe motor aan de boot en voer verder. De fout zou ik op Pionierbivak wel uitzoeken.

Uit het bivak aan de Marinevallen werd per prauw binnengebracht Martinus, een der hoofden van de Aitinjoekoelies, die een zeer acute, zware aanval van bacillaire dysenterie bleek te hebben. Volgens de dokter had hij niet veel uren later behoeven aan te komen of hij was dood geweest. Nu zou het er nog om houden of hij het leven hield.

De man haalde het; maar ik was de ellende met de dysenterie op de Wisselmerenexpeditie nog niet vergeten en zond daarom de dokter onmiddellijk naar boven om langs de opvoerlijn iedereen grondig te inspecteren. Als er een besmetting was moesten we die zo spoedig mogelijk onder de knie zien te krijgen en het besmette bivak isoleren. Gelukkig bleek dat niet het geval, maar we bleven op ons *qui-vive* voor buikklachten.

Wuwung was intussen weer beter, behoefde alleen nog maar wat aan te sterken.

* * *

Onder de bedrijven door was het ethnografische onderzoek gestaag gevorderd.

Het sacrale huis, in dit boek reeds enige malen ter sprake gekomen, had mijn zeer bijzondere belangstelling gehad. Men noemt het ook wel „mannenhuis”, maar dat is wel zeer eenzijdig uitgedrukt. Inderdaad hebben daar alleen mannen toegang, maar het is veel meer dan een exclusieve sociëteit: het is het godsdienstige centrum van de gemeenschap, een soort tempel dus, waarin ook de heilige fluiten worden bewaard.

Deze fluiten vormen het heiligste bezit van de Mambemo-Papoea; hij spreekt er steeds zeer ernstig over. Het is de vrouwen op straffe des doods verboden ze te zien, laat staan ze aan te raken. Men beweert zelfs, dat de vrouwen niets weten van hun bestaan; dat ze denken dat het geluid, dat ze horen als er op geblazen wordt, van geesten afkomstig is. Al geloof ik dat niet erg, een feit is dat de Kaowerawedj altijd uiterst geheimzinnig is met de fluiten, dat hij zorgvuldig maatregelen treft om er voor te zorgen dat vrouwen ze niet te zien krijgen, dat er zelfs niet over gesproken wordt in haar nabijheid. Het wekte

dan ook bijzonder veel vertrouwen dat ik, voor ik over fluiten en wat daarmee samenhangt begon te praten, eerst voorzichtig rondkeek en informeerde of er geen vrouwen in de buurt waren.

Toen er voor mij fluiten gemaakt zouden worden, hetgeen in de cantine op Pionierbivak, achter gesloten deuren, zou geschieden, werd zelfs hoogst geheimzinnig de benodigde bamboe gehaald en langs achterdeurtjes binnengesmokkeld, nadat men er zich eerst behoorlijk van had overtuigd dat de kust vrij was, in casu dat er geen vrouwvolk in de buurt was. Ik speelde het spelletje met overtuiging mee, want ik wist dat ik, wanneer ik onvoorzichtig over dit onderwerp zou spreken en niet beheerst zou zijn in mijn handelen, veel gegevens zeker mis zou lopen.

Tjoemeta had nog geen sacraal huis toen ik aankwam; men was het aan het bouwen (zie foto 37). Zoiets is werkelijk voor deze Papoea's een zeer belangrijke aangelegenheid, die in de gepaste geestesgesteldheid moet worden verricht. In Bakoesa was het sacrale huis klaar op de omwanding na, maar het mocht niet afgebouwd worden voordat het dorp met alles en ieder in het reine was. Dat was Bakoesa echter niet! Een jaar geleden was er iemand gedood en die moord was niet vergolden. Een wedermoord mocht niet meer plaats hebben sinds het bestuur er was gevestigd, maar men zou al tevreden zijn als het bestuur dan maar voor de vergelding had gezorgd en de schuldige in de gevangenis had gestopt. De bestuursambtenaar van Sarmi was evenwel laks geweest; na een jaar was er nog niets gebeurd. „En, mijnheer”, zo werd me verzekerd, „we moeten ons sacrale huis afbouwen. Daar we het niet kunnen zo lang de schuldige nog rondloopt, zijn we verplicht, als het bestuur er niet gauw wat aan doet, de man toch te doden.”

In Tjoemeta lagen de heilige fluiten, netjes in hoezen van pandanbladeren gewikkeld, in de huizen, die in deze geciviliseerde kampong natuurlijk gezinswoningen waren. Zou de spreekwoordelijke vrouwelijke nieuwsgierigheid bij de Kaowerawedj ontbreken en zouden de vrouwen nooit eens in de hoezen hebben gekeken?

In ieder geval, de Kaowerawedj gedraagt zich alsof de vrouwen er niets van weten en blijft over zijn heilige fluiten altijd even geheimzinnig doen.

Ik bestudeerde de bouwwerkzaamheden, de gebruikte materialen, kortom, de gehele gang van zaken natuurlijk in finesses. In het algemeen kan men wel zeggen, dat aan dergelijke constructies elk onderdeel zijn eigen betekenis heeft. De Papoea zelf zal dat meestal niet weten; voor hem is elk detail minutieus voorgescreven, omdat het zó en niet anders is overgeleverd. Elke paal, elke verbinding, elke versiering wordt nauwkeurig volgens de voorschriften aangebracht.

De onderzoeker zal dan ook alles wat hij ziet noteren en beschrijven, ook al begrijpt hij voorlopig de betekenis er van nog niet. Zo was ik druk doende met het maken van foto's, tekeningen en notities bij de bouw van het sacrale huis, toen ik boven een der ingangen aan de binnenzijde van het dak een stukje hout bevestigd zag, met een lengte van ongeveer 20 centimeter en een dikte van 2 centimeter, aan het vrije einde een beetje rond bijgesneden. Ik dacht onder deze omstandigheden uiteraard onmiddellijk aan een phalluscultuur en begon mijn licht op te steken bij de aan het werk zijnde mannen.

Ze keken eens naar het voorwerp en schudden hun hoofd. Sommigen waren verbaasd en ik kreeg al ideeën van een geheime cultuur, waarover met vreemdelingen niet gesproken mag worden, toen Siewanomie, die juist kwam aanwandelen en hoorde wat voor informatie ik zocht, hard begon te lachen en een aantal opgeschoten jongens riep, die bij het sacrale huis aan het spelen waren. Hij wees op het „ding", waarop de jonge vlegels proestend van het lachen wegrenden, luidkeels schreeuwend: „De penis van Marconi". Marconi was de huisjongen van de bestuurs-assistent en het geheel was niet anders dan een kwajongens-grap.

Het onderzoek van dit deel van de cultuur was daarmee beëindigd.

De bouw van Tjoemeta's sacrale huis duurde een hele

tijd, maar het begon toch zijn voltooiing te naderen en dan zou er een groots inwijdingsfeest plaats vinden. Daar moest ik natuurlijk bij zijn! Het feest was al maanden tevoren aangekondigd, maar aangezien véél eten, ontzaglijk veel eten een der voornaamste factoren is om een feest te doen slagen, duurde de voorbereiding vrij lang. Er waren enorme hoeveelheden sago en bijspijzen voor nodig en verscheidene varkens. Al te veel haast maakte men echter niet en mijn tijd begon te dringen; ik was intussen zo ver, dat ik mijn basis hoger aan de rivier moest leggen.

Om de datum te verhaasten kondigde ik toen maar aan, dat ik een flinke portie van mijn koeliesago ter beschikking zou stellen, alsmede rijst en tabak, maar dat ik dan ook het feest mee zou moeten maken. Was ik er niet bij, dan geen sago, geen rijst en geen tabak.

Deze aansporing was voldoende en de 15de November zou het de grote dag zijn. Eigenlijk had het een dag eerder al zullen zijn, maar toen hingen er zware regen- en onweersbuien. Aangezien men regen beschouwt als een van de manieren, waarop het Opperwezen zijn ongenoegen uitdrukt had men toen het begin der feestelijkheden maar opgeschort.

In de morgen van deze dag der dagen werd het eten bereid en men zou mij komen afhalen als het feest kon beginnen. Het was twee uur toen de afgezanten zich kwamen melden. In de kampong had reeds groot rumoer weerklonken; men had heen en weer gedraafd en geschreeuwd uit alle macht om de minste reden, zoals dat bij Papoea's in het algemeen te doen gebruikelijk is.

Bij mijn komst stonden de dorpschouwen klaar in hun officiële tenue om me te begroeten. Iedereen was op zijn paasbest. De meesten hadden enigerlei versiering in de vorm van kralen, snoeren hondentanden en dergelijke fraaiigheden. De jongemannen droegen in hun haartooi of tussen hun buikgordels wuivende waaiers van geklopte rotanloten.

Op verschillende plaatsen in de kampong stonden stellages opgesteld van hout en bladeren, zodanig geconstrueerd, dat zij pyramidevormige bakken vormden met de punt naar beneden, als grote puntzakken. Er waren acht van deze

bakken, boordevol met sagopap voor elk die trek kreeg. Iedereen was natuurlijk aanwezig en bij elk huis heerste grote bedrijvigheid. De vrouwen waren in haar primitieve keukens druk bezig allerlei kostjes klaar te maken in aarden potten en vlees te roosteren boven het vuur. De kinderen renden overal tussen door. De mannen schreden rond met een zekere plechtigheid, zich bewust van de belangrijkheid van deze dag. Nu immers zou hun kampong pas volwaardig worden; alleen tijdelijke kampongs, waar men verbleef gedurende de perioden dat men in een bepaalde streek op jacht was of sago klopte, hadden geen sacraal huis.

Zoals op de foto's 35 en 37 duidelijk zichtbaar is, heeft het sacrale huis een kegelvormig dak. Op twee hoofdstijlen, door een juk verbonden, is een middenstijl aangebracht, waarop de spits van het dak is gebouwd. Deze middenstijl heet de „tóm = penis” van het sacrale huis; het juk is „ebienjérem”, hetgeen in deze taal hetzelfde betekent als bij ons „hart” als zetel van het gemoed. Het geheel is vermoedelijk een personificatie van een hoger wezen.

Deze tóm loopt door tot bij de vloer van het gebouw, maar er wordt, even voor de inwijding, rondom een diepe keep ingekapt op ongeveer manshoogte.

Bij het sacrale huis was een klein huisje gebouwd van bladeren en takken, ongeveer twee bij twee meter. De heilige fluiten waren uit de huizen gehaald en hier ondergebracht. Tijdens mijn komst werd er in dat huisje op de fluiten geblazen en klaarblijkelijk was dit al het begin van de inwijding. Een paar mannen brachten sagopap aan in emmertjes en pannetjes en stelden deze op rondom de tóm, de middenstijl. Een zestal ging er gehurkt omheen zitten, waarbij elk met één hand een emmertje sago, met de andere de middenstijl vasthield..

Er was kennelijk een ceremoniemeester bij de plechtigheden. Niet alleen schreeuwde hij het hardst van allen, maar duidelijk deed hij ook bevelen uit en regelde een en ander. Na het gebruikelijke geredetwist en geschreeuw gaf hij plotseling een teken. Allen stonden op met hun emmertje sago in de hand en met de andere trokken ze samen het onderste, reeds door de inkeping bijna vrijgemaakte stuk van de tóm los. De beweging was zeer plot-

seling, ging gepaard met luid geschreeuw en werd onmiddellijk gevolgd door een woeste dans in de middengang, van voor naar achter, terwijl het stuk afgebroken paal steeds werd vastgehouden. Onmiddellijk sloten zich andere mannen en knapen bij deze dans aan en in een minimum van tijd dreunde de vloer van het gestamp, warrelde het stof rond en verging me horen en zien van het lawaai (foto 42). Daar klonk buiten opeens het doordringende geluid van de heilige fluiten. Men had inmiddels de vrouwen de huizen in gejaagd en er mannen bij op post gezet, die er voor hadden te zorgen, dat ze niets zouden zien van wat er stond te gebeuren. Daarna waren de mannen met de fluiten uit het huisje gekomen, hadden zich opgesteld bij de voor-ingang van het sacrale huis en waren begonnen te blazen. Zekere Ewei was de voorblazer, hij gaf het rythme aan (foto 41).

Ze waren begonnen met een zeer zachte lage toon, waarbij alle fluiten naar de grond waren gericht. Nu blies Ewei evenwel enige krachtige snelle tonen en zette de eigenlijke wijs in; de anderen vielen bij, maar zodanig dat zij uitbliezen wanneer Ewei inademde. Dit duurde ongeveer een halve minuut; maar dan, plotseling, hielden allen hun fluit naar de grond gericht en bliezen tegelijkertijd weer zeer zacht, even hoorbaar, een langgerekte lage toon, zolang de adem hield. Deze plotselinge overgang van de luide, wilde en korte stoten naar dit langgerekte en zachte geluid maakte een bijna devote indruk.

Hierna zette de voorblazer weer een harde noot in, waarna het blazen met luide korte stoten opnieuw begon, om nogmaals te eindigen met de lange lage toon.

Na even gerust te hebben begaf het gezelschap zich naar een hoek van het sacrale huis om dezelfde ceremonie te herhalen. Aldus maakte men een rondgang om deze tempel, op elke hoek de fluiten blazend en eindigend bij de voor-ingang. Vervolgens bracht men de fluiten naar het fluitenhuisje terug, blies er daar nog even op en hiermee was dit deel van het ritueel afgelopen.

Het was mij opgevallen, dat de spelers helemaal niet somber hadden gedaan tijdens de rondgang. Ze hadden vrijuit gesproken, maar de gewone luidruchtigheid had er aan

Bakoesa

Foto v. E.

Tjoemeta

Foto v. E.

Het sacrale huis te Tjoemeta in aanbouw

Foto v. E.

Officiële begroeting

Foto Maresch

ontbroken. Ze hadden een zekere ingetogenheid over zich gehad. Onmiskenbaar had deze ceremonie indruk op hen gemaakt.

Aan de orde was nu de feestmaaltijd. De vrouwen mochten weer uit de huizen komen, grote schalen sago en rijst werden er aangesleept en ieder deed zijn best. Met bewondering sloeg ik het diner gade: er werd niet gegeten maar gevreten, in een ontzagwekkend tempo. Met handen vol werd alles in de mond gestopt en weggeschrokt, alsof elke hap hen van de hongerdood redde (zie foto's 39 en 40).

Na deze zwelgpartij werd de dans voortgezet. Het begon vrij geanimeerd, maar al gauw zakte de geestdrift. De ware animo zou pas komen als het avond werd. Toen ik dan ook wegliep om de kampong in te gaan staakten de meesten hun gehos.

Tegen zonsondergang was het weer etenstijd en opnieuw werden er grote schalen voedsel aangebracht en met verbazende snelheid geledigd, tot iedereen mij verklaarde dat hij nu werkelijk genoeg gegeten had. Bij een dergelijke verzadiging was het succes van de avond verzekerd. Ditmaal zou het pas echt zijn.

Het was inmiddels avond geworden. De maan kwam van achter de wolken tevoorschijn. De sterren werden zichtbaar. Het was goed weer. Ik zat op een boomstam met Anieboe, wachtend tot het feest in volle gang zou zijn. Uit de kampong kwamen, met bundels brandende lidi's als toortsen in de hand, de vrouwen met de meisjes en de kinderen aanzetten. Tevoren was er brandhout aangesleept en waren er reeds vier vuurtjes in het sacrale huis ontstoken. Langzamerhand waren alle vrouwen van het dorp successievelijk binnen gekomen. Slechts enige waren er achtergebleven, die grote wonden hadden of ziek waren — in zo'n geval was dansen verboden. Enige mannen hadden zich bij de huizen geposteerd om er voor te zorgen dat de vrouwen, die niet mee dansten, bleven waar ze waren. In het sacrale huis stonden er bij de ingangen mannen op wacht om te voorkomen, dat er vrouwen naar buiten zouden gaan en zouden zien wat daar gebeurde.

Toen dat alles geregeld was kwamen de fluiten weer uit

het fluitenhuisje tevoorschijn. In het sacrale huis begon men te dansen, maar thans werkelijk verwoed. Buiten bespeelde een tiental mannen de fluiten op dezelfde wijze en op dezelfde plaatsen als die middag. Dit alles zou doorgaan tot het ochtendgloren. Dit alles, zowel het dansen, als het eten, als de ommeegang der fluiten.

In het sacrale huis was het een hel. Vensters of rookgaten waren er niet en in deze kleine ruimte bevonden zich in de vette, verstikkende walm van de vuren zeker een tachtig mensen, die alle op en neer hupten en daarbij met volle kracht op de vloer stampten, intussen uit volle borst op de maat brullend: „Ho-hoi” (zie foto 42).

De mannen stonden grotendeels te huppen in het middenpad, terwijl ze zich met hun handen aan de dwarspalen boven hun hoofd vasthielden. Voorzover ze nog stem hadden zongen ze een of ander lied dwars door het ho-hoi-gegil heen. De vrouwen vulden de rest van het vertrek. Sommige, kennelijk reeds een maand of zes in verwachting, hosten met even veel vuur als haar zusters met zuigelingen van enige maanden op de heup. Alles was dicht opeen gepakt; elk had niet veel meer ruimte dan hij nodig had om zijn hupsprongetje te maken. Intussen had ieder nog sago en andere lekkernijen bij de hand om er voor te zorgen, dat hij tot aan zijn keel vol bleef.

Het was er zo benauwd, dat ik iedere paar minuten even naar buiten moest om bij te komen.

De vloer trilde en het hele gebouw schudde. Als het gezang en het gestamp een ogenblikje verflauwde drongen de metalen tonen van de fluiten tot ons door en verleenden het geheel een bizarre sfeer.

Op een gegeven moment had ik er daarbinnen genoeg van en ging maar weer buiten zitten op een omgekapte boomstam. De mannen met de fluiten liepen nog steeds in processie rond hun heiligdom. Hier aan de rand van het woeste en ongerepte oerwoud vormden de devote fluittonen met het woeste gehos en gebrul binnen het gebouwtje een vreemde tegenstelling.

Zo leek me het gehele leven van deze primitieven: woeste en barbaarse zeden hadden ze, zeker, maar desondanks voelden ze zich ondergeschikt aan een hoger wezen, dat zij

hulde brachten op de enige manier die hun gegeven was, met een woest en barbaars feest. En als ik dan dacht aan de devotie, die onmiskenbaar was uitgegaan van de eerste ommeegang rond hun tempel, aan de ingetogenheid waarmee deze gewoonlijk zo luidruchtige mensen de fluiten hadden laten klinken als een gebed, dan moest het wel tot me doordringen, dat het nooit de uiterlijke handeling is, hoe vreemdsoortig zij ons ook moge lijken, die de waarden van iets bepaalt, maar de intentie — en hier was de zuiverheid van intentie wel zeer duidelijk tot uiting gekomen. Zij, die de fluiten bliezen, mochten dagenlang geen geslachtelijke omgang hebben. Zij, die grote wonden hadden, mochten niet blazen en zelfs niet meedansen — want grote wonden zijn straffen ons van hogerhand opgelegd voor overtredingen van de zedewet!

Toen ik me omstreeks middernacht had uitgestrekt op mijn veldbed, lag ik, terwijl in de kampong het rumoer weerklonk en de stem der fluiten weerkaatste tegen de bosrand, er over na te denken hoe het er tenslotte alleen maar op aan komt, dat iemand geeft wat hij kàn. Of hij het Opperwezen nu eert met zang en dans en snarenspeel, zoals in het Oude Testament, of meezingt in een veelstemmig koor dat een moeilijke plechtige Mis ten gehore brengt, of een psalm zingt net zo hard als die visser die er blauw van in het gezicht werd, of meedoet met het gehos, het ho-hoi-geschreeuw en de sacrale liederen van een primitieve.

De volgende morgen lag iedereen op apegapen, amechtig van het dansen en het zingen en het vele eten. Niemand had meer stem. Men praatte nog slechts schor en fluisterend en versliep een groot deel van de dag om tegen de avond weer nieuwe krachten te hebben voor de voortzetting van het festijn.

Er was aangekondigd, dat dit feest zes maanden zou duren. Zes maanden lang zou er, zij het niet elke dag, regelmatig gedanst en gezongen worden.

Natuurlijk kon ik niet tot het einde blijven, maar als ik even nadacht over de precare voedselpositie van deze geforceerd overgeplaatste kampong, kon ik van te voren wel vaststellen dat men aan deze termijn onmogelijk de hand

zou kunnen houden. Er was geen sprake van, dat men sago en andere etenswaren in voldoende hoeveelheid bij elkaar zou kunnen krijgen om nog van feest te spreken — en inderdaad werd binnen twee maanden het feest bij gebrek hieraan gesloten.

* * *

De opvoer ging langzaam maar gestadig door. De nieuwe motor deed het goed; de gereviseerde slecht, elk ogenblik haperde er wat aan. Hij was volmaakt onbetrouwbaar en bracht ons daardoor nogal eens in gevaarlijke situaties in het woelige water voor en achter de vallen. Dat ging zo niet langer; ik moest een betrouwbare, sterke motor hebben op het traject van de Edivallen naar de Batavia-versnellingen, anders kwam er van de opvoer op dat traject niets terecht. Daarom vroeg ik Ambon om de grote 20 pk Johnson Seahorse, die de KNAG-expeditie in gebruik had gehad. Deze werd toegezegd, maar pas voor de tweede helft van December.

De 18de November werd Bivak Wuwung opgeheven om dat alle goederen reeds lagen in Bivak Koewama en hogerop; ik kon er nu aan gaan denken mijn eigen basis ook te verleggen.

Daarom werd de „Dempo” naar beneden gestuurd met een grote lading kisten, vol met collecties ethnografica, houtmonsters, geprepareerde vogels en dergelijke. Daarna verhuisde ikzelf met mijn goederen via het bivak aan de Marinevallen naar het bivak aan de Edivallen.

Het slepen van de boot door de Marinevallen was niet zo moeilijk gebleken, maar bij de Edivallen was het iets anders. Het ging speciaal om het punt waar de rivier zich sterk vernauwt en waar naar schatting een stroom van een mijl of twaalf stond. Daar zou ik met een aanhangmotor natuurlijk niet op eigen kracht tegenop kunnen, zelfs niet met de lichte „Scout”, maar ik stelde me voor koelies met een tros aan de oever te laten assisteren en ik zocht er 25 van de sterkste knapen voor uit. Het eerste deel was betrekkelijk gemakkelijk, maar toen kwam het stuk waar de westelijke oever bestaat uit een steile, kale rots, die tot in de rivier reikt. De moeilijkheid lag hier in het uitbrengen

van de tros, omdat er aan de waterkant geen houvast voor de voeten te vinden was. We probeerden het hoger op de helling, waar wat struikgewas groeide, maar ook dat gelukte niet omdat er teveel rotspunten waren waarachter het touw bleef hangen.

Na vele pogingen slaagden we er in bovenstreams van de rots een stuk hout, waaraan de tros bevestigd was te laten afdrijven tot het benedenstreams gepakt kon worden. Met alle vergeefse pogingen was er evenwel een halve dag verloren gegaan.

Tenslotte was het ogenblik daar waarop ik zou proberen er doorheen te komen. De koelies stonden klaar om te trekken en ik voer de boot uit de wal, het woeste water in, om de tros vrij te krijgen van de rotsen. Vooraf was er scherp uitgekeken naar drijvende boomstammen, doch desondanks kwam er juist op het critieke moment, toen de koelies uit alle macht stonden te trekken, een zware boom vrijwel geheel onder de oppervlakte van het water aandrijven. Hij schoof netjes onder de boot door zonder onheil aan te richten, maar wipte de motor uit het water, zodat die stilgezet moest worden.

De boot draaide door de kracht van het water, gierde op de tros en kwam met de achtersteven dwars op de stroom te liggen, zodat de carburator vol water sloeg en ik de motor niet meer op gang kon krijgen.

Dus gaf ik alle pogingen maar op, liet de boot naar de oever halen en de motor er af nemen. Het was beter geen risico meer te nemen en de boot zonder motor er door te laten halen.

Het was inmiddels vier uur geworden. Ik liep maar verder naar het bivak, installeerde de radiozender en bracht de verbinding met de Wisselmeren weer tot stand. Morgen zou ik de boot wel door de vallen laten trekken.

Het bivak lag op de Oostoever, vlak aan de rivier. Het gaf me een mooi uitzicht op de Edivallen, die ik zodoende op mijn gemak kon observeren. Het critieke punt was de nauwe doorgang aan de Westzijde, waar het water zich met woeste kracht doorheen moest persen, omdat tweederde van de rivierbreedte in beslag werd genomen door de stenen uitloper van het gebergte. Alleen bij

hoog water liep een gedeelte er van over deze drempel. Achter de vernauwing kookte en borrelde het water, maar de stroom had daar zijn grootste snelheid reeds verloren, al zou het er voor de prauwen zeker nog gevaarlijk kunnen zijn.

Op speciaal verzoek van houtvester Van Dijk ging ik ook letten op de gedragingen van boomstammen, die de rivier af kwamen drijven. Van Dijk had hierbij het oog op het vloten van hout, dat boven de vallen gekapt zou kunnen worden en zodoende zonder transportkosten aan de kust zou kunnen komen. Het ging er echter om of de vloten in de vallen niet te veel beschadigingen zouden oplopen. Ik constateerde evenwel, dat alle stammen netjes in de stroomdraad kwamen aandrijven, dat ze keurig door de vernauwing schoven en dan hun weg vervolgden zonder dat ze één rots hadden geraakt; zonder dat ze dus ook maar de minste beschadiging hadden opgelopen.

Even boven het bivak lag de beruchte grote draaikolk die al zoveel mensenlevens had gekost. Hoeveel vertrouwen ik ook had in de stabiliteit van onze „Dempo”, van deze kolk bleef ik toch maar liever verre.

* * *

Hier, bij de Edivallen, waren we terechtgekomen in het gebied van de Piejèsiedj, die dezelfde taal spraken als de Kaowarewedj, met wie ze trouwens nauw verwant waren. Vele figuren kende ik al van naam, omdat ze tevoorschijn waren gekomen bij het opmaken van de stambomen in Pionierbivak.

Kamonie was hier de voornaamste man; een prettige figuur, met een open en vriendelijk gezicht. Het was me na enig praten al gauw duidelijk geworden, dat hij vlug van begrip was. Wanneer hij de bedoeling van het gesprek had begrepen kwam hij ongevraagd tevoorschijn met details en wetenswaardigheden, waarvan hij dacht dat ze mij wel zouden interesseren. Hoewel hij naar schatting nog slechts een jaar of 45, hoogstens 50, was moest hij van moderne inzichten toch niets hebben. Doorgaans baadt een primitieve Papoea zich nooit, maar het merkwaardige is, dat ze

het in het algemeen graag doen als ze het eenmaal geleerd hebben. Niet elke dag natuurlijk, je hoeft de zaak niet te overdrijven! Bij Pionierbivak en ook reeds bij de Edivallen waren er verschillenden, die regelmatig in het bivak kwamen, met deze loffelijke gewoonte begonnen. Ik stelde Kamonie voor het ook maar te gaan doen — een kwestie van persoonlijk belang: hij zat vaak heel dicht bij me — maar hij voelde er niets voor. Dat was goed voor jongelui, beweerde hij. Hij was daar al te oud voor, hij zou er maar ziek van worden.

Zijn onwelriekendheid dan maar geduldig acceptierend had ik vrijwel elke dag, die ik in het kamp doorbracht, een bespreking met hem, die me met mijn ethnografisch onderzoek belangrijk vooruit hielp. Al spoedig benaderde ik hem met een vraagstuk, waarmee ik reeds op Pionierbivak had zitten worstelen zonder er inzicht in te kunnen krijgen.

Men kent in deze contreien het instituut van de „kapao”. Daar een vrouw, die bevallen is minstens drie à vier maanden geen lichamelijke gemeenschap mag hebben en daarbij iedere vrouw elke maand ongeveer acht dagen onrein is, zijn dus de vrouwen gedurende aanzienlijke perioden „uit de circulatie”. Om het tekort voor de mannen aan te vullen is er de instelling, dat meisjes die huwbaar zijn maar nog niet gehuwd, ter beschikking zijn van alle mannen van de kampong. Wanneer er te weinig kapao zijn stelt men met het oog daarop een huwelijk zelfs wel eens een poosje uit.

Het merkwaardige is nu echter, dat deze kapao niét zwanger worden. Dat is niet zo maar een bewering, ik heb het nadrukkelijk in de stamboom geconstateerd en moest dus aannemen, dat men abortiva kende. Bij navraag omtrent dit moeilijke onderwerp echter — mannen weten daarover immers niets — kwam ik niet verder dan enige magische middeltjes, toegepast op zulk een manier, dat zij biologisch beslist niet de conceptie tegen zouden kunnen houden.

Tot mijn teleurstelling kon ook Kamonie me niet wijzer maken; hij kwam met dezelfde verhalen, die ik al op Pionierbivak had gehoord.

Het onderwerp had me geïntrigeerd omdat Malinowski op de Trobriandeilanden iets dergelijks had aangetroffen. Daar kende men zelfs het verband tussen coïtus en zwangerschap niet. Er was vrij geslachtsverkeer voor het huwelijk en toch kwam er nooit een baby. „De deur was dan nog niet open”, zo luidde de verklaring.

Wanneer Malinowski, de ervaren vakethnoloog, die drie jaren temidden van de mensen had gewoond en hun taal volkomen beheerste, niet achter het geheim kon komen, dan mocht het me niet verbazen, dat het mij ook niet gelukte. Toch houden dergelijke problemen je halve nachten uit de slaap, omdat je maar blijft piekeren over een weg om het vraagstuk te benaderen.

Kamonie was bekwaam in het graveren van figuren op bamboekokers. Wanneer men dit soort werk op de keper beschouwt is het vrij grof, maar als men bedenkt dat het enige werktuig waarover de artist beschikt bestaat uit een bovenkaak met snijrandjes van een knaagdiertje, dan is het toch nog verwonderlijk, dat de man er toe gekomen is zulke grote en ingewikkelde figuren te maken.

Om er enig begrip van te krijgen hoe Kamonie de ruimte verdeelde, hoe de verschillende figuren ontstonden en hoe ze werden afgewerkt, vond ik het nodig zijn arbeid op de voet te volgen. Daartoe zou ik er afdrukken van maken door een vel papier over het stuk bamboe te leggen en er met een zacht potlood over te arceren; de tekening kwam er dan in wit op tevoorschijn.

Ik gaf hem een blanke bamboe en nodigde hem uit daar een figuur op te graveren. Had hij een deel klaar dan nam ik de koker uit zijn handen, maakte de afdruk en gaf het ding terug. Verwonderd keek Kamonie me aan, maar zwijgend ging hij verder. Om de paar minuten gebeurde hetzelfde en ik zag, dat hij zich begon op te winden. Langzamerhand begon hij razend te worden, maar toen ik zag, dat hij op het punt stond uit te barsten had ik voldoende figuren op het papier staan om hem de bedoeling duidelijk te maken. Daarna accepteerde hij mijn hinderlijke optreden graag.

Er was een ander kunstenaar, gespecialiseerd in het maken van pijlen en ik ontdekte, dat men bij deze stam zeker zestig verschillende pijlsoorten had, onderscheiden naar vorm en materiaal der punten, naar vorm en richting der tanden, enzovoort. De man maakte ze allemaal voor me en ik ben er weken mee bezig geweest om ze netjes uit te tekenen, compleet met kleuren. Om er zeker van te zijn dat ze zuiver waren, liet ik hem telkens mijn tekeningen zien en vroeg hem de naam van de desbetreffende pijl. Pas als hij het dikwijls fijne onderscheid in de tanding kon herkennen, was ik tevreden over mijn werk.

Van de afdrukken en tekeningen der gegraveerde bamboekokers, pijlpunten en pijlschachten, tabakskokers en andere gebruiksvoorwerpen had ik mappen vol; voldoende om dit werk van verschillende oogpunten uit te kunnen bestuderen. Voorts was het me gelukt achter de betekenis te komen van de grondmotieven, die gebruikt werden om grote figuren samen te stellen; ze waren alle aan de natuur ontleend.

Er zijn maar weinig Papoeastammen, die aan pottenbakkerij doen en meestal hebben ze dan nog een procédé, ook elders in de wereld bekend. Hier zag ik echter een systeem, dat uniek schijnt te zijn.

Het werk wordt uitsluitend gedaan door vrouwen en dan nog lang niet door alle. Met de toezegging van een mooie bijl moest er een oude vrouw uit een verre kampong opgehaald worden eer men mij een demonstratie kon geven. Ze gebruikte zachte, smeuijge, hemelsblauwe klei, die naar men zegt alleen in het grondgebied van die bepaalde kampong voorkomt en begon een hoeveelheid, groot genoeg voor de te vormen pot, goed te kneden, zodat er geen harde stukken meer in voorkwamen. Daarna gaf ze er de vorm aan van een spoel, ongeveer 20 centimeter lang en 1 decimeter dik. Ze nam de spoel in de linkerhand en een bijna zuiver kogelronde riviersteen in de andere. De steen wierp ze nu met korte rukjes enige malen op de punt van de spoel tot er een kuiltje was ontstaan. Dit kuiltje werd nu verder uitgehold door de steen tegen de zijwanden en de bodem er van te gooien. Op deze wijze ontstond

langzamerhand een pot met nog veel te dikke wanden. Toen ze zo ver was, nam ze een platte riviersteen en hield die aan de binnenzijde tegen de wand, terwijl ze met een plat stuk schildpadschaal de buitenwand begon te bekloppen. Zodoende werd de wand van de pot steeds dunner, tot de gewenste dikte was bereikt. Vervolgens werd het ding dicht bij het vuur gezet om wat te drogen, terwijl ze inmiddels een bepaalde soort boomschors ging halen, die in verse toestand een slijmerig vocht afscheidt. Met dat vocht werd de pot aan alle zijden ingewreven en hierna in een groot, goed heet houtvuur gebakken. Geglazuurd en wel kwam hij er uit.

Het contract van de Aitinjoe-koelies begon op zijn eind te lopen. De „Ursula” zou 20 December in Mansoeboe zijn. Dan was hun werktijd weliswaar nog niet helemaal om, maar het leek me verstandig deze nog vrij primitieve lieden behoorlijk op tijd en tevreden te laten weggaan. Ze waren me zeer goed bevallen en ik hoopte uit hun streek nog meer koelies te krijgen.

Volgens hun verklaringen waren ze dan ook zeer tevreden. Natuurlijk hadden ze behoorlijk moeten aanpakken, maar het werk was niet te zwaar geweest. Ze waren veel liever hier dan aan de Wisselmeren — waar een deel van hen na mijn vertrek was geweest — en zouden dat hun kameraden ook vertellen.

Ik kon me hun voorkeur best verklaren. Het terrein was hier wel versneden, maar in het algemeen toch vlak, in tegenstelling tot het hoge gebergte aan de Wisselmeren. Bovendien zaten ze hier in een klimaat, dat veel meer overeenkwam met het hunne. Aan de Wisselmeren, op 1700 meter, hadden ze behoorlijk te lijden gehad van de kou en die kou was, geloof ik, wel hun ergste bezwaar geweest.

* * *

Oudejaarsavond was weer een goede datum om de situatie eens te overzien. Met de maandenlange en volkomen onnodige stagnatie die mijn deel was geweest, kon ik me

achteraf alleen maar verzoenen dank zij de wetenschap, dat ik in die tijd veel adatonderzoek had gedaan, bosopnamen had verricht, vogels geprepareerd, kortom: heel wat werk had verzet.

Nu scheen de opvoer toch zo langzamerhand te gaan lopen. Koewamabivak en het bivak aan de Marinevallen waren reeds opgeheven; alle goederen lagen aan de Edivallen. De grote Johnson Seahorse 20 pk werd al naar boven gevaren en zou eerstdaags aan de Edivalen arriveren. Als die in conditie was zouden we behoorlijk kunnen opschieten. Bovendien had ik door de Keiezen onder de koelies een nieuwe, grote prauw laten kappen met opgezette boorden, zodat we, wanneer we drie motoren hadden, ook drie motorboten zouden hebben. De waterstand was betrekkelijk laag, hetgeen de opvoer ook ten goede zou komen.

De bestuursassistent Thenu had al enige tijd geleden contact gezocht met de Monao. Ik was er immers erg op gesteld geweest vriendschap met hen te sluiten voor de expeditie verder ging.

Het was hem inderdaad gelukt en daar kwam de gevreesde stam — een groepje van helemaal 24 mannen, dat tot dusverre de schrik was geweest van elke expeditie. Het waren inderdaad flinke, goed uit de kluiten gewassen kerels, maar er was toch niets bijzonders aan hen te zien, althans niets, dat ook de Kaowerawedj niet hadden. Ze gedroegen zich in het bivak ook niet anders en het kwam me voor, dat de Kaowerawedj minstens zo gevaarlijk hadden kunnen zijn.

Enfin, ze waren er en werden vriendschappelijk ontvangen. Ze vroegen — en kregen natuurlijk — tabak en bekeken wat er al zo in het bivak te bezichtigen viel. Ze werden ook uitgenodigd te blijven overnachten, maar dat wilden ze niet, want, zo vertelde Thenu, ze waren bang voor me en vreesden, dat ik hen met goede smoesjes hierheen had gelokt om hen te arresteren en de handboeien aan te doen. Wat was het geval? Hier wreekte zich een fout van jaren her: het voorwenden van vriendschap en schenden van het daarop gegeven vertrouwen, een zonde, die men vooral tegenover een primitieve nimmer mag begaan.

In 1934 hadden de Monao ergens aan de kust een of enige moorden bedreven en daarom trok de bestuursambtenaar van Seroei er op uit. Hij bezocht hun kampong en gedroeg zich als vriend. Toen hij weer terugging naar de kust werd hem uitgeleide gedaan door een aantal Monao, waaronder de moordenaar, die naar 's lands wijs zijn daad niet had verborgen, doch er trots op was geweest. De man, die heel gewillig een pakje voor de ambtenaar droeg, kreeg aan de kust gekomen plotseling de handboeien aan, werd met de prauw weggevoerd naar Seroei, voor de rechter gebracht en veroordeeld.

Een schijnbaar succesje, dat zich achteraf had gewroken. Aanvankelijk vertrouwden ze Thenu alleen als hij zonder politie kwam. Nam hij op een tocht agenten mee dan wist hij van tevoren, dat hij wel in de verte hun geroep zou horen, maar niemand te zien zou krijgen.

Langzamerhand waren ze wat bijgetrokken en nu waren ze reeds verscheidene malen op bezoek geweest. Het kostte me echter heel wat plechtige verzekeringen en dure eden, dat ik hen beslist niet de handboeien zou aandoen, eer ze zich lieten overhalen bij ons te overnachten. Daarna was het ijs evenwel geheel gebroken. De verstandhouding was prima; nooit hebben we enige last van hen ondervonden en onze postpatrouilles, soms maar twee of drie man sterk, zijn tientallen malen door hun gebied getrokken zonder dat ze ooit gemolesteerd zijn. De dokter bezegelde de vriendschap zelfs nog met salversaninjecties.

Salversan is het beste contactartikel, dat men bij zich kan hebben. De meest afzichtelijke, handpalmgrote framboesia-wonden zijn een week na de eerste injectie schoon en een paar dagen na de tweede dicht. Een dergelijk éclatant en volkomen boven zijn begrippen gaand succes spreekt natuurlijk zeer tot de primitieve.

Van de stam der Sieadjoe, die woonde op de oostelijke oever ten Zuiden van de Edivallen, heb ik nooit iemand te zien gekregen, hetgeen erg jammer was. Ook zij hadden een onaangename ervaring opgedaan. Tijdens de expeditie van 1922 was er een Dajak in een prauw bepild. De pijl was echter van de westelijke oever gekomen en moet dus

per se van de Monao zijn geweest. (Hetgeen achteraf door dezen ook erkend werd tegenover de Kaowerawedj, die mij trouwens het hele verhaal in geuren en kleuren met naam en toenaam wisten te vertellen.)

De Dajaks — zelf ook primitieven! — wilden wraak nemen. Op de oostelijke oever riepen ze een zestal Siedadjoë vriendelijk toe, lokten hen naderbij, gaven hun rijst te eten en toen de stakkerds, die nergens schuld aan hadden, goed op hun gemak gesteld waren, maakten ze hen af: vijf met het kapmes en een met de karabijn (waarmee de Dajakmandoers gewapend waren).

* * *

De laatste jaren had ik zoal eens geïnformeerd naar de mogelijkheid voor een leek om astronomische plaatsbepalingen te verrichten en ik was teruggeschrokken van wat diverse zeelieden me vertelden. Het zou een vreselijk moeilijk karwei zijn en me zeker wel twee jaren kosten eer ik het kende.

Tot me een gouvernementsmarineofficier antwoordde: „Sterren schieten? Een klein kunstje; dat leer ik je binnen een maand”.

Hij hield woord; in minder dan een maand had ik het onder de knie — en redelijk nauwkeurig. Mijn plaatsbepalingen waren tot op tien seconden, dat is tot op 300 meter, zuiver. Vele explorateurs zouden blij zijn als ze steeds op 300 meter nauwkeurig wisten waar ze zaten.

Het kwam er op neer, dat ik een aantal handelingen verrichtte en een aantal berekeningen maakte, eigenlijk niet wetend wat ik deed. Mijn meten van allerlei bogen en hoeken was gebaseerd op ingewikkelde boldriehoeksmeting; maar om de metingen te doen behoefde ik de theorie volstrekt niet te kennen — en de lange lijst van calculaties met cosinus van dit en tangens van dat was een kwestie van opzoeken in zee-almanak en logaritmefabel.

De bij vroegere plaatsbepalingen zo lastige kwestie van de juiste tijd leverde toen ook al geen moeilijkheden meer op, daar vele radiostations reeds precisie-tijdseinen uitzonden. Dat maakte het mogelijk te volstaan met minder

preciese instrumenten; met een afgekeurde tijdmetr bij-
voorbeeld.

De grootste moeilijkheid lag bij de astronomische plaats-
bepalingen volgens mij in de muskieten! Die zaten name-
lijk op mijn handen en mijn gezicht als ik aan het sterren
schieten was en schoten klaarblijkelijk mee. Ze waren niet
van me af te slaan en het was zeer moeilijk mijn sextant
stil te houden terwijl ik aan alle kanten de prikken en
de jeuk voelde.

Het eerstnodige was nu een verkenning van het traject
Edivallen—Bataviaversnellingen. Ik kende dat stuk nog wel
van mijn tocht in 1937, maar toen ging het stroomaf en
dan zie je talloze moeilijke plekken eenvoudig niet. Be-
paald gevaarlijke stukken, dat wist ik, waren er echter niet
in. De mogelijkheid bestond wel, dat de stroom op be-
paalde plaatsen zeer sterk zou zijn.

De 7de Januari arriveerde de „Dempo” met de nieuwe
motor aan de Marinevallen. Ik zond een groep koelies naar
beneden om te assisteren bij het trekken. De 8ste Januari
was zij bij de Edivallen en de volgende dag verscheen de
boot voor het bivak. Ze werd eerst de helling opgetrokken
voor een goede beurt, om geteerd en geveerd te worden.
Even voorbij ons bivak lag een groep stenen waarlangs een
zeer sterke stroom stond. Ik vreesde dat de „Dempo” er
niet op eigen kracht voorbij zou kunnen en toen we het
probeerden lukte het zelfs niet met een bijna lege boot.
Dat betekende dat Edivallen-bivak, althans bij hoog water,
niet gebruikt kon worden als beginpunt voor de opvoer
naar Bataviaversnellingen. Het was daarom noodzakelijk
een hulpmagazijn te bouwen hogerop en daarvoor kozen
we een punt bij de monding van de Kena, een zijriviertje
van de Mamberamo. Hier lag een kleine kom, waarin de
boten een veilig lig- en een geschikte laadplaats zouden
vinden. Bij lage waterstand zou echter Edivallen-bivak wel
als afscheephaven kunnen dienen.

Er werd meteen een pad aangelegd en alle beschikbare
koelies werden ingeschakeld bij de bouw en bij het vivres-
transport er heen.

Het water begon in de daarop volgende dagen aanmer-

kelijk te zakken, maar toen we probeerden er met de „Dempo” langs te komen — ditmaal met ruim een ton aan lading — lukte het slechts met assistentie van de wal. De boot zou nu Kenabivak maar als vaste standplaats krijgen. De Seahorse had echter kuren; hij weigerde af en toe hardnekkig aan te slaan, om het, als men het een paar uur later weer eens probeerde, zonder mankeren te doen.

Van Kenabivak uit moest het traject nu eerst verder verkend worden. Daar Thenu dit deel van de Mamberamo reeds stroomopwaarts had bevaren en Pattiwael, mijn ordonnans, het al „van boven naar beneden” kende, zette ik deze beiden op de „Dempo”, Pattiwael als motorist. Ze voeren tot vlak voor de Bataviaversnellingen, zochten een plaats uit voor „Bataviabivak” en kwamen met de beste berichten terug.

Nadat Bataviabivak in enige dagen uit de grond gestampt was, begonnen we aan de opvoer van de vivres. De tochten verliepen uitstekend; de vaartijd heen met 1 ton lading bleek ongeveer acht uur te zijn; terug, dus leeg en met de stroom mee, slechts twee uur.

De 24ste Januari gingen de Keiese koelies in staking. Hun contract was die dag om, zo beweerden ze, want zij rekenden de gecontracteerde zes maanden van de dag af, dat ze in Toeal aan boord stapten. Accoord, maar sindsdien was er een oorlog uitgebroken en de komst van de boten was onzeker, althans zeer onregelmatig. Ik trachtte hun duidelijk te maken, dat een vaste datum waarop een boot hen zou komen afhalen nu niet te geven was.

De Ambonezen, wier contract zelfs al een paar weken tevoren was afgelopen, accepteerden dit, maar de Keiezen niet. Die dachten kennelijk, dat het een smoesje was om hen langer aan te houden. Ik hield hun echter voor, dat ze zouden moeten doorwerken, of anders zelf maar zien aan de kost te komen, daar ik me de luxe bepaald niet kon permitteren dagelijks 55 koelies te voeden, die in zalig niets doen de komst van eventuele boten zaten en lagen af te wachten.

De heren verkozen het laatste, pakten hun bullen bij elkaar en verdwenen in de richting van de kust. Ver zouden ze

wel niet komen, aangezien ze vanzelfsprekend op Pionierbivak geen prauwen — en ook geen eten — zouden krijgen.

Wat de hoeveelheid vivres betreft kwam me de staking niet zo erg ongelegen. Ik was nu zo ver, dat alle koelies naar Bataviabivak zouden moeten, aangezien hier het werk vrijwel afgelopen was. De ploeg Keiezen, die op aflossen stond had ik daar toch niet meer heen kunnen zenden en de nieuwe ploeg koelies was er nog niet, was zelfs nog niet eens aangekondigd. Dat de heren weglieden en zelf hun eten in het bos gingen opscharrelen, scheelde me vijftig kilo aan voeding per dag.

De 26ste Januari ging ik op weg voor een verkenning door de Meervlakte. De radiozender ging natuurlijk mee voor het onderhouden van de verbinding met de Wisselmeren; verder de meetapparatuur voor plaatsbepalingen, peilingen en dergelijke, alsmede de nodige vivres. De tocht was tot aan de Bataviaversnellingen zeer voorspoedig en bij de versnellingen zelf liet ik, met al die apparaten geen enkel risico aandurvend, alles uitladen en over land transporteren. Daarna werd de boot leeg door het water getrokken. De waterstand was vrij laag; enige drempels stonden zelfs droog.

Nadat we Bataviabivak bereikt hadden gingen de „Dempo” onmiddellijk retour en keerde de volgende dag met de rest van de lading terug. Ditmaal ging het echter niet zonder ongelukken. Op een gegeven moment stond de motor op volle kracht te draaien juist boven een drempel, die blijkens voorafgegangene peilingen nog ruim voldoende diep stak. Er komen echter in de Bataviaversnellingen soms grote golven op, die zich ver voortplanten en door een dezer golven werd de boot opgenomen en weer neergesmaakt, zodat zij diep in het water sloeg en met haar motor de drempel raakte. Als de boot vaart had gehad zou bij het raken van de drempel de motor naar achteren uitgeslagen zijn zonder dat er iets gebeurde. Hier echter stond de boot stil ten opzichte van de onderliggende rots en de motor sloeg er verticaal bovenop, met het gevolg dat de roervin afbrak en daardoor ook het kamwielenhuis stuk sloeg.

Eetfeest bij de inwijding van het sacrale huis

Foto v. E.

41

Het blazen van de heilige fluiten

Foto v. E.

42

Dansen in het sacrale huis

Foto v. E.

Verder gebruik van de motor was daardoor voorlopig uitgesloten.

Enfin, de goederen waren boven, de „Scout” met de 8 pk Archimedes was in orde en dus kon de verkenning toch doorgaan; de volgende dag vertrok ik meteen.

Eerst werd de „Scout” gesleept door het voornaamste deel der versnelling tot een plaats vanwaar ze naar ik meende op eigen kracht wel verder zou kunnen.

Deze verwachting werd echter niet bewaarheid. Er bleek verderop nog een zeer gevaarlijk punt te zijn, met een sterke en hoogst onrustige stroom. Op de westelijke oever was het water zo wild en rumoerig, dat de boot in het minst niet meer luisterde naar het roer. Met de grootste moeite zag ik kans daar zonder ongelukken weg te komen, waarna ik besloot de boot over deze honderd meter maar te laten trekken langs de oostelijke oever. Toen dit gebeurd en de trekploeg reeds weer vertrokken was, bleek bij het aanlopen van deze oever daar echter een dusdanig sterke neerstroom te staan, dat de boot met afgezette motor met geen mogelijkheid meer te houden was. Ze werd meegeleurd en met kracht tegen een in het water uitstekende dode boom gezet.

De klap was op zichzelf zo hard niet, maar de boot liep schuin tegen de boom op, zodat er een sterke zijdelingse druk kwam te staan op de bij dit soort boten dunne en hoge kiel. Deze kraakte, zodat er een lek ontstond van circa een meter lang en vijf centimeter breed.

Met de grootste spoed werd de boot op de wal getrokken, hetgeen maar voor een deel gelukte en dan nog zo, dat de boot geheel vol water liep. De lichte goederen werden nog gauw op de oever gegooid, maar zender, batterijen, Delcomotor, accu's en dergelijke zaken kwamen onder water te staan, evenals trouwens de aanhangmotor.

Drie alarmschoten deden de agenten en de koelies, die ons door de vallen hadden gesleept terugkeren en na een poos was alles uit het water gevist.

De zender had slechts tien minuten onder water gestaan; de Delcomotor, de accu's en de batterijen zeker wel een uur. De photo-uitrusting zat gelukkig in een waterdichte verpakking, zodat ze niets mankeerde.

Ter plaatse liet ik een provisorisch bivak bouwen voor de nacht, terwijl ikzelf begon met het demonteren van de zender. Elk onderdeel afzonderlijk werd afgewreven en boven de Petromax gedroogd. Tegen de avond was hij weer in orde. De accu's hadden met hun lage spanning door het verblijf in het water niet geleden, maar de anodebatterijen waren grotendeels leeggelopen en bedorven, zodat ik aan mijn ontvanger wel niets zou hebben.

De volgende morgen probeerde ik meteen verbinding te krijgen met de Wisselmeren. De zender bleek weer in orde, maar de ontvanger was zo slecht, dat ik de tekens van mijn tegenstation niet meer kon opnemen. Ik seinde nog een telegram over en hoorde, toen ik sloot, het weer opkomen, zodat ze het telegram kennelijk hadden kunnen opnemen. Daarna werden alle goederen over land teruggebracht naar Bataviabivak. Het terrein was daar zeer moeilijk en we deden er ruim vier uur over.

Kort na dit ongeval — ze waren een hele week weggeweest — keerden onze verloren zonen, de Keiezen terug, tamelijk wel uitgehongerd. Ze boden hun excuses aan en gingen gewillig weer aan het werk.

In het rustige gedeelte van de Bataviaversnellingen zat, vlak bij het bivak, veel vis in de rivier; heerlijk vette ikan sembilan. Daar ik boter genoeg had liet ik er heel wat bakken.

Aan dit visfestijn wijt ik het, dat ik een van de weinige zware malaria-aanvallen van mijn leven kreeg. We waren per „Dempo”, roeiend, teruggegaan naar de Edivallen en bij aankomst aldaar bleek ik een hevige tertiana-aanval te hebben. Hij duurde enige dagen, in plaats van, zoals gewoonlijk, enige uren.

De enige manier om met de opvoer voort te kunnen gaan was nu de kleine motor op de „Dempo” zetten. We probeerden het en met een lading van driekwart ton ging alles goed. Op plaatsen waar de stroom te sterk was werd het oude kunstje toegepast. De bemanning, behalve de motorist, sprong even aan de wal, trok de boot een eind en sprong er dan weer in. Zo kreeg ik toch nog dagelijks driekwart ton goederen boven.

De 14de Februari kwam er een telegram, dat de gouvernementsstomer „Fomalhaut” op 21 dezer in Mansoeboc zou zijn met aan boord de Resident en de Hoofdcommissaris van Politie. Men verzocht mij persoonlijk aan boord te komen om verslag uit te brengen. Dat was nu wel niet zo'n eenvoudig reisje, maar ik kon er best een paar weken tussenuit. De koelies moesten toch worden afgelost en de nieuwe zaten nog aan boord.

Op Bataviabivak lagen thans netto $5\frac{1}{2}$ ton vivres, plus $1\frac{1}{2}$ ton aan diverse expeditiegoederen, waaronder 9 drums benzine — nog niet genoeg om de tocht naar de Swartvallei voort te zetten.

Te voet ging ik naar de Marinevallen en vandaar met de „Dempo” naar Pionierbivak. 75 koelies liepen langs het pad tot Pionierbivak om van daaruit per prauw af te zakken naar de kust.

De „JJ” mankeerde natuurlijk weer van alles en werd daarom ook maar naar de kust gezonden, ter inspectie door de werktuigkundigen van de „Fomalhaut”.

De „Fomalhaut” was mooi op tijd. De 21ste liep ze 12 uur 's middags binnen, maar ze had haast om weer weg te komen in verband met de verdere vaarroute. Aan boord waren inderdaad 80 Aitinjo-koelies en 10 gestraften. Onze defecte Seahorse zouden ze maar meenemen om hem te laten repareren.

De Resident wijzigde mijn opdracht. Er behoefde geen exploratiecomplex gebouwd te worden in de Swartvallei — aangezien er in verband met de oorlogssituatie toch voorshands geen bestuurspost zou komen — maar de taak werd nu: het gereedmaken van een goede opvoerweg tot en met de Bataviaversnellingen; met inbegrip van bivaks en magazijnen, van een pad langs Marine- en Edivallen en van een pad langs de Bataviaversnellingen. Voorts: het zoeken van een goede toegangsweg tot en van een goede plaats voor een bestuursvestiging in de Swartvallei. Tenslotte: het in details berekenen van de kosten, die de opvoer tot deze vestiging zou meebrengen, berekend per ton op te voeren goederen, bij een regelmatige bezetting van de post.

Daar er geen gebouwencomplex verrijzen zou, maar er

slechts verkenningen gedaan zouden worden, behoefde ik in Bataviabivak niet meer zo'n grote hoeveelheid goederen te hebben en kon ik — behalve wat de sago betrof — volstaan met hetgeen er al was. De hele opvoer kon dus beperkt worden tot een paar duizend kilo sago.

De „Fomalhaut” vertrok om 5 uur 's middags en ik overnachtte te Mansoeboe om daags daarop door te gaan naar Pionierbivak.

Daar werd de opvoer van de koelies en de nieuw aangebrachte goederen geregeld. Het water was inmiddels belangrijk gestegen en de stroomsterkte op vele punten aanzienlijk groter geworden, zodat er nogal wat moeilijkheden bij te overwinnen zouden zijn.

De „JJ” was, ondanks de inspectie op de „Fomalhaut”, weer defect en lag in Mansoeboe. Het politiedetachment van Pionierbivak had met deze boot zijn vivresaanvulling boven moeten krijgen en zat nu praktisch zonder. Daarom leende ik de detachementscommandant maar het nodige. De 80 nieuwe koelies werden uiteraard eerst belast met de opvoer van de nieuwe goederen langs de Marine- en de Edivallen. Pas de 14de Maart konden ze vertrekken naar Bataviabivak. Om benzine te sparen liet ik hen over land gaan; naar schatting een tocht van vijf dagen. Ze kregen politiedekking mee en het geheel stond onder commando van Wuwung.

Op 24 Maart -- eerste Paasdag, hetgeen ik pas merkte bij aankomst — verhuisde ik naar Bataviabivak. Edivallenbivak werd opgeheven; een staande patrouille bleef achter op Kenabivak.

Bataviabivak was een echt muskietenoord, in tegenstelling tot Edivallenbivak, waar bijna geen muskiet te bekennen was. Bovendien had het een enorm zware regenval; ik maakte er slagbuien mee, zoals ik nergens anders ooit gezien had of zou zien.

De laatste etappe zou dus nu gaan beginnen. De koelies waren onmiddellijk begonnen met het aanleggen van een tracé tot boven de vallen, tot een punt waar het water altijd rustig was en desnoods ook prauwen steeds zouden kunnen starten.

* * *

Inmiddels had ik echter nog een ander plan gemaakt. Volgens berichten uit Hollandia had de Archboldexpeditie, die inmiddels beëindigd was, op Bernhardkamp — hun basis aan de Idenburgrivier — een grote hoeveelheid vivres en andere goederen achtergelaten. Waarschijnlijk zou het overvliegen hiervan naar de kust evenveel gekost hebben als de goederen waard waren. Misschien ook behoefde Archbold alleen maar niet op enige tientallen duizenden guldens te kijken . . . Hoe dan ook, ik zou daar vermoedelijk veel van mijn gading kunnen vinden en het zou gemakkelijk lonen dat weg te halen, omdat ik met een lege motorboot stroomopwaarts kon gaan en vermoedelijk zonder veel moeite en kosten met de beladen boot stroomafwaarts.

Daar ik de heen- en terugtocht op niet meer dan een week schatte, nam ik geen radio mee. De boot werd door de vallen getrokken en op het startpunt gelegd; ikzelf overnachtte daar ook.

De 28ste Maart vertrokken we bij het krieken van de dag. Eerst hing er een zware nevel over de rivier, zodat we zelfs de overkant niet konden zien, maar een uur later was hij geheel opgetrokken. We passeerden het kleine ronde eilandje midden in, dat ik reeds kende van de tocht van 1937 en kregen zelfs naar het Zuiden een ogenblik zicht op de Doormantop. De lucht trok echter spoedig weer dicht en na vier uur varen draaiden we de Idenburgrivier in.

Op het middaguur voeren we langs een Papoea-kampong. Vier mannen in een prauw kwamen op onze boot af, kennelijk vriendelijk. Ze bleken zelfs een beetje Maleis te kennen, want we hoorden: „Babi, makan besar — varken, veel eten”, daarbij wijzend op hun kampong. Zo te zien een vriendelijke invitatie voor de lunch. Ik wilde er echter de tijd niet voor afnemen, gaf hun in het voorbijvaren een paar messen en voer op volle kracht verder.

Om vijf uur gingen we in bivak en de morgen daarop waren we om kwart voor zes al weer op weg. De hele dag werd aan een stuk door gevaren, tussen golvende rietvelden en sagomoerassen. We passeerden de gemakkelijk te herkennen Casuarisrivier, waar de grote expeditie van

1920 de toegang tot het centrale gebergte had gezocht. Zonder enige bevolking te hebben ontmoet gingen we tegen de avond in bivak; ditmaal op een hoge oeverwal. Kwart voor zes voeren we weer en na enige uren zagen we een kampong liggen. Ook hier stopten we niet, maar volstonden we er mee een paar wachtende mannen enige messen toe te werpen.

Op de kaart kon ik me helemaal niet oriënteren. Er scheen zich in de vijftientig jaar sinds zij was vervaardigd wel een en ander te hebben gewijzigd. Bochten waren waarschijnlijk afgesneden of hadden zich verlegd, zodat oriëntatie niet meer doenlijk was. Af en toe slechts waren er herkenningspunten.

Later op de dag vonden we tekenen van verkeer; onder andere een bivak, dat kennelijk niet van Papoea's afkomstig was. Het zal wel van militairen zijn geweest, die tot de dekking der Archboldexpeditie behoorden.

Daar zagen we ineens op de rechteroever een groot bord staan met het opschrift: „Bernhardkamp — 5 km”.

Mooi! Welgemoed voeren we verder, dankbaar voor de vriendelijkheid tegenover het drukke verkeer, dat de Archboldexpeditie klaarblijkelijk verwachtte. Scherp keken we uit naar de grote, brede, dode arm van de Idenburg, waaraan Bernhardkamp volgens de beschrijving moest liggen.

We voeren door tot we de grote haarspeldbocht, die op de kaart na de zijrivier van Bernhardkamp lag waren gepasseerd — en dat bleek heel wat meer dan 5 km te zijn — maar hadden de bewuste arm nog steeds niet ontdekt. Het was dus duidelijk, dat die grote brede arm een smalle, onopvallende ingang had en dat we de kleine krekens, die we waren gepasseerd zouden moeten gaan onderzoeken.

We begonnen maar met de eerste de beste; hij kwam, aan de kleur van het water te zien, uit een sagomoeras. Dat was mis; we liepen vast en moesten omkeren. Het was echter inmiddels al half zeven en vrijwel donker geworden. Daar ik de hoop moest opgeven vandaag nog Bernhardkamp te bereiken, overnachtten we voor deze keer in een paar Papoeahuisjes aan de oever.

De volgende morgen waren we om zes uur al weer in touw.

Elke kreek voeren we binnen en er waren er heel wat. Sommige toonden ons reeds na een paar honderd meter dat we verkeerd waren, maar er waren er ook bij met allerlei vertakkingen, die ons heel erg ophielden.

Tegen tien uur voeren we een soort mangrovebos binnen en daar zagen we de resten van een vlot liggen. We zouden het dus in die richting moeten zoeken. De weg voerde door een zeer smal kronkelend kreekje, dat geleidelijk wijder werd en na een kwartier varen zagen we in de verte een collectie daken boven het riet en het struikgewas uitsteken. Dit bleek inderdaad Bernhardkamp te zijn.

We moesten ons een weg kappen door het ruim drie meter hoge oeverriet, dat alle ruimte in en om het kamp had bedekt. Na de voornaamste toegangen te hebben schoongekapt kon ik eens gaan zien, wat er zoal te vinden was in dit verlaten oord.

Het resultaat was vrij droevig. De „wilde” Papoea's hadden, kennelijk uit louter baldadigheid, met kapmessen in talloze blikken grote gaten gestoken, waardoor de inhoud bedorven was. Tientallen blikken rijst, katjang idjoe, suiker, vis en dergelijke konden deswege worden afgeschreven.

We begonnen alles bij elkaar te zoeken, wat nog bruikbaar was. Meer dan een klein bootje vol zou het niet worden, dat zagen we wel. Het voornaamste deel van de buit werd gevormd door 70 blikken rijst, die een welkome steun waren, maar toch geen zoden aan de dijk zetten. Van het corned beef en de sardientjes was nog een hele partij goed gebleven; het was de kerels blijkbaar teveel moeite geweest in elk van die kleine blikjes gaten te steken.

Voorts vonden we in een der barakken een uitgebreide collectie van kleine hoeveelheden picnic-artikelen, zoals asperges en aspergepunten, groenten in blik, worst, boter, melk, zalm, tong en meer van dat lekkers. Ik voelde me als in een delicatessenwinkel en verorberde op staande voet een heel blikje kaas en een met worst, waarna ik zo'n dorst kreeg, dat ik twee blikjes apple-juice leegdrank. Ja, dat was een andere manier van op expeditie gaan, dan ik gewend was . . .

Van het kamp zelf was niet veel meer goed. Alle houtwerk

was verrot; hetgeen niet verwonderlijk was, daar de daken slechts een helling hadden van 30° en de atap bovendien wijd gespatieërd was gelegd. Wil men atap vrij lang goed houden dan dient de helling minstens 45° te zijn.

Van de vele benzine, die er heette te liggen vonden we slechts vier kleine drums van 37 liter. Wel lagen er talrijke lege drums door het bivak verspreid. De Dajak-prauwen, die ik had verwacht, bleken ook verdwenen. Wel vond ik nog vier grote, in goede conditie lijkende accu's, die ik meenam.

We laadden alles in de boot en overnachtten in het kamp, om de volgende morgen weer vroeg te kunnen vertrekken. Twee dagen later waren we terug op Bataviabivak en de dag daarop werden de meegebrachte goederen langs de versnellingen getransporteerd.

* * *

Was deze reis vlot verlopen, nu begonnen de tegenslagen weer. De postpatrouille, die met de „Dempo” was vertrokken, kwam na een paar uur terug, lopend. De kleine Archimedes had het opgegeven; de as was vermalen en daar hiervoor geen reserve aanwezig was konden we hem voorlopig afschrijven.

Enige dagen later legde de andere motor het af door hetzelfde euvel, zodat ook deze was uitgeschakeld. Inmiddels was de grote Seahorse echter gerepareerd uit Ambon verzonden en kon de „Dempo”, bemand met tien roeiers, naar beneden worden gestuurd om hem in ontvangst te nemen. De opvoer ging te land, bij Bataviabivak, intussen constant door, zij het in een langzaam tempo. Doordat het water echter sterk gewassen was — de stand was hoger dan we op enig tijdstip dezer expeditie hadden meegemaakt — vlotte de opvoer met prauwen niet bijzonder. Toch kwamen er geleidelijk aan voldoende goederen te liggen op het uitgangspunt om alvast te gaan denken over de te maken tocht in het gebergte.

De eerste Mei kreeg ik evenwel bericht dat de grote Seahorse ook defect was en — althans op een expeditie — niet meer te herstellen.

Daar ik bijna klaar was voor de eerste verkenning van de Meervlakte en op nieuwe motoren niet meer kon wachten, besloot ik, daar we toch alleen maar rustig water zouden hebben, dan maar per prauw te gaan. We hadden ruim voldoende vivres om straks een flinke landpatrouille te kunnen uitrusten voor een week of drie.

Die drie weken beschouwde ik als een minimum, want we hadden ook kaurischelpen en konden er dus wel op rekenen, dat we betaalde assistentie zouden krijgen van de bewoners van de Swartvallei, hulp in de vorm van dragers en hulp bij de voedselvoorziening.

Volgens mijn berekeningen zouden we in 't geheel vijf prauwen nodig hebben en daarom werden alle beschikbare koelies aan het prauwenmaken gezet. Over een dag of tien, als er twee klaar waren, zou ik beginnen aan de eerste verkenning. Intussen had ik gelegenheid te wachten op een reserve radiozender, die inmiddels was afgezonden en die ik in Bataviabivak wou opstellen om met deze basis in contact te kunnen blijven.

Overigens behoefde ik de tijd niet te vullen met wachten alleen. Er was genoeg te doen. Om te beginnen wilde ik hier maar eerst zoveel mogelijk opruimen wat niet mee hoefde.

Behalve het verzamelen en prepareren van vogels had ik, na correspondentie met het Zoölogisch Museum van Buitenzorg, er nog het verzamelen van libellen en reptielen bij gekregen. Men had me een 50 liter-drum alcohol toegestuurd en daarin had ik zonder omslag alles, dat op het gebied van reptielen werd gevangen, laten verdwijnen. Gemakkelijker had het al niet gekund. Vele duizenden libellen waren in papillotjes verpakt en goed in de zon gedroogd.

Verder had ik kisten vol ethnografica klaar staan en er waren gedurende het verblijf in Bataviabivak ook nog weer vogels bijgekomen. Dat alles moest nu naar Pionierbivak, om van daaruit verder doorgezonden te worden.

De rapporten die ik klaar had, de ethnografische gegevens, de tekeningen en dergelijke vertrouwde ik echter niet toe aan een prauw. Daarvoor liet ik een landpatrouille uit-

rusten, die deze kostbare zaken moest dragen en er niet mee in een prauw mocht gaan voor ze op Pionierbivak waren aangekomen en er dus geen gevaar voor verdrinken meer zou bestaan.

De 5de Mei 's morgens vroeg vertrok deze postpatrouille. Om vijf uur in de middag kwam de patrouillecommandant, de politieagent Paidjo, me met een bedrukt gezicht mededelen, dat de hele post verloren was gegaan. Bij een zijrivier, die lichtelijk bandjirde, had hij een vlotje gemaakt om over te steken. Toen ze echter eenmaal op het vlot hadden gezeten bleek de stroom zo sterk, dat ze het ding met geen mogelijkheid in bedwang hadden kunnen houden. Ze hadden het geprobeerd tot vlak bij de plaats waar het riviertje in de Mamberamo uitmondde, maar daarna hadden ze het niet langer aangedurfd en waren van het vlot gesprongen om de oever nog te kunnen halen. Dat was gelukt en er waren dus geen persoonlijke ongelukken te betreuren.

Paidjo's gehele bewapening was verdwenen, maar ook de gehele post. Daarin zaten mijn rapporten, maar dat was niet zo erg; ik had copieën getikt. Alle tekeningen echter van decoraties op pijlen en op bamboekokers, minutieus gemaakt in kleuren — met zeer veel zorg had ik er maanden aan gewerkt — alles was verdwenen!

Paidjo beweerde, dat zijn vlotje nogal stevig was geweest en dat 't vaartuigje het misschien wel goed uitgehouden had in de sterke stroom. Ik betwijfelde dat, maar greep de kleine kans en stuurde de volgende dag een prauw op zoek. De mogelijkheid bestond natuurlijk, dat het vlot ergens was blijven hangen op de stenen of in dood water. Mijn hoop bleek echter ijdel.

Ik was reeds druk bezig met de laatste voorbereidingen voor de eerste verkenning: instrumenten werden nagekeken, vivres gereed gezet. Binnen enige dagen zou ik vertrekken.

Toen werd het 10 Mei, 1940 . . .

* * *

De verschrikkelijke tijding hoorde ik 's avonds half zeven Nieuw-Guinea-tijd, dat is vijf uur Javatijd, door de rede van de Gouverneur-Generaal. Werkelijk, dit kwam als een donderslag bij heldere hemel. Men leeft op zo'n tocht in het binnenland zo los van de buitenwereld, dat men eenvoudig niet denkt aan wat daar gaande is of wat daar kan gebeuren. Nadat het eerste alarm van het jaar tevoren geluwd was, wist ik natuurlijk wel uit de persberichten, dat er een koude oorlog aan de gang was, maar als er niets sensationeels uit de bus komt vergeet men het in de dagelijkse zorgen om de opvoer, om de zieken, om de motoren, om de defecte radio's.

Het stond natuurlijk vast, dat dit de opheffing der expeditie zou betekenen, maar dat feit werd volkomen op de achtergrond gedrukt door bezorgdheid over wat er gebeurde in Nederland zelf. De Nirom zou de hele nacht in de lucht blijven, zo werd aangekondigd en ik stelde me voor dan ook de hele nacht te blijven luisteren.

Tegen twaalfen echter, uitgerekend in deze nacht, nu de spanning verschrikkelijk was omdat ook mijn gezin in Holland zat, ging de ontvanger kapot.

Wanhopig bleef ik zitten zoeken tot de vroege morgen — tevergeefs. 's Morgens, op de gewone tijd, broadcastte ik mijn telegrammen naar het tegenstation aan de Wisselmeren, in de hoop dat de telegrafist ze zou opnemen. Er was er een bij voor mijn vrouw en inderdaad bleek later dit op 11 Mei vanuit Bataviabivak verzonden telegram de 13de Mei door haar te zijn ontvangen.

Intussen was er een prauw in gereedheid gebracht en zodra ik met de radioverbinding klaar was vertrok ik naar beneden, naar de Edivallen, waar de radio moest zijn, die als reserve was gezonden.

We kwamen om twee uur bij Kenabivak aan. Even tevoren hadden we van de oever horen roepen, maar daar we in de stroom de prauw haast niet konden houden, hadden we pas in het stille water bij Kenabivak kunnen aanleggen.

Het bleek de patrouille geweest te zijn van Pattiwael, die de radio bij zich had. Direct zond ik iemand achter hem

aan om hem op te dragen terug te keren en zelf liep ik door naar Edivallenbivak.

's Avonds om acht uur kwam het bericht, dat Pattiwael met zijn radio aan de overkant van de Kena stond, maar er door bandjir niet over kon komen. Dadelijk liet ik hem weten, dat hij moest komen zodra hij er over kon, al was het midden in de nacht.

En het wàs middernacht toen hij kwam. De radio werd onmiddellijk opgesteld, maar ook deze ontvanger bleek defect en ook bij deze kon ik de fout niet vinden.

's Morgens ben ik toen maar met radio en al vertrokken naar de Marinevallen, in de daar liggende „Dempo” gestapt en naar Pionierbivak gevaren, waar ik om zes uur namiddag arriveerde. Wederom zocht ik de halve nacht naar de fout in de ontvanger — tevergeefs. Ik had echter al een telegram gebroadcast voor de Wisselmeren met het verzoek aan de radiochef in Ambon verbinding te mogen hebben met Dobo, dat een langegolf-station was. Pionierbivak had een langegolf-ontvanger en daar zou ik dan mee kunnen werken.

De vergunning kwam af, maar net had ik ook de fout in mijn eigen ontvanger gevonden.

Bij de eerste verbinding al was er een telegram van de Resident: de exploratie moest beëindigd worden. Door een ander telegram werd het detachement Pionierbivak opgeheven, zodat algehele evacuatie aan de orde was.

Het zou geen zin gehad hebben de verschillende goederen van Bataviabivak weg te halen. Aan koelielonen en -onderhoud zou dat meer gekost hebben dan de waarde der goederen bedroeg. Het ging om de meer waardevolle zaken en daar vond ik iets op. In alle bivaks lagen vele volle benzinedrums, maar ook lege. Ik gaf opdracht de volle leeg te laten lopen en vlotten te maken, stevig in elkaar gezet met ijzerdraad. Op die vlotten moesten de met name aangegeven goederen worden geladen, stevig vastgesjord en dan moest het geheel te water worden gelaten. Men kreeg een ruime speling, want ik bepaalde dat de vlotten bij Marine- en Edivallenbivak moesten worden losgelaten op 27 Mei om zes uur voormiddag, die van Bataviaversnel-

lingen op 30 Mei om acht uur namiddag. Daarbij was rekening gehouden met stroomsnelheid en af te leggen afstand.

De 27ste Mei kwamen de vlotten van Marine- en Edivallen al om negen uur aandrijven. Ze werden tegengehouden en naar de oever gesleept.

Het vlot van de Bataviaversnellingen arriveerde de 31ste Mei, volkomen onbeschadigd. Duidelijkheidshalve had de patrouillecommandant daarboven een vlag op het vlot geplant en op de witte baan er van de inventaris geschilderd. Alles was perfect overgekomen, waaruit weer bleek dat de vallen geen obstakel vormen voor onzinkbare vaartuigen; het gevaar lag alleen in het volslaan met water.

Van alle drums tezamen liet ik een groot en sterk vlot bouwen, waarmee straks een dertig koelies naar beneden zouden kunnen drijven. Er waren niet genoeg prauwen en boten om de hele troep ineens naar de kust te krijgen en dit was een goede oplossing. Als het maar sterk genoeg was zou het best een flinke stoot in de Scholtenbocht kunnen velen en daar was eigenlijk het enige moeilijke punt in de hele route naar beneden.

De 28ste Mei hadden we een hevige aardbeving om 9.42 GMT. De slingeringen waren ongeveer Noord-Zuid gericht en hielden een volle minuut aan. Alle gebouwen kraakten angstwekkend en ik stond krampachtig met de radio-toestellen, die ik op de tafel boven elkaar had gemonteerd, tegen mijn borst geklemd, ondanks de verleiding om ook het bivak uit te rennen naar de open lucht. Het belang van een goede radioverbinding zat er echter wel bij me ingeheid . . .

De 6de Juni vertrok het vlot met de dertig man aan boord, vergezeld van twee prauwen die het uit dood water zouden moeten trekken wanneer dat nodig was en die het bovendien beneden naar de wal zouden moeten halen — anders zou het vlot de zee opgaan, richting Japan . . .

De 7de Juni vertrokken we met de rest in 18 prauwen, de „Dempo” en de dubbelleetterboot. De gouvernementsvaartuigen „Ursula”, „Ambon” en „Bantam” waren tijdig present, zodat de afvoer vlot verliep. De 14de Juni arri-

veerden we te Ambon, met uitzondering van dokter Koppe-schaar. Die had zich erg verheugd op de thuiskomst te Soerabaja, vanwaar hij afkomstig was, maar hij was in Manokwari subiet gestrikt voor militaire dienst en achter gebleven als fungerend officier van gezondheid.

BERNHARDKAMP

Een expeditie is geen aaneenschakeling van avonturen, heb ik reeds gezegd. Avonturen vormen glanspunten in een episode, die overigens bestaat uit een opeenvolging van dagen, in het dagboek vaak slechts vermeld met „g.b.” — geen bijzonderheden.

Uiteraard gaat op een „g.b.-dag” het expeditiewerk zijn gewone gang. Al gebeurt er dikwijls veel dat, hoewel het in een zakelijk dagboek niet wordt vermeld, het vertellen waard kan zijn, in de herinnering rijen de meeste dagen zich niettemin toonloos en kleurloos aaneen en de geest vindt alleen houvast aan gebeurtenissen waarvan de indruk blijvend is geweest.

De leider van een expeditie houdt zijn dagboek bij en heeft dardoor een zeker contact met de tijd, die anders min of meer ongemerkt zou verglijden. In de beschaafde wereld hebben we kalenders, radioprogramma's, afspraken en de Zondagse kerkgang, die ons helpen onthouden welke dag van de week het is.

Tijdens de expeditie van 1937 waren we op een gegeven moment de tel echter volkomen kwijt. De datum wist ik uiteraard door het conscientieus bijgehouden dagboek, maar niemand kon ons tenslotte meer de dag van de week vertellen. Die onwetendheid baarde mij geen zorgen, maar de koelies wel, want zij stelden er prijs op 's Zondagsavonds psalmen te zingen. Gedurende het eerste deel van de tocht hadden ze er niet de hand aan kunnen houden doordat de groepen telkens gesplitst werden, maar tijdens het laatste deel van de tocht, toen we een meer permanente groep vormden, kwam dit punt aan de orde. Een der eerste avonden al was er een heftig dispuut, tot er tenslotte iemand uit de groep bij me kwam om te vragen welke dag het was. Ik moest het antwoord schuldig blijven; het dagboek leverde geen enkele aanwijzing op en mijn geheugen en

dat der politieagenten liet ons volkomen in de steek, waar het de dag van vertrek betrof. Na een langdurige discussie kwamen de koelies blijkbaar tot een resultaat en voortaan werd er een avond in de week — de vermoedelijke Zondagavond — gevierd met psalmingezang.

Eerst in Pionierbivak konden we deze dag aan de kalender verifiëren; hij bleek er twee dagen naast te zijn.

Wanneer een beschrijving zich bepaalt tot de hoogtepunten van een expeditie geeft zij dus eigenlijk een onjuist beeld van het verloop. Het op de voet volgen van het dagboek echter mag zijn nut hebben om de lezer vertrouwd te maken met het bijzondere leven op zo'n tocht, bij herhaling zou de lectuur vervelend worden.

Elke expeditie laat bij de deelnemers een bepaalde algemene indruk achter. Die van 1937 was gekenmerkt door de leegheid van het land en door het eindeloze, gesloten oerwoud, waar we ons met verbeterde volharding doorheen moesten werken. Oerwoud zo dicht, dat we de zon maar zelden zagen en het zicht doorgaans beperkt bleef tot ten hoogste een meter of dertig.

De Wisselmerenexpeditie daarentegen was er een van zon en licht en wijde vergezichten, van een interessante bevolking in het stenen tijdperk — en van ziekten!

De tocht van 1939, welks oorspronkelijke bestemming „de Boven-Rouffaer” later werd veranderd in „de Swart-vallei”, is — hoe kan het ook anders — in de herinnering blijven hangen als de Mamberamo-expeditie. Deze werd gekenmerkt door wachten en wachten en wachten en veel ergernis om wanbegrip en om verloren tijd, welke laatste echter nuttig kon worden besteed aan ethnografisch onderzoek, bosonderzoek en het verzamelen van insecten en vogels. De datum van 10 Mei 1940 zal voor mij altijd verbonden blijven aan een primitief bivak bij de ruisende Batavia-versnellingen, waar op een van de meest spannende ogenblikken van mijn leven de radio-ontvanger defect raakte. De expeditie van 1941, evenals de voorgaande door oorlogsgebeurtenissen afgebroken, heeft bij mij een zeer rommelige indruk achtergelaten. Op diverse tijdstippen verkeerde ik in onzekerheid omtrent hetgeen er moest gebeuren en het

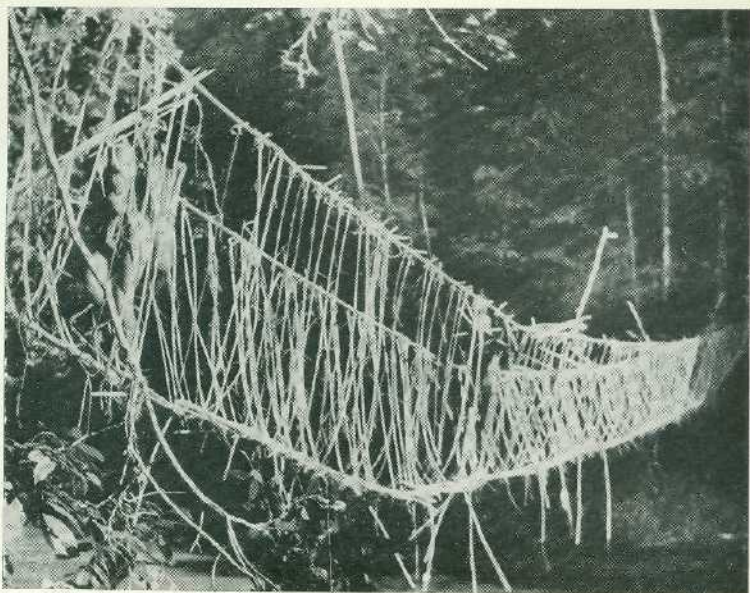

Foto v. E.

Steile oevers van de Mamberamo in het van Rees-gebergte

Bezoekers in het bivak

Rotanhangbrug

Foto Maresch

Dorpje in de bergen

Foto Maresch

eind was een evacuatie. Er is echter één aspect, dat de tocht tot iets bijzonders maakte: het uitermate vlotte begin. Hoewel ik reeds als stelregel had aangenomen „in Nieuw-Guinea valt nooit iets mee” — en dat is in de loop der jaren in het algemeen wel juist gebleken — viel op het eerste deel van deze tocht nu eens alles mee!

* * *

Het uitbreken van de oorlog in Nederland had klaarblijkelijk te Ambon de indruk gewekt, dat elke activiteit in het binnenland van Nieuw-Guinea nu onmogelijk of onuitvoerbaar was geworden. Niet alleen werd mijn expeditiegroep teruggeroepen, maar ook hief men de bestuursposten Pionierbivak en Wisselmeren op.

Deze beslissingen waren echter wat haastig genomen; ze bleken de goedkeuring van de regering te Batavia niet weg te dragen. „Business as usual” was daar het devies. Pionierbivak werd dan ook weer bezet, De Bruyn keerde terug naar de Wisselmeren en ik kreeg opdracht de afgebroken expeditie te hervatten.

Het gesukkel met koelies en aanhangmotoren lag me echter nog maar al te vers in het geheugen. Wisselmeren had aanvoer met vliegtuigen en ik zag niet in waarom ik die bij deze expeditie ook niet zou kunnen krijgen. Het zou een grote tijdsbesparing geven en bovendien goedkoper zijn dan een lange aanvoerlijn met koelies, die hun salaris en hun voeding moesten hebben en met aanhangmotoren, die een kapitaal kostten aan benzine.

Daar kwam nog bij, dat de tocht naar de Swartvallei anders wel wat erg op goed geluk zou moeten plaats vinden. Van het terrein wist ik alleen, dat ik niet over de 3800 meter hoge Doormantop zou gaan — een route, die miljoenen gekost had bij de expeditie van 1920/'22 — en mijn enige houvast op de kaart was een gestippeld lijntje, ingetekend door een explorateur van die jaren, die „vermoedde” dat de Ilimrivier, die door de Swartvallei liep, daar in de Van der Willigenrivier uitmondde.

Een andere moeilijkheid was, dat de expeditie 1920/'22 eigenlijk slechts een enkele „lijn” had verkend — de route

naar de Wilhelminatop namelijk — en dat er van het land ten Oosten en ten Westen van die lijn weinig bekend was geworden. Archbold had de Grote Baliemvallei wel gevonden, maar van haar ligging ten opzichte van de Swartvallei en mogelijke andere bevolkingscentra was niet veel bekend.

Ik voelde er al zeer weinig voor in 1941 te gaan exploreren alsof het 1914 was — zonder enige vliegtuighulp dus — en deed voorstellen voor een meer algemene vliegverkenning van het oostelijke deel van het centrale bergland. Zodoende zou ik gelegenheid krijgen uit te zien naar meren of brede rivierarmen voor vliegtuiglandingen en naar bevolkingsconcentraties. Ik zou de loop der voornaamste rivieren en de richting der grote dalen en berggruggen kunnen bestuderen en kunnen vaststellen van welke bergpassen ik eventueel gebruik zou kunnen maken. Eerst na de vliegverkenning zou de landtocht mogen beginnen, die echter gesteund zou moeten worden door vivresaanvoer uit de lucht.

De Resident, die wel oren had naar mijn plannen zond me naar Makassar en Batavia om een en ander met de diverse instanties te bespreken en voor te bereiden.

Aangezien ik me in deze steden geen weg behoefde te banen „met kapmes en kompas” — de werktuigen waren er vulpen en schrijfmachine — behoort het verhaal van mijn „avonturen” aldaar niet thuis in dit boek en kan ik volstaan met de mededeling dat ik in Ambon terugkeerde met een concreet plan en de nodige goedkeuringen van de betrokken autoriteiten.

Het kwam hierop neer, dat ik een basis zou oprichten in Bernhardkamp, waarin huisvesting zou zijn voor de vliegers en de leden van de expeditie en waarbij een fotografisch laboratorium zou behoren. De luchtfoto's van de verkenningen zouden dus op Bernhardkamp zelf worden ontwikkeld en afgedrukt. De Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij had de kosten geraamd op rond f 185.000,— en de betrokken directeuren en de Gouverneur van Makassar hadden zich met de opzet accoord verklaard. Ofschoon de toestemming van de Hoge Regering nog niet was verkregen, droeg de Resi-

dent mij op maar vast met de werkzaamheden te beginnen. Ik had evenwel een kleine misrekening gemaakt. Omdat Archbold ettelijke malen was geland op de dode rivierarm bij Bernhardkamp had ik verondersteld, dat de KNILM dat ook wel zou doen en dat ik dit keer dus prettig in een vliegtuig kon gaan zitten om op Bernhardkamp uit te stappen.

De KNILM dacht er echter niet aan: of ik er maar eerst persoonlijk naar toe wilde gaan, het landingswater verkennen en eventueel zuiveren van obstakels en een rapport hierover seinen. Archbold had een privé-vliegtuig en kon dus net zoveel riskeren als hij wilde; een commerciële maatschappij eiste andere waarborgen . . . Ik zou dus toch weer de tocht over de Mamberamo hebben te ondernemen.

Aanhangmotoren werden weer tevoorschijn gehaald, benzine werd ingekocht en alle voorbereidingen voor de tocht getroffen. Ditmaal zou het echter geen moeizame etappe-opvoer worden met vele tonnen aan goederen en bivakmaterialen. Ik zou met een kleine geselecteerde patrouille gaan en in snel tempo het traject afleggen. Zodra we immers op Bernhardkamp waren aangekomen zouden de vliegtuigen alles aanvoeren, wat we nodig hadden . . .

* * *

12 Juli 1941 vertrokken we uit Ambon. De 21ste liepen we de Mamberamo-monding binnen en wierpen het anker uit voor Mansoebou, welks bivak we in volkomen vervallen staat aantreffen, overwoekerd door het onkruid. Ook hier had de natuur weer snel haar rechten hernomen.

De grote sloep, de „Dempo” van de vorige expeditie, was echter nog in goede staat. Zij werd gereviseerd en was spoedig op weg naar Pionierbivak. Ik ging zelf met de goederen over op het gewestelijke vaartuig „Violetta”.

Pionierbivak was weer bezet en niets wees er op, dat de post verlaten was geweest. We vonden er onze oude vrienden terug: Tjoje had het nog altijd niet aangedurfd met Torerei aan de haal te gaan en Anieboe keek nog even somber en dreigend als een jaar geleden.

Een van de onze koelies werd hier ziek, kreeg onmiddellijk

hoge koortsen en werd tenslotte bewusteloos; hij stierf, zonder dat we hem met iets hadden kunnen helpen.

Ons oponthoud hier mocht niet lang duren; we trokken spoedig verder. Het pad langs de Marine- en de Edivallen was nog in goede staat, de bivaks bleken bruikbaar. Het water in de Mamberamo was laag en we kenden de obstakels van de vorige expeditie. Ik had de beste krachten uit de politieagenten en de gestraften van toen meegenomen; ze hadden dus ervaring en daardoor verliep alles vlot. De „Dempo” voer zonder enige stagnatie enkele malen op en af naar de Bataviaversnellingen, de koelies liepen er over land naar toe en nauwelijks veertien dagen na de ontscheping in de Mamberamo-monding lagen alle goederen in het Bataviabivak.

Ook in de Bataviaversnellingen was de rivier lager dan ik haar ooit had gezien. Alleen in de stroomdraad bruiste en kookte het water; de drempels lagen volkomen droog en het was gemakkelijk er de boot langs te halen.

Aan de overkant van de rivier zag ik een metalen geraamte half boven het water uitsteken. Het bleken resten van een vliegtuig te zijn en ze konden alleen maar afkomstig zijn van het toestel, dat in 1926 bij de Stirlingexpeditie in gebruik was geweest; nog zonder dat men er veel nut van had gehad was het bij de Bataviaversnellingen gesneuveld.

Ditmaal werden we bezocht door leden van de stam der Sieadjoe, die leeft in de omgeving der Bataviaversnellingen en ons de vorige maal had vermeden. Ik maakte hun duidelijk, dat ik de man was, die destijds, enige jaren geleden, hun prauw had meegenomen (op de expeditie van 1937) en daarvoor in de plaats de stalen bijl en de rode stof had achtergelaten. Verrast keken ze op. Ja, dat geval herinnerden ze zich nog best.

Of ze niet kwaad waren geweest of ontevreden met de ruil? Neen, boos waren ze helemaal niet geweest — zo was trouwens ook hun manier van ruilen met hun buurstammen — ze waren integendeel erg in hun sas geweest met de mooie bijl en hadden er zich meteen een nieuwe prauw mee gemaakt.

Graag had ik iets meer gehoord omtrent hun zeden en

gewoonten, maar daar was dit niet de gelegenheid voor; we moesten opschieten. De goederen werden langs de versnellingen gedragen, over het zeer rotsachtige terrein langs de oever.

Reeds de vorige maal was het me opgevallen, hoe de rivier op een punt vlak boven de versnellingen werd geflankeerd door grote rotspartijen, uitlopers van het gebergte. Als leek was het me voorgekomen, dat in deze vernauwing — naar schatting 150 meter breed — gemakkelijk een stuwdam aan te leggen moest zijn. De Meervlakte zou dan kunnen dienen als een reusachtig waterreservoir, ter voeding van een elektrische krachtcentrale.

Het was inderdaad maar een vaag lekenidee en voordat ook zelfs maar de mogelijkheid van uitvoering vaststond, zou er heel wat wetenschappelijk onderzoek verricht moeten worden. Hoe hoog zou de dam moeten worden en welk deel van de Meervlakte zou dan onder water lopen? De vlakte zet zich immers voort in aansluitende kleinere vlakten, bijvoorbeeld in het Nawagebied. Wanneer er economische objecten omheen lagen zou een groot meer in het binnenland natuurlijk op transportgebied wel bijzondere voordelen kunnen opleveren.

Ook is het nog altijd de vraag, van welke kwaliteit de bodem van de Meervlakte is — er werd nog nooit een grondmonster genomen! Zou het misschien méér lonen naar afwateringsmethoden te zoeken om de vlakte van 15.000 vierkante kilometer geschikt te maken voor landbouw of veeteelt? Bovendien, men kan wel ergens een waterkrachtcentrale bouwen, maar men dient toch ook te weten waar en hoe men de stroom kan gebruiken.

Er schijnen al verziende lieden te zijn, die een M.O.P., een Mamberamo Ontwikkelings Plan, hebben opgesteld. Tot mijn niet geringe verbazing is dat zelfs al in het parlement ter sprake gekomen. Nu zal het degenen, die de Mamberamo kennen niet recht duidelijk zijn wat daar te ontwikkelen valt. Bos-exploitatie is er misschien mogelijk, maar ook al zou de bodem van het Reesgebergte goed zijn — hetgeen niet bekend is — dan zijn de hellingen langs de rivier wel zo steil, dat ze voor landbouw totaal ongeschikt

zijn. Vlakten van betekenis zijn er niet; bijna overal komt het gebergte met steile hellingen tot aan de oever. Tenzij er in de omgeving belangrijke mineralen worden gevonden zou dus een Mamberamo Ontwikkelings Plan beter door onze kinderen en kindskinderen kunnen worden bestudeerd.

Zodra alle goederen in Bataviabivak waren gearriveerd stapten we in de boot. Een kleine patrouille bleef achter om de rest te bewaken. In opeenvolgende boottochten zou alles verder worden getransporteerd.

Ook hierbij liep alles gesmeerd. De aanhangmotor draaide constant zijn bromtoon, zonder ook maar een moment te haperen. We gingen alleen aan wal om eten te koken en voeren zelfs 's nachts door bij het licht van een grote auto-schijnwerper, die ik op de boot had gemonteerd en die gevoed werd uit een accu met laadaggregaat, bestemd voor de radio-installatie. Om beurten sliepen we wat, zo goed en zo kwaad als het ging.

In de Meervlakte hadden we eveneens zeer laag water; soms moesten we zelfs uitkijken om niet aan de grond te lopen, ofschoon onze boot slechts een diepgang had van ongeveer zestig centimeter. Op de talloze drooggevallen zandbanken lagen krokodillen te zonnen. Ofschoon ze in Nieuw-Guinea al heel weinig agressief zijn heeft toch blijkbaar iedereen een hekel aan die monsters en menigeen spendeert graag een paar kogels aan het luchten van zijn afkeer.

* * *

Op 13 Augustus arriveerden we al in Bernhardkamp; een uurtje voor de tijd, die was afgesproken voor de radio-verbinding. Het toestel werd opgezet, een provisorische antenne uitgehangen en enige minuten later was de verbinding al tot stand gebracht. Alles, letterlijk alles was meegevallen — tot dusverre.

Er was hier heel wat werk te verzetten. Alle gebouwen stonden op instorten en de daken zaten vol grote gaten. Op het terrein stond meters dik het onkruid en alles moest worden schoongekapt. Allereerst gingen we er echter op

uit om de landingsbaan te verkennen, de diepte op te nemen en eventuele obstakels op te ruimen. Dit laatste bleek niet nodig en ondanks de zeer lage waterstand in de Idenburgrivier bleek de minste diepte nog altijd twee meter te bedragen. Ik kon dus met een gerust hart seinen, dat de landing veilig was en dat ik gereed stond om het vliegtuig te ontvangen.

We begonnen vast aan de bouw van provisorische bivaks, ruimden het onkruid op en legden tuinen aan. In de dode arm, waar het vliegtuig zou landen, werden meerboeien en waarschuwingsboeien uitgelegd. Ze waren vervaardigd van drie benzinedrums; twee waren er volgestopt met stenen en met ijzerdraad verbonden om als zinkstukken te dienen, terwijl de derde, lege en dus drijvende, rood-geverfde drum als boei dienst deed.

De Papoea's uit de omgeving kwamen al spoedig opdagen. Ze waren uiterst primitief, maar weinig schuw, klaarblijkelijk als gevolg van hun contact met de Archbold-expeditie. Ze brachten varkens en casuarissen, kroonduiven en loophoenders zoveel als we maar hebben wilden en meer dan we op konden. De rivier zat vol vis, die bij deze lage waterstand gemakkelijk te vangen was. Een der gestraften kreeg opdracht het hele bivak van vis te voorzien. De hoeveelheid van ongeveer veertig kilo, die hij daarvoor per dag moest vangen, haalde hij binnen in een paar uur tijds. Het was overwegend ikan sembilang, een meervalsoort, waarvan hij exemplaren ving tot een lengte van 90 centimeter toe, terwijl ze soms zo dik waren als een mansdij. Deze vis kan in zijn eigen vet gebraden worden, zo rijkelijk is hij er van voorzien.

Bij het schoonmaken van het terrein vonden we nog vele drums met vliegbenzine, waarop onze lichtaggregaten uitstekend liepen. Wat er aan voedsel en gereedschappen van de Archboldexpeditie nog bruikbaar was geweest hadden we tijdens de Mamberamo-expeditie al weggehaald en nieuwe vondsten werden er niet meer gedaan.

De bouwwerkzaamheden vorderden goed en het bivak begon er al aardig uit te zien. Van luxe is er natuurlijk geen sprake op zo'n expeditie; althans van niets, wat we in de

beschaving bij benadering onder luxe zouden verstaan; maar men gaat zich wat rekjes maken, waarop de privé-bullen worden geborgen; de kleren zitten niet meer vochtig en klam in de patrouilleblikken, maar worden regelmatig in de zon gelucht; men loopt niet meer de hele dag met natte voeten, omdat er in het bivak droge paadjes zijn aangelegd.

Toch gaat men zijn eisen lager stellen naarmate men langer in het bos zit. Het kan ons al gauw niet veel meer schelen of onze kleren nat en vuil zijn; de baard blijft staan; de tafelmanieren — voorzover er een tafel aanwezig is— worden steeds slordiger en bij het verorberen van de een of andere lekkere bout wordt gereedschap al spoedig overbodig geacht.

Maakt men aanvankelijk zijn veldbed nog een beetje zorgvuldig op, al gauw gaat men genoeg nemen met een hangmat. Een phase verder legt men die mat maar op wat bladeren op de vloer en tenslotte maakt dat zo weinig verschil uit, dat men maar net als de politieagenten op de bladeren zelf gaat liggen.

Het gevaar bestaat echter ook, dat men onverschillig gaat worden ten aanzien van hygiënische maatregelen en aangezien de neiging er toe aanwezig is bij alle, of althans de meeste expeditieleden is het zaak er streng op te letten, dat dit niet geschiedt. Bij een langdurig verblijf op een en dezelfde plaats loopt men bijvoorbeeld vooral het gevaar van een dysenterie-epidemie en het is ook moeilijk op den duur tegen malaria op zijn hoede te blijven. Onwillekeurig past men niet meer op voor muskieten, trekt zich van de prikken niet veel aan, verzuimt kwetsbare plekken van het lichaam te bedekken of in te smeren met muskietenolie, sluit zijn klamboe niet meer nauwkeurig genoeg of laat er rustig de gaten in zitten. En dat, terwijl het juist op langdurige tochten extra noodzakelijk is voorzorgen te nemen, want de kwade gevolgen komen dan niet nà, maar tijdens de expeditie tot uiting.

Het wachten was nog steeds op enig bericht over de komst van het vliegtuig. Zou het weer mislopen, net als aan de Wisselmeren?

De Papoea's in de omgeving vonden ook, dat het wachten lang genoeg geduurd had. Ze hadden nu al zó lang die drums met dat mooie ijzerdraad er aan in het water zien liggen — in hun ogen zonder enig doel — dat ze de verleiding niet langer konden weerstaan. Ze konden dat ijzerdraad veel te goed gebruiken en het was werkelijk zonde het nog langer ongebruikt te laten. Een der boeien bevond zich ongeveer 600 meter van het bivak op een zandplaat, die bij deze lage waterstand droog lag. Zij diende om het obstakel te signaleren bij hoog water. Zeshonderd meter leek deze Papoea's wel een heel veilige afstand en op klaarlichte dag begonnen ze aan het draad te peuteren, er op rekenende, dat ze zich, wanneer we er op af kwamen, wel tijdig uit de voeten zouden kunnen maken.

Ze zouden echter de schok van hun leven krijgen. Ik nam een karabijn, mikte zeer zorgvuldig op een plek een meter of vijf van de groep vandaan en schoot. We zagen de kogel inslaan op de zandplaat; even richtten de mensen zich op en toen bereikte het geluid van het schot hen klaarblijkelijk. Met geweldige sprongen verdwenen ze het bos in, hun prauw achterlatend. Kennelijk ontzettend geschrokken.

We gingen meteen die prauw halen en zagen aan de voetsporen, dat sommige van deze heren sprongen van meer dan twee meter hadden gemaakt.

Aan andere Papoea's werd de boodschap meegegeven, dat de boosdoeners hun prauw konden komen terughalen tegen betaling van een varken. Hetgeen ze enige dagen later ook deden. Erg schuldbewust zagen ze er overigens niet uit.

Op mijn telegrammen, dat de vivresvoorraad onrustbarend begon te minderen kwam er 13 September bericht, dat er nog geen uitzicht was op vliegtuigassistentie. Men zou de gewenste vivres wel klaar leggen op Pionierbivak, dan kon ik ze daar komen halen . . .

En dat na al het gesukkel op de vorige expeditie!

Aan Ambon werd geantwoord, dat er slechts te kiezen viel tussen terugtrekken of vliegtuigaanvoer. Met mijn kleine groep in het geheel niet berekend op transport, had ik geen andere keus.

Op 3 October kwam het bericht, dat de regering nog steeds niet had toegestemd in de vliegtuigplannen. Geen toestemming, maar ook geen afwijzing dus. Ik zond driekwart van de bezetting terug naar de kust en legde de bouwwerkzaamheden stil, maar op 17 October kwam het langverbeide telegram, dat de opvoer was toegestaan. De koelies werden onmiddellijk teruggeroepen om het werk met volle kracht voort te zetten.

Het duurde nog ruim een maand voor de opvoer begon, maar toen werd er ook in acht dagen tijds een hoeveelheid van twaalf ton goederen overgevlogen, zodat we voorlopig verder konden. Met een van de vliegtuigen was mijn collega Roborgh gearriveerd, die me zou assisteren bij het werk. Een ervaren rimboeloper was hij bepaald nog niet; hij moest nog alles leren van het bos.

Toch was de grond onder alle plannen gaan wankelen, want met het eerste vliegtuig was de Resident van Ambon meegekomen en had ons medegedeeld, dat er een aanval van Japan werd verwacht. In geval van oorlog zouden de verkenningen natuurlijk worden afgelast. Ik moest me dan beschouwen als te zijn in militaire dienst en het bestuur in het binnenland blijven handhaven, ook al zou de kust door de Japanners worden bezet; controleur Van Capelle zou me daarbij assisteren. Controleur De Bruyn van de Wisselmeren had een soortgelijke opdracht gekregen.

Natuurlijk moesten we verder gaan met de exploratie tot het fatale moment zou komen. Lang werden we niet in onzekerheid gelaten, want 8 December vond de verraderlijke overval op Pearl Harbour plaats. Kennelijk was men in Ambon zelf nog onzeker omtrent de gang van zaken, want het concrete bevel om de exploratie te staken en de geheime instructies uit te voeren kwam pas veertien dagen later.

Wederom maakte de oorlog een einde aan een van mijn expedities, maar nu trad er een geheel nieuwe phase in, want er was thans geen „Weg zurück”. We zouden in het bos moeten blijven en grotendeels leven van voeding, die we zouden kunnen vinden of kweken. Mijn gedachten gingen terug naar Hauptmann Detzner, die in 1914, toen de

Engelsen Duits Nieuw-Guinea bezetten het binnenland in trok en daar vier lange jaren bleef rondzwerven, weigerend zich over te geven. Zou dat ook mijn voorland zijn?

Het ligt voor de hand, dat ik direct dacht aan het centrale gebergte, waar het klimaat zoveel prettiger en het leven zoveel gemakkelijker zou zijn; dat ik dacht aan het Hab-benameer, waar, naar ik had gehoord, ook nog vivres en goederen moesten liggen door Archbold achtergelaten, die gezien het koude klimaat misschien nog wel in redelijke staat verkeerden.

Ik had evenwel in de verste verte geen dragers genoeg om een hoeveelheid goederen van enige betekenis op te voeren naar het bergland. Het begin van de Baliemvallei lag zeker veertien dagen lopen, vermoedelijk wel verder, van Bernhardkamp en ik behoefde er niet aan te denken een dergelijk transport met mijn kleine groep te beginnen. Bovendien zou ik de twaalf ton goederen, die ik juist gekregen had achter moeten laten en daarboven met vrijwel niets beginnen — in de koude nachten daar zelfs zonder dekens slapen.

Daar kwam nog bij, dat men met een kleine groep in het laagland veel gemakkelijker aan de kost komt. Vlees en vis zijn er altijd genoeg: de wilde sago van de Meervlakte levert weliswaar weinig op, maar het zou voor ons slechts een kwestie zijn van een goede verstandhouding met de Papoea's om van hun verzorgde sago te kunnen meeprofiteren. Er lagen echter nogal wat nadelen op het gebied van de gezondheid; malaria en dysenterie zijn kwade vijanden.

Ik besloot zo spoedig mogelijk het overtollige personeel naar de kust te zenden en slechts een kleine uitgelezen groep bij me te houden. Behalve mijn collega en mezelf zouden er zes man politie, waaronder natuurlijk Wuwung, en zestien gestraften in Bernhardkamp blijven. Eerst moesten er evenwel prauwen gekapt worden voor het transport naar beneden. Intussen liet ik nog zoveel mogelijk werken in de tuinen, zodat we stevig wat zoete aardappelen, vruchten en groenten in de grond zouden hebben als ons groepje alleen overbleef. Ook werd er nog gejaagd en gevist om de

vertrekkende groep zoveel mogelijk proviand mee te kunnen geven buiten bezwaar van onze voorraad.

Van de gestraften werden alle Mohammedanen weggestuurd; die bezorgden ons teveel moeilijkheden op het gebied van de voeding. In de eerste plaats aten ze al geen varkensvlees, in de tweede mochten ze het vlees van een vogel alleen eten als de „sembelih” was verricht, dat wil zeggen als het dier ritueel de hals was afgesneden. Daar dat bij de levende vogel moest gebeuren was er dus nog niets gewonnen, wanneer er een jager thuis kwam met een doodgeschoten casuaris of een kroonduif. Deze orthodoxe Mohammedanen waren voor hun vleesvoeding dus uitsluitend aangewezen op gevogelte, dat „levend” in strikken werd gevangen — en daar kregen we nu niet direct een overvloed van.

31 December vertrok er een vloot van vijf prauwen, waarin politie, koelies en gestraften, met bestemming Sarmi. De reis behoefde geen enkele moeilijkheid op te leveren, aangezien het terrein bekend was en verschillende van de opvarenden het traject al enige malen hadden afgelegd.

De controleur van Sarmi werd radiotelefonisch ingelicht, dat hij deze groep kon verwachten, zodat hij de ontvangst kon voorbereiden. Tevens overlegden we met hem, hoe wij onze vivrespositie konden versterken en nu bleek, dat hij een flinke voorraad rijst naar Bernhardkamp zou kunnen laten opvoeren.

De Papoea's in de omgeving hadden hun huizen op palen gebouwd en vermoedelijk was de hoogte van die palen berekend op de maximum waterstand; ook aan andere tekenen was na te gaan hoe hoog het water zou rijzen. Door opmeting met de boussole kwam ik tot de conclusie, dat de plek waarop ons bivak stond onder water zou kunnen komen en dat onze tuinen, die nog enige decimeters dieper lagen, vernietigd zouden worden.

Daarom begonnen we maar meteen aan nieuwe tuinen aan de voet van het gebergte, een half uurtje lopen van het bivak vandaan, waar de bodem zeker droog zou blijven. We plantten er voornamelijk hoofdvoedsel, zoals zoete aard-

appels, mais en dergelijke, intussen hopende dat de groenten op de oude bedden nog geoogst zouden kunnen worden voor de overstroming kwam.

Hoe jammer, dat er in de Meervlakte geen kangkoeng voorkwam! Kangkoeng is een plant, die veel lijkt op spinazie, in het water of op zeer vochtige bodem groeit en in de laagvlakte overal voorkomt. In de Mamberamo-delta waren vooral in de dode hoeken van de rivier en in afgesneden armen hele oppervlakten van duizenden vierkante meters dicht begroeid met deze plant — een prachtige groentetuin van Moeder Natuur, waar men slechts hoefde te verzamelen. In de Meervlakte heb ik ze echter nooit gezien; vermoedelijk, omdat natuurlijke verspreiding hiervan niet tegen de sterke stroom in kon plaats vinden.

Op 21 Januari 1942 berichtte een telegram, dat Roborgh naar Ambon moest vertrekken en aangezien er nu toch een patrouille uitgerust moest worden, besloot ik maar zelf mee te gaan. Ik zou Roborgh in Sarmi afleveren, waar hij kon wachten op de eerste de beste boot, die hem naar het Westen zou kunnen brengen. Tegelijkertijd zou ik dan de nodige maatregelen kunnen treffen voor de evacuatie van de bestuursambtenaren aldaar en de opvoer van allerlei goederen naar Bernhardkamp organiseren.

Onze aanhangmotor had het definitief afgelegd; hij was volkomen stuk gedraaid door een onbekende oorzaak. We zouden dus naar beneden moeten roeien in de zware „Dempo”, hetgeen overigens geen bezwaar was aangezien we toch stroomaf gingen. In Mansoeboe waren prauwen, die we wel zouden kunnen gebruiken voor de verdere tocht. Wuwung, die het commando zou waarnemen tijdens mijn afwezigheid, kreeg de nodige instructies en spoedig lieten we ons op de brede Idenburgrivier rustig met de stroom meedrijven, de riemen alleen gebruikend om richting te houden. Tegen de avond gingen we aan de wal om eten te koken; bij prachtige zonsondergang voeren we weer verder.

Tegen de donker wordende avondlucht zagen we hele vluchten duiven huiswaarts keren en met statige wiekslag vlogen kalongs — vliegende honden, reuzenvleermuizen —

rond, op zoek naar vruchtbomen. Wie beweerd heeft, dat vleermuizen „fladderen” heeft daarbij bepaald niet aan de kalongs gedacht.

De poëtische stemming, waarin men wordt gebracht door de zeldzaam mooie zonsondergangen in de Meervlakte houdt meestal niet lang stand tegenover de realiteit: miljoenen muskieten, die hun aanval inzetten. De dichter van „Auf Flügeln des Gesanges” heeft het zalige neerstrijken met zijn geliefde onder de palmbomen waarschijnlijk ergens in een wintertuin in Europa beleefd.

Toen het geheel donker en stil was geworden op de rivier werden we af en toe opgeschrikt door nachtvogels, die ons rakelings langs het hoofd suisden en wanneer we onze zaklantaarns lieten schijnen over het water zagen we hier en daar gluisperige ogenparen van krokodillen oplichten. De stroom was zwak; pas de derde dag bereikten we de Bataviaversnellingen. De boot werd er aan een tros doorheen gelaten, maar die moeite gaf ik me verderop niet meer. We lieten ons stevige vaartuig maar varen waar de stroom het bracht en zonder enige moeite, zij het niet zonder ettelijke spannende en benauwende ogenblikken, joegen we door alle versnellingen en vernauwingen heen, ook door de Edivallen.

In Pionierbivak was men niet op de hoogte van onze komst, omdat het radiotoestel er — weer eens — defect was. Men wist er alleen, dat het oorlog was, maar van de stand van zaken wist men niets. Voorzover het de mensen daar betrof hadden de Jappen al aan de kust kunnen zitten. Gelukkig kon ik hen over een en ander inlichten, daar ik mijn radio-apparatuur bij me had.

We voeren verder en legden nog even aan bij Banoi, een dorpje langs de Mamberamo bij de monding van de Wier. Daar kwam een vader me trots zijn tweejarig zootje tonen; de naam van het kind bleek te zijn „Commissaris”. Ik hoorde nu, dat het geboren was in de nacht, die ik tijdens de vorige expeditie in hun kampong had doorgebracht en als herinnering aan dat feit had men mijn naam aan de nieuwe wereldburger gegeven. Overigens waren twee jaar na zijn geboorte het gezicht en de armpjes van het schaap al bedekt met framboesiazweren.

De Wier is vermoedelijk een der vroegere delta-armen van de Mamberamo. Tijdens de Militaire Exploratie, en later zelfs ook nog, was het een open en voor motorboten bevaarbare rivier. Thans is zij volkomen dichtgegroeid en versperd door omgevallen bomen, zodat er zelfs geen prauw meer door kan.

We sukkelden verder naar Mansoeboe en de „Dempo” werd daar opgelegd. Later — zie het hoofdstuk Bulldozer — zou ik nog aan deze boot denken, toen er kort na de Amerikaanse invasie te Hollandia een motorboot in de Meervlakte werd gesignaleerd. Toch heb ik er nooit achter kunnen komen, wat er van haar geworden is.

Van hieruit gingen we verder in smalle prauwen, die door de kleine kreekjes van het mangrovegebied konden varen. Op deze manier konden we komen tot vlak bij het strand van de Noordkust, maar de laatste twintig minuten moesten we te voet afleggen, in het stikkedonker, over een volkomen onder water staand pad, dat met stammetjes door het moeras was gelegd. Herhaaldelijk gleden we van die stammetjes af, omdat we onder water met de voeten moesten tasten naar hun ligging en kwamen dan tot ons middel in een vieze, borrelende modderbrij terecht.

Ook dit leed was echter spoedig geleden en bij het posthuis aangekomen doken we, nog in het hartje van de nacht, in zee om ons eens duchtig af te spoelen voor we ter ruste gingen.

Wegens de hitte overdag zetten we de tocht des nachts voort, maar zorgden er wel voor de antenne uitgehangen te hebben als het tijd was voor de nieuwsberichten. De dag voor we Sarmi bereikten hoorden we zo het nieuws van de val van Ambon; wel een zeer harde slag voor de Ambonezen op onze patrouille, die verwacht hadden, dat hun geliefde eiland de vijand gedurende onbepaalde tijd zou hebben weten te weerstaan.

Het was merkwaardig, hoe weinig „oorlogssfeer” er in Sarmi heerste, althans uiterlijk. Het leven ging er precies zo zijn gang als vroeger. De Japanners van de Foe Maoe-onderneming waren geïnterneerd en de controleur beschikte over de niet onaanzienlijke voorraden van die maat-

schappij; verder was alles bij het oude. Het deed in deze sfeer bijna onwerkelijk aan maatregelen te treffen voor „als de Japs kwamen”.

We deden het anders toch maar, want dat ze zouden komen stond duidelijk vast en zo lang ze ons de tijd lieten zouden we er maar van profiteren.

Vooraf in de Japanse magazijnen bleek allerlei te vinden, dat van onze gading was, dat we in het ons wachtende leven best zouden kunnen gebruiken. Voorzover het niet te omvangrijk of te zwaar was om op de rug van dragers geladen te worden werd het gereedgemaakt voor transport. Als we dat boven zouden kunnen krijgen zou ons leven niet zo primitief behoeven te zijn als ik mezelf reeds had voorgesteld.

Opgewekt vertrokken we dan ook naar ons thuis in het binnenland. Het zou geen zin hebben gehad langs de Mamberamo terug te gaan; de zware „Dempo” zouden we zonder motor toch niet tegen de stroom op hebben kunnen krijgen en koelies, die ons noemenswaard konden helpen waren er ook niet. Daarentegen zou een doorsteek naar de oostelijke Meervlakte zijn voordelen hebben; de kennis van het terrein daar zou in de toekomst van nut kunnen zijn.

We liepen eerst vijf dagen langs het strand in de richting Hollandia, tot aan de monding van de Toarim-rivier; daar voerde een goed pad ons vier dagen lang naar het Zuiden, aanvankelijk door de kustvlakte, daarna over laag heuvelterrein tot Goeay, de standplaats van een bestuursassistent. Deze post lag op ongeveer 400 meter hoogte in de ontboste heuvels en had een prettig, koel klimaat, met zeer weinig muskieten. We logerden er in eenvoudige, maar goede en comfortabele huizen. Het zou hier heel wat prettiger wonen zijn dan in de warme, van de muskieten wemelende Meervlakte . . .

Ik stelde mijn radiozender op en nam de verbinding met Manokwari waar, terwijl het Sarmi-station werd gedemonteerd en naar hier werd overgebracht. Toen dat geschied was trokken we verder op zoek naar de Djagowa, een rivier waarvan de bovenloop door de patrouillecommandanten

Dragers

Foto Maresch

Dansfeest

Foto Maresch

Een beschaafd(!) dorp

Foto Maresch

Sterren stralen overal...

Foto Maresch

van de Militaire Exploratie was ingeschetst, maar die sindsdien nimmer meer was bezocht. De naam van deze rivier was afkomstig van de bevolking ten Zuiden van Goeay. We konden alleen vermoeden waar de Djagowa ergens in de Idenburgrivier uitkwam, maar veel verschil zou dat niet uitmaken, aangezien we dan toch zouden zitten in de prauwen, die ik me voorstelde aan de bovenloop van de Djagowa te maken.

Het begin van ons traject was bekend; er waren posthuizen gebouwd en er was een vrij behoorlijk pad gekapt, zodat we flink vorderden. Het terrein was echter nogal geaccidenteerd; we moesten constant lange hellingen beklimmen en afdalen.

Het eerste dorp op onze weg was Dorhe. Omdat we lang genoeg in Goeay geweest waren, was men in dit dorp van onze komst op de hoogte en daar ik de eerste Europeaan was, die het bezocht werd ik feestelijk ingehaald door het stedelijk fluitorkest. Eerst bracht men me op de gebruikelijke wijze eerbetoon door in psalmtempo drie volle coupletten van het Wilhelmus te blazen. Daarna veranderde echter het tempo en werd de rest van het repertoire afgeblazen, bestaande uit het eindeloos herhaalde „Limburg, mijn vaderland”, terwijl men mij in optocht en met kwieke stap naar het posthuis bracht.

Het evenement in de geschiedenis van Dorhe: het eerste bezoek van een Europeaan! Mei 1942.

Tot de volgende twee dorpen was de beschaving, ofschoon er een posthuis was gebouwd, nog niet in die mate doorgedrongen, dat ze beschikten over een fluitorkest. Niettemin was de ontvangst er uitstekend. Het posthuis was zindelijk, vers geplukte klappers lagen er klaar en men had vrij helder badwater uit de rivier naar boven gehaald en er een uitgeholde boomstam mee gevuld.

Dat laatste was nog een heel karwei geweest, want al deze dorpen achtten het, ofschoon ze reeds onder bestuur stonden, nog noodzakelijk voor hun eigen veiligheid te zorgen door hun huizen te bouwen boven op een vrij smalle heuvelrug. De tuinen lagen er vlak onder op de helling, zodat men naar alle zijden een goed schoots-

veld had en gevrijwaard was tegen onverwachte aanvallen. Deze laatste tekenen van de beschaving achter ons latend trokken we de jungle weer in, waar geen posthuizen te vinden zijn. Weliswaar waren er nog Papoeapaden, maar zo van het type waarbij je scherp moet uitkijken of je met een mensen- of een varkenspad te maken hebt. Het terrein was zeer versneden en we liepen grotendeels dwars op de richting der bergruggen, zodat we steeds honderden meters moesten klimmen en er evenveel dalen. Op sommige trajecten hadden we ontzettend veel last van bloedzuigers. Niet alleen van grote, maar ook van kleine. De laatste waren nog het meest hinderlijke, want die legden het er op aan zich in het oog te werken en zich dan op de oogbal vast te zuigen. Het enige middel er tegen was druppelen met protargol, waaraan ze succumbeerden. Pas daarna konden ze uit het oog gehaald worden. Ikzelf had in deze dagen veel hinder van een paar grote steenpuisten, precies op mijn enkel, zodat het lopen tot een ondraaglijke last werd. We waren blij toen we na vijf dagen aan de rivier kwamen, die volgens onze dragers de Djagowa was; hetgeen ook klopte met de, voor de rest, zeer onnauwkeurige kaarten. We volgden de rivier nog een stukje tot ze me breed en diep genoeg leek om er met prauwen op te varen. Hier werd een vivresbivak gebouwd en er werden twee prauwen gemaakt. De koelies, die we voor deze karweitjes nog enige dagen hadden aangehouden, kregen hun betaling en gingen terug naar de kust om een nieuwe lading goederen te halen.

Er stond een stevige stroom toen we van wal staken voor het laatste stuk naar Bernhardkamp. In vlotte vaart namen we bocht na bocht van de sterk kronkelende rivier . . . tot we tegen een boomstam liepen, die precies op waterhoogte in de rivier lag. Kans om stil te houden was er niet meer geweest en met een harde schok zaten we er tegen op. De stroom drukte de prauw scheef, zodat ze langs de boom kwam te liggen. Een deel van de inzittenden sprong te water, een ander deel wist snel boven op de stam te springen en met de rest werd ikzelf, met prauw en al, onder de boom doorgedrukt. Dank zij een draaiende beweging van

de boot kwam ik vrij, doch stootte bij het naar boven zwemmen gevoelig mijn hoofd tegen een drijvend blik, waardoor ik van schrik mijn keel vol water kreeg. Met de grootste moeite en op het laatste nippertje kwam ik bij de wal, waar de gestrafte Tauran me nog net kon grijpen voor ik zonk. Hoestend en naar adem hijgend bleef ik hangen aan de wortels van de oeverbegroeiing, tot ik weer kracht genoeg had om me tegen de wal op te trekken.

Er bleek niemand verdrongen, maar van de goederen was vrijwel alles verloren gegaan. Dagboek, kaarten, enige karabijnen, munitie, alles was weg; de radiozender eveneens; de ontvanger en mijn fototoestel werden — uiteraard volkomen bedorven — teruggevonden. Wat ook heel erg was: de gehele voorraad kinine, die we van Sarmi hadden meegenomen en die we zo hard nodig zouden hebben, was verdwenen. Er was één blik rijst gered, maar dat zat vol water, zodat het nog dezelfde dag opgegeten zou moeten worden. Ook was er nog wat sago; alles bij elkaar voldoende om nog net Bernhardkamp te kunnen halen, als we geen tijd verloren lieten gaan.

Dat deden we dan ook niet; na een uur voeren we weer met twee prauwen; in een er van waren de scheuren gedicht met oude lappen. Binnen het uur echter geschiedde er een nieuw onheil. In een rumoerig gedeelte sloeg de prauw vol water. Ongelukken had dit niet behoeven te veroorzaken, want deze prauwen waren van licht hout en zonken daardoor niet naar de diepte; ook onder water hadden ze nog voldoende drijfvermogen. Een nieuwe agent evenwel, die we uit Sarmi hadden meegenomen, geraakte volkomen nodeloos in een paniekstemming en sprong plotseling in het water. Hij bleek helemaal niet te kunnen zwemmen en ofschoon een van onze beste zwemmers hem nog probeerde te redden, was het hopeloos; de stroom was veel te sterk en hij verdrong voor onze ogen.

Juist ook door de sterke stroom had dreggen geen zin, want het stoffelijk overschot zou heel dichtbij kunnen vast-raken aan bodem of oever, maar even goed vele kilometers verder — en onze vivrespositie liet ons niet toe hier tijd aan te besteden. De prauw werd leeggehoosd en toen de tocht onmiddellijk daarna werd voortgezet voer ik er

een paar honderd meter mee vooruit. Dank zij deze voor-
sprong en het feit, dat er geruisloos werd geroeid kon ik
een varken en een casuaris aan de oever verrassen en neer-
leggen. Zonder honger geleden te hebben arriveerden we
de derde dag na onze afvaart, op 31 Maart, in Bernhard-
kamp en hadden toen een rondtocht achter de rug van
maar liefst 800 kilometer.

* * *

Sinds er geen sprake meer was van vliegtuigen was onze
interesse voor waterhoogten aanmerkelijk verflauwd. Ze
leefde tijdelijk weer op toen we aan den lijve met maxi-
mum waterstanden te maken kregen. Bij onze thuiskomst
stond namelijk de hele Meervlakte onder water; onderweg
hadden we al geen droog plekje meer gezien. Onze tuin
was vernietigd en op het allerhoogste punt van het bivak,
in mijn huisje, stond nog veertig centimeter water. Dat
was ongeveer één decimeter onder mijn veldbed: een bijna
onfeilbare waarborg voor rheumatiek.

Zoals elders reeds gezegd bedroeg het grootste verschil in
waterstand, dat ik op onze peilschaal waarnam, in dit jaar
volle veertien meter. Later moest ik vaak aan deze tijd
denken, wanneer ik plannen hoorde om schapen in de
Meervlakte te laten grazen . . .

Wel legden we een eind verder op goed droge grond nog
een tuin aan en kapten nog een paar nieuwe prauwen, maar
het was me toch wel duidelijk geworden, dat we ons in de
Meervlakte niet zouden kunnen handhaven. De kinine,
die ons restte na het ongeluk op de Djagowa, was hoogstens
voldoende voor drie maanden normale prophylaxe en we
moesten toch enige reserve houden met het oog op malaria-
aanvallen. Het zag er naar uit, dat we, hoe dan ook, het
gebergte in moesten.

Het leven in het bivak ging zijn gewone gang, maar
natuurlijk verkeerden we alle zeer in spanning omtrent
hetgeen er zou gaan gebeuren. Lang behoefden we niet
te wachten: op 13 April waren de radiostations Manokwari
en Seroei verdwenen en op 21 April ging Hollandia, het

laatste Noordkust-station, de lucht uit met de waarschuwing, dat de Japanse vloot op komst was. Tenslotte was aan de kust alleen nog Merauke in bedrijf, maar aangezien ik verwachtte, dat de Japanners dit plaatsje ook wel spoedig zouden bezetten was ik in dit station niet geïnteresseerd. De bestuursassistent van Ampas, die opdracht had gekregen zich bij me aan te sluiten als de kust bezet zou zijn, weigerde dit, sloot het station en gaf zich aan de Japanners over. In het binnenland bleven dus over: De Bruyn aan de Wisselmeren en ikzelf op Bernhardkamp, terwijl Van Capelle zich nog tijdelijk ophield in de nabijheid van de kust.

Het werd anders tijd, dat de laatste ook naar het binnenland kwam; waar hij nu zat werd het te warm voor hem. De nodige afspraken werden gemaakt. Hij sloot zijn radiostation en zou naar de Djagowa vertrekken, waar een patrouille van mij hem zou komen afhalen.

Het duurde lang eer de patrouille terugkwam — zonder Van Capelle. Naar bleek was deze door zijn eigen mensen gevangen genomen en aan de Japanners uitgeleverd. Behalve voor hem betekende dat ook onheil voor ons, want dit sloeg al mijn verwachtingen omtrent versterking van onze vivrespositie de bodem in.

Bovendien hadden de politieagent Sahertian en drie gestraften van de gelegenheid gebruik gemaakt om naar de kust te deserteren. Dat was erg ongelukkig, want nu moesten we aannemen, dat de vijand bekend was met de juiste ligging van onze verblijfplaats.

Naderhand bleek, dat Sahertian eerst nog geprobeerd had mijn troep over te halen om me te vermoorden en dan gezamenlijk naar de kust te trekken. Dat voorstel had heftige oppositie uitgelokt en Wuwung had verklaard, dat het vermoorden dan eerst maar bij hem moest beginnen; aan zijn toean kwamen ze niet, dan over zijn lijk. De aanhang van Sahertian — de drie gestraften — was toen met hem mee gedeserteerd, terwijl de rest van de patrouille weer naar Bernhardkamp was gevaren.

Na de oorlog vond ik Sahertian in Hollandia terug; hij werd prompt opgepakt en kreeg zes maanden voor desertie.

Een jaar later ontdekten we een samenzwering tot opstand en twee der leiders, die speciaal op zich hadden genomen met mij af te rekenen, waren Sahertian — en Tauran, de man, die me aan de Djagowa het leven had gered door me de hand te reiken toen ik bijna verdronk! Beiden kwamen er met nogal lichte straffen af.

Toen enige tijd later mijn vaste kapper naar Java vertrok liet ik een andere halen. In gedachten verzonken ging ik op de stoel zitten, kreeg het laken voorgebonden . . . en keek in het vriendelijk lachende gezicht van Sahertian! Hij is tot zijn dood mijn kapper gebleven, was trouw elke drie weken present met zijn barbierskistje — dat onder andere een groot scheermes bevatte — en bediende me uitstekend. Ik weet niet of het mes wel eens in zijn handen heeft gejeukt, maar men behoeft er niet aan te twifelen, dat hij bij elke mogelijke poging tot opstand present zou zijn geweest.

Het had weinig zin meer voor me in het binnenland te blijven, want ik zou praktisch werkloos zijn. Er waren niet genoeg vivres, medicijnen en uitrustingsstukken om enige zelfstandigheid voor acties te hebben; bovendien zouden we aan tuinen gebonden zijn voor ons levensonderhoud daar in het gebergte.

Onder die omstandigheden was het beter te proberen of we Australië konden bereiken om ergens actief aan de oorlog deel te nemen.

Allereerst dacht ik aan de weg via de Idenburg en het Oranjegebergte, om zo over Digoel en de Flyrivier in het Australische deel terecht te komen. Ten Oosten van Bernhardkamp lag echter de grote kloof van de Idenburg, die per prauw onmogelijk door te varen was. De rivier vernauwt zich daar tot een breedte van nauwelijks vijftig meter om aldus over een lengte van tien kilometer tussen de rotsen door te jagen. De Militaire Exploratie had zich, ondanks de aanwezigheid van uiterst bekwame Dajackers, niet gewaagd aan een opvoer door deze kloof heen, dus ik hoefde er nog minder aan te denken. Natuurlijk zou ik de vivres over land kunnen brengen, aan de andere zijde van de kloof nieuwe prauwen maken en daarna pas verder varen.

Het leek me echter beter het langs de andere kant te zoeken. Daar lagen de Wisselmeren; bekend terrein. Daar stroomde de Rouffaerrivier en liep het tracé van de Stirlingexpeditie, waarvan ik de gegevens nauwkeurig had bestudeerd voor mijn Mamberamotocht. Er tussenin bevond zich slechts een stuk van twintig kilometer, waarover ik totaal geen gegevens had, maar daar zou ik wel doorheen komen.

De Bruyn aan de Wisselmeren gaf me nog wat inlichtingen en toen besloot ik het er maar op te wagen. We zetten ons aan het prauwen maken, vivres werden ingepakt, uitrusting en gereedschappen geïnspecteerd en alles wat waardevol genoeg was, maar niet meegenomen kon worden, werd in kisten, bestreken met menie en koolteer, begraven.

De radio moest natuurlijk mee, omdat we op de hoogte wilden blijven van wat er in de wereld omging. Zelfs de gestraften, die wisten dat zij de zware installatie straks moesten dragen, protesteerden tegen de gedachte de apparaten achter te laten.

We waren acht karabijnen en twee revolvers rijk, voldoende om eventuele aanvallen van Papoea's af te slaan. De vier beste gestraften hadden les gekregen in het gebruik van de karabijn en konden dus strikt genomen tot de strijdmacht worden gerekend.

Op 5 Juni vertrokken we in drie prauwen en ik hoopte half September aan de Wisselmeren te zijn. In het begin vorderden we slechts langzaam. Zwakke stroom was er de oorzaak van, dat we eerst na vijf dagen de samenvloeiing van de Idenburg en de Van der Willigenrivier bereikten. In de Van der Willigen bleek de stroom — die we van hier af tegen zouden hebben — echter juist zeer sterk te zijn en slechts langzaam, zeer langzaam kwamen we vooruit, ook omdat één der prauwen veel te zwaar bleek voor het geringe aantal roeiers. In een volle dag hadden we vier kilometer afgelegd.

Dat ging zo niet; daarom besloten we een nieuwe en lichte prauw te kappen en de grote, logge achter te laten. Daar we echter maar met weinigen waren zouden er verschillende dagen met dit werk gemoeid zijn en was het een-

voudiger aan de wal te overnachten, dan in de prauw, zoals we sedert ons vertrek gewend waren. Een geschikte boom was al gauw uitgezocht en geveld, zodat men de volgende morgen meteen aan het werk kon gaan. Voor mij was er een huisje gebouwd, waar ik met mijn radio-apparaten in trok.

De volgende dag kwamen de Papoea's uit de omgeving al kennis maken. Ze brachten sago in grote, grauwe, bemodderde brokken, die er weinig appetijtelijk uitzagen. Ik maakte hun duidelijk, dat ik daar weinig prijs op stelde, maar graag vlees wilde hebben en toonde hun de messen en de kapmessen, waarmee ik zou betalen. Ze kwamen inderdaad de volgende dagen terug met varkensvlees en kroonduiven, maar toch heb ik waarschijnlijk een ernstige fout begaan door de sago niet te accepteren. In normale tijden zou ik ze zeker aangenomen hebben, maar ik was op weg naar Australië en zou hier slechts enkele dagen blijven; mijn hoofd stond niet naar ethnografisch onderzoek. Bij vele stammen echter is het aanbieden van voedsel een vriendschaps- en vredesbetuiging en mogelijk heeft het afslaan daarvan de weg geopend tot de latere vijandelikheden.

De 14de Juni kwam er plotseling een telegram van de Bruyn met de mededelingen, dat er een vliegtuig zou komen en dat de Nederlandse Regering in Australië mij opdroeg instructies af te wachten alvorens verder te gaan. De volgende dag kwam er alweer een — nu deels gesteld in een der Wisselmerentalen, deels in het Limburgs, bij wijze van code — dat ik terug moest gaan naar Bernhardkamp en daar per vliegtuig afgehaald zou worden.

Het werd me echter niet duidelijk, wat nu eigenlijk de bedoeling was. Volgens mijn nadrukkelijke opdracht moest ik in het binnenland blijven — net als de Bruyn — en hier werd slechts gesproken over evacuatie. Zeker, ik was zelf ook al van plan naar Australië te gaan, maar dan toch alleen omdat ik bij gebrek aan de meest nodige zaken geen kans zag in het binnenland enige actie te voeren. Wanneer men mij echter van deze benodigdheden zou willen voorzien, zou automatisch elke evacuatie-idee van de baan zijn. Ik probeerde dus nog eens te seinen, dat ik helemaal niet

weg wilde en gaf een lijst van materialen op, die ik zou willen ontvangen, maar men reageerde er niet eens op. Dan maar terug naar Bernhardkamp. Die dag werden de prauwen reeds zoveel mogelijk geladen, om de volgende morgen zo vroeg mogelijk van wal te kunnen steken. Ik installeerde me vast in mijn huisje op de boot en ging slapen na, zoals gewoonlijk, de wachtposten te hebben geregeld.

Het zal de volgende morgen een kwartiertje na de reveille geweest zijn — het was nog half donker — toen er opeens honderden pijlen door het bivak suisden. Ieder was reeds bezig met eten koken, inpakken en andere werkzaamheden. De wacht, hoewel paraat, had geen onraad bespeurd in het bos — wel begrijpelijk, daar Papoea's ware meesters zijn in het besluipen. De eerste klap was zijn daalder waard; verschillende pijlen troffen doel. Na enige salvo's rukten de aanvallers — naar schatting een zeventigtal — uit het bos op om hun bloedig werk te voltooien. Als ze hadden verwacht dat er een paniek zou zijn ontstaan, dat er geen weerstand zou worden geboden, dan hadden ze zich toch wel ernstig misgerekend, want al onze mensen hadden zo snel mogelijk de vuurwapens gegrepen en openden een waar trommelvuur op de voor de dag gekomen aanvallers. Deze probeerden nog even stand te houden, maar gaven de nu wel erg ongelijk geworden strijd spoedig op. Toen de aanval begon sliep ik nog; de ordonnans wekte me altijd met de bekende mok koffie en die was op dat moment nog niet gereed. Door het snelvuur werd ik wakker, hoorde roepen, dat „de Alifoeroe's" er waren, schoot in een ogenblik tijds in mijn schoenen, greep mijn revolver en de patronen en kroop onder het afdakje op de prauw vandaan — toen er met een doffe klap een pijl in mijn schouder sloeg, terwijl ik er tegelijkertijd eentje rakelings langs mijn hoofd hoorde suizen. Vlak bij de prauw was een bosje, waar mijn privé-aanvallers klaarblijkelijk zaten en pardoes schoot ik er mijn revolver in leeg. Daarna dook ik terug onder het afdakje en trok me de pijl uit de schouder. Nooit zal ik vergeten, wat ik op dat moment, onder die omstandigheden dacht: „Dat ding

moet je bewaren als souvenir". Pas nadat ik de pijl in de binnenzijde van het dak had gestoken (ik heb hem nog) herlaadde ik mijn revolver en kroop weer naar buiten.

Daar ging het schieten nog een beetje door, telkens wanneer men enige beweging in het bos meende te zien. Af en toe schenen er vijanden terug te komen sluipen om de doden of de gewonden weg te slepen.

De slag was echter ook bij ons aangekomen: een was er zwaar-, zes anderen licht gewond. De zwaargewonde was een gestrafte; de pijl met weerhaken, die hij in de onderbuik had gekregen, was wel meteen uit de wonde getrokken, maar dat maakte natuurlijk de gaten in de darmen slechts groter. Het was uiteraard een hopeloos geval; de stakkerd stierf na een etmaal.

Alle gewonden, mijzelf inbegrepen, werden op — via de radio ontvangen advies van de dokter aan de Wisselmeren — behandeld met een uitgekookte zakdoek, een wel heel eenvoudige behandeling, waardoor we alle zijn beter geworden.

Intussen zorgden we ervoor zo gauw mogelijk weg te komen uit deze streek. De karabijnen werden in een halve kring om de prauwen geposteerd, front naar het bos, terwijl de goederen werden ingeladen. Daarna stapte ieder snel in de prauw en we stieten af. De reis naar Bernhardkamp was begonnen.

Daar we zeven roeiers minder hadden — de gewonden moesten rust houden — vorderden we meestal niet meer dan tien kilometer per dag. Dat was te weinig en daarom liet ik onderweg een prauw achter, verdeelde de roeiers over de rest en kwam aldus wat sneller vooruit. Toch bereikten we eerst na volle drie weken onze bestemming.

Vlak bij Bernhardkamp werd er een sluippatrouille vooruitgestuurd om het terrein te verkennen: de Japanners mochten er inmiddels eens zijn gekomen.

Japanners waren er niet te zien, maar de Papoea's hadden van onze afwezigheid gebruikt gemaakt om vrijwel alles te vernielen wat er maar te vernielen was. Deuren en tafels hadden ze stuk geslagen, het muskietengaas verscheurd en de magazijnen geplunderd.

We herstelden alles zo goed mogelijk en nadat ik het bericht van onze terugkomst had doorgegeven naar Australië bleef er niet veel anders over dan te wachten op het angekondigde vliegtuig. Ik bezat geen enkele aanwijzing wanneer, of omstreeks wanneer, het zou komen, maar na twee dagen begonnen we eigenlijk al uit te kijken.

Het wachten duurde anders nog wel even... Af en toe kwam er een telegram, waaruit opgemaakt kon worden dat men bezig was; er bleek iets uit van mislukte pogingen en van nieuwe, die in het werk werden gesteld. Het fijne kon je er niet uit op maken; zeer begrijpelijk overigens, want het was oorlog en men mocht in een open telegram — ik had geen code — niet zoveel zeggen, dat meteen de vijand was ingelicht.

Trouw luisterden we naar de persberichten en elke avond kwamen allen, ook de gestraften, bij de radio zitten om te luisteren naar „Oom Widjojo” — Raden Abdoelkadir Widjojoatmodjo — die uit San Francisco in het Maleis het nieuws van de dag gaf.

Intussen zat ik maar rekensommetjes te maken inzake de vivresvoorraad. Die minderde namelijk onrustbarend en er kwam niet veel bij. De jagers durfde ik al niet meer uit te sturen op grote afstand uit vrees, dat ze afwezig zouden zijn wanneer het vliegtuig aankwam. Ze mochten in de nabijheid jagen, maar hadden opdracht terug te rennen, zodra ze vliegtuiggeronk zouden horen. De naaste omgeving van het bivak leverde echter weinig wild meer op; dat was door alle drukte allang verjaagd. De Papoea's kwamen ook niet meer opdagen; ze hadden kennelijk geen gerust geweten.

Mijn ervaringen met sago waren in de Meervlakte ook niet zo best; de meeste bomen hadden weinig of geen inhoud. Vanwege de voedselnood probeerde ik het nog maar eens en liet de kenners uit onze groep, voornamelijk Ambon- nezen, de meestbelovende bomen uitzoeken. Die werden gekapt en geklopt, maar het resultaat was bedroevend. Per boom maakten we precies één maaltijd voor ieder van ons.

Mijn aandeel werd verwerkt tot „senolie”: een soort flensje van sagopap, gebakken met reepjes spek of, zoals in dit

geval, met stukjes vlees van een kroonduif, die we juist geschoten hadden.

De tabak was op, de koffie was op en allerlei bijspijzen waren op. Na vijf weken had ik in het geheel nog 130 kilo vivres — maar van het vliegtuig nog geen spoor. Het werd benauwend. Natuurlijk kende ik verschillende plaatsen in Nieuw-Guinea, waar we gemakkelijk genoeg aan de kost zouden kunnen komen, maar wanneer we van Bernhardkamp vertrokken zouden we onze enige kans op het vliegtuig verspelen. Daarom werden er maar halve rantsoenen uitgedeeld, aangevuld met vis en halfrijpe zoete aardappelen. Dat schortte de beslissing nog even op. Wanneer ik straks echter aan de rantsoenen van de laatste tien dagen toe zou zijn, zou ik wel verplicht zijn te vertrekken naar elders.

Nadat ik zulks naar Melbourne geseind had, kwam er als antwoord: „Gelast U op Uw plaats te blijven” — getekend: Obso. Een vrij irritant telegram, als je het alternatief van de honger duidelijk genoeg hebt gesteld.

Nu waren er al vaker telegrammen gekomen van „Obso”, maar ik had er geen flauwe notie van wat die onderteekening beduidde.

Daarom nam ik me voor, als het vliegtuig landde, in de vermelde volgorde de volgende dingen te doen: 1) kennis maken met de commandant; 2) een cigaret vragen; 3) informeren wie „Obso” was.

Een enorme brandstapel lag al weken lang, met enige drums benzine ernaast, klaar om snel een groot rooksignaal te kunnen geven als het vliegtuig kwam.

Tenslotte brak de grote dag aan: 21 Augustus 1942; nadat we veertien maanden in het bos hadden gezeten. Het was een Amerikaanse Catalina, met aan boord de Nederlandse luitenant ter zee-vlieger Aernout. 1) Ik maakte kennis; 2) ik vroeg een cigaret; kreeg die, plus verschillende sloffen Lucky Strike, die me meteen door de bemanning werden toegestopt; 3) ik vernam dat „Obso” betekende: „Onder-Bevelhebber Schamele Overschotten”, ofwel, meer officieel: „Onder-Bevelhebber Strijdkrachten Oosten”, de titel van Generaal van Oyen.

Naar bleek was de komst van dit vliegtuig voornamelijk te danken aan de persoonlijke bemoeiingen van de latere generaal Spoor en de luitenant-vlieger Aernout. De laatste had tot driemaal toe met een akelig oud Nederlands toestel geprobeerd over de Centrale Keten te komen, doch was telkens verslagen door weersomstandigheden of motorpech. Dat verklaarde ook de telegrammen, waaruit ik vagelijk had kunnen opmaken, dat er toch wel iets gaande was. Tenslotte had Aernout de pogingen om zelf te komen moeten opgeven. Hij had bij de Amerikanen aangeklopt en te lang en leste was het hem in Perth gelukt assistentie te krijgen.

Binnen twee uur hingen we in de lucht boven het als een fakkel brandende Bernhardkamp. Om te zware belasting van het toestel te voorkomen hadden we alle instrumenten en alle persoonlijke bezittingen — waaronder twee kisten met boeken, die me na aan het hart lagen — het water in moeten gooien.

Na een uur of zes vliegen landden we in Merauke en daar zagen we voor het eerst grotere troepeneenheden en oorlogstuig. Er was een vliegveld, er lagen Australische bataljons; er waren radiostations en een radarinstallatie; druk motortransport raasde over de weinige wegen. We zagen, dat de Papoea al was ingeschakeld bij de oorlogsvoering en konden constateren, hoe diep de westerse beschaving al was geworteld. Er donderde namelijk een truck voorbij, de bak vol met koelies. Vlak voor me sloeg er een uit en rolde over de weg. Er op attent gemaakt door het gegil uit de bak stopte de Australische „driver”. Hij opende de deur van zijn cabine en keek eens achterom naar het slachtoffer. Dit stond echter al lang weer overeind, stak een dikke zwarte duim omhoog en riep opgewekt: „O.K.” Ik werd opgeroepen naar Melbourne en nam afscheid van mijn metgezellen, die in Merauke achterbleven. We vertrokken naar Port Darwin, waar ik zou overstappen in een toestel naar Sydney, terwijl de Catalina zou terugvliegen naar zijn basis in Perth.

Enige weken tevoren hadden we uit de persberichten over het bombardement van Port Darwin gehoord, dat er „slight

damage" was aangericht. Met eigen ogen kon ik nu die lichte schade opnemen: er stond praktisch geen huis meer overeind en in de haven waren 23 schepen gezonken; van een tiental staken de masten en de schoorstenen nog boven water uit.

Alras vloog ik, in een tochtig Flying Fortress, bibberend in mijn rimboekleding, de Australische winter tegemoet, op weg naar Melbourne.

OPERATIE BULLDOZER

Omdat Nieuw-Guinea strategisch van zeer groot gewicht was en een belangrijk oorlogstoneel zou worden ontstond voor mij de mogelijkheid van luchtverkenningen op grote schaal. De laatste expeditie mocht dan al zijn afgebroken door het uitbreken van de oorlog in de Pacific, diezelfde oorlog maakte het mogelijk om — althans ten dele — de doelstellingen van die expeditie toch te verwezenlijken. De „Special Dutch Mission”, waarmee ik als reserve-officier in Australië werd belast, kreeg diverse opdrachten.

De eerste was het vastleggen van een terugtochtsweg voor De Bruyn aan de Wisselmeren, voor het geval hij in de knel zou raken door de in het bergland opdringende Japanners en van deze gelegenheid maakte ik gebruik om het grootste deel der onbekende gebieden in het centrale bergland, voornamelijk de dalen in de witte plekken op de kaart, fotografisch te verkennen. Het raadsel van de werkelijke loop van de Baliem werd toen ook opgelost, doordat ik de hele rivier, van de oorsprongen af tot aan zee toe op stereoscopische foto's vastlegde.

Daarna volgde de opdracht boven de Meervlakte te gaan zoeken naar de mogelijkheid om er een clandestien vliegveld in aan te leggen. In Melbourne meende men, dat daar grote voor dit doel geschikte grasvlakten lagen. Ik wist wel beter, maar voor alle zekerheid verkenden we de 15.000 vierkante kilometer minutieus door in stroken van vijf kilometer tussenruimte de gehele Meervlakte af te vliegen. Zoals ik al verwacht had bleken deze zogenaamde grasvlakten te bestaan uit moerasvegetatie, waartussen het water van het vliegtuig uit te zien was.

Toen kwam operatie Bulldozer aan de orde: het oprichten van een basis in de Meervlakte, van waaruit speciale patrouilles zouden trekken in de richting van Hollandia om daar achter de Japanse linies verkenningen te ver-

richten ten behoeve van de geallieerde aanval op het Japane garnizoen aldaar.

We maakten foto's — onder andere van de gehele Idenburgrivier — en daarbij ontdekte ik ook, waarom het bij voorgaande tochten zo moeilijk was geweest me te oriënteren op de bestaande kaart. Die kaart was toen namelijk reeds een 25 jaar oud geweest en nu bleek, dat de rivier intussen verscheidene grote bochten had afgesneden, zodat het beeld in werkelijkheid heel anders was geworden. De afgesneden bochten waren van de lucht uit in het moerasland duidelijk zichtbaar en dikwijls lag het water er in nog volkomen open. Aangezien er zich echter een nieuwe oeverwal had gevormd was zulks van de rivier af niet te zien geweest. In het algemeen heeft het mij nooit reëel geleken bij verkenning van onbekende gebieden aan alle rivieren, bergen en meren maar direct Europese namen te geven. De locale namen zijn dan weliswaar nog niet bekend, maar wanneer er in zo'n gebied eenmaal bestuurd gaat worden komt dat wel. Zo is er mijns inziens zeker niet voldoende motief geweest voor de bij sommige verkenningen gevolgde gewoonte elk terreinpunt van enige betekenis maar te sieren met de naam van een der talrijke expeditieleden, zodat de kaart vol is komen te staan met Jansen-, Pietersen- en Klaassen-toppen.

De zaak ligt natuurlijk anders wanneer het bijvoorbeeld gaat om hoge bergtoppen, die gezien worden door talrijke stammen met verschillende talen, waarin zo'n bergtop telkens een andere naam heeft — zoals de Carstensztoppen. Of in het geval van grote rivieren, die door vele taalgebieden stromen en overal weer anders genoemd worden. Dan houdt men bij voorkeur een, hetzij op onbekende wijze in zwang gekomen, hetzij opzettelijk gekozen benaming aan. Wanneer de topografische dienst ze eenmaal heeft overgenomen op zijn kaarten hebben ze verder burgerrecht verkregen.

Op expeditie ben ik met het geven van namen altijd erg spaarzaam geweest; bij deze vliegverkenningen zijn er twee uitgedeeld. De ene is het „Hagers-meer”, een klein meertje in de westelijke Meervlakte, later gebruikt om De Bruyn — Jungle Pimpernel — te evacueren. Hagers was de vlieger

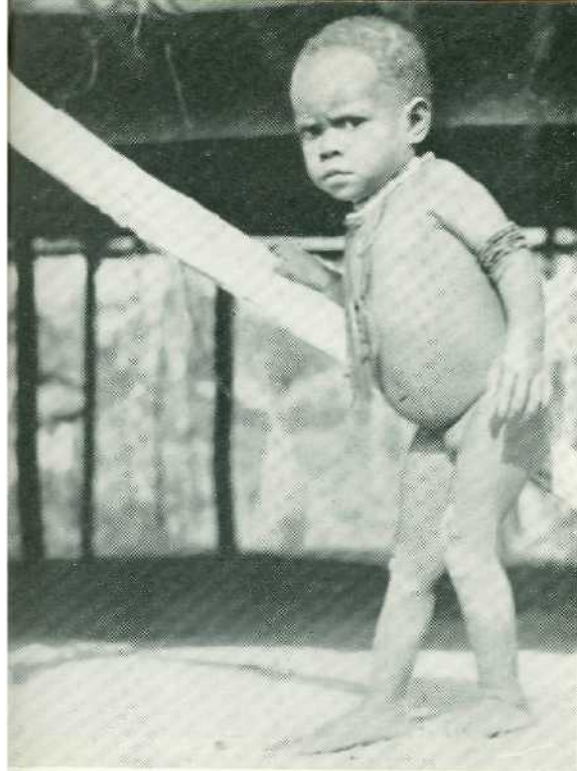

Foto de Haas

Zou ik 't wagen?

Foto Maresch

Riviergezicht

Foto de Haas
Een hoopje ellende

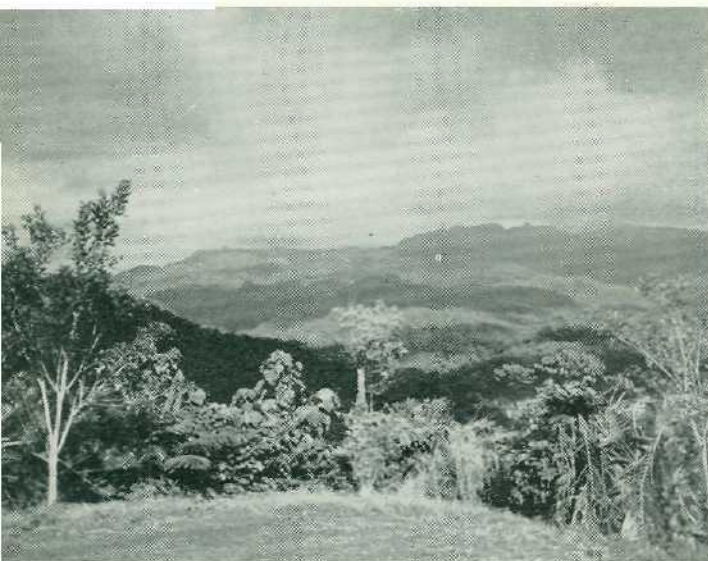
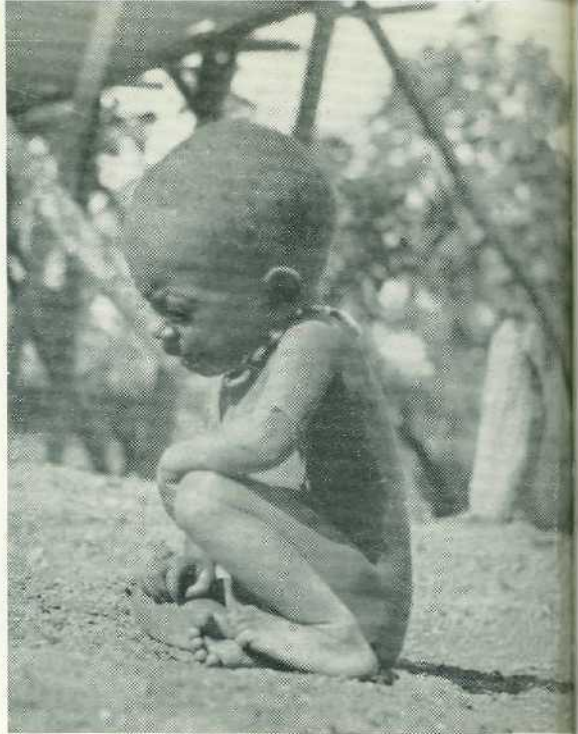

Foto de Haas

*Hewelsterrein
ten zuiden van
Hollandia*

met wie ik in oorlogstijd de vele verkennings- en foto-vluchten boven Nieuw-Guinea maakte en die ook bekwamen en met veel toewijding de talrijke „drops” verzorgde voor de intelligence-groepen in het voorterrein, tot onder de rook van Hollandia. De tweede was de „Tanderrivier”, in de oostelijke Meervlakte in de buurt van Bulldozer, genaamd naar Tander, onze tweede piloot bij de meeste dezer vluchten. Langs de Tanderrivier bleken vele dorpen te liggen van toenmaals — en tot heden toe — onbekende stammen.

Overigens zijn er tijdens de operatie Bulldozer nog een paar namen uitgedeeld, waarover later.

Natuurlijk maakte ik ook van de gelegenheid gebruik de terreinen eens te gaan opzoeken — voorzover die althans binnen ons bereik lagen — waar ik te voet doorheen was getrokken. Het is een aparte sensatie te vliegen met een snelheid van 200 mijl per uur over streken, waar men op de grond met moeite 5 tot 10 kilometer per dag vorderde.

We maakten ook fotovluchten in de richting van Hollandia om topografische gegevens te verkrijgen voor de parties, die in dat terrein zouden moeten opereren. Op een dier vluchten had ik plus en min der magnetische variatie verwisseld, met als gevolg dat onze koers tien graden verkeerd lag.

Nu tracht men bij het fotograferen zo zuiver mogelijk rechte banen te vliegen door — nadat de kompasstand is gezet — een punt ver op de horizon te nemen en daar steeds op aan te houden. Degeen, die de leiding heeft en in de neus van het vliegtuig zit is dan ook constant bezig in de microfoon: beetje links — nog een beetje links — ho! — ietsje rechts . . . terwijl de vlieger in gespannen aandacht die aanwijzingen zo nauwkeurig mogelijk opvolgt. Het gevolg was echter, dat we geen van beiden in het oog hielden tot hoever we moesten vliegen. Ineens keek ik even terzijde en zag daar, schuin rechts onder me, het Sentanimeer liggen. O schrik! Want uit de intelligence gegevens wisten we, dat de Japanners bij Hollandia drie vliegvelden hadden met 340 vliegtuigen en dat ze in het bezit waren van een radarinstallatie!

We wisten niet hoe gauw we zouden omkeren om er met vol gas vandoor te gaan, terwijl de schutters bij hun mitrailleurs gereed zaten. Zulke grapjes zul je dan ook nog hebben bij strakblauwe hemel, terwijl er geen wolk is te bekennen om er je in geval van nood in te verbergen. We zijn er gelukkig van af gekomen zonder een vervolger gezien te hebben.

Die hele vliegerij gebeurde trouwens boven gebied, waar constant uitkijk gehouden moest worden naar Japanse jagers. We vlogen namelijk in derzelver operatiegebied en hadden niet zo'n best toestel: een oude, gammele Mitchell bommenwerper, die er al heel wat vlieguurtjes op had zitten en door de Amerikanen al lang op het kerkhof zou zijn bijgezet. Hij gebruikte 180 gallon benzine per uur in plaats van de gebruikelijke 130 en er mankeerde regelmatig iets aan. Eens viel, toen we terugkeerden in Merauke, plotseling de uitlaat op het vliegveld. Dat had ook niet in de lucht moeten gebeuren! Negen van de tien keer werkten de turrets — de geschutstorens — niet, hetgeen betekende, dat onze machinegeweren onbruikbaar waren en dat we dus praktisch weerloos rondvlogen boven vijandelijk gebied. Toen we dan ook van het Amerikaanse hoofdkwartier opdracht kregen enige verkenningen te gaan vliegen onder de rook van Hollandia bedankte ik voor de eer en vroeg eerst een beter vliegtuig, waar je echt mee kon schieten. Dat kreeg ik ook; er kwam er een van het Hollandse squadron te Port Darwin, met de kapitein-vlieger Rees. We voerden onze opdracht uit en vonden bovendien langs de Nawarivier een meer, dat 2200 meter lang bleek te zijn en geschikt voor landingen van de Catalina, hetgeen te pas zou komen voor de parties.

Na afloop van deze vluchten vloog kapitein Rees weer terug naar Port Darwin en wij zetten ons werk voort met onze eigen gammele kist. Drie dagen later bleek Rees gesneuveld te zijn boven vijandelijk gebied; te zijner gedachtenis heb ik dat meer toen het Rees-meer gedoopt.

Bernhardkamp werd nauwkeurig uit de lucht geobserveerd. Er mochten soms sporen van bewoning zijn; de

Japanners hadden er immers kunnen gaan zitten! Er was evenwel niets te zien. We hadden onze geschroeiide aardepolitiek met succes toegepast. Een enkele verkoolde paal was nog zichtbaar, maar verder was alles reeds weer bedolven onder een dichte laag jungle-vegetatie.

Er zijn slechts drie punten in de gehele Meervlakte, waar het gebergte tot dicht bij de rivier komt en waar het terrein zo hoog is, dat het ook bij maximum waterstand niet onder loopt. Een van die punten lag voor ons doel — het vestigen van een basis voor de operatie Bulldozer — te veel westelijk. Het tweede was Bernhardkamp. Dit zou als zodanig hebben kunnen dienen (het had immers, ofschoon ook tamelijk ver naar het Westen gelegen, goed landingswater bij elke, ook de allerlaagste waterstand) ware het niet, dat deze plek aan de Japanners bekend was. Hun aandacht zou er nog speciaal op gevestigd zijn door mijn verblijf aldaar, zeker nadat een aantal mensen van mijn laatste expeditie in de richting van de kust waren geserteerd.

We kozen dus maar het meest oostelijke punt — op de huidige kaarten met Bulldozer aangegeven — in een grote bocht van de Idenburgrivier, waar de oever zelf wel laag was, maar de grond een paar honderd meter verder een meter of tien hoger lag. Een uitstekend punt voor het doel, maar „de hogere legerleiding” vond het iets te dicht onder Hollandia liggen. Het kon inderdaad gevaarlijk zijn in verband met de activiteit, bijvoorbeeld de vliegtuigaanvoer, die er onvermijdelijk op dit punt zou ontstaan. Bulldozer lag op de Noordoever en bij een onverhoedse aanval zouden we de wel zeshonderd meter brede rivier niet over kunnen komen om ons uit de voeten te maken. Ik dacht toen aan de Van der Wal-rivier, die iets ten Westen van Bulldozer van het Zuiden uit de Idenburgrivier instroomde. Als we aan deze rivier, meer aan de bovenloop en dus buiten de Meervlakte, een basis maakten zouden we nooit in de knel kunnen komen, omdat we na enige uren lopen in het gebergte zouden zitten en van daaruit gemakkelijk de Baliem zouden kunnen bereiken. Derhalve vlogen we nog een verkenning om een geschikt punt aan deze rivier te bepalen.

Al onze foto's werden op Merauke zelf ontwikkeld. De Special Dutch Mission had een complete uitrusting daarvoor meegekregen van General Headquarters en ondanks de hoge temperaturen, de grote vochtigheid van de lucht, de insecten en andere moeilijkheden lukte het ons regelmatig de honderden meters lange en achttien centimeter brede filmbanen te ontwikkelen en af te drukken, zodat we ter plaatse de foto's onder de stereoscoop konden bestuderen.

Zo kregen we dan de nodige gegevens bij elkaar voor de uitvoering van het plan. Ik zou commandant worden van het Detachement Bulldozer, dat twee officieren, een militaire arts en 70 man telde, terwijl de patrouilles met de codenamen Shark en Carrot, elk onder een officier, bestemd waren om in het terrein te gaan werken. De laatste waren speciale parties van de NEFIS — the Netherlands Forces Intelligence Service.

Nu begon de gereedstelling voor het vertrek. De legerleiding had gezorgd voor de materialen en de vivres; en hier vielen mijn ogen bijna uit hun kassen van verbazing. Dat werd geen expeditie, dat werd een picnic — en wat voor een! Talloze kisten waren er met blikconserven: vruchten op sap, groenten, zalm, kaas, jam en wat al niet meer. Een eindeloze stroom verdween in de opslagplaats, waar alles wat mee zou moeten tijdelijk werd opgeborgen. De voorraadstaten werden al langer en langer, het aantal posten ging in de honderden lopen.

Dat was zo ongeveer het menu, waarvan ik had gedroomd tijdens mijn hongerperiode op de expeditie van 1937 en waarover ik later zelf had moeten grinniken. Hier ging het allemaal op een grote stapel, die in vele vliegtuigvrachten opgevoerd zou worden naar de Idenburgrivier om van daaruit met prauwen met aanhangmotoren de Van der Wal-rivier opgevaaren te worden tot aan het basisbivak.

Ik voorzag talloze moeilijkheden: het was gemakkelijk genoeg op papier de opvoer samen te stellen, maar ik kende de werkelijkheid. Tegelijkertijd bedacht ik echter, dat er een vivresdepot zou moeten komen aan de Idenburg, bij de plaats waar de Catalina zou moeten landen. Mocht de opvoer per prauw niet meevallen dan kon ik in dat depot

altijd nog selecteren en, de picnic-artikelen achterlatend, alleen de noodzakelijke goederen naar het basisbivak transporteren. Of er nu tien of twintig Catalinavluchten moesten worden gemaakt . . . het was oorlog en men keek niet op een paar vliegreuen!

Begin Februari 1944 ging ik met de eerste vlucht mee, vergezeld van een kleine groep soldaten en koelies, om een voorlopig bivak in te richten, bestemd voor de uit de Catalina geloste goederen. Terwijl ik naar Merauke terugkeerde voor verdere regelingen begon deze groep, waaronder enige van mijn gestraften van de vorige expeditie, met de aanmaak van prauwen. Toen deze gereed waren was ik weer present om te beginnen aan de opvoer naar het basisbivak.

De prauwen werden gekoppeld met dwarsbalken, terwijl de aanhangmotor aan de achterste dwarsbalk werd bevestigd, tussen de beide prauwen in. Dat gaf grotere stabiliteit aan het geheel en meer laadvermogen, maar maakte het natuurlijk minder gemakkelijk bestuurbaar. De goederen werden ingeladen en zo zoemde in de vroege ochtend de aanhangmotor op de Idenburg, om na een paar minuten de Van der Wal-monding binnen te draaien. De motor was nieuw en van voldoende sterkte; we liepen een behoorlijke vaart. Toen we echter een eind gevorderd waren bleek de stroom sterker te zijn geworden; we schoten niet meer zo best op. Mijn oude gewoonte getrouw voer ik dit nieuwe traject de eerste maal zelf en ik zocht naar gedeelten van de rivier, waar de stroom minder sterk was. We trachtten ons te houden aan de binnenbochten, maar kwamen desondanks weinig vooruit. Het was duidelijk, dat de rivier aan het bandjirren was en het zag er naar uit, dat de stroom steeds sterker zou worden. Op verschillende riviergedeelten probeerde ik het, maar het maakte niet veel verschil. Op sommige punten moesten we de prauwen zelfs langs de oever trekken en tenslotte gaf ik het maar op. We legden aan bij een droog en iets hoger gelegen oevergedeelte en daar werden de goederen op de wal gelegd. In een klein provisorisch bivakje werden ze opgeslagen met de bedoeling dit te beschouwen als een tussenbivak, dat we zouden ge-

bruiken telkens als er bandjir was. Voorshands zouden we dan alleen het eerste traject varen, om van elke gunstige stroom gebruik te maken om de tweede etappe te bevaren. Inderdaad bleek de stroom tijdens het bouwen van het bivakje nog steeds in snelheid toe te nemen, zodat we er goed aan gedaan hadden de opvaart te staken.

Ik rekende er maar op, dat er geen Papoea's in de buurt waren; sporen van bevolking hadden we niet gezien. Daarom zou ons voorraadjie op dat tussenbivak voorlopig wel veilig zijn, ook zonder bewaking. De terugweg werd natuurlijk, dank zij de sterke stroom, in uiterst korte tijd afgelegd.

De volgende morgen begonnen we een tweede tocht naar boven en weer — of nog altijd — bleek de Van der Walrivier te bandjirren. De stroom was zelfs nog sterker dan gister en langzaam, uiterst langzaam schoten we op. Het zag er zelfs naar uit, dat we ons bivakje van gister nog niet eens zouden halen. Plotseling sloeg ook nog de motor af en werden we door de sterke stroom gepakt. Er staken enige dode bomen in het water en ondanks alle krachtsinspanning zagen we geen kans die te ontlopen. We dreven er tegen op en werden er door de sterke stroom tegenaan geperst. Met veel moeite, en terwijl we bijna ondersteboven werden gezet, kwamen we er van los, zonder dat er ernstiger ongelukken waren gebeurd dan het verlies van een aantal blikken en een karabijn. Toen we de oever bereikt hadden konden we de motor weer op gang brengen, maar nu had ik toch wel begrepen, dat de zaak over een andere boeg gegooid zou moeten worden. De hele opvoer voor een detachement van meer dan 70 man mocht niet afhankelijk zijn van de bandjir; dat was een onaanvaardbaar risico voor een oorlogsonderneming, speciaal omdat in dit geval de rivier rechtstreeks uit het gebergte kwam en zelfs een betrekkelijk korte regenbui zich al onmiddellijk in de stroom zou doen gevoelen. Het leek me aanzienlijk veel beter dan maar het andere risico te nemen en toch te gaan zitten op het hoge punt aan de Idenburgrivier. Het zou alles zoveel gemakkelijker maken: de vliegtuigen konden vlak voor het bivak landen en het enige transport, dat er nodig zou zijn, zou over land gaan en

slechts een paar honderd meter ver. De afstand tot Hollandia bedroeg dan toch altijd nog een 150 kilometer en het leek me voorshands veilig genoeg om het er maar op te wagen.

Het hoofdkwartier ging met deze suggesties accoord; de Catalinavliegers kregen de nodige instructies en ik voer met mijn groep op de gekoppelde prauwen naar het punt, dat voortaan de naam Bulldozer zou blijven dragen.

We kaptten er een terrein van flinke oppervlakte schoon, met de bedoeling rond onze voorlopige vestiging een ruim schootsveld te hebben. Dit laatste niet zo zeer bedoeld tegen de Japanners als wel tegen eventuele kwaadwillende Papoea's. We hadden nog wel niemand gezien, maar daar we volgens het plan hier een hele tijd zouden blijven was er geen twijfel aan, dat elke Papoea in de wijde omtrek van onze aanwezigheid op de hoogte zou komen.

Daarna begon de aanvoer uit Merauke, met twee Catalina's. Ze streken neer op de strook water voor het bivak en legden aan vlak bij onze opslagplaats. Eenvoudiger kon het al niet en op deze manier had ik ook geen bezwaar tegen picnic-artikelen. Voortaan dus een expeditie met elke dag vruchten op sap op het menu — waarom ook niet?

Na een paar dagen begon de rivier te stijgen en de landtong, waarop we zaten onder te lopen. Daar we nog geen tijd gevonden hadden om de goederen naar het hogere gedeelte te transporteren lieten we, aangezien de stijging in een onrustbarend tempo doorzette, vast palen aanslepen als voorbereiding om de opslagplaats een verhoogde vloer te geven. Dat dit goed gezien was bleek te middernacht, toen er alarm werd geslagen: in een paar uur tijds was het water met drie decimeter gewassen. Ijlings schoot iedereen toe en nog voor het te laat was stonden alle goederen op een stellage van twee meter hoog, hetgeen we voorshands als voldoende konden beschouwen. Het bivak zelf stond blank, maar dat hinderde niet, al was het terrein nogal ongelijk. We zaten er nu al een paar dagen en wisten onze weg wel zo te kiezen, dat we nooit verder dan onze kuitten door het water behoefden te waden.

We hadden afgesproken, dat ik een dag naar Merauke zou

gaan om een en ander omtrent alsnog te verrichten verkenningen te bespreken met de vlieger van de Mitchell. Met de Catalina, waarmee ik zou vertrekken arriveerde er een majoor van de generale staf ter inspectie. Hij kwam opgetuigd met helm, klewang, veldzak, veldfles en de hele santekraam, die zo bij een velduitrusting hoort. Het deed ons ietwat vreemd aan, daar wij alle zeer summier gekleed waren, liefst op rubberschoentjes liepen, met alleen maar een kapmes of een of ander stuk gereedschap in de hand. Onze bezoeker maakte zijn entrée door met luid gerinkel en gekletter languit in de prauw te vallen. Dat was het laatste wat ik zag, want ik zat bereids in het vliegtuig.

De volgende dag vertrok de majoor met het vliegtuig, dat mij terugbracht, zodat ik zijn wederwaardigheden van mijn ondercommandant moest vernemen. Deze draaide er een beetje om heen en eerst naderhand begon ik te begrijpen uit grapjes, die er gemaakt werden, wat er eigenlijk was gebeurd.

De majoor had een beetje vies gekeken toen hij in plaats van een geriefelijk bivak een grote watervlakte zag, waar hij klaarblijkelijk doorheen zou moeten. De ondercommandant had toen behulpzaam aangeboden: „Loopt U maar achter me aan, majoor, dan zal ik U wel brengen”. De majoor was hem argeloos gevolgd en de luitenant had hem zodanig geleid, alle hoge ruggetjes nauwkeurig vermijgend, dat de tot de tanden gewapende hoofdofficier tot zijn buik door het water had moeten waden. Ik neem aan, dat de majoor de rest van de dag heus wel gemerkt zal hebben, dat ieder ander nog niet eens tot aan zijn knieën door het water hoefde, maar hij had er toch — zeer verstandig — met geen woord over gerept.

Tot mijn grote verbazing zag ik, dat er rond het hele bivak een grote omheining van hout was gemaakt. Dat bleek in opdracht van de majoor te zijn geschied, onder het motto: „Wij in Atjeh deden dat ook zo”.

Nu had zulks in Atjeh inderdaad zin gehad, omdat men zich daar voorbereid moest houden op een klewangaanval van fanatiekelingen; zo'n pagar was daar een doelmatig obstakel tegen geweest. Niet alzo in Nieuw-Guinea. De Papoea's doen geen open aanvallen; integendeel, meestal laten ze zich,

wanneer ze vijandige bedoelingen hebben, helemaal niet zien en schieten hun pijlen af uit het bos. Het beste verweer daartegen is: er onmiddellijk met een of ander wapen, welk dan ook, op afstormen. Tegen zo'n directe aanval zijn ze nooit bestand. Wanneer men zichzelf evenwel netjes in een pagar opsluit duurt het heel wat langer eer men er uit is en intussen hebben de sluipschutters in het bos volop kans nog enige salvo's pijlen te laten volgen. Ik liet deze gevaarlijke schutting dus dadelijk afbreken en voorzag daardoor meteen ons kamp van brandhout voor vele dagen. Daarna beval ik het terrein meteen zo ver van alle ondergroei schoon te kappen, dat geen enkele pijl uit het struikgewas ons meer zou kunnen bereiken.

Het water zakte binnen enkele dagen, maar we waren onder de bedrijven door al flink op gang met de bouw van het bivak op het hogere gedeelte. Enkele grote loodsen werden er neergezet, moddervrije paden aangelegd en struikgewas weggekapt. Hier werd niet alleen gezorgd voor een ruim schootsveld, maar ook hielden we nu al rekening met de aanleg van lichte verdedigingswerken.

Radioverbinding schijnt op een expeditie iets moeilijks te zijn. Archbold had er al veel gesukkel mee gehad en na afloop verklaard, dat een goede radioverbinding klaarblijkelijk tien zenders nodig maakte: een om mee te seinen en de andere als reserve! Ik ben het er niet mee eens. Zo bar staan de zaken nu ook weer niet, maar er dient bij de bouw van de apparaten wel degelijk rekening gehouden te worden met de eisen, die de jungle stelt. De grote moeilijkheid ligt hierin, dat de meeste toestellen zijn ontworpen door radio-experts en niet door jungle-experts.

Het gevolg hiervan was, dat we wat radio betreft ook in Bulldozerbivak weer met narigheid hadden te kampen. Ik had vier stuks ATR4A-sets mee, om zo te zien keurige toestelletjes, maar na nog geen veertien dagen werkte er niet één meer! Ze waren eigenlijk gebouwd, naar men mij in Melbourne had verteld, voor de boswachters in Canada, om er berichten over branden mee te kunnen doorgeven. Derhalve toestelletjes om te gebruiken in uiterst droge streken — en nu moesten ze hier dienst doen in een der

vochtigste klimaten ter wereld. Geen wonder, dat het gauw mis ging. Gelukkig kon ik ze ter plaatse zo verbouwen, dat ze waren aangepast aan onze omstandigheden en daarna heeft er geen enkele meer geweigerd; ook niet van die, welke met de parties in het voorterrein mee waren.

Bij het zwemmen in de rijrivier, die langs het bivak stroomde bleek plotseling de korporaal Lumentah verdwenen. Niemand had iets van een ongeluk of van enig gevaar bespeurd, maar het ergste werd gevreesd. Men dregde tot in de nacht, maar zonder resultaat. Toen hij de volgende morgen nog niet was komen opdagen mochten we wel met zekerheid aannemen, dat hij verdronken was, maar met man en macht werd er verder gedregd tot, tenslotte, zijn lijk werd gevonden.

Nog dezelfde middag — in de tropen lijdt dat geen uitstel — had de begrafenis plaats, met militaire eer. Op een hoog, steenachtig gedeelte werd zijn graf gedolven. Door mijzelf, door zijn groepscommandant en door een zijner vrienden werd er een kort woord gesproken en het vuurpeleton loste de voorgeschreven salvo's. Een summiere en eenvoudige plechtigheid, die echter juist onder zulke omstandigheden een bijzondere indruk achterlaat.

De rivier, waarin Lumentah was verdronken werd naar hem genoemd. Bulldozer ligt dan ook aan de „Lumentah-rivier”.

In afwachting van de gegevens van de nog te verrichten luchtverkenningen maakten de parties Shark en Carrot oefentochten in de omtrek. Aanvankelijk was het de bedoeling, dat de beide parties onafhankelijk van elkaar zouden opereren, elk met een eigen opdracht, de een in de richting van Sarmi, de andere in de richting van Hollandia. Door het hoofdkwartier werd echter besloten de beide parties te combineren onder commando van de luitenant De Bruïne en ze gezamenlijk richting Hollandia te zenden. Zouden ze oorspronkelijk van Bulldozer uit de tocht over land maken, de aanwezigheid van het Reesmeer bracht daar verandering in. Er werd nu besloten de groep op dit meer af te zetten; dat bracht haar al een heel stuk dichter

bij het eerste doel: de kampong Lereh, ten Noorden van het meer aan de Nawa gelegen.

In twee Catalina's werd de patrouille over gevlogen. De landing bracht geen moeilijkheden mee; wel de ontschepping. Er waren rubberboten aan boord, maar de oevers van het meer bestonden uit moeras, waar geen vast plekje op te vinden was. De mensen werden neergezet, maar stonden meteen tot aan hun knieën in de modder en moesten maar zorgen, dat ze er niet verder in zakten. Per rubberbootje konden er maar weinigen tegelijk vervoerd worden, zodat het een hele tijd duurde alvorens de groep compleet was. De vliegers zagen hen strompelend door de modder vertrekken, zich aan struikjes en andere vegetatie vasthoudend.

De eerste Catalina kwam vlot weg van het meer; de tweede, die van de luitenant ter zee De Bruyn, was zijn vracht niet zo gauw kwijt en moest enige uren later vertrekken. Nu had ik bij de verkenning al gezien, dat er een groot aantal eilandjes in het meer lagen, maar thans bleek, dat dit drijvende eilandjes waren, bestaande uit riet en bliezen. Naargelang de wind werden die eilandjes het meer rond gejaagd; ze lagen nooit op een vaste plaats. Toen de Catalina's aankwamen met hun lading lagen ze alle aan de oostoever. In de namiddag echter was er een Oostenwind opgestoken en daardoor dreven alle eilandjes in westelijke richting weg. Toen De Bruyn wilde starten lagen er tientallen midden op het meer en hij zag nergens een baan vrij.

Goede raad was duur; hij kon moeilijk blijven liggen wachten, daar in dat troosteloze moeras. Bovendien speelde zich dat alles af onder het bereik van de Japanse jagers te Hollandia en ook daarom was het niet verantwoord te blijven liggen. De Bruyn waagde het er maar op en startte toch, daarbij een dezer eilandjes met de kiel van het vliegtuig doormidden snijdend.

Zo ploeterden dan de beide gecombineerde parties, onder commando van de luitenants De Bruïne en Swart voort in de richting van Lereh; zij deden er dagen over eer ze op wat droger en gemakkelijker begaanbaar terrein kwamen. De groep bestond uit een aantal mensen, die de Nieuw-Guinea-jungle niet kenden, doch er waren een paar ervaren

rimboelopers aan toegevoegd. Ook mijn hoofdposthuiscommandant Wuwung was er bij.

Ze hadden geen gemakkelijke taak. Het terreinwerk was natuurlijk zwaar, maar dat was het moeilijkste niet. Gevaarlijk was de opdracht door de aanwezigheid van bevolking in het gebied, waar geopereerd moest worden, want het stond niet vast, wat die bevolking zou doen. Vanzelfsprekend stond ze onder invloed van de Indonesische bestuursassistenten en die hadden zich bij de Japanse invasie doorgaans van hun slechtste kant laten kennen.

Eind 1942 was ik zelf al door de NEFIS uitgenodigd een dergelijke party te maken in de richting van Hollandia, van het Australische gedeelte uit. Ik heb toen voor de eer bedankt, aangezien er niet de geringste kans van slagen was en het doel een „zelfmoordparty” toch zeker niet motiveerde. Van de Oostzijde was Hollandia niet te benaderen wegens het uitgestrekte Tamimoeras. Langs de kust lopen zou geen zin gehad hebben, omdat men dan in de kortst mogelijk tijd zou zijn gesignaleerd. Een derde mogelijkheid zou zijn Hollandia van de Arso-zijde te benaderen, maar daar kwam men terecht bij een bevolking, waarvan men natuurlijk geen loyaliteit kon verwachten -- dat begrip was uiteraard daar onbekend -- terwijl de streek bestuurd werd door Indonesisch personeel, dat zich bereidwillig bij de Japanners had aangesloten. De bestuursassistent van Ampas had indertijd zelfs opdracht gehad zich bij me aan te sluiten toen ik in Bernhardkamp zat en hij had dit geweigerd en was zich gaan melden in Hollandia. Daar hij mijn vergelding vreesde had hij, zoals na de oorlog bleek, constant zijn verspieters in het bos gehad om mijn komst te signaleren. Het was dus vanzelfsprekend, dat in deze streek geen blanke ongemerkt zou kunnen passeren.

Nadat ik op deze gronden geweigerd had vond men tenslotte de 19-jarige luitenant Staverman bereid de opdracht te aanvaarden; een jongeman, die nog nooit eerder in de tropen was geweest, laat staan, dat hij ooit een wildernis had leren kennen. De party trok uit, bereikte vanuit Moresby komende de Hollandse grens, werd daar meteen gesignaleerd en Staverman werd doodgeschoten. Men had

aan de party toegevoegd mijn oude, getrouwe ordonnans Pattiwael; deze werd gevangen genomen en in Aitape onthoofd. Toevallig kregen we later in Hollandia van een krijgsgevangen Japanner foto's van de terechtstelling.

De Bruïne was niet zo onervaren en zou wel voorzichtiger zijn. Het gevaar begon ook nog niet bij Lereh — dit gebied was eigenlijk nog te kort onder bestuur — maar in de Nimboran. Voorlopig was hij geploeterd tot Lereh, waar hij bij een klein dorpje Tara zijn bivak opslaeg om van daaruit verkenningen in Noordelijke richting te gaan doen.

In Bulldozerbivak was omstreeks half Maart aangekomen de Australische captain Cole, vergezeld van een FELO-party (*Far Eastern Liaison Office*), met de taak anti-Japanse propaganda te maken onder de Papoea's. Hij had enige stevige Australische Papoea-soldaten bij zich, die er wel naar uitzagen, dat ze hun mannetje stonden.

In diezelfde tijd arriveerde captain Millar met een relay-party van het Allied Intelligence Bureau, die de schakel zou vormen tussen Cole en eventuele andere parties, die hier nog zouden opereren enerzijds en het hoofdkwartier van MacArthur anderzijds. Hij kwam met een prachtige radio-installatie en vier radiotelegrafisten; een ietsje beter uitgerust dus dan ik, op deze en voorgaande expedities.

Van wat Shark — de party van De Bruïne — eigenlijk uitvoerde, merkten we in Bulldozer niet veel. Hij had vaste radiozendtijden, zodat ik mee kon luisteren, maar die lagen op voor een beweeglijke patrouille uiterst ongunstige tijdstippen. Hij kon echter ook te allen tijde Marauke oproepen buiten de vaste zendtijden, op een andere frequentie. Zodoende ontgingen me allerlei berichten. Andererzijds kreeg ik weer berichten, die Cole aan Millar seinde en die niet werden doorgegeven aan Merauke. Vrij van verwarring was de geschiedenis zeer zeker niet en geharrewar omtrent de bevoegdheid tot het geven van orders en aanwijzingen vertroebelde de zaak dikwijls nog meer. Het was soms niet eens mogelijk uit te maken, wie een telegram had afgezonden. Ettelijke malen kreeg ik telegrammen van „neiio 6” en het

duurde dagen voor ik de informatie kreeg, dat dit de „Netherlands East Indies Intelligence Officer Sixth Army” was. Gelukkig bleef ik toch aardig op de hoogte van wat er overal zo al gaande was, omdat Millar's relaystation vele telegrammen had op te nemen en door te geven voor en van andere parties, ook uit het Australische gedeelte. Moeilijkheden op allerlei gebied had De Bruïne, zoals later bleek, genoeg gehad. Hij had niet kunnen opschieten met zijn dekking — die niet uit Nefispersoneel bestond maar „gewone” soldaten waren — en had er volgens zijn rapporten alleen maar last van gehad. Ze waren inderdaad niet getraind en hadden allemaal na een paar dagen in de modder hun voeten volkomen stuk gelopen. Cole, die zoals ik reeds zei een aantal „sturdy Papuan boys” bij zich had, noemde de „Indonesian army”, voorzover hij het had meegemaakt dan, „soft”.

Een der gestraften van Shark, die overigens zeer normaal was geweest, had op een goede dag een hevige malaria-aanval gekregen en was in een onbewaakt ogenblik in delirium het bos in gerend. Aangezien het al avond was had men niet ver meer kunnen zoeken. De volgende morgen vond men hem; hij had zich aan een boomtak verhangen. Voor het moreel van de troep is zo'n gebeurtenis uiteraard niet best, al is het oorlogstijd.

* * *

Zo naderde dan langzamerhand de grote dag, de dag van de invasie van Hollandia. De Bruïne had er zijn militaire dekking maar aan gegeven en was alleen op stap gegaan met zijn Nefisgroep. Zijn radiozender had hij achtergelaten in het Lereh-bivak en dat was minder mooi, want nu kon hij zijn berichten slechts met zeer grote vertraging doorgeven, omdat hij dagen lopen van zijn zender verwijderd was. Hij had echter geen andere keus gehad: zijn installatie was te zwaar geweest; en de zender en voldoende vivres mee te nemen was niet mogelijk geweest.

Op 18 April bleken er al grote aantallen Japanners ten Zuiden van Genjem langs te trekken in de richting van Sarmi, vele zelfs zonder uitrusting. We hoorden in die

dagen vaak het geluid van bombardementen in de richting van Hollandia.

De 22ste April begon het echter pas goed. De ontploffingen waren niet van de lucht. Duidelijk konden we onderscheid maken tussen de zware slagen van het scheepsgeschut en de opeenvolgende explosies van een „string” vliegtuigbommen. Nog grotere aantallen Japanners trokken die dag langs Genjem naar het Westen; klaarblijkelijk had de vijand lucht gekregen van de komende invasie en was niet voornemens om Hollandia te vechten.

De Bruïne zat vlak bij Genjem en werd door de Indonesische bestuursassistent aan de Japanners verraden, zodat hij moest maken, dat hij weg kwam. Een Australische party onder captain Harris werd eveneens verraden en de captain met twee van zijn mannen gedood.

De bevolking ten Noorden van Lereh was kennelijk zeer geagiteerd door wat er gebeurde. Onze Mitchell was, voorzien van de roodwitblauwe vlag, op zoek naar Cole om hem allerlei goederen te „droppen”, die hij had aangevraagd. De afspraak was, dat hij zijn positie kenbaar zou maken door een rookvuur. De vlieger kon hem echter niet vinden, omdat elk dorp waar hij met zijn roodwitblauwe vlag boven kwam vliegen, haastig een groot vuur ontstak! We hoefden niet te vragen of de bevolking in dat gebied ook pro-Nederlands was.

De commandant van het achtergelaten detachement in Lereh was zo langzamerhand de kluts kwijt geraakt. Hij had uit al dat lawaai in de lucht wel kunnen concluderen, dat de invasie aan de gang was, maar aan de andere kant had hij geen contact met De Bruïne, zodat de gegevens — waarvan althans een gedeelte mij via Cole bereikte — hem niet bekend waren. In Melbourne en Merauke had men echter niet in de gaten, dat De Bruïne en zijn radio dagen lopen van elkaar gescheiden waren en men stuurde van daaruit allerlei instructies aan „FNQ”, het station van Shark, zonder te beseffen, dat ze Shark niet bereikten. De arme commandant te Lereh stuurde mij verbaasd een telegram met als slot: „situatie onbegrijp”. Zoiets was mij ook wel eens overkomen...

* * *

Op 25 April kwam mijn ondercommandant, luitenant Meynderts, terug van een verkenningspatrouille en zijn verslag vormde het begin van een reeks mysteries rondom Bulldozer, welker oplossing voor ons eerst veel later kwam vast te staan door gegevens van krijgsgevangen Japanners te Hollandia.

Onze verkenningen in de omgeving werden verricht aan de hand van de stereoscopische luchtfoto's, die we van dit gebied hadden. Als men foto's onder een stereoscoop bestudeert kan men er alle terreinverschillen uit halen. Men kan zien waar er ravijntjes zijn en waar er een moeras ligt; men kan zelfs zien of een rivieroever niet te steil is om beklommen te worden; kortom, men kan in het bivak nauwkeurig de route bepalen en alle bijzonderheden van te voren aangeven. Zo hadden ook de parties Shark en Carrot hun tochten gemaakt en mij na afloop, aan de hand van diezelfde foto's, gerapporteerd waar ze waren geweest.

Meynderts nu was volgens opdracht de Lumentahrivier langs gegaan zover hij kon komen binnen een limiet van zeven dagen. Hij had bij de samenvloeiing met de eerste zijrivier een bivak gehad. De Bruïne had dit punt ook bereikt; zijn laatste bivak lag wel niet zover, maar hij had, slechts van één man vergezeld, de samenvloeiing even opgezocht. Meynderts was van daaruit verder naar het Noord-oosten gegaan en gestoten op een goed pad, dat ruim was uitgekapt, dikwijls over vele honderden meters zuiver recht liep en waarvan de meeste kasporen nog zo vers waren, dat het hout nog wit was, nauwelijks verkleurd. Zelfs in rimboelopen totaal onervaren leden van de patrouille was het opgevallen, dat hier nog pas gekapt moest zijn. Tussen de kersverse kasporen waren echter ook de oude te zien geweest . . . Meynderts had het pad een halve dag gevolgd en een grote afstand afgelegd, omdat het zo goed was.

Op de terugweg werd dit pad ook aangetroffen in de richting van Bulldozer. Meynderts had het gevolgd tot op een halve dagmars afstand van ons bivak. Daar was hij het kwijtgeraakt, doch had er ook niet verder naar gezocht omdat hij het zo snel mogelijk wilde rapporteren.

Dat alles gaf veel te denken. Door Papoea's was het pad

Foto L. A. Smits

Een Biahker op mensenjacht tijdens de oorlog

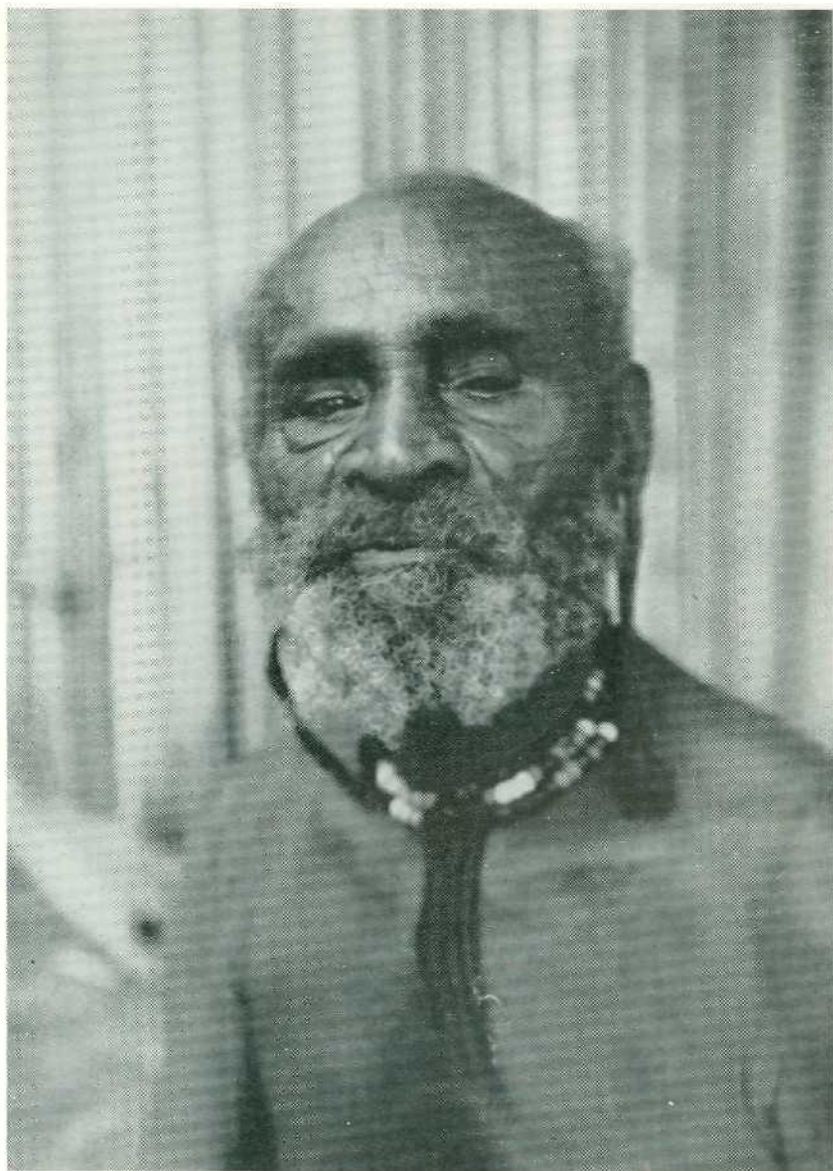

Foto P. Meuwese M.S.C.

Papoea uit Kamal

beslist niet gemaakt; die kappen niet meer dan strikt noodzakelijk is om een beetje vlot te kunnen aanstappen. Mogelijk was het, gezien de oudere kasporen, een pad, dat door de Japanners voor bestuursdoeleinden was gebruikt. Het was echter uitgesloten, dat de Japs enige weken geleden vlak voor een dreigende invasie — MacArthur was immers al opgerukt tot in het Australische deel van Nieuw-Guinea — nog op bestuurspatrouille zouden zijn uitgegaan zo ver het achterland in. Millar vertelde me trouwens, dat de Japanners dat ook in het Australische deel nergens hadden gedaan; zij gingen soms het achterland in om geallieerde patrouilles te vangen, nooit om te besturen.

Melbourne gaf een vlotte verklaring: het was het pad van de oefenpatrouille van De Bruïne! Men is hardnekkig bij deze verklaring gebleven, hoe ongerijmd zij ook was. Nog daargelaten, dat De Bruïne aan de hand van de luchtfoto's had gerapporteerd tot waar hij gekomen was en dat Meynderts op dezelfde foto's had gelopen, kon men toch moeilijk aannemen, dat De Bruïne met die éne man, waarmee hij het laatste stuk liep het enige meters brede pad zou hebben opengekapt over de afstand, die Meynderts een halve dag lang in snel tempo had gelopen.

Ik dacht natuurlijk ook aan iets anders: dat de Japanners een patrouille hadden uitgestuurd om mij te pakken! Men kon immers niet weten, dat ik al geëvacueerd was. Deze mogelijkheid had ik ook reeds overwogen, toen wij bij aankomst op Bulldozer op ongeveer een uur lopen afstands een bivak aantroffen, dat hoogstens zes maanden oud kon zijn. Kort na deze aankomst was bovendien door Shark gerapporteerd, dat men op de Nawa gestrande vlotten had aangetroffen. Ze waren blijven hangen voor een grote boomversperring in de rivier en van die versperring af was er een gekapt pad geweest naar het Zuiden.

Papoea's maken heus geen vlotten op deze kleine rivieren; die weten wel beter. Ik had de nutteloosheid er van door schade en schande geleerd op de eerste expeditie in 1937. Bestuursassistenten hebben gewoonlijk genoeg ervaring in patrouillelopen en anders zullen de hen vergezellende politieagenten hun wel duidelijk maken, dat vlotten maken daar geen zin heeft. Het zouden dus weer Japs geweest

moeten zijn, want die waren vermoedelijk niet van de situatie op deze kleine rivieren op de hoogte. Op datzelfde punt waren er sporen gezien — volgens de rapporteur niet meer dan enige weken oud — van het trekken van een prauw langs de oever. Kennelijk had men getracht aldus de versperring te passeren.

Het mysterie werd nog ingewikkelder. De bemanning van de Mitchell, die ons regelmatig ravitailleerde en post en berichten voor ons afwierp, meldde dat zij op de Idenburg-rivier, ter hoogte van de Van der Wal-rivier, een motorboot hadden gesignaleerd met twee blanken er in. Nu is het verschil tussen blank en geel op grotere afstand niet zo gemakkelijk te zien, zodat het ook best Japanners konden zijn geweest. Dit was wel zeer geheimzinnig, want ik wist pertinent, dat de enige motorboten, die de laatste vijftien jaren in de Meervlakte waren geweest de mijne waren; en ik had ze, met de „Dempo”, aan de monding van de Mamberamo achtergelaten. Het trekken van zo'n boot door de vallen vraagt zeker een twintig sterke kerels, zodat er zeker geen sprake van kon zijn geweest, dat Papoea's de „Dempo” opgevist zouden hebben en naar boven gebracht. Ergo konden het alleen Japanners zijn geweest.

Een patrouille, uitgezonden voor verkenning, had niets te rapporteren omtrent motorboten met of zonder blanken of gelen. Wel hadden zij een pad aangetroffen, dat aan de Noordoever van de Idenburg uitkwam. Het werd aan de Zuidoever, westelijk van de Van der Wal, weer teruggevonden. Men schatte het naar de kapsporen op een maand oud. Wat van dit alles te denken? In de eerste plaats concludeerde ik uit de wat oudere sporen, dat er een Japanse patrouille op zoek was geweest naar mij in Bernhardkamp. De zeer verse sporen moesten echter een andere betekenis hebben en wel de voorbereiding van een evacuatie-route voor de Japanners bij een eventuele geallieerde aanval.

Dit laatste vermoeden bleek juist. Op 6 Mei liet the Sixth Army weten, dat bij Aitape op een gesneuvelde Japanner een schetskaartje was gevonden met de route naar het achterland, waaruit bleek, dat de aftocht dus al was voorbereid. Twee dagen later kregen we bericht, dat uit Japanse papie-

ren was gebleken, dat de „escape route” van de vijand liep van het Sentanimeer door de Nimboran naar Lereh. „Uit papieren”, met andere woorden, de zaak was voorbereid en daaruit bleek dan ook wel, dat er Japanse patrouilles hier waren geweest en dat de bewuste paden van hen afkomstig waren.

Later, in Hollandia, werd dit alles bevestigd. Een majoor deelde, kort voor hij wegens zijn oorlogsmisdaden werd geëxecuteerd, de hele gang van zaken mee. Inderdaad was er een patrouille uitgezonden om mij te vangen. Nadat ze Lereh had bereikt had een deel zich afgesplitst om over land naar de Idenburg te gaan, het andere was de Nawa verder afgezakt en zodoende terechtgekomen ten Oosten van de grote kloof. Bij hun pogingen deze te passeren op vlotten was de helft van de Japanners verdronken. Ze waren werkelijk op Bernhardkamp geweest, doch nadat ik al vertrokken was, zodat ze niets hadden gevonden.

De Jappen hadden hun evacuatie inderdaad voorbereid en er waren voor dat doel patrouilles in het achterland geweest. Aangezien er tussen de gebeurtenissen rond Bulldozer en het tijdstip van de ondervraging een hele tijd verlopen was en de Japanse majoor maar weinig Maleis of Engels kende kwamen de gegevens niet nauwkeurig tevoorschijn en ben ik niets naders te weten gekomen omtrent de motorboot in de Meervlakte.

Intussen is het begrijpelijk, dat de mysteries en de berichten ons in Bulldozer nogal op onze hoede deden zijn en dat we er niet geruster op werden toen men ons rapporteerde, dat grote groepen Japanners op de bovenloop van de Sepik barges hadden geconcentreerd, die in westelijke richting voeren. Dat kon niet anders betekenen, dan dat ze van plan waren de waterscheiding over te steken om naar de Idenburg af te zakken. Het hoofdkwartier van the Sixth Army legde er nog een schepje op door te seinen: „2000 welbewapende Japs komen in Uw richting”.

Tweeduizend! Dat zou iets teveel van het goede zijn voor ons groepje van 70 man. Ik vroeg onmiddellijk prikkeldraad aan Merauke voor het leggen van versperringen rond het

bivak en liet een groot aantal boobytraps aanbrengen. We maakten schuttersputten, stelden brenguns op en hielden scherp de wacht.

Op een keer ontplofte er midden in de nacht met een daverende knal een boobytrap. Alarmoefeningen waren er reeds gehouden, dus in weinige seconden waren de brenguns bezet, had ieder zijn plaats ingenomen en lag men met zijn wapen, karabijn of machinegeweer, in de aanslag. In het bos om het bivak heerste er een doodse stilte, die slechts nu en dan onderbroken werd door het geluid van een nachtvogel of een of ander insect. Af en toe hoorden we iets kraken — of meenden we dat alleen maar te horen? Aller ogen waren gericht op de duistere bosspelonken voor ons; de lichten in het kamp waren natuurlijk gedoofd. Aller oren waren gespist op elk geluid, dat ons zou bereiken; de spanning was voelbaar.

O zeker, naar alle waarschijnlijkheid was er ergens een dode tak op de draad van een boobytrap gevallen en was heel het alarm nodeloos. Maar als dat eens niet zo was . . . Dan lagen daar aan de overkant, in die ondoordringbare donkerte voor ons, de Japanners met hun machinegeweren in de aanslag, gereed hun handgranaten in ons midden te werpen. Dan kon na elke onvoorzichtige beweging onzerzijds de hel losbarsten.

Ofschoon vele van ons maar half gekleed naar de stellingen waren gerend en de muskieten zich dus vergastten aan ons bloed — en ofschoon de daardoor ontstane jeuk soms ondraaglijk werd, bleef de alarmtoestand gehandhaafd tot het goed en wel daglicht was en er een paar mannen, die de boobytraps zelf hadden uitgezet, onder dekking van onze machinegeweren de zaak geïnspecteerd hadden.

Het was een dode tak op de draad.

Voorzichtigheidshalve hadden we bij Bulldozer geen strook bos opengekapt als afwerpplaats voor de vliegtuigen, omdat we met het oog op de Japanse luchtmacht het bladerdak boven onze hoofden liever gesloten hielden. De vlieger van onze Mitchell wist natuurlijk wel waar ons bivak lag, maar we gaven hem steeds de juiste „drop”-plaats aan door in

Foto de Haas

Boogschutter uit Waris

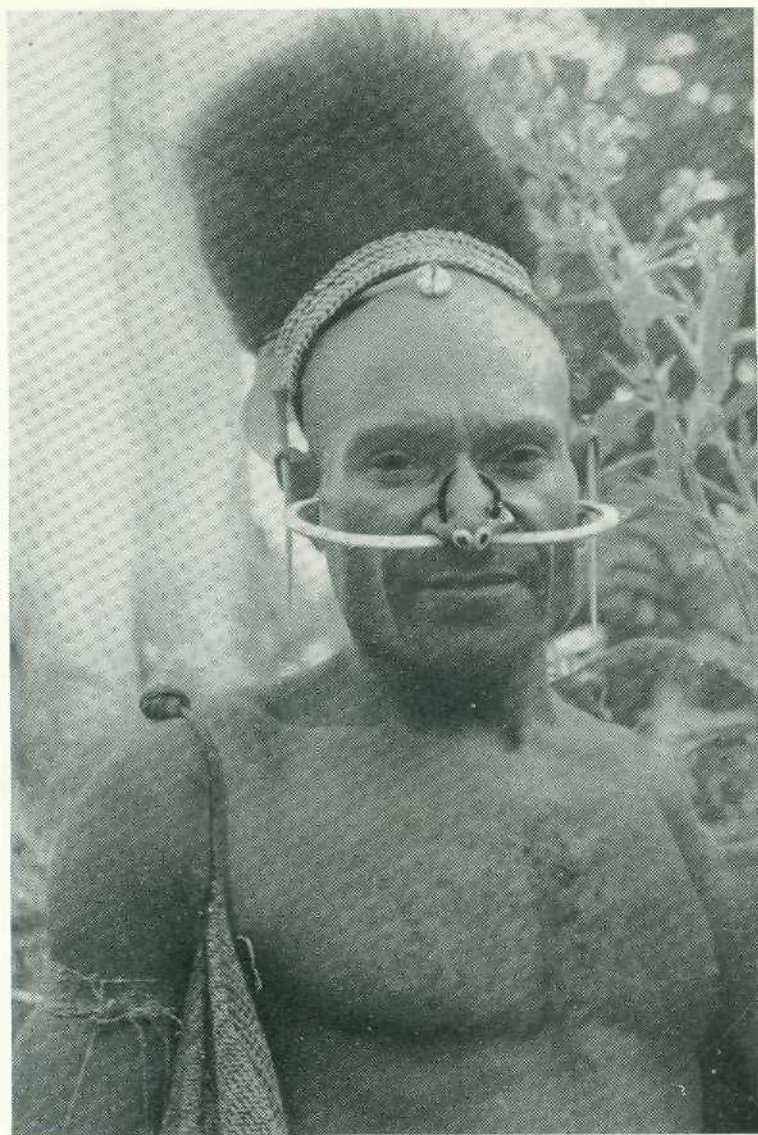

Foto de Haas

Man uit Waris

het bos een sterk rookgevend vuur te ontsteken, zodat hij een mikpunt had aan de door het bladerdak trekkende rook. Het was bovendien nodig, dat we wisten wanneer hij een lading kwam afwerpen, omdat we in het bos de goederen niet altijd even gemakkelijk konden vinden. Gewoonlijk zette ik dan een paar man aan de overkant van de rivier, die er scherp op letten waar de verschillende bullen ongeveer terechtkwamen.

Na mijn verzoek om prikkeldraad kwamen er onaangekondigd drie Mitchells, die kwistig begonnen te strooien. We probeerden nog haastig uit te kijken waar alles terecht kwam, doch dat lukte niet meer. Met doffe slagen sloegen de rollen prikkeldraad in de grond; enige parachutes ontplooiden zich. Een goed half uur later kwam het telegram, waarin de afworp werd aangekondigd: er zouden vier parachutes en negen pakken afgeworpen worden! Na lang zoeken vonden we twee parachutes en nog een, maar de vierde bleek zoek. Van de negen pakken, grotendeels prikkeldraad, vonden we er vier; twee hadden we er in het water van de rivier zien ploffen, de rest was en bleef zoek.

De volgende morgen kwam er een telegram van de vliegers met een verzoek om „beter rookvuur in het vervolg” . . . Zoals gezegd was de afworp niet tijdig aangekondigd; we hadden dus helemaal geen rookvuur ontstoken. Waarop de vliegers dan hadden gemikt? Wel, er was wat rook uit de keuken door het bladerdak heen gekrinkel . . .

Daarna heb ik toch maar gauw een afwerpstrip laten inrichten; nu de invasie van Hollandia achter de rug was zouden we van Japanse vliegtuigen vermoedelijk toch niet veel last meer hebben.

Onze vriend Millar was in deze periode veel banger voor Amerikaanse vliegers dan voor Japanse. De eerste schenen te schieten op alles wat bewoog, zonder zich veel moeite te geven tot identificatie en Millar had al een paar maal de mitrailleurkogels van zijn geallieerde vrienden om de oren horen fluiten. Wij bevestigden daarom in de top van de hoogste boom in de omgeving een lange paal als vlaggestok. De vlag hing klaar om in enkele seconden tijds gehesen te worden wanneer er bevriende vliegtuigen in de nabij-

heid kwamen. Zo hoopten we verschoond te blijven van dit soort aanvallen. Andere dan onze eigen bevoorradingsvliegtuigen hebben we echter nooit vlak in de buurt gehad.

* * *

De Bruïne had het intussen in het achterland van Genjem zwaar te verduren gehad. Op 27 April was hij bij Boendroe overvallen door een groep van een twintig Japanners. Alles was volkomen bij verrassing geschied en de hele party was naar alle kanten uiteengespat. Toen hij wat er van zijn getrouwen over was weer had verzameld, bleken er zes verdwenen te zijn.

Het waren angstige dagen voor hem geweest, maar succesievelijk waren de vermisten toch weer boven water gekomen; aanvankelijk wel niet bij hem, doch in het basis-kamp bij Lereh.

Wuwung, die ook bij de vermisten had behoord, was gevangen genomen en door de Japanners megevoerd om hen tot tolk en gids te dienen bij hun vlucht naar het Westen. Hij had zich schijnbaar geheel naar hun wensen gevoegd en aldus hun waakzaamheid doen verslappen. Na een paar dagen had hij vrij mogen rondlopen en gebruik makend van een ogenblik, dat zijn bewakers volkomen uitgeput waren door het zware terrein, was hij met een paar stappen in het struikgewas verdwenen. Een oude rot als Wuwung had natuurlijk de terugweg gauw genoeg gevonden. Bovendien waren de Papoea's in die streek, zoals ook Cole had gerapporteerd, allemaal sterk anti-Japans-gezind.

Hierna volgde er voor De Bruïne een periode van grote verwarring. Orders kwamen van alle kanten. Hij kreeg opdracht Wakde te gaan verkennen, het kleine eiland iets ten Oosten van Sarmi, waarop de Amerikanen een aanval wilden doen. Deze volkomen onuitvoerbare opdracht werd gewijzigd in: „verkennen in de richting van Wakde”. Dit was al evenmin uitvoerbaar, want er moest op de smalle strook begaanbare grond langs de kust naar Sarmi wel een geweldig gedrang zijn van Jappen. Vrijwel het gehele garnizoen van Hollandia had zich immers tijdig weten te onttrekken aan de tangbeweging van the Sixth Army en was

enige dagen voor de invasie al naar het Westen uitgeweken. Bovendien wist de Bruïne, zoals hij ook terugseinde, niet wat hij aan de bevolking en de bestuursassistenten van het kustgebied had en zijn ervaringen bij Genjem waren weinig bemoedigend geweest.

Toen beval men hem de Japanse troepenbewegingen gade te slaan en Melbourne liet hem weten, dat hij „de enige bron van inlichtingen” was ten Westen van het Sentanimmeer. Tegelijkertijd deelde the Sixth Army mij mede, dat er een hele compagnie naar Genjem was vertrokken (ten Westen van het Sentanimmeer). Met dat „enige bron van inlichtingen” liep het dus nogal los.

De Japanners van het garnizoen van Madang, in Australisch Nieuw-Guinea, waren echter ook aan het evacueren geslagen. Een groot deel was langs de kust getrokken tot de grens, maar had daar gemerkt dat men hun de weg afgesneden had door de bezetting van Hollandia. Ze waren toen maar naar het binnenland gegaan en hadden zich geconcentreerd in Arso, waar er op een gegeven moment duizenden door de geallieerde vliegers werden opgemerkt. Ze stonden gereed om de tocht naar Sarmi te ondernemen: een gedeelte zou gaan langs de Noordkust, een ander en groter langs de zuidelijke omweg over de Idenburgrivier. Ook de Japanners, die de Sepik waren opgevaren moeten de laatste route hebben genomen. Ofschoon wij er nooit hebben zien passeren, meldden Japanse krijgsgevangenen officieren naderhand, dat er langs deze weg inderdaad enige honderden Sarmi hadden bereikt. De meesten zijn echter onderweg van ellende en ontbering omgekomen; het achterland van het Sentanirivier lag met lijken en geraamten bezaaid. Nog jarenlang kwamen politie- en bestuurspatrouilles hun „vondsten” rapporteren.

Zo langzamerhand begon de taak der patrouilles — en dus ook de operatie Bulldozer — af te lopen. Zowel Cole als „Shark” rapporteerden nog af en toe, dat ze wat Japanners hadden geliquideerd, doch „mopping-up-operations” waren tenslotte hun werk niet; zij waren verkenningspatrouilles. De Bruïne kreeg bevel door te steken naar Genjem, om vandaar naar Hollandia te gaan. Het koste hem echter nog

enige telegrammen om een veilige doortocht te kunnen krijgen. De compagnie te Genjem lag namelijk met de vuurwapens in de aanslag alles op te wachten wat er uit het bos kwam. „Eerst schieten en dan vragen stellen”, zou er wel het parool zijn. Nadat een en ander echter geregeld was trokken de patrouille Shark en de Felo-party langs deze weg naar hun bestemming.

* * *

Medio Mei kwam het bericht door, dat de operatie Bulldozer begin Juni beëindigd zou moeten worden. Het water in de Idenburgrivier was echter zeer sterk aan het dalen en overal staken dode bomen boven de oppervlakte uit. Daarom zouden er mijns inziens wel eens bezwaren gemaakt kunnen worden tegen een landing van de vliegtuigen. Ik maakte derhalve al plannen om af te zakken naar Bernhardkamp. Daar zouden ze ons beter kunnen afhalen, aangezien het water er nu eenmaal altijd schoon is. De 22ste Mei kwam er evenwel een situatie-rapport van the Sixth Army met een mededeling omtrent de Jappenconcentraties bij Arso. Krijgsgevangenen zouden hebben verteld, dat de „escape route” liep van Arso naar Jate en vandaar naar de Idenburgrivier, de Mamberamo en Teba (het dorpje aan de monding). Met dit bericht stond nu toch wel héél vast, dat deze evacuatie was voorbereid en het geheimzinnige pad paste nu wel volkomen in dit beeld. Wat er echter ook in paste was, dat Bernhardkamp bezet kon zijn en dat ik dus beter geen risico kon nemen. Daar een verkenning van Bernhardkamp, die ik aanvraag, door de autoriteiten onnodig werd geacht, begon ik maar met het klaarmaken van een „waterstrip” op de Idenburg. Met springstoffen verwijderden we een aantal obstakels — voornamelijk gestrande bomen — waarna boeien werden uitgezet om de baan te markeren.

Op 2 Juni kwam een Catalina mij afhalen om me naar Hollandia te brengen. Het commando was overgedragen aan de luitenant Meynderts, die in enige dagen de rest van Bulldozer party evacueerde en de tactiek van de geschroeiide aarde toepaste.

In Hollandia kwam ik midden in het oorlogsrumoer terecht. De Amerikaanse techniek had er zich met volle kracht ontplooid. Een 50 mijl lange weg van de haven naar Depapre, vier banen breed, was in de zes weken, die verlopen waren sedert de evacuatie al bijna gereed en het gebied, dat ik vrij goed kende van voor de oorlog had een heel ander aanzien gekregen. Overal stonden er loodsen, barakken en tentenkampen en het razende verkeer van de duizenden trucks en jeeps imponeerde ons te meer na de landelijke stilte van Bulldozer-bivak.

EEN VOORUITGESCHOVEN POST

Arso is een dorpje 40 km ten Zuiden van Hollandia. Het was in de oorlog zeer belangrijk, want een deel van het verslagen Japanse garnizoen van Hollandia, dat het binnenland was ingevlucht, hield zich aanvankelijk in de omstreken van Arso op. Ook een deel van het Japanse garnizoen van Madang, dat de geallieerden links hadden laten liggen, was nadat het langs de kust Westwaarts was getrokken en getracht had bij het reeds bezette Hollandia een omtrekkende beweging te maken, in Arso terechtgekomen. Op een gegeven moment rapporteerden de vliegers zelfs concentraties van duizenden vijandelijke soldaten. Daar het natuurlijk van belang was, dat we wisten wat daar gebeurde en er bovendien bekend was, dat de Japanners er een Amerikaans kapitein-vlieger gevangen hielden, trachtten we door het binnensmokkelen van Papoeaspionnen gegevens te verkrijgen en zo mogelijk de vlieger te bevrijden. Dit laatste mislukte, maar op grond van de verkregen inlichtingen werden door effectieve bombardementen de concentraties grondig uit elkaar geslagen. Sommige onderdelen trachtten rechtstreeks, andere via de Idenburgrivier in het Zuiden uit te wijken naar Sarmi, waar het Japanse garnizoen onaangetast was gebleven. Weer andere bleven echter in de bossen rond Arso zwerven en vormden daar, hoewel ziekten, pijlen van de Papoea's, uitputting en ellende de rijen dunden, nog steeds een factor, die niet verwaarloosd mocht worden.

Om die reden had men, met een flinke politiebezetting, van Arso een vooruitgeschoven Nica-post gemaakt, die onder commando stond van de luitenant Binkhuizen. Deze had als eerste taak natuurlijk het gadeslaan van mogelijke bewegingen van Japanse troepen en het vernietigen van vijandelijke patrouilles, maar als tweede het hervatten van het Nederlandse bestuur in die streek, waar de overigens

weinig talrijke bevolking verspreid in de bossen leefde.

Tijdens een stilte in de operaties, waardoor ik als intelligence officer te Hollandia weinig werk had, ging ik met een kleine patrouille Papoeapolitie op weg naar Arso, waar ik drie weken zou blijven logeren, deels om te zien hoe de post werkte, deels om wat adatonderzoek bij de bevolking te verrichten.

Natuurlijk reisden we per auto tot aan de perimeter — de rand, de grenslijn van het bezette gebied — verder zou het te voet gaan. Dat Amerikaanse „perimeter” was een merkwaardig begrip. Spotvogels beweerden altijd, dat men tevreden was als de perimeter groot genoeg was om er een bioscoop en een PX binnen te plaatsen, die met de „mail from home” het geluksgevoel van de „G.I.” op peil heetten te houden.

In elk geval was de perimeter geen grenslijn met om de paar meter een schildwacht. Slechts op enige punten, waar, naar men meende, nogal eens gevaar van „buiten” zou kunnen dreigen waren bewakingscompagnieën gelegerd. Tussen de wachtposten in was de toegang in feite vrij en in Biak bijvoorbeeld leefden de Japanners, die nog in de omgeving rondzwierven eigenlijk van voedsel, dat zij uit de Amerikaanse legervoorraden stalen, die binnen de perimeter lagen. In het Nicakamp pikten ze zelfs de was van de drooglijnen.

De bewakingscompagnie op de oostelijke vleugel van Hollandia lag achter Holtekang en was duidelijk te herkennen aan een groot bord met schreeuwende letters: „Damned best outfit in the Pacific”. Het garnizoen moet zich daarmee wel erg veilig gevoeld hebben; grote mitrailleurs stonden op het bos en het pad gericht om los te barsten op elk teken van gevaar. Het was zaak met deze toffe jongens een beetje voorzichtig te zijn, want de „damned best outfit” was nogal „jittery” en bepaald „triggerhappy”, vooral ’s nachts als er allerlei geluiden uit het bos klonken, waarmee de gemiddelde Amerikaan niet vertrouwd was. Op de andere vleugel, bij Genjem, vertelde een van de eerste dagen de sergeant van de wacht zijn mannen, dat hij even iets te verrichten had. Hij verdween in het struikgewas.

Toen hij enige minuten later opstond en wat geritsel veroorzaakte zaten onmiddellijk de vingers om de trekkers van de mitrailleurs. De man werd met militaire eer begraven. Uit de auto gestapt ging ons kleine groepje na een praatje en een „coke” met de commandant van de wachtpost haastig te voet verder, zorgend buiten het bereik van de gevaarlijke mitrailleurs te komen. Mijn twee beste Papoeaverkenners liepen voorop, wij een meter of twintig er achter. Het goed onderhouden 40 km lange pad van voor de oorlog, dat de postpatrouilles in die tijd binnen een dag liepen, was nu één grote modderbrei. Op talloze plekken was het door de varkens omgewoeld; hele stukken bestonden uit een aansenschakeling van poelen en plassen waar men kniediep inzank. Daar, waar het traject werkelijk geheel onbegaanbaar was geworden hadden vorige patrouilles zich door het bos, terzijde van het pad, een nieuw tracé gekapt. Zo was de weg door talloze slingeringen nog aanmerkelijk langer dan 40 km geworden.

We kwamen aan de andere kant van de Sekantorivier — er was nog geen brug — over een boomstam en na een korte rust vervolgden we onze tocht met langzamerhand pijnlijk wordende kuitspieren.

Plotseling, juist voorbij een bocht, hoorden we luid geroep van de verkenners in de voorhoede. We snelden toe, de junglekarabijn schietvaardig — en zie: daar stonden midden op het pad vijf Japanners; één met een witte vlag, de andere met hun handen omhoog, schichtig kijkend van ons naar de verkenners, die de karabijnen met de hand aan de trekker op hen gericht hielden.

Nu hadden we juist de eerste romusha's (Indonesische arbeidsslaven van de Japanners) in Hollandia gehad. Ik had hen dagen lang verhoord en wist dus uit vele ooggetuigeverslagen hoe Nederlanders op Java, mannen en vrouwen, waren mishandeld en gemarteld door de Kempetei; hoe de waterkuur was toegepast; hoe de slachtoffers, dagenlang opgehangen aan hun handen, waren afgeranseld met stokken en zelfs met prikkeldraad. We waren er zo „hati panas” van geworden, dat we nogal heftig tot de conclusie waren gekomen, dat het dwaas zou zijn nog één Japanner kwartier te geven; uitgeroeid moesten ze worden, dat tuig!

Foto de Haas

Moederweelde in Waris

Foto de Haas

Klappers plukken.

En daar stonden er vijf, met ingevallen door de malaria vergeelde gezichten, één brok ellende; de doodsangst stond in hun ogen te lezen. Ik weet niet, wie er in dat geval nog zou hebben kunnen schieten, maar ondanks alle verhalen van de romusha's kon ik het niet . . .

Ze werden ontwapend. Kennelijk machtig opgelucht, dat er niets ergers gebeurde assisteerden ze nerveus en bereidwillig bij het fouilleren. Kijkers, kompassen, kaartentassen en documenten werden in beslag genomen. De commandant van het groepje droeg een lang voorwerp, dat in lappen en bladeren was gewikkeld. Uit zichzelf vroeg hij — met gebaren — dit te mogen openen. Er kwam een prachtig Samurai-zwaard uit tevoorschijn, dat hij me verheugd aanbod, terwijl uit zijn gehele optreden bleek, dat hij het als iets zeer kostbaars beschouwde.

Ik stond in dubio. Teruggaan naar Hollandia om de krijgsgevangenen af te leveren betekende twee dagen extra lopen. Waarom zou ik dat doen? Ze waren gedwee genoeg; duidelijk dankbaar, dat ze eindelijk veilig waren. Ze zouden, nadat ze zich vrijwillig hadden overgegeven, heus niet trachten te ontsnappen.

Ik nam hen mee naar Arso en onderweg vertelden ze hun verhaal aan een van mijn Ambonezen, die tijdens de bezetting voldoende Japans had geleerd om er in te kunnen converseren. Ze waren afkomstig uit het garnizoen Madang en hadden niet meer de moed en de energie gehad de tocht naar Sarimi — nog eens 300 km — te wagen. De groep was aanvankelijk veel groter geweest, maar had veel te lijden gehad van honger, ziekte, de pijlen van de Papoea's en de karabijnen van de politiepatrouilles. Een maand tevoren waren zij reeds hier geweest om zich over te geven, waartoe de door geallieerde vliegers uitgestrooide pamfletten hen trouwens hadden uitgenodigd, maar ze waren terechtgekomen bij „the damned best outfit in the Pacific” en nog voor ze hun witte vlag — die overigens nogal donkerwit was — hadden kunnen laten zien, waren duizenden kogels uit vele machinegeweren hun om de oren gevlogen en waren ze ontmoedigd teruggeslagen, nog dankbaar, dat ze er het leven af gebracht hadden. Bij onze ontmoeting waren ze op weg om het een tweede maal te proberen, want het

ellendige leven van opgejaagd wild in het bos was niet meer te dragen geweest.

Het zwaard had toebehoord aan een majoor, die nog maar kort tevoren het leven had gelaten; het scheen een familie-stuk te zijn. Later bracht het op een vendutie te Kota Nica ten bate van het Rode Kruis nog f 1000,— op.

De tocht ging verder, nu met de Japs in de achterhoede. Het pad werd er niet beter op en het eeuwige uit de modder trekken van de weggezakte voeten beproefde spieren, die op de gewone weg niet of nauwelijks in actie komen. Het constante springen over plassen en klauteren over boomwortels werd al gauw vermoeiend en ik begon uit te zien naar een bivakplekje.

Plotseling stonden de verkenners stil, tuurden naar de grond, naar het bos links, naar het bos rechts en begonnen een levendige discussie in hun eigen taal. Ik tuurde met alle aandacht mee, maar zag slechts wat vochtig gras, waaraan niets bijzonders te zien was.

„Jawel, toean,” zeiden de verkenners, „hier zijn mensen het pad overgestoken, kijkt U maar.” En inderdaad, toen ze me aangewezen werden zag ik heel flauw en alleen onder de juiste belichting voetindrukken waar het gras was platgetrapt geweest en zich nog niet geheel had opgericht. Dat nauwelijks zichtbare spoor hadden deze knapen gezien in het voorbijlopen! Helaas, zij mochten dan goede Winnetou's zijn geweest, ik schoot bepaald tekort als Old Shatterhand. De Japanners in de achterhoede waren nu ook genaderd. Ze zagen, dat er wat aan de hand was, keken eens rond en de commandant kwam me meteen enthousiast vertellen, dat zijn groepje hier die morgen het pad had gekruist. Een weinig naar het Oosten hadden ze overnacht. Alles bleek juist; de sporen van de overnachting werden gevonden een dertig meter het bos in, aan de oever van een klein meertje.

Ze hadden klaarblijkelijk een goede neus gehad voor bivakplaatsen; het was een opperbest plekje en ik besloot meteen er te blijven.

In de nacht kregen we zware slagregens, maar de tentzeilen waren gelukkig goed waterdicht. De volgende morgen was

het pad er bepaald niet beter op geworden. De modderpoelen waren groter en dieper dan ooit. Het was geen lopen meer, maar gedurig slootje springen en met een zekere weemoed dacht ik aan mijn jeep thuis. . . .

De derde dag, om een uur of tien 's morgens, met stralend weer staken we het laatste riviertje over en kwamen op de kleine open vlakte, waarin Arso ligt. Het pad was er droog en goed onderhouden en het laatste kwartiertje wandelen eenvoudig een genot.

Van het oorspronkelijke Papoeadorp en van de oude bestuursvestiging was natuurlijk niets meer over; die waren grondig aan flarden gebombardeerd toen de Japanse concentraties hier nog huisden. De Papoea's waren weggetrokken naar de overkant van de rivier en hadden zich in de bossen een nieuw dorp gebouwd, maar de luitenant Binkhuizen had een keurig nieuw bestuursemplacementje neergezet ongeveer op de plaats van het oude, compleet met slaapbarak, magazijn, koelieverblijf en zowaar iets, dat gevangenis mocht heten. Ik vrees, dat het laatste bouwwerk niet helemaal voldeed aan de internationale standaard voor de behandeling van krijgsgevangenen. Ze zaten evenwel droog, kregen goed te eten en waarschijnlijk zou dit sinds vele maanden de eerste avond worden, dat ze rustig zouden kunnen gaan slapen, zonder angst om wakker te worden met een paar pijlen of kogels in het lichaam.

* * *

Binkhuizen was al bezig met de aanleg van een vliegveldje. Het idee was door Hollandia gesuggereerd en de Amerikanen hadden al verklaard, dat ze met genoeg regelmatig op bezoek zouden komen met Piper Cubs — de Flying Jeeps. Er lag een grote, vlakke strook terrein juist voor de bestuurspost. Men behoefde slechts wat bos te kappen voor de invliegstrook, maar het terrein zelf was ongeveer 200 meter lang, meer dan genoeg voor een Piper Cub. Het veld was reeds geëgaliseerd en werd nu gewalst met plaatijzeren drums gevuld met stenen. Het ging opperbest; grotere hardheid had het veldje toch niet nodig, gezien

de lichte vliegtuigen. Een week na mijn aankomst was de strip klaar en Hollandia werd van dat feit op de hoogte gesteld.

Intussen had ik me druk bezig gehouden met de bevolking. Wat mij het meeste interesseerde was hoe hun persoonlijke instelling was geweest ten opzichte van de Japanner. Gevoelens van loyaliteit tegenover het Nederlandse gezag als zodanig mocht ik natuurlijk niet verwachten. Er waren wel expedities en bestuurstochten in dit gebied geweest, maar de eigenlijke vestiging van het bestuur had pas plaats gevonden enige jaren voor de oorlog. Toen de Japanners kwamen was de Missie er pas twee jaar gevestigd. Ik zocht dus eigenlijk een antwoord op de vraag: heeft de Papoea van Arso en omgeving een bepaalde mening over, heeft hij vergelijkingen gemaakt tussen de beide gezagsvormen, die hij nu heeft meegemaakt? A priori kon ik wel aannemen, dat zijn oordeel bepaald zou worden door het voor- of nadeel, dat hij rechtstreeks van elk der beide machten had onderzonden.

Na een aantal loftuitingen op het Nederlandse gezag te hebben aangehoord en even dieper op de kwestie te zijn ingegaan bleek mij dan ook dadelijk, dat de gezagswisseling geen enkel wezenlijk conflict bij de bevolking had doen ontstaan. Onder het Nederlandse gezag waren zij rechtstreeks ondergeschikt geweest aan Indonesisch personeel; onder het Japanse gezag was daaraan niets veranderd. Dat de orders uit Hollandia emanerden van geheel andere gezagsdragers had hun koud gelaten; voor de oorlog hadden zij met grote tussenpozen een Europese controleur gezien; tijdens de oorlog waren er, niet veel frequenter, Japanse machthebbers geweest.

Ze hadden het in de Japanse tijd als een voordeel beschouwd, dat ze het pad niet meer in orde behoefden te houden, maar als een nadeel, dat zij in hogere mate dan vroeger werden geprest rijst en andere gewassen te planten en dat zij die producten zelf over het veel slechter geworden pad naar Hollandia moesten dragen. Dat hun pastoor verdwenen was konden zij, na nauwelijks twee jaar Christendom, moeilijk als een groot verlies hebben gevoeld.

Van enig verzet was er, zoals ik al verwacht had, dan ook geen sprake geweest. Het Indonesische personeel had zijn loyaliteit aan het Japanse gezag betuigd en er de Papoea's wel van doordrongen, dat dit gezag nu verder permanent was. In Ampas, ten Zuiden van Arso, had de bestuurs-assistent er zelfs voor gezorgd, dat er constant wachtposten uitstonden voor het geval ik — die toen in de Meervlakte zat — de moed zou hebben gehad tot die streek door te dringen.

Alles bij elkaar genomen had het de Papoea's bij Arso onverschillig gelaten wie het gezag over hen uitoefende; alleen was de „praktijk” van het Japanse gezag, in vergelijking tot wat zij gewend waren geweest van de Nederlanders, veel ongunstiger gebleken. Toch bleek men hier — evenals elders — vaak de lagere Indonesische gezagsdragers aansprakelijk te hebben gesteld voor onaangename maatregelen, door de Japanners genomen. Het causaliteitsbegrip van de primitieve Papoea gaat nu eenmaal meestal niet verder dan tot de naastliggende factor. Een frappant voorbeeld daarvan ken ik uit Sorong, waar een Tidorees bestuursassistent op last van de bezetter 50 koelies had opgeroepen voor werk te Babo. Toen geen van allen ooit terugkeerde was deze man door de Papoea's daarvoor persoonlijk aansprakelijk gesteld. Niet in alle, maar in vele gevallen had de Papoea wel degelijk gevoeld of de Indonesische ambtenaar onaangename orders met genoegen en zonder consideratie had uitgevoerd, of getracht had de gevolgen voor de bevolking zoveel mogelijk te verzachten. Hun door de praktijk gegroeide afkeer van de Japanners was nog sterker geworden toen groepen zwervende Jappen — vooral in het begin nog wel zo sterk, dat de Papoea's er niet tegen opgewassen waren — hun voedselbronnen waren gaan aanspreken. De Jappen, die honger leden hadden alles genomer wat ze krijgen konden. Niet alleen hadden deze heren sago geklopt, maar uit gemakzucht — en ook omdat ze te zwak waren om in de klapperbomen te klimmen — hadden ze de bomen eenvoudig omgekapt om de vruchten en de jonge loten te bereiken. In het gehele gebied achter Hollandia was later dan ook geen klapperboom meer te bekennen.

Alle gevoelens uit die periode bleken echter begraven te liggen onder de meer recente ervaringen. Zij hadden de verschrikkelijke bombardementen van Hollandia gehoord, wisten dat de invasie had plaats gehad en hadden dan ook wel begrepen, dat de duizenden Japs, die daarna in Arso en omgeving verschenen, op de vlucht waren. Bovendien kwamen er toen boven hun eigen gebied dag in dag uit tientallen bommenwerpers, die duizenden bommen rondstrooiden en de Japanners uit elkaar sloegen, tot er zich geen meer durfde vertonen. Ze hadden de grootste bewondering voor dit machtsvertoon, dat de smadelijke vlucht der hulpeloze vijanden veroorzaakte en genoten van de verhalen over de grote rijkdommen, die in Hollandia zouden liggen. Wat zij door middel van patrouilles te zien kregen bevestigde wat ze hadden gehoord. In hun ogen was de suprematie van het blanke ras glorieus hersteld.

Inmiddels waren de eerste Piper Cubs verschenen en toen de Amerikanen in de gaten kregen, dat Arso een rijk veld was voor „souvenir hunting” kwamen ze elke dag, soms zelfs tweemaal.

De jacht op Japs ging regelmatig door. De Papoea's doorsnuffelden het bos in wijde omtrek en localiseerden de groepen, die trachtten zich in het leven te houden. Daarna leidden ze de politiepatrouilles geruisloos naar de bewuste plaatsen, een paar salvo's werden gegeven en het was gebeurd. Krijgsgevangenen werden er zodoende nooit gemaakt; daar bestond met dit systeem eenvoudig geen kans op. De Papoea's mochten houden wat ze vonden aan kleding, dekens, kapmessen en dat soort gebruiksvoorwerpen, maar zwaarden, kijkers, kompassen en dergelijke moesten worden ingeleverd en hierop kwamen de Amerikanen af met hun Piper Cubs. Ze voorzagen ons in rijke mate van sigaretten, bier, chocola, Coca Cola, brood en andere delicatessen en trokken vol trots huiswaarts met hun „oorlogstropheeën” — something to write home about!

Kennelijk waren er toch nog vele groepjes Jappen aanwezig in het achterland, want er was geregelde aanvoer van souvenirs. Alleen doordat er patrouilles met tropheeën binnenkwamen merkte je op de bestuurspost iets van activiteit.

Er was nooit eens alarm, het leven ging rustig verder. De Amerikaanse rations waren uitstekend en overvloedig, de Piper Cubs zorgden voor de aanvoer van verse eetwaren en bovendien leverde de eendenjacht aardig wat op. Op een minuut of vijf afstands lag een dode rivierarm; daar sloop ik elke dag even door het riet aan de oever en „haalde” een paar eenden. Je kon op je gemak de junglekarabijn richten en de eerste omleggen. Omdat ze de jager niet zagen bleven de eenden rustig zitten; pas na het tweede schot kwam er beweging in. Met een beetje geluk was er af en toe zelfs kans op een derde.

De Papoea's kwamen druk in het bestuursemplacement; er viel altijd wel wat te halen van de overvloed, die we er hadden. Evenals hun broeders elders in Nieuw-Guinea vonden ze het prachtig als je je interesseerde voor hun adat en zodra het vertrouwen gewonnen was gaven ze niet alleen graag antwoord op vragen, maar vertelden uit zichzelf vele bijzonderheden.

De bevolking hier was in een merkwaardige situatie geraakt. Een aantal jaren — vermoedelijk ongeveer twintig — tevoren had er een grote epidemie geheerst, waaraan driekwart van de inwoners van het dorp was overleden. Volgens de beschrijving waren de voornaamste verschijnselen geweest een pijnlijk gezwollen keel en over het gehele lichaam builen, die openbarstten. Van de clan der Noewjagèr waren alle volwassen mannen het slachtoffer geworden en daardoor was noodgedwongen de functie van stamhoofd tijdelijk overgegaan naar een andere clan. Het „tijdelijk waarnemend” hoofd Beroe deed, vooral in het begin toen ik de bijzondere situatie nog niet begrepen had, zijn uiterste best mij te imponeren, maar toen ik bij anderen ging informeren naar zijn positie deed men nogal teruggetrokken en afwijzend. Niettemin was het een intelligente kerel, die, als zijn persoonlijke positie maar niet in het geding kwam, helder allerlei gegevens omtrent de adat uiteen wist te zetten.

Er waren anders voldoende adatkwesties aanhangig in die kleine gemeenschap; de epidemie had met haar fatale gevolgen de gewone gang van zaken lelijk in de war gestuurd. Tot de clan der Noewjagèr hadden juist de „toean

tanah" — de landheren, de beschikkers over de gronden — behoord en de massale sterfte had talloze problemen van grond- en erfrecht opgeroepen. Verder waren er allerlei vrouwenaffaires. Van oudsher had hier het ruilhuwelijk gegolden, waarbij de huwelijkscandidate een zuster, een dochter of althans een vrouwelijk familielid ter beschikking moest stellen van de broeder van zijn aanstaande. Was de verdeling vroeger altijd min of meer gelijkmatig geweest, de epidemie had het evenwicht grondig verbroken. Er waren mannen, die de beschikking hadden gekregen over vele vrouwelijke familieleden, omdat de rechthebbende mannen waren overleden. Door ruil konden ze dus nu evenveel echtgenoten krijgen. Andere mannen echter hadden niets en waren toch niet van plan hun hele leven vrijgezel te blijven.

Natuurlijk zouden in de goede oude tijd dergelijke geschillen opgelost zijn met pijl en boog, maar sinds het Nederlandse bestuur er was ging dat niet meer. Het was nog wel te proberen, maar je had er zo weinig aan: een ander ging toch met de vrouw in kwestie strijken als je zelf in de gevangenis zat. Daarom trachtte men vreedzame oplossingen te vinden en dat was niet zo eenvoudig.

Er was echter nog veel meer narigheid. Alles lag in het honderd; het dorp was verhuisd naar een geheel ander oord; men had nieuwe tuinen moeten aanleggen; veel vruchtbomen waren verdwenen; de bommen hadden ook enige slachtoffers gemaakt, al was men er nog goed van af gekomen door zo snel mogelijk diep het bos in te trekken. Het bestuur verlangde nu, dat men zich weer op de oude plaats, bij de bestuurspost zou vestigen, maar dat was ook al niet eenvoudig. Men zou dan nieuwe huizen moeten bouwen, want alle oude waren vernield. Dat kostte een hoop arbeid. Intussen mocht men echter de tuinen niet verwaarlozen. Bij dit alles kwam nog, dat het bestuur ook nog draag- en andere diensten verlangde. Het leven van een Papoea kan toch wel erg moeilijk zijn!

Eén ding was echter onbeschadigd uit de oorlog gekomen: hun sacrale huis. Het stond nog geen tien minuten van het dorp, maar op een goed verborgen plekje in het bos en de Jappers noch de Indonesische bestuursassistenten

hadden het ooit gevonden. Ze waren er dan ook altijd erg geheimzinnig mee geweest; zelfs het bestuur van voor de oorlog had niet van het bestaan geweten en ik zou de eerste blanke zijn, die het heiligdom mocht aanschouwen en betreden.

* * *

In vroeger tijden had er in de rivier een grote, een enorm grote krokodil gehuisd. Het dier was in het algemeen nogal goedaardig geweest, maar was op zekere dag begonnen vervelend te worden. Als men vuur had aangemaakt en bezig was broodvruchten en ander voedsel te roosteren en men liep er bij weg, dan kroop de krokodil uit het water en urineerde stiekum het vuurtje uit. Van het werk teruggekomen dacht men dan lekker te kunnen gaan eten, maar natuurlijk was er niets gaar.

De dorpelingen hadden aanvankelijk niet in de gaten hoe dat kwam, doch het duurde niet lang of ze kregen argwaan. Ze maakten een vuur aan zoals gewoonlijk, maar in plaats van naar het werk te gaan keerden ze terug en gingen op de loer liggen. En ziet, daar kwam de krokodil en haalde zijn grapje uit.

Men besloot toen het monster gezamenlijk te doden. Alle mannen gingen in hinderlaag liggen en toen de krokodil weer tevoorschijn kwam om het vuur te doven werd hij door honderden pijlen getroffen en stierf. Het beest werd in stukken gesneden en ieder kreeg zijn deel mee naar huis. De testikels echter werden apart in een zakje gedaan en weggehangen en het was de vrouwen streng verboden in dit zakje te kijken.

Ieder ging naar huis, begon zijn deel van de buit te stoven en ziet: het vlees loste geheel op, het werd onder het koken eenvoudig tot water en niemand hield er ook maar iets van over.

Nu geviel het, dat op een goede dag enige vrouwen hun nieuwsgierigheid niet meer konden bedwingen. Terwijl de mannen op jacht waren slopen ze de hut binnen, haalden het geheimzinnige zakje van de wand en openden het.

Wat gebeurde er echter? Het zakje met inhoud begon ineens

te groeien. Was het eerst een kleinigheid, gemakkelijk met één hand vast te houden, nu begon het uit te zetten, werd groter en groter, tot het tenslotte een eivormig geheel met afmetingen van ongeveer anderhalf bij één meter was.

Deze bal, in mythologische tijden ontstaan, is opgeborgen in het sacrale huis van Arso als een religieus erfgoed, dat van generatie op generatie wordt overgeleverd.

Het verhaal is echter nog niet uit. De toorn des hemels daalde neer en om de nieuwsgierigheid van de vrouwen werd de gehele mensheid zwaar gestraft. Het begon te regenen, ontzettend hard en langdurig. Er kwam geen eind aan; dagen en nachten achtereen viel het water bij bakken uit de hemel. Het gehele land werd overstroomd. Het water rees hoger en hoger, tot boven de bomen. Tenslotte kwam het zelfs boven de bergtoppen uit en alle levende wezens verdronken.

Twee jongemannen echter hadden zich weten te redden. Ze waren, ieder met zijn zuster, gaan zitten in de kruin van een klapperboom, die zij hadden afgekapt. Bij zich hadden ze een paar parkieten en van alle dieren des velds een haartje of een veertje. Toen het water begon te rijzen ging de kruin drijven en ze bleven in leven dank zij het voedsel, dat ze hadden meegenomen.

Na enige tijd hield de regen op en het water begon te zakken. Het zakte steeds verder, maar land was er nog niet te zien. De parkieten werden er toen op uitgestuurd; zij vlogen weg, maar kwamen na enige uren terug. De dag daarop werden ze weer uitgestuurd en zie, ze kwamen terug met een takje van de ijzerhoutboom in hun bek. Daags daarna vlogen ze weer uit en ditmaal kwamen ze terug met een stukje blad van een sagopalm. Dit laatste was een teken, dat het land weer bijna droog was en dat er voedsel te vinden zou zijn; spoedig lag dan ook de klapperkruin met zijn bewoners op de aardbodem.

De inzittenden stapten uit en de jongemannen zeiden tot elkaar: „Laten wij elkanders zuster huwen!” (Ontstaan van het ruilhuwelijk.) Zulks geschiedde en aldus vermenigvuldigde de mensheid zich weer. Alle haartjes en veertjes, die mee waren geweest op de tocht, veranderden in de

dieren en de vogels, waarbij ze behoord hadden. Zo werd de wereld weer bevolkt.

Het verhaal van de zondvloed is over de gehele wereld te vinden; overal echter, zoals hier, in een locale versie.

Het sacrale huis van Arso was ongeveer zes meter in het vierkant. Binnentredende kwam men in een soort galerij, die geheel rond een inner sanctum liep. Dit laatste was ongeveer $2\frac{1}{2}$ meter in het vierkant, op palen gebouwd en ruim een meter boven de grond. In dit tabernakel hing aan een zware balk het geheimzinnige voorwerp. Naar men zei kwamen er tien of twaalf mannen aan te pas als het verplaatst moest worden. Het geheel was gewikkeld in blad-scheden van de niboengpalm en omwikkeld met een soort rotan vlechtwerk. Ik veronderstelde eerst, dat het ding in de loop van vele generaties steeds gegroeid was doordat men er van tijd tot tijd nieuwe wikkelingen om gelegd had, doch dat werd nadrukkelijk ontkend. Wanneer de oude rotan slecht werd haalde men het vlechtwerk er af en verving het door nieuw. Als bewijs toonde men me de resten van vroeger vlechtwerk, die nog in het sacrale huis aanwezig waren en ongeveer vijftien jaar geleden zouden zijn vervangen. De tijdsbepaling geschiedde, zoals gebruikelijk, door de aanduiding: „Toen hij nog een jongetje was”. De „hij” schatte ik in dit geval op goed 30 jaar. Vijftien jaar houdt rotan het inderdaad gemakkelijk uit, wanneer ze onderdak blijft en dus niet is blootgesteld aan zon en regen; maar zelfs al zou er elke vijftien jaar nieuw vlechtwerk om het oude heen zijn gelegd, dan moet „het ding” toch een eerbiedwaardige ouderdom hebben om thans anderhalf bij één meter groot te kunnen zijn.

Ik moet bekennen, dat ik zeer nieuwsgierig ben naar wat er in zit, misschien wel net zo nieuwsgierig als de legendarische vrouwen, die de zondvloed over de wereld brachten. Het zal wel een of ander waardeloos voorwerp zijn, maar de zucht om te weten wordt door het geheimzinnige toch geprikkeld.

Eerst wanneer de Papoea's eenmaal zo ver zullen zijn, dat ze afstand hebben gedaan van al hun oude begrippen, zal

het geheimzinnige voorwerp, wanneer het — waarschijnlijk op hun eigen verzoek — opengemaakt wordt zijn grote geheim onthullen!

* * *

Terwijl ik in Arso op de Nica-post logeerde kregen we bezoekers uit de wijde omtrek en hier was weer eens overduidelijk merkbaar de enorme versnippering der Papoea-stammen. Op een gebied van 50 bij 50 kilometer bleken vijf talen voor te komen, zo verschillend, dat de sprekers elkaar niet konden verstaan. Ik maakte vijf woordenlijsten en op weinige woorden na waren ze alle — althans voor de leek — geheel verschillend.

Natuurlijk hadden al deze stammen onderling ruzie. De een beschuldigde de ander van „soeangi — kwade toverij” en schreef al zijn doden en ongelukken op rekening van de buurman. Een wraaktocht, die vele doden en gewonden eiste en vaak vergezeld ging van vrouwenroof was daar vroeger het gevolg van — en daar wraak nu eenmaal weerwraak uitlokt, waren dit soort tochten aan de orde van de dag geweest. Gelukkige natuurstaat . . .

Sedert Arso weer onder Nederlands bestuur stond was er aan de slachtingen een eind gekomen, maar de angst voor en de beschuldigingen van toverij waren blijven bestaan. Geen wonder overigens; de meeste Ambonese bestuurs-assistenten geloven zelf heilig aan soeangi en zijn er als de dood voor. Alleen de Nederlandse bestuursambtenaar en de missionaris en de zendeling, die veel met de bevolking in aanraking komen, kunnen dat geloof bestrijden, mits zij zich niet verlaten op hun Indonesische helpers: de bestuurs-assistenten en de onderwijzers.

Na de invasie van Hollandia en de maanden, die er op volgden merkte de bevolking van Arso niet veel meer van de oorlog. De Jappenjacht leverde niets meer op; het land was weer veilig. De Piper Cubs verdwenen en de Nica werd vervangen door burgerbestuur in vrijwel oude stijl. Nieuwe kampongs verrezen in de buurt van de oude. De Missie kwam terug en opende er haar scholen. In de resten

van de oude kampongs kon men in halfverbrande en gebombardeerde huizen tientallen stenen bijlen vinden, als bewijs van de waardedaling van deze vroeger zo geapprecieerde gebruiksvoorwerpen. Geen wonder. Wie stelt nog prijs op stenen bijlen als men metalen kan krijgen — en onze vrienden hadden ruimschoots kunnen profiteren van de Amerikaanse overvloed.

Zo is dan Arso geleidelijk in haar normale staat teruggekeerd. Twee- of driemaal per jaar komt er weer, net als voor de oorlog, een Nederlands bestuursambtenaar. De afstanden zijn groot. Het blijft nog altijd twee dagen lopen — enkele reis — tot Arso en daarna nog twee dagen tot de volgende bestuurspost: Ampas. Acht dagen heen en terug, door de bestuursambtenaar alleen te besteden aan „lopen” voor elk bezoek, dat hij aan deze plaatsen brengt . . .

De Piper Cubs hebben laten zien hoe het óók — en béter — kan. In twintig minuten naar Arso, in drie kwartier naar Ampas! Verdisconteert men bij de oude manier behalve lonen en voedsel voor de dragers ook nog het salaris van de tournerende ambtenaar over de dagen, dat hij alleen maar loopt, dan blijken de kosten van een Piper Cub-tournée zelfs aanmerkelijk lager te zijn dan die van een voet-tournée.

Onze Australische burens hebben dat ingezien. Zij hebben meer dan dertig grote en kleine vliegvelden over hun gebied verspreid. De vliegtuigjes bevliegen elke post — hoe klein en hoe afgelegen hij ook mag zijn — die kans heeft gezien een veldje van nauwelijks 200 yard lang aan te leggen.

En dan denk ik er aan, hoe bij het vertrek van de Amerikanen uit Biak alle overgebleven vliegtuigen werden vernietigd; de grote door een ijzerzaag in de romp te zetten en de kleine mooie Piper Cubs door ze één voor één plat te drukken tussen twee zware bulldozers . . .

LIJST VAN AFBEELDINGEN

- 1 Waar kapmes en kompas nodig zijn.
- 2 Penisschelp bij de Awju's in Zuid Nieuw-Guinea.
- 3 In het oerwoud.
- 4 Neusversiering bij Jamenagi-man (Zuid Nieuw-Guinea).
- 5 Vrouwenhuis aan de Koningin Juliana-rivier.
- 6 Moeraskreekje aan de Casuarinenkust.
- 7 Boomversperring in de rivier.
- 8 Doorwaadbare plaats.
- 9 Gereedmaken voor vertrek.
- 10 Eetruist op patrouille.
- 11 Bivakbouw.
- 12 Draggers koken hun potje in het bivak.
- 13 Wejakebo presenteert twee van zijn vele vrouwen.
- 14 De allereerste bestuurspost aan de Wisselmeren.
- 15 Baraikebo.
- 16 Ikomaboeci, het Djonggoenoe-hoofd.
- 17 Een Djonggoenoe-meisje.
- 18 Djonggoenoe-type.
- 19 Djonggoenoe-meisje.
- 20 Djonggoenoe-meisje.
- 21 Kapaoekoe-type.
- 22 Ikomaboeci.
- 23 Kapaoekoe-type.
- 24 Djonggoenoe-type.
- 25 Onze dokter maakt anthropologische foto's.
- 26 Het kappen van een prauw volgens Wisselmeren-model.
- 27 De schrijver op het varkensfeest te Oeiboetoe.
- 28 Djonggoenoe-woning.
- 29 Kapaoekoe's kappen een prauw volgens kustmodel.
- 30 De bestuurspost aan de Wisselmeren is gereed.
- 31 Het Bernhardziekenhuis aan de Wisselmeren.
- 32 Bia-rivier.
- 33 Riviergezicht.

- 34 Torerei.
- 35 Bakoesa.
- 36 Tjoemeta.
- 37 Het sacrale huis te Tjoemeta in aanbouw.
- 38 Officiële begroeting.
- 39 Eefstijn bij de inwijding van het sacrale huis.
- 40 Idem.
- 41 Het blazen van de heilige fluiten.
- 42 Dansen in het sacrale huis.
- 43 Steile oevers van de Mamberamo in het van Rees-gebergte.
- 44 Bezoekers in het bivak.
- 45 Rotanhangbrug.
- 46 Dorpje in de bergen.
- 47 Draggers.
- 48 Dansfeest.
- 49 Een beschaafd(l) dorp.
- 50 Sterren stralen overal...
- 51 Zou ik 't wagen?
- 52 Riviergezicht.
- 53 Een hoopje ellende.
- 54 Heuvelterrein ten zuiden van Hollandia.
- 55 Een Biakker op mensenjacht tijdens de oorlog.
- 56 Papoea uit Kamal.
- 57 Boogschutter uit Waris.
- 58 Man uit Waris.
- 59 Moederweelde in Waris.
- 60 Klappers plukken.